ÇEVİRİ: CEM DEMİRKAN

TIM PARKS

MEDİCİ AİLESİ

RÖNESANS ÇAĞI'NDA BANKACILIK, SİYASET VE SANAT

Kronik

234
i: 9

ENİ

ı

ıI

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
 kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir
34295 K. Cekmece / İstanbul

ÇEVİRİ: CEM DEMİRKAN

TIM PARKS

MEDİCİ AİLESİ

RÖNESANS ÇAĞI'NDA
BANKACILIK, SİYASET VE SANAT

TIM PARKS

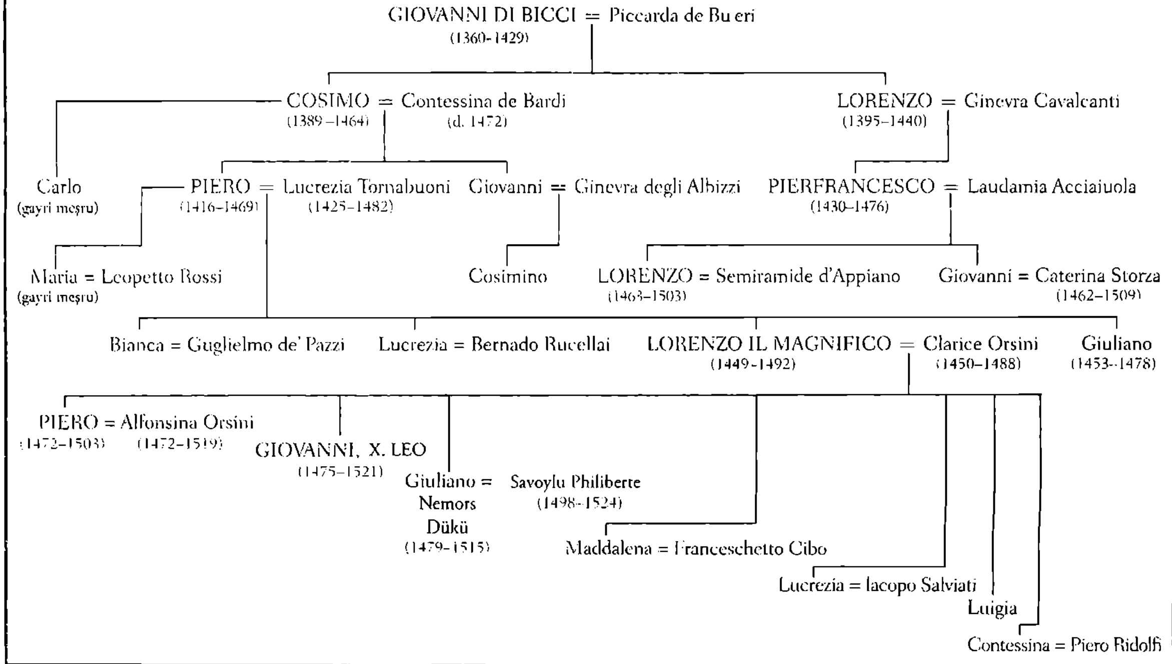
İngiliz romancı, çevirmen, yazar ve edebiyat profesörü Tim Parks 1954'te Manchester'da doğdu. Cambridge ve Harvard'da eğitim aldı. 1981'de İtalya'ya taşındı ve o tarihten beri burada yaşamaktadır. Milan IULM'de de dersler vermiş olan Parks'ın çok sayıda romanı bulunuyor. *New York Review of Books ve London Review of Books*'ta düzenli olarak yazmaya devam ediyor. Türkçede *Ben Buradan Okuyorum*, *Yaşam ve Yapıt*, *Europa*, *Kader*, *Sevgili Mimi*, *Mimi'nin Hayaleti* ve *Ölümü Resmetmek* kitapları yayınlanmıştır.

CEM DEMİRKAN

1973 yılında doğdu. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Uzun yıllardır çevirmenlik yapıyor.

İçindekiler

Medici Aile Ağacı

Kronoloji

1348	Veba, Floransa nüfusunun üçte birinden fazlasını öldürdü
1378	*Ciompi* (yün işçileri) isyanı
1389	Cosimo de' Medici doğdu
1397	Cosimo'nun babası, Giovanni di Bicci, Floransa'da Medici bankasını kurup Roma'da şube açtı
1400	Napoli'de Medici bankasının şubesi açıldı
1402	Venedik'te Medici bankasının şubesi açıldı Floransa'da Medici yün fabrikası açıldı
1406	Floransa, Pisa'yı ele geçirdi
1408	Floransa'da ikinci Medici yün fabrikası açıldı
1410	Baldassarre Cossa seçilerek Papa XXIII. Giovanni oldu
1416	Piero de' Medici (Gutlu) doğdu
1420	Baldassarre Cossa'nın vefatı; mezarı Cosimo de' Medici tarafından yaptırıldı Giovanni di Bicci emekli olarak bankayı oğlu Cosimo'ya bıraktı
1424	Milano ordusu, Zagonara'da Floransalıları bozguna uğrattı
1426	Cenevre'de Medici bankasının şubesi açıldı, sonra da Lyon'a taşındı
1427	Bir tür doğrudan vergi olan *catasto* alınmaya başlandı

1429	Giovanni di Bicci vefat etti
	Lucca yüzünden Milano ile harp başladı
1433	Basel'de Medici bankası şubesi açıldı
	Medici ipek fabrikası Floransa'da açıldı
	7 Eylül'de Cosimo de' Medici tutuklanıp sürgün edildi
1434	29 Eylül'de Cosimo, Floransa'ya geri çağrıldı
1435	Giovanni Benci, Medici holdingin müdürü oldu
1436	Ancona'da Medici bankasının şubesi açıldı
	Floransa Duomo'nun kubbesi tamamlandı
1436-43	Cosimo de' Medici'nin mali desteği ve nezaretiyle San Marco Manastırı restore edildi
1437	Floransa'daki Hıristiyanlar faizciliğin her türünden men edildi
1438	Floransa'da Bizans ve Roma kiliseleri arasında ekümenlik konferansı yapıldı
1439	Brugge'de Medici bankasının şubesi açıldı
1440	Cosimo'nun kardeşi Lorenzo vefat etti
1442	Pisa'da Medici bankasının şubesi açıldı
1443	Medici bankasının Ancona ve Basel şubeleri kapatıldı
1446	Avignon ve Londra'daki Medici bankasının şubeleri açıldı
1449	Lorenzo de' Medici (Muhteşem) doğdu
1450	Francesco Sforza, Cosimo de' Medici'nin yardımıyla Milano'yu ele geçirdi
1452	Milano'da Medici bankasının şubesi açıldı
1453	Konstantinopolis düştü
1455	Medici holdingin müdürü Giovanni Benci vefat etti ve holding tasfiye edildi
1458	Hükümet krizi üzerine parlamento toplandı ve Medicilerin iktidarı pekişti
1464	Cosimo vefat etti
	Giovanni Tornabuoni, Roma'daki Medici şubesinin müdürü oldu

1465 Tommaso Portinari, Medici bankasının Brugge şubesinin müdürü oldu

1466 Piero de' Medici tekrar parlamentoyu toplayıp Medici iktidarını pekiştirdi; oğlu Lorenzo, Papa II. Paul ile anlaşma imzalayarak şap ticaretinde tekel sahibi oldu

1469 Piero'nun vefatı; oğlu Lorenzo asil kanlı Clarice Orsini ile evlendi; Francesco Sassetti, Medici bankasının genel müdürü oldu

1471 Floransa ordusu, Volterra'yı yağmaladı

1472 Piero de' Medici (Ahmak) doğdu

1476 Medici bankasının önemli bir müşterisi olan Milano Dükü Galeazzo Maria Sforza öldürüldü

1477 Medici bankasının önemli bir müşterisi olan Burgonya Dükü Charles (le Téméraire) savaş alanında öldürüldü

1478 Pazzi komplosu. Lorenzo'nun kardeşi Giuliano de' Medici öldürüldü; Lorenzo kurtuldu; Roma ve Napoli ile savaş başladı

Medici bankasının Milano ve Avignon şubeleri kapatıldı

1479 Aralık'ta Lorenzo tek başına Kral Ferrante ile sulh müzakeresi için Napoli'ye gitti

1480 Türkler, İtalya'nın güney kıyısındaki Otranto'yu yağmalayarak 10.000 kişiyi köle yaptı

Medici bankasının Brugge ve Londra şubeleri ile Medici ipek fabrikası kapatıldı

1481 Medici bankasının Venedik şubesi kapatıldı

1485 Bankanın Lyon şubesinin müdürü Lionetti de' Rossi, Floransa'ya çağrılıp hileli iflas gerekçesiyle tutuklandı

1489 Medici bankasının Pisa şubesi kapatıldı

Lorenzo'nun ikinci oğlu Giovanni di Lorenzo de' Medici, müstakbel Papa X. Leo, on üç yaşında kardinal oldu

1490	Francesco Sassetti vefat etti Savonarola, San Marco Manastırı'nda Kıyamet konulu vaazlarına başladı
1492	Lorenzo de' Medici (Muhteşem) vefat etti
1494	Fransız işgali; Piero de' Medici (Ahmak) kaçtı ve banka battı

1

Usura ile...

EZRA Pound "*usura* ile," diye yazdı.

> "...hiç kimse, taşları ne kadar güzel kesilmiş olursa olsun, yüzünü gizleyecek bir eve sahip olamaz."

Pound'un *usura* terimi ile kastettiği şey faizle borç vermektir. Bu günümüzde tefecilikten bahsedildiğinde akla geldiği üzere sadece çok yüksek faizle değil herhangi bir oranda faizle borç vermeyi içerir. Şöyle devam eder:

> "Tefecilikle hiç kimse kendine kilise duvarında cennet manzarası boyatamaz...
> ...onunla yapılan resimler kalıcı ya da kullanılacak şekilde değil de
> Satılacak hem de, insan tabiatına karşı işlenen bir günah olan, faiziyle çabucak satılacak şekilde yapılır."

Pound 1920'lerde, diğer pek çok insan gibi, uluslararası bankacılığın her şerrin kaynağı olduğuna inanırdı. İtalyanca *usura* tabirini kullanmaya başladı çünkü mevzubahis hikâye İtalya'da başlamıştı. On üçüncü ve on dördüncü asırlarda Londra'dan Konstantinopolis'e, Barcelona'dan Napoli ve Kıbrıs'a kadar bir kredi ağı tüm Avrupa'yı sarmıştı. Bu karanlık *usura* ağının merkezi ise Floransa'ydı. Fakat aynı dönemde ve müteakip asırda Toskana'daki bu şehir dünyanın o tarihe kadar gördüğü en iyi

resim ve mimari eserleri de üretti. Daha önce hiçbir taş bu kadar güzel kesilmemiş, kilise duvarlarında hiç bu kadar güzel cennet tasvirleri resmedilmemişti. Bilhassa Medici sülalesinde iki olgu –modern bankacılık ve eşsiz sanat– birbiriyle iç içe geçmiş olup birbirini desteklemiştir. Görünen o ki Pound olup biteni yanlış anlamıştı. Biz Rönesans'ı *usura*ya borçluyuz.

Bu kitapta Medici sülalesinin on beşinci asırdaki icraatlarına kısa bir göz atacağız –bankaları; siyasi faaliyetleri; evlilikleri, köleleri ve metresleri; atlattıkları komplolar; inşa ettikleri evler ve sahip çıktıları sanatçılar. Onların hikâyesinden yola çıkarak günümüzde kültürle kredi kartları arasında var olan ilişkiyi anlamaya gayret edip uluslararası finans ve onun din ve siyasetle olan ilişkisine dair şüphelerimiz hakkında bize neler söyleyebileceğini görmeye çalışacağız.

Mevzu epey karışık. Önümüzde öğrenmemiz gereken beş nesil var. Daha en başta isim ve tarihleri ve hikâyenin akışını zihnimize yerleştirmemiz çok önemli.

Banka 1397'de kurulup 1494'te battı. Ama yüzüncü yılını kutlayan olmadı. Kurucusu Giovanni di Bicci de' Medici'ydi.

Yani: Giovanni, Medici sülalesinden Bicci'nin (Averardo için nedeni bilinmez bir kısaltma) oğlu. 1360'ta doğan Giovanni, bankanın başlangıçtaki yayılması ve kendine has Medici tarzının tesis edilmesinden sorumludur. 1429 senesinde ölene kadar başını hesap defterlerinden kaldırmayıp dikkat çekmemeye özen gösterdi. Ölüm döşeğinde evlatlarına "İnsanların gözüne batmaktan kaçının," diye nasihat etti.

Cosimo di Giovanni de' Medici sonunda bu nasihatin dışına çıktı ve bu nedenle de ileride Cosimo *Pater Patriae* yani Ülkesinin Atası olarak anılmaya başlandı. 1389 ila 1464 yılları arasında yaşadığından mevzubahis beş zengin içerisinde en uzun ömürlüsü olduğunu söyleyebiliriz. Kısa süreli hapis ve sürgünden sağ çıkmayı başaran Cosimo, Medici bankasını en geniş sınırlarına ve en yüksek kârına ulaştırdığı gibi siyasete atılarak da çok

geçmeden Floransa Cumhuriyeti'nin neredeyse asıl yöneticisi haline geldi. Kendisi filozofların, mimarların ve ressamların dostuydu; sanatçıların hamisiydi; büyük kamu eserlerinin banisiydi. Öldüğünde gerilemeye başlayan bankası bu gerilemeden bir daha kendisini kurtaramadı.

Piero di Cosimo de' Medici, Piero *il Gottoso* ya da Gutlu Piero olarak bilinir. Medici sülalesinin erkek mensuplarının çoğu guttan, kalıtsal eklem iltihabından mustaripti. Sadece Piero'nun bu talihsiz isimle anılmasının nedeni ise babasını herhangi bir konuda geçerek başka bir isimle anılmasını sağlayacak bir şey becerememesidir. Fakat Piero, iyi ya da kötü, önceden var olmayan bir veraset sistemini tesis eden kişidir. Piero, Medici bankasının başına varis olarak geçmiş olsa da Floransa devletinin idaresini de Cosimo'dan devralmasını icap ettiren bir kanun mevcut değildi. Zayıf, dermansız ve asabi olsa da cumhuriyetçi düşmanlarından daha azimli ve marifetliydi. 1416'da doğan Piero 1464 ila 1469 arasında beş sene gösteriyi idare ettikten sonra, üç aşağı beş yukarı aynı kalmış olan, tüm aile servetini 1469'da büyük oğlu Lorenzo'ya devretti.

Lorenzo ileride *il Magnifico* olarak bilinecekti. Halkın gözüne batmama nasihati çoktan unutulmuştu. Yirmi yaşında aile mesleğini devralıp maliye ve ticaretten başka alanlara da yatırım yaparak aile bankasının geri döndürülmesi mümkün olmayan bir düşüşe geçmesine neden oldu. Lorenzo, tıpkı babası ve büyükbabası gibi, pek çok komployu atlatıp siyasi manipülasyonda ne kadar hünerli olduğunu ispat etti. Onlardan farklı olarak asalet unvanı kazanmaya heveslenip, şiir yazdı (şiirleri iyidir) ve diktatör olma hevesini gizlemeye de pek zahmet etmedi. 1492'de daha kırk üç yaşındayken gut yüzünden tombul metresinin yanına gidemeyecek hale gelmiş olan Lorenzo sonunda bir sürü başka hastalığa yakalandı.

Beşlinin sonuncusu olan Piero di Lorenzo da çok geçmeden Ahmak Piero adıyla anılmaya başlanacaktı. Babasının sanatsal

başarıları ve asil olma hevesinden ziyade büyükbabasının bıraktığı muazzam serveti miras almış ve o servet de eksilmeye başlamıştı. 1472'de doğan Piero'nun tek yeteneği Floransa futbol takımında oynamak olduğundan sülalenin başında geçirdiği iki sene babasının etkili manevralarıyla kıyaslandığında komediden farksızdı. 1494'te Fransız ordusunun yaklaşması üzerine, belki de lüzumsuz yere, Floransa'dan kaçtı. Sülalenin servetine el konuldu, banka battı ve on yıl sonra Piero beceriksizliği ya da kötü talihi sonucu Napoli'nin kuzeyindeki Garigliano Nehri'ni geçerken boğuldu.

İzleyeceğimiz yol artık belli oldu. Bir asır. Beş nesil. İki ehil idareci sayesinde baş döndürücü –önce iktisadi sonra da siyasi– bir yükseliş. Yatalak ve asabi bir adam döneminde yaşanan duraklama. Sonra da süratle ortadan kalkacak bir servete dayalı yirmi beş senelik siyasi tırmanış. Akabinde de ani ve kesin bir çöküş. Yine de her ne kadar mizaçları farklı olsa da mevzubahis beş Medici'nin gut hastalığı haricinde de bazı müşterek vasıfları olduğunu söyleyebiliriz. Tümü, bilhassa da *il Magnifico*, çirkindi. Hepsi de koleksiyoncuydu: Kutsal emanetler, merasim zırhları, el yazmaları, mücevherler ve kabartmalar. Kontrol, düzenleme ve sahip olmanın yansıması olan koleksiyonculuk alışkanlığı hem bankacılık hem de sanat alanının çok da yabancısı değildir.

RÖNESANS olarak bilinen dönemi düşündüğümüzde her şeyden önce aklımıza on beşinci ile on altıncı asırlar gelir; Brunelleschi'den Michelangelo'ya kadar olan sanatçıların ürettikleri sanat ve mimari eserlerini düşünürüz; ayrıca Medicilerin tüm bu sanat eserleri ve sanatçılarla bağlantısı olduğunu da biliriz. O yüzden onları ve bilhassa Cosimo ve Lorenzo'nun devrini erken modern dönemin başlangıcı kabul edip onun öncesini de, Dante, Giotto ve Boccaccio'yu istisna olarak kabul edip, karanlıkmış gibi görürüz. Bu tümüyle efsanedir. Yine de bahsettiğimiz bu

kişilerin, bilhassa da Giovanni di Bicci ve Cosimo'nun, kendilerini bir altın çağın başlangıcında değil de sanki bir şeyin ardından, bir şeyden sonra yaşamış gibi hissetmelerine şahit oluruz.

Bankacılar olarak varlıklarını İtalyanların Avrupa maliyesi üzerinde tekel kurmalarını mümkün kılan icatlara borçludurlar: Çift girişli defter tutma, çek, akreditif mektubu ve banka hesabı. Mediciler bankacılık usullerinde yeni bir şey icat etmemiş olsa da ana şirketle bağlı şirketler arasında tesis ettikleri ilişkinin holdinglerin ilk örneği olduğu söylenebilir. Dahası Medicilerin tümü bankaların ardından gelecek şeyin onlarınkinden çok daha büyük olacağının farkındaydı. On üçüncü ve on dördüncü asırlarda Bardi ve Peruzzi bankaları Medicilerin hayal bile edemeyeceği bir servete eriştiler. İngiltere Kralı III. Edward büyük miktardaki borcunu ödemeyince 1340'larda ikisi de battı. Giovanni di Bicci de' Medici, Bardi sülalesinden bazılarıyla ortaklık yapıp diğerlerine iş verdi ve oğlu Cosimo'yu Bardi sülalesinden bir kızla evlendirdi. Geçmiş dönemin ihtişamı ve bankacılığın taşıdığı riskler muhtemelen daima aklındaydı.

Üstelik Mediciler, Floransa vatandaşı olarak, cumhuriyetlerine şeklini veren tüm kargaşanın ardından geldiler: Feodal sistemin yavaş yavaş çökmeye başlamasıyla Kutsal Roma İmparatorluğu dikkatini kuzeye çevirip hızla parçalanmaya başlayan İtalya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmeye başladı; sonu gelmez karışıklar içerisinde güç yön değiştirerek toprak sahibi lordlardan şehirlerdeki zenginlerin eline geçmeye başladı; Floransa devleti cumhuriyet anayasasıyla kuruldu; Roma'yla yapılan savaştan sonra şehrin yönetimine el koyulup şehir, Kilise mülkü olarak satılınca dini ayaklanma olarak başlayan şey 1378 tarihinde siyasi bir isyana dönüştü. *Ribellione dei ciompi* olarak bilinen hadisede şehrin fakir yün işçileri şehrin tacirlerini, onların bir asır önce asillere yaptığı gibi, şehirden atmaya çalıştı.

On altıncı asır tarihçisi Francesco Guicciardini bu isyan hakkında şunları yazdı: "İdaredekilerin çoğu asil olmayıp pleb

yani sıradan insanlardı. Başlarında olan Messer Giorgio Scali ve Messer Tommaso Strozzi halkın desteğiyle yönettikleri üç sene müddetince pek çok adice şey yaptılar. Hiçbir suç işlemediği halde sırf düşman olarak gördüklerinden ondan kurtulmak için Floransa'nın muhterem vatandaşı Piero di Filippo degli Albizzi'nin başını kestiler. Messer Donato Barbadori ve diğer pek çok masumun akıbeti de benzer oldu. Sonunda, her zaman olduğu, insanların sabrı tükenince, adet olduğu üzere, Messer Giorgio'yu desteklemeyi bırakıp başını kestiler; Messer Tommaso şehirden kaçarak canını kurtardı, o ve onun soyundan gelenler şehre girmekten temelli men edildi. Onun ilk destekçilerinden olan Messer Benedetto degli Alberti de sürgüne gönderildi."

Bir mahkûmiyet, iki rejim değişikliği ve farklı idamlar. Guicciardini "come è usanza" yani "adet olduğu üzere," demişti. Medici sülalesinin en mümtaz mensubu ve Floransa hükümetinin geçmişteki idarecisi Silvestro de' Medici yün işçilerinin safında yer almıştı. Bu, sülale için bir utanç kaynağı oldu. O tarihte on sekiz yaşında olan Giovanni di Bicci kellesinin tehlikede olduğunu bildiğinden hiç ses çıkarmadı.

Belki de hepsinden önemlisi Medici bankasının Avrupa nüfusunun üçte birini silip süpüren 1348 tarihindeki veba salgınından sonra gelmiş olmasıdır. 1338'de Floransa'nın nüfusu 95.000 kişiydi; 1427'de bu sayı 40.000'e düşmüş olmasına rağmen yine de o tarihteki Londra'nın nüfusuna denkti. Boccaccio şöyle yazmıştı: "Her gün binlercesi hastalanıyor, çoğu sokaklarda düşüp ölüyordu... O kadar çok ceset vardı ki onları gömecek yeterli kutsal toprak yoktu." Veba sona erdiğinde sanki şehir boşalmış dünya üzerindeki yükün bir kısmını atmış gibi olmalıydı. Her halükârda on ikinci ve on üçüncü asra damgasını vurmuş olan ticaret ve nüfustaki hızlı artış sona ermişti. Dünya bir daha eskisi gibi olabilecek miydi? Uzun sürecek bir tertip ve toparlanma dönemi başladı ve her şey acaba salgından önceki haline dönebilecek mi diye düşünülürken hastalık tekrar baş gösterdi. 1363'te Giovanni di

Bicci'nin babası, bizim müstakbel bankacımız henüz çocukken, hastalık yüzünden öldü. 1400 yılında Lapo Mazzei "Dükkanlar kapılarını nadiren açıyor," diye yazdı. "Hâkimler makamlarını terk etti; şehri idare eden kimse yok; mahkemelerde kimse görünmüyor." İnsanlar tekrar ölmeye başladı.

Fakat bir hâkim ya da siyasetçi için mümkün görünen şey genç bir banka memuru için imkânsızdı. 1420'de Cambio d'Antonio de' Medici, sülalenin mensubu olmasına rağmen, salgından kaçmak için Floransa'nın merkezindeki veznedeki görevini terk ettiği gerekçesiyle kovuldu. 1402'de Giovanni di Bicci şehrin merkezi *piazza*larından birinde –karşısında hâlâ bitmemiş olan *duomo* bulunur– yer alan şehrin en eski kilisesi San Giovanni Battista Kilisesi'nin bronz kapısını tasarlayacak sanatçıyı seçecek jüri üyelerinden biriydi. Bronz kapılar, Tanrı'ya şehri veba salgınından kurtarması için adak olarak adanmıştı. Sonuçta kazanan Lorenzo Ghiberti'nin tasarımında İbrahim, oğlu İshak'ı kurban ederken gösterilmişti.

Kısacası Mediciler fevkalade icatlar ve felaketler sonrası bir döneme denk geldiler. Guicciardini, Giovanni di Bicci'nin henüz genç olduğu dönemden şöyle bahseder: "İnsanlar bezmişti ve dinlenmekten mutluydular." Fakat Medicileri de bir şeylerden önce gelmişler gibi düşünebiliriz. Geçmişe dönüp baktığımızda banka battıktan ve on altı asrın karmaşasının ardından tarihçiler Cosimo ve Lorenzo de' Medici'nin daha kendinden emin hatta bazı açılardan daha masum bir çağa ait olduğunu düşünürler. Ahmak Piero'nun Fransızların işgal ettiği İtalya'dan kaçmasından kısa süre sonra onları İspanyollar takip ederken Almanlar ve İsviçreliler de durumdan menfaat sağlayarak işleri daha da karıştırmak için ellerinden geleni yaptılar. Bir düzine ordunun yarımadada dolaşıp canının istediği gibi ortalığı yağmalaması çok da sıra dışı bir durum değildi. Kısacası Medici bankası, Roma'nın yağmalanması (1527),

Napoli (1527-1528) ve Floransa kuşatmaları (1529-1530), Karşı-Reformasyon'un gaddar ve nefes aldırmaz tahammülsüzlüğü ve İtalya'nın üç asır boyunca bağımsızlığını kaybetmesinden de önce gelmişti. O yüzden nice savaş, arada bir yaşanan işkence, cinayet ve irtikâp, sonu gelmez seçim hileleri ve vergi kaçakçılığına rağmen on beşinci asır Floransa'sı ve Medici bankasının doksan yedi senesini Ortaçağ'dan modern çağa geçisin sancılı sürecindeki sakin bir ara dönem olarak kabul edebiliriz. Bu ara dönemde hem tefecilik hem de sanat gelişme fırsatı bulmuştur.

VEBA çok çabuk öldürse de Averardo, ya da Bicci de' Medici, Giovanni di Bicci'nin babası, vasiyetnamesini hazırlama fırsatı bulabildi. Karısının drahoması olan 800 florin (altın) karısına iade edildi. Beş oğluna sıra gelmeden evvel 50 *lire di picciolo* (gümüş) Averardo'nun tefecilik günahını işlemiş olma ihtimaline karşılık kefaret olarak ayrıldı. Bu standart bir formüldü. Meşhur Padovalı tefeci Reginaldo degli Scrovegni altmış yıl önce çok daha büyük bir kefaret parası ayırmıştı ve oğlu da babasının günahlarını affettirip ailesinin adını temizlemek adına Giotto'ya Padova'daki Arena Şapeli'nin freskini yaptırmıştı. Fresklerden biri cehennem ateşinde yanan günahkârları gösterir. Tefecilikle sanat arasındaki ilişki çoktan, Pound'un bizi inandırmaya çalıştığından, çok daha muğlak bir hal almıştı.

Anlaşılan ölüme yaklaştıklarında zenginler açısından tefecilik en çok korktukları günah haline gelmeye başlıyordu. Gayri meşru çocukları, Kuzey Afrika ve Slav ülkelerinden getirttikleri çocuk kölelerle seks yapmaları, tamahkârlık, oburluk ve umumi aşırılıkları onları bu denli rahatsız etmemişti. Belki de bunun nedeni, Kilise kurallarına göre, diğer günahlardan farklı olarak sadece tefeciliğin ancak kazanıldığı şekilde tamamen affettirilebilecek olmasıydı. Eğer parayı harcamışsan bunu yapmak zordu. Bu günah onu affettirecek kadar servet sahibi olamayanların da zihnini

fazlasıyla meşgul etmişti. Boccaccio'nun *Decameron*'unun açılış hikâyesinde iki tefeci büyük ve tövbe etmemiş bir günahkâr ve ölmek üzere olan misafirlerinin gömülmeyeceğini öğrendiklerinde dehşete düşerler. Yaptıkları iş yüzünden ahali onları şehir dışına kadar kovalayıp linç edecek ve onlar da gömülmeden kalacaklardır. 1179 tarihli Lateran Kilise Konsülü tefecilerin Hıristiyan gibi defnedilmesini yasaklarken Lyon Kilise Konsülü de 1274'te aynı kararı onayladı. Fra Filippo degli Agazzari "Cesetlerinin köpekler ve sığırlarla birlikte çukurlara atılması gerekir," diye yazdı. 1478'de Piacenza'da bir tefecinin kilise bahçesine gömülmesini müteakip fırtına çıkması üzerine halk cesedi kazıp çıkardı, sokaklarda sürükledi, astı ve sonra da Po Nehri'ne attı.

Neden? Neden günümüzde hiçbir şekilde suç ya da günah olarak görülmeyen bir ticari işleme bu derece kötü gözle bakılıyordu? Özellikle de diğer ticaretler –mesela köle ticareti– kesinlikle günah olarak görülmezken. Bunun nedeni Aziz Lukas'ın "Bir menfaat beklemeden ver," demiş olması mıdır? Tarih kitapları bu konuyu ya çok çabuk geçer ya da yüksek faizlerle fakirleri sömüren tefecilere odaklanırlar. Fakat bu kitapta öyle olmayacak. Cosimo de' Medici günahlarının affedildiği papalık fermanı karşılığında San Marco Manastırı'nı restore etmeyi kabul ettiğinde bunu fakirlerden yüksek faiz almak için yapmadı. Cosimo, o kişi prens ya da papa olmadığı müddetçe, kredisi sağlam olmayan birine para vermeyi aklından bile geçirmezdi.

O yüzden en başta –yani 1397 sonbaharında Giovanni di Bicci, iki ortağıyla birlikte, bankasına Floransa'daki yetkili kurum olan Arte di Cambio ya da diğer adıyla Sarraflar Loncası'ndan ruhsat aldığında– özellikle de rutin banka işlemleriyle ahlaki kurallar arasındaki tezat göz önüne alındığında tümüyle farklı bir dünyanın var olduğunu söylememiz mümkündür.

Sarraflar Loncası. Floransalı bir tacirin ortağı ona "Katılmakla büyük hata yaptın," dedi. "Artık hiç kimse senin dürüst bir tacir olduğuna inanmaz." Paranın icadından önce dahi takasın,

yani istenilen bir şeyin diğer bir şeyin teslimiyle elde edilmesinin, insanları tedirgin eden bir yönü vardı. Akhilleus çadırında beklerken Agamemnon'un, itibarını kaybetmemek için babasına teslim etmek adına, ondan aldığı kızın karşılığında hiçbir bedel kabul etmez. Kahraman Akhilleus o esnada şu ünlü sözünü söyler: "Besili koyun ve öküzü çalabilirsin; tencere ve sarı yeleli atları satın alabilirsin; fakat bir kez çıktı mı insanın canı ne geri gelir, ne çalınır ne de satın alınır."

Akhilleus bir sınır olması gerektiğini söyler. "Alışveriş sanatına" mal edilemeyecek kadar mukaddes bir şey olmalıdır. Fakat iki bin yıl sonra bir kızı satın almak ya da arafta geçecek süreyi parayla kısaltmak, paralı ordu kiralamak ya da piskoposluk makamı, kutsal emanet hatta tüm sakinleriyle birlikte bir şehri bile satın almak mümkündü. Dendiğine göre papalardan biri ölüm döşeğinde kutsal ekmek bulamamıştı çünkü "onları bile satmışlardı."

İlyada'daki takaslara karar veren Kral Agamemnon'dur ve sonraki asırlarda da paraların üzerine daima kralların resimleri konulmuştur. Tanrı tarafından tayin edilmiş olan hükümdar takas işlemlerinin şartlarını belirlerdi yani yönettiği tebaa arasındaki ilişkinin nasıl olacağına karar veren oydu. Günümüzde haliyle bu işlem çok daha sürat kazandı çünkü para sayesinde birine bir şey satabilir, servetinizi biriktirebilir ve sonra da bir diğerinden bir şey satın alabilirsiniz. Söz konusu kişinin bizim istediğimiz şeye sahip olması ya da bizde olan şeyi istemesi şart değildir. Yine de para, değeri olan bir metalden yapıldığı müddetçe temelde değişen bir şey yok demektir. Üretmeye çalışıyoruz çünkü Tanrı bizi cennetten kovduğunda öyle yapmamız gerektiğini söyledi; ürünlerimizi belli ağırlıkta altın ve gümüş karşılığında satar sonra da onun tümü ya da bir kısmıyla başkasının ürettiği şeyi alırız. Bazı kötü yolların türediği de doğrudur: Artık bir fahişenin fiyatıyla bir şişe şarabı, ya da el yazmasını veya ölü için okunacak duayı mukayese edebilecek hale geldik. Fakat her şey az çok hâlâ düzen içerisinde ve herkes olması gereken yerde.

Tefecilik her şeyi değiştirir. Faiz oranı yüzünden para takas aracı olarak kullanılan basit ve istikrarlı bir metal eşya olmaktan çıkar. Zaman içerisinde miktarı artar ve bunun için tefeci hiç emek harcamaz. Her şey daha akıcı hale gelir. Birisi borç alır, sonra bir tezgâh satın alır, yününü yüksek fiyattan satar ve hayattaki konumu değiştirir. Sonra başka biri borç alır, ilk adamın yününü satın alır, onu yurt dışına götürüp daha yüksek fiyattan satar. Böylece cemiyet içerisinde daha yüksek bir konuma gelir. Ya da talihsiz ve aptalsa mahvolup batar. Bu arada tefeci ya da bankacı gittikçe zenginleşir. Ne kadar zenginleştiğini bilemeyiz çünkü parası gizli ve sürekli hareket halinde olup kazancının izini sürmek de kolay değildir. Sahip olduğu koyun ve keçileri saymak ya da ne kadar arazisi olduğunu ölçmeye kalkmak manasızdır. Aşarını ya da vergisini ödemesini kim sağlayacak? Hayat bu denli ilginç bir hal alırken onu ruhuyla daha çok ilgilenmeye kim ikna edecek? İşler kontrolden çıkmaya başladı.

Kilise *contro natura* diye gürledi –yani tabiata aykırı. Vaiz Feltreli Bernardino tefecilik gayri tabiidir ve Tanrı onu vebayla cezalandırır der. Floransa tacirleri kendilerini vebadan korumak için takasların en tuhafını ya da daha doğrusu teklifi gösteren pahalı bir bronz kapının masrafını karşılamayı kabul eder: İbrahim'in İshak'ı kurban etmesi. Michelangelo, Ghiberti'nin kapısı o kadar güzel ki "Cennetin kapısı olmaya layıktır," dedi. Ve kendisi eşcinseldi. Kilise *contro natura* diye gürledi. Dante'nin cehenneminde oğlancı ve tefeciler aynı yerde, yani yedi katlı cehennemin alevli külle kaplı olan üçüncü katında, birlikte azap çekerler. Oğlancılar gayri tabii ve daimi bir hareketle var olmaya (buna nasıl yaşamak diyebiliriz ki?) zorlanır. Tefeciler ise tıpkı hesaplarını yaptıkları şekilde hiç kımıldamadan gayri tabii biçimde oturmaya zorlanırlar. Sadece elleri çok hızlı ve gayri tabii biçimde, paraları saydıkları ya da çekleri yazdıkları şekilde, hareket eder. Yüz şekilleri bozuktur. Hesaplarına bakarken gözlerinden ıstırap okunur. Giotto'nun fresklerinden fayda göremeyen Reginaldo

degli Scrovegni soluğu orada almıştır: "Ağzı çarpılmış ve dilini burnunu yalayan bir öküz gibi dışarı çıkarmış." *Contro natura*!

Cehennem çukurunun diğer sakinleri kafirlerdir. Yaratıcıya küfretmek gayri tabiidir. Günümüzde bu üçüne de günah gözüyle bakılmıyor. Günümüzde bir adam öğleden sonra müşterisiyle mortgage işlemi yapsa, akşama erkek sevgilisiyle birlikte olsa ve sabah çalar saat onu uyandırdığında "Yüce Tanrım," dese onu kötü biri olarak görmeyiz. Daha doğrusu Batı'da öyledir. Bir İslam devletinde üçünün de cezası vardır. Çünkü Kur'an, Salman Rüşdi'nin Peygamber'in ismiyle dalga geçmesine izin vermediği gibi faizle para alınıp verilmesine ya da iki erkeğin birlikte olmasına da izin vermez. Teologlar, Aristo'dan alıntı yaparak tefecilerin parayı "çiftleştirdiğini" söyler ki bu da gayri tabiidir.

Eğer bunu idrak etmek size zor geliyorsa yalnız değilsiniz. Dante'nin hacı şairi cehennemden geçerlerken rehberi Vergillius'a "Bana tefeciliğin Tanrı'nın iyiliğini gücendirdiğini söylediğin yere dönelim," der, "ve o düğümü benim için çöz." Demek ki onun da aklına yatmamış. Thomas Aquinas'tan alıntı yapan Vergillius şöyle izah eder: "Tabiat yolunu semavi zekâya göre çizer ve insanlar da mümkün olduğu kadar tıpkı öğrencinin hocasının yolundan gitmesi gibi tabiatın yolundan gitmeye gayret eder. O yüzden o Tanrı'nın torunudur." Kısacası Tanrı, insanın tabiatını tamamlamak için iş yaratır. Tefeciler çalışmayı reddetmekle tabiatı reddederler, Tanrı'nın onlar için çizmiş olduğu yolu reddederler ve Tanrı'nın torununa hakaret etmiş olurlar.

O yüzden ferdin ahlaki kuralların kişinin refahı ya da tam tersini esas almak yerine –burada fakirden bahsedilmemektedir –metafiziği esas aldığını bilmesi hayati önem taşır. *Gayri tabii* olduğu için faizle borç vermenin *her zaman* günah olduğuna inanmakla günümüzde faizin normal ama insafsız olduğundan Üçüncü Dünya ülkelerini fakirleşmesinin nedeni olduğuna inanmak arasındaki mesafe on dördüncü yüzyıldaki bu kişiyle kendimiz arasındaki mesafeyi ölçebilmemize yardım edebilir.

Diğer taraftan Aquinas ve Dante'nin iyi niyetli olduğunu kabul etsek bile Kilise'nin tefeciliğe karşı sergilediği bu amansız düşmanlık bizi rahip ve papaların bu işten bir menfaatleri olduğunu düşünmeye sevk eder. Ortaçağ'da birinin "emeği" onun hayattaki konumunu gösterir –değirmenci, şövalye, kasap veya çiftçi– ve büyük ölçüde doğduğunuzda ne olacağınız bellidir. Birinin konumunu reddetmesi Kilise açısından büyük önem taşıyan toplumun değişmez düzenini reddederek ortalığın karışmasına yol açması demektir.

Kargaşa. Enea Silvio Piccolomini, müstakbel Papa II. Pius, "Değişmeyi seven İtalya'mızda hiçbir şey aynı kalmaz, eski hanedanlar yoktur ve bir hizmetkar kolayca kral olabilir," diye yazmıştı. Siyasi açıdan Giovanni di Bicci'nin doğduğu 1360'ta yarımada kaosun kıyısındaydı ve uzun süredir de o haldeydi. Orta ve Kuzey İtalya'daki yirmi kadar minik devlet daimi bir ihtilal havasında olup ikisi de Roma İmparatorluğu'nun varisi olduğunu iddia eden ve yine her ikisi de bu mirasa sahip olamayan güneydeki Papalık Devleti ile kuzeydeki Kutsal Roma İmparatorluğu'nun müdahalesine maruz kalıyordu. Şehirler bağımsızlıklarını ilan etmişti. Paralı asker maceracılar kendi küçük devletlerini kurar sonra da papa veya imparatora, bazen *her ikisine* de gidip onlardan meşruiyetlerini tescil eden bir parşömen satın alırlardı: "Rimini veya Cremona veya Bologna'nın meşru idarecileri olarak sana burayı yönetme hakkını bahşediyoruz." Elbette bunun karşılığında nakit para ya da vergiden pay isterlerdi. Bu hiç kimsenin özellikle de müteakip maceracının hiç hoşuna gitmezdi.

Taşrada asillerin feodal hakları Kutsal Roma imparatorunu nihai feodal efendileri olarak kabul etmelerine bağlı olduğundan onu desteklediler (Ghibellinler); şehirlerde kendilerini asillerden kurtarmak isteyen orta sınıf umumiyetle papadan taraf oldu (Gu-

elfler). Genelde bir arazinin kime ait olduğu ya da meşru vergi toplama hakkının kimde olduğunu kestirmek zordu. Ortalık hizipten geçilmezdi. Şehirlerdeki güçlü aileler kendilerini diğerlerinden korumak için burçlar inşa etti. 1200 tarihinde Floransa'da bu türde yüzden fazla inşaat olup bunların çoğu da elli metreden yüksekti. Günümüzde dahi Floransa yüz burca ev sahipliği edecek kadar büyük görünmemektedir. Dar sokaklar silahlı kamplar arasında bölündü. Arno Nehri'ni farklı noktalardan geçmek demek bir sülalenin arazisinden diğerininkine geçmek demekti. Her yer silah kaynıyordu. Cinayet oranı ürkütücü boyuttaydı. Bu kargaşa ve otorite boşluğu esnasında iki unsur öne çıktı: Bireysel karizma ve para. Büyük tarihçi Jakob Burckhardt şöyle der: "Burada Batı prenslerine sunulan yarı dini sadakatin izi bile yoktur; ona en yakın bulabileceğiniz şey şahsi şöhrettir. Yetenek ve öngörü yegâne ilerleme vasıtalarıdır."

İyi de para olmadan yetenek ve öngörü ne işe yarar? Cemiyetin geleneksel yapısı çatırdamaya başladığında tefeci, bankacı çok daha tehlikeli ve kudretli hale gelir. Paranın ilerleyişi önünde hiçbir mani kalmaz. Artık Floransa'nın altın florininden daha somut ve güvenilir bir şey yoktur. Eski hiyerarşilere meydan okurcasına bu paranın üzerinde bir hükümdarın resmi bulunmayıp bir tarafına *Florentia* ismi diğer tarafınaysa şehrin simgesi olan bir zambak konur. Paranın üzerinde kral olmadığından bankacılar öyle ya da böyle o seviyeye yükselir. Ya onu ya da bunu destekler ya da onlar tarafından yağmalanır. Ya mali sistemi kontrol eder ya da sistemden sürülüp çıkarılır. Tahmin edileceği üzere o tarihteki yazılar "toplumun en altından gelip büyük servetler elde eden aşağı plebleri," hedef alan hakaretlerle doludur. Onlardan daha vicdansız, adi ve kibirlisi olabilir mi? Cosimo de' Medici "Birkaç metre kumaş asil olman için yeterli," demişti.

İşte on dördüncü asrın ilk yarısında yazılmış bir şiir:

Para kişiyi görünür kılar
Para onu bilgili yapar
Para onun her günahını örter
Para ona neler alabileceğini gösterir
Para ona dilediği kadını verir
Para onun ruhunu cennette tutar
Para bir hiçken onu asil yapar
Para düşmanlarını yerle bir eder
Para olmadan kişi olduğu yerde sıkışıp kalır
Dünya ve çarkıfelek parayla döndüğünden
İstersen seni cennete de gönderir.
Onu biriktiren kişiyi takdir ederim:
Çünkü bunalımdan uzak durmak istiyorsan
Para gibisi yoktur.

Evet, tam bir skandal. Fakat insana bir skandalı keşfetmek kadar heyecan veren bir şey yoktur. Şairin dehşetengiz hevesini hissetmemek mümkün değil. Parayla sosyal konumunu değiştirir, kadınlara sahip olup cennete gidebilirsin. Bu hezeyanı kınamamız gerekse de aslında tam tersi davranırız. Batı'daki pek çok zihinsel faaliyetin arkasında yatan işte bu tezattır. Parayı ve onunla yapacağımız ya da alacağımız şeyleri sever ve aynı zamanda Akhilleus kadar eski bir korkunun tesirinden kurtulamayız: Mutlaka satmanın ve almanın, ticaretin ötesinde bir değerin olması gerekir. Ama o değer bize paranın *tümüyle* şer olduğunu ve sırf faizle iş yaptığım için Tanrı'nın veba vasıtasıyla çocuğumu benden aldığını söylemese de iyi olur.

Tüm bu gerilimin ardında Hıristiyanlara, İsa'nın ikinci kez gelişini beklerken, fakirlik içinde yaşamalarını vaaz eden din muamması yatmaktadır –"Ne mutlu ruhta yoksul olanlara çünkü göklerin egemenliği onlarındır." Fakat nedendir bilinmez İsa ikinci kez bir türlü gelmeyince din kurumsal hale gelip zengin-

leşti ve tümüyle dünyevi insanların dini oldu. İyi de bu ikiyüzlülükten başka neye yol açabilir ki? Kim bilir belki de sanata.

"Bir devenin iğnenin deliğinden geçmesi bir zenginin cennete girmesinden daha kolaydır." Bunu duymayan yoktur. İyi de bir prensten ya da kardinalden daha zengini var mı? Traini'nin Pisa'daki *Kıyamet Günü*'nde iblisler zengin lanetlileri götürürken iyi giyimli tacirler korku içerisinde geri çekilirler. Onlar cennete gitmek istese de yaptıkları işi bırakmak istememişlerdir çünkü hümanist Leon Battista Alberti'nin de dediği gibi bir fakirin "Haysiyet ve şöhret sahibi olması hiç de kolay değildir." İşte on dördüncü ve on beşinci asırdaki bankacıların vicdanları böyle bölünmüştü ve bu tezat seneler içerisinde daha az rahatsız edici para dışı değerlerin –felsefede, estetikte ve aşkta– yayılmasını teşvik etti.

ERKEKLERİ vergi sicillerinden tanırız. Gelir ve mülklerini bildirmeleri mecburiydi. Kadınlarınsa sadece drahomalarını bildirmesi yeterliydi. Giovanni di Bicci başarılı olmuş bir pleb değildi. Medicilerin ismi, hükümeti teşkil eden dokuz kişiden oluşan, şehir mukaddemlerinin yazılı olduğu parşömenlerde sıklıkla geçer. Ama zengin de değildi. O ve dört kardeşi annelerinin öldükten sonra miras bıraktığı 800 florini paylaşmaya mecbur kaldı. Mal varlığı incelenen Giovanni'den sadece 12 florin vergi vermesi istendi. Fakat uzak bir kuzeni büyük bir meblağ olan 220 florin ödemek zorundaydı. Vieri di Cambio de' Medici'nin bankası vardı. Ne kadar uzak olsalar da akrabalar birbirlerine iş vermeyi tercih ederdi. Hem Giovanni hem de abisi Francesco'ya iş verildi ve 1385 tarihinde, evliliği 1500 florinlik drahoma getirdiğinde, Giovanni yatırım yapabilecek seviyeye çıkıp güneye taşınarak Vieri'nin bankasının Roma şubesine ortak –aslında yönetici ortak– oldu. Giovanni'nin karısı hakkında bildiğimiz diğer şeyler isminin Piccarda Bueri ve kocasından iki erkek çocuk, Cosimo ve Lorenzo, sahibi olduğudur. Ama Roma'da onunla birlikte oturmadı.

Roma siyasi ve iktisadi bir ucubeydi. Grönlandlılar Brugge'de balina kemiği satar ve parasını Roma'ya gönderirdi. Polonyalılar Brugge'e kürk getirip satar ve parasını Roma'ya gönderirdi. Ya da daha doğrusu Curia'ya, yani papaya gönderirlerdi. Kilise tüm Hıristiyan dünyasından haraç toplardı. Diğer devletler binbir zahmetle sadece kendi vatandaşlarından vergi alırken Roma tüm Avrupa'dan para emerdi. Göreve gelen bir kardinal, piskopos ya da baş keşiş bir senelik gelirinin karşılığı olan parayı Roma'ya ödemekle mükellefti. Aksi takdirde bu kârlı makama gelmesi mümkün değildi. İskandinavya, İzlanda ve fakir İskoçya'dan bile para gelirdi. Ödemeyi geciktirmenin cezası aforoz edilmekti. Ödemezsen soluğu cehennemde alırsın. Flandre'de bulunan Gand şehrinde bir papa ulağı halka belli bir zaman dilimi içerisinde ayine gelip kâfirlere karşı yürütülen savaşta kullanılmak üzere cömert bir bağış yapmaları halinde günahlarının affedileceğini söyledi. Yani arafa uğramadan doğruca cennete gideceklerdi. Halk kesenin ağzını açtı. Kim açmazdı ki? Ulak parayı kuruşu kuruşuna Brugge'deki bir İtalyan bankacıyla birlikte saydı. İşin içinde daima bir İtalyan bankacı vardır. İtalyan topluluğunun olduğu yerde bir banka olması da muhtemeldir. İtalyanlar yoksa banka da yoktur. Nihayetinde para Roma'ya gönderildi.

Birisi "para gönderildi," dediğinde aslında kastedilen yurtdışındaki paranın aynı bankanın başka bir şubesi ya da güvenilir aracı bir banka vasıtasıyla alınıp Roma'da papanın hesabına yatırılmasıdır. Avrupa'da yaya ya da at sırtında para taşımak tehlikeliydi. Bir ulak "Taşan nehirlere dikkat et, yalnız dolaşma ve silah taşı," diye ikaz edilmişti. O yüzden Roma'ya gidecek bir hacı, rahip ya da koro şefi önce Londra, Brugge, Köln veya Avignon'daki –Konstantinopolis haricinde Ren'in doğusunda banka yoktu– en yakın bankaya gidip bir akreditif mektubu satın alır, Roma'ya gittikten sonra da onu nakde çevirirdi. Takas esnasında paradan biraz eksilir, bir kısmıyla da bankanın hizmetinin masrafı karşılanır ama hiç değilse hırsızlara kurban olmazsınız. O tarihte ulusla-

rarası bankacılığın gelişimine, her ne kadar bankacılığı lanetlese de, Kilise kadar destek veren başka hiçbir müessese olmamıştır. Çünkü Kilise en büyük uluslararası iktisadi yapıdır. Papanın vergilerini toplayıp büyük eserlerini inşa etmesini mümkün kılan insanları cehenneme göndermesi kolay olmayacaktır.

Benzer şekilde Avrupa'daki nakit akışını dengelemenin zorluklarını Kilise kadar artıran bir kurum da mevcut değildi. Roma'daki bankalar diğer bölgelerde topladıkları Kilise haraçlarının karşılığını eğer ellerinde nakit yoksa nasıl ödeyecekti? İtalya ile Kuzey Avrupa arasında zaten bir ticaret dengesizliği mevcuttu. Londra ile Flandre, İtalya'dan büyük miktarda ipek, baharat ve şap alırken karşılığında sadece İngiliz yünüyle az miktarda duvar halısı ve Hollanda kumaşı satardı. Sattıkları şeyin satın aldıklarına denk gelmesi mümkün değildi. İtalya'nın zaten gönderdiğinden çok para almaya ihtiyacı vardı. Roma denen ucube durumu daha da beter etti; papalık sarayı büyük miktarda nakdi emip karşılığında bir şey vermezdi. Roma'ya gelenin büyük kısmı lüks eşyalara –sırma kumaş, ipek, sanat eseri, gümüş yemek takımı– harcanır ve bunlar da Kuzey Avrupa'dan gelmezdi.

Bankacılar genelde tacir olduklarından bu sorunun üstesinden mümkün olduğunca üçgen ticaretiyle gelmeye çalıştılar. Floransa, İngiltere'deki Cotswolds'tan yün satın alır. Londra'daki Floransa bankası papanın haracı olarak tahsil ettiği nakit parayı oradaki koyun yetiştiricilerine öder. Floransa yünü temizleyip işler ve ondan elde ettiği kumaşı satılması için Roma'ya gönderir ve oradaki aynı Floransa bankasının şubesi Londra şubesinin harcamış olduğu nakdin bir kısmını geri kazanır. Venedik ve Barselona'da da benzer üçgenler mevcuttur. Fakat sorun karmaşık olup bazen altın ya da gümüşün, kimi zaman yün balyaları içine saklanarak, Roma'ya gönderilmesi zorunlu hale gelirdi. Ya da Almanlar gümüş madenlerinden çıkan külçeleri silahlı muhafızlar refakatinde gönderirdi. Kolay olduğu söylenemez. Neyse ki örtülü hesap diye bir şey de mevcuttu.

Giovanni di Bicci, Roma'da kuzeninin işinde çalıştığı on iki yıl müddetince büyük bir banka kurmak için gereken her şeyi öğrenmiş olmalıdır. Bir bankanın önemli iş merkezlerinde şubelerinin olmasının ve sermayesinin işlemeye devam edebilmesi için mali ve ticari işlemleri farklı ülkelerde nasıl yapacağını bilmenin önemini idrak etmişti. Ama hepsinden önemlisi bir kanunun ruhuyla tatbiki arasındaki farkın ne kadar önemli olduğunu idrak etmiş olmalıdır. Mesela Kilise bir bankadan kredi istediğinde banka ondan faiz isteyemezdi çünkü tefecilik günahtı. O yüzden aynı zamanda ticaret şirketi olan banka mevzubahis faiz oranını dengeleyecek biçimde Kilise'ye sattığı malların fiyatını yükseltirdi. Yine de bir piskopos, kardinal ya da papa bankaya para yatırıp alacaklı olmak yerine yatırımcı olmak istediğinde bunun karşılığını beklerdi. Haliyle buna faiz denmezdi. İşte, ileride göreceğimiz gibi, örtülü hesap denen şey budur.

Günahı lanetleyip ateş püskürerek beddualar yağdıran rahiplere ek olarak Kilise kanunları inceleyip onlarda açık bulanlar da vardı. Tüm ezeli düşmanlar gibi köktendincilerle tavizciler arasındaki rekabeti anlamak da kolay değildir. İkisi de varlığını bir diğerine borçludur. Her halükârda iki taraf da bir işlemin ne olduğuna karar verilmesi hususunda kelimelere gereğinden fazla mana yükledi. O yüzden örtülü hesap isminin hakkını iki açıdan vermektedir. Hesap sahibinin ismi gizli olduğundan yapılan anlaşma da *örtülü* sayılır. Hesap sahibinin bu paradan kazancını sadece bankacı bildiğinden para bir *hediye* olarak kabul edilir ve genelde bu hediyenin yıllık yüzde 8 ila 12 arasında artması beklense de faiz kelimesi kesinlikle zikredilmez. Bankalar bu hediyeyi ödemeye mecbur olmayıp, aksi takdirde bu tefecilik olurdu, nadiren de olsa para kaybettiklerinden bazı teologlar, kesin bir kazanç olmadığından, bu anlaşmanın faiz olmadığına hükmettiler. Mümtaz Başpiskopos (daha sonra Aziz) Floransalı Antonino gibi diğerleri ise bu hesap karşılığında hediye alma *ümidiyle* açıldığından dolayı –çünkü hediye mevzusu kesin olarak konuşulurdu– bunun

zihinsel tefecilik olduğuna hükmetti; niyet belli olup bir sözleşme olmaması da bir şey değiştirmezdi. Bu büyük bir günahtı.

Gizliliğe rağmen pek çok örtülü hesap sahibinin kim olduğunu biliyoruz. Onlardan biri IV. Henry'nin üvey kardeşi Winchester piskoposu Henry Beaufort'tu. Onun da ruhu tehlikede miydi? Papa V. Martin'in yakın dostu Kardinal Hermann Dwerg'in "Evanjelist bir fakirlik ruhu içerisinde" yaşadığı söylense de örtülü bir hesapta 4.000 Roma florini olup Cosimo de' Medici'den de her sene hediye alırdı. Kardinal belki gerçekten de kanaatkar bir hayat sürdü. Belki de tüm parasını fakirlere dağıttı.

Söz verilen "hediyeler" sahibine ulaşmadığında ortalığın karıştığı zamanlar da olmuştu. Tahmin edileceği üzere tefecilikten nefret eden Floransa yönetimi hesap karşılığında hediye ödeme adetini "takdire şayan" görerek hediye vaatlerinin yerine getirilmesinin şart olduğuna hükmetti. Tarihçi Raymond de Roover "Sözleşmeleri diledikleri yöne çekebilmek için muğlak ve müphem bir dilde yazdılar," der. Bu büyük günahı işleme korkusu sadece sunulan mali hizmetin yapısını değil bankacılığın lisana yönelik tavrını da etkiledi. İşlem mutlaka kaydedilse de gerçeklik vasfı sıklıkla kamufle edildi. Bankacılar için önemli olan *herkesin görebileceği biçimde* hatalı bir şey yapmamaktı. Haliyle banka vaat ettiği hediyeyi vermezse Kilise mensubu mevduat sahipleri paralarını başka yere götürürdü.

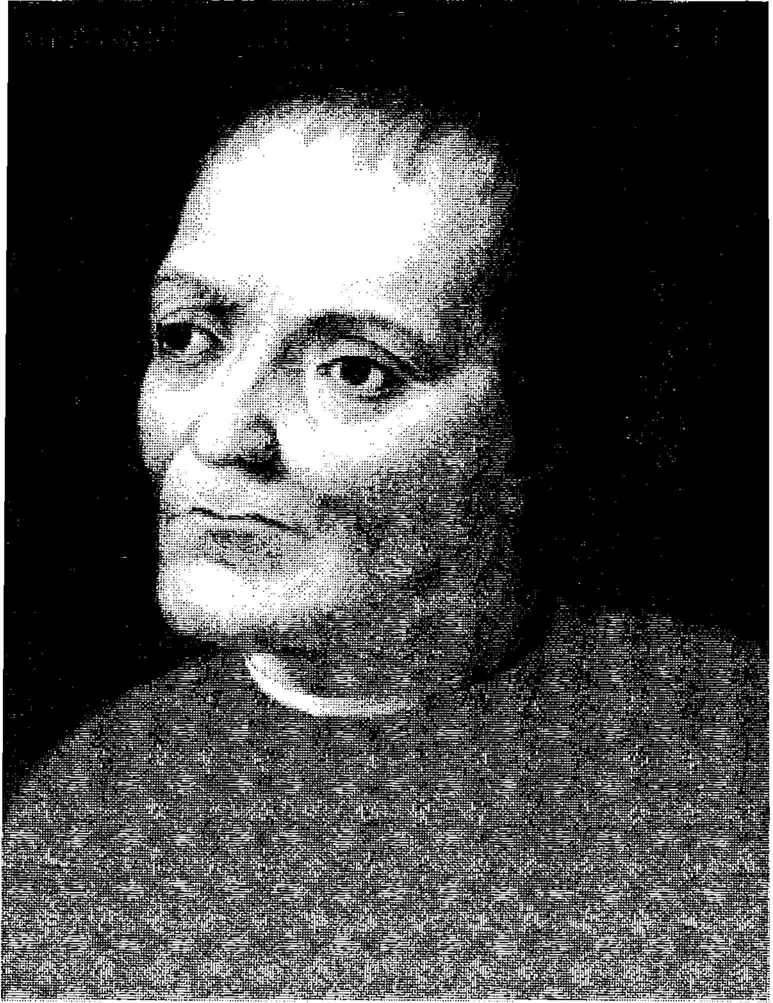
İyi de neden Roma'daki bir kardinal –faiz mevzuu bir yana– parasını batması muhtemel bir bankaya yatırırdı? Neden şehirdeki ya da civarındaki değeri hızla artan ve günaha girmesini gerektirmeyen bir gayrimenkule ya da mücevhere yatırmazdı? Heyhat kardinal maaşı da dâhil olmak üzere Kilise servetini özel sektöre aktarmak yasaktı. Yeni bir papa, selefi zamanında zenginleşmiş birinin malını müsadere etme yetkisini haizdi. Toprak göz önünde ve savunmasızdı. On beşinci asırda, iki ya da üç papa olduğu dönemleri saymazsak, papalık on bir kez el değiştirdi. İsa "Sahip olduğun her şeyi satıp beni takip et," demiş olsa da zengin pa-

pazlar servetlerini ailelerine, kardeşlerine, yeğenlerine ya da gayri meşru çocuklarına bırakmak istiyordu. Yeni kredi vasıtası sayesinde para gizlice saklanabilir ve bir vukuat olması halinde de başka bir ülkeden çekilebilirdi.

Sonuç olarak kişiyi sosyal mevkiinden eden tefeciliğe ek olarak başka bir gayri tabii şey cereyan ediyordu: Kişinin serveti artık yerel cemiyete tabi değildi. Papa V. Martin'in akrabalarının Roma'daki bankaya ödediği nakit para aynı yerde bir akreditif mektubuna çevrilebilir ya da haraç olarak yurtdışında toplanabilirdi. Bu arada Avignon, Köln ya da Brugge'deki bu akreditif mektuplarını veren ya da haraçları toplayan İtalyan bankacı bu parayı Barselona'dan gelen bademe veya Türkiye'den gelen şapa yatırıp sonra da bunları Londra'da satabilirdi. Kilise serveti, bir kral ya da dükten farklı olarak, selefinden farklı bir sülale ya da farklı bir şehirden tümüyle farklı bir maiyet ve niyetle gelebilecek bir papaya duyulan korkudan ötürü sürekli devridaim ederdi.

Giovanni di Bicci'nin bu devridaimden, parayla metafizik karşı karşıya geldiğinde ortaya çıkan sarsıntıdan istifade etmesi şarttı. 1393'te büyük kuzeni Vieri de' Medici emekli olunca Giovanni, bankanın Roma şubesini satın aldı. Peki, neden dört yıl sonra Floransa'ya geri taşınıp kendi bankasını kurmak gibi hayati bir hamle yaptı? Ve neden, hiçbir zaman Roma'daki kadar kâr ettirmese de, Floransa bu bankanın merkezi oldu?

Kardinaller ve örtülü hesap örneğinde olduğu gibi cevap ailede yatmaktadır. On dördüncü asır başında ismi meçhul Cenevizli bir yazar bir insanın neden "çocukları uğruna güç, mal, toprak ve servet elde ederek kendini ebedi azaba mahkûm ettiğini," sormuştur. Bu ilginç bir sorudur. Benzer şekilde *Divina Commedia*'daki Dante'nin lanetlilerinden çoğu cehennemde ebedi azap görmekten ziyade Floransa'daki ailelerinin şerefiyle alakadardır. Leon Battista Alberti 1430'larda yazılan *Della famiglia*'da bu soruya cevap verir. Alberti'ye göre aile mükemmel bir sosyal birim olduğundan ailenin yararına olabilecek ya da

3ronzino tarafından resmedilen Giovanni di Bicci de' Medici. Bankanın kurucusu olan
Giovanni çocuklarını, sanki siyasetle maliyeyi karıştırmanın tehlikelerini çok önceden
ezmiş gibi, "fazla göze batmamaları" hususunda ikaz etmişti.

onun şerefini artırabilecek her türlü hareket ve yatırım kabul görür çünkü hayatın amacını belirleyen şey budur.

Kısacası –her ne kadar Alberti öyle söylememiş olsa da– para kazanmak müptelalık bile olsa aile sayesinde kişi para kazanmasının bir amaca hizmet ettiğine inanır. Aile sadece para toplamaktan daha erdemli bir hayat sürme sebebi sunar ve cennetin nimetlerinden daha önce gelir. Ayrıca para kabilinden bir servetin bir mekândan bağlantısını kesmek mümkün olsa da aile öyle değildir. Medici sülalesi, Floransa'ya kök salmıştı. Mülkleri ve eski ittifaklar ağı mevcuttu. Giovanni'nin Roma'ya giderken karısını ve çocuklarını Floransa'da bırakmasının nedeni daima geri dönecek olmasıydı. Geri dönerek de bir ağın kenarında olmaktan vazgeçip kendini onun merkezine yerleştirdi. Bir kez daha Floransa vatandaşı olarak siyasi haklarını kullanabilir hale gelmiş, Roma'da olduğundan çok farklı olarak, cemiyetin tam ve korku duyulan bir mensubu olmuştu. "Halkın gözüne batmama," ilkesi ille de "siyasi güçten imtina etmek," manasına gelmiyordu. Gerçekte kişi asıl halkın gözüne batmadan daha kolay güç toplayabilirdi. Ayrıca Romalılardan farklı olarak Toskanalıların eski bir uluslararası bankacılık geleneği vardı ki Roma'dan para kazanabilmenin sırrı da buydu.

2

Alışveriş Sanatı

"BANKA," İtalyanca *banco* (daha sonra *banca*): masa, sıra ya da tezgâh, üzerinde yazı yazılıp hesap yapılabilecek ve ticaret yapan insanların karşılıklı oturabileceği bir şey. İhtiyacınız olan tek eşya odur. Bazıları için banka sadece bir *tavola* yani masadır. Medicilerin via Porta Rossa'da masası olduğu söylenirdi. Bazı şeyler tezgâh üstüdür bazıları da tezgâh altı.

Bankacılar genelde birlikte iş yaptıklarından bu masaları da aynı mahallede –Orsanmichele, günümüzde Mercato Nuovo olarak bilinen yerin civarı– kurdular. Dendiğine göre toplamda böyle yetmiş masa varmış. Ponte Vecchio ile hâlâ bitmemiş olan *duomo*nun arasında, kemer altlarının gölgesi altında ya da *palazzi*nin büyük kapıları arkasında uzun kırmızı pantolonlarının iki yanında para keseleri bulunan paracılar ayakta ya da oturarak beklerler.

Masanın kaplandığı yeşil kumaşın üzerinde büyük resmi hesap defteri durur. Sarraflar Loncası kurallarına göre her işlemin mutlaka kaydedilmesi icap eder. Bankacıların parmaklarında mürekkep lekesi olur. Kitap "Tanrı'nın ve kârın adıyla!" diye başlar. Ya da: "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ile azizler ve cennetteki tüm melekler adına." Böylece hiç kimse es geçilmemiş olur.

Yazılı çek mevcut olsa da genel kabul görmüş değildi. Çok riskliydi. Her işlemin müşteri tarafından sözlü olarak bankacının huzurunda ifade edilmesi ve sonra da, değiştirilmeleri zor olduğundan, Roma rakamları ve düzgün sütunlar kullanılarak

kaydedilmesi gerekirdi. Böylece para fazla miktarda kayıt sayesinde kendini zamanın ve mekânın ötesine kolayca taşıyabilir hale geldi. Akışkan ve kaygan, zihinsel bir şey oluverdi. Yaz gitsin!

Bankacı deftere kaydederken tacir de sabırla bekler. Okuma yazma oranı her geçen gün artmakta. Dikkatini rakam ve tarihlere vermiş olan adamın sessizliği sokaktaki arabalar, kafeslerdeki hayvanların sesleri ve tellalların haykırışları tarafından işgal edilir. Floransa'nın merkezi yoğun bir yerdir. Birkaç yüz metre uzaktaki Mercato Vecchio'da ipek balyaları ve tahıl kasaları el değiştirir. Fırıncı kürekleri ekmekleri müşterek fırından çıkartır.

Yazım işlemi bittikten sonra yazılan yüksek sesle okunur. Hesapları sildiği ya da değiştirdiği tespit edilen Sarraflar Loncası üyesi başvuruya gerek kalmadan kovulur. Kilise kuralları tartışmaya açık olsa da onlarınki değildir. Bir bankacı ölüp ardında işini devam ettirecek birini bırakmazsa hesap defteri loncada üç kilitli bir kasada tutulur. Kasanın üç kilidi üç ayrı yetkilide olduğundan bir araya gelmeden kasayı açmaları mümkün olmaz. Para da tıpkı mistisizm gibi ayinlerle gelişir.

Tüm bankalar aynı seviyede değildir. Eğer kapının başında kırmızı bir kumaş asılıyorsa orası belli bir faiz oranı karşılığında küçük miktarda borç veren ve bu borcun ödenmemesi halinde satılması için bir eşyanın rehin bırakıldığı bir rehincidir: nakışlı kumaşla bezeli bir çift ahşap takunya; ya da İncil sahneleriyle süslü bir çeyiz sandığı; ya da bir kadının kıyafetine eklenebilen sırmalı kolluk. Tüketim toplumu olmadığından bu tür şeyler çok revaçtaydı.

İster Hıristiyan ister Yahudi olsun elde ettiği kârı örtbas etmeye çalışmayan rehinci "aşikâr tefeci" olduğundan Sarraflar Loncası'na üye olamaz ve ticaret ruhsatı alamazdı. Ama ceza ödemesi, daha doğrusu ödemeleri pekâlâ mümkündü. Şehir yönetimi işledikleri bu "iğrenç günah," yüzünden zümre olarak tüm Floransalı rehincilere senede 2000 florinlik ceza keserdi. Bu cezayı ödedikleri müddetçe vergi ya da başka cezalardan muaf

olurlardı. Teologlar bu cezanın ruhsatla aynı şey olup olmadığını tartışabilirdi. Bir kez daha dil berraklaştırma yerine bulandırma maksadıyla kullanıldı. Tefecilik yasak mıydı değil miydi? Aşikâr tefecinin aşikâr olmayandan daha namuslu olması mümkün müydü? Tıpkı fahişeler gibi küçümsenip iğrenilen rehinciler işlerine devam ettiler. Ancak 1437 tarihinden sonra Floransa'daki Hıristiyanların rehinci olması yasaklandı. Bu, tenakuzu ortadan kaldırdı –Kilise yapma diyorsa yapmayacaksın– ve tüm fakirlerin kafayı Yahudilere takmasına neden oldu.

Rehincilerden farklı olarak *banche a minuto*lar lonca üyesiydi. Bunlar üç ana işlevi olan küçük yerel bankalardı: Mücevher satar, taksit ödemelerini kabul eder; hesapları tutup her sene yüzde 9 ila 10 oranında "hediye" dağıtır; gümüş *picciolo* ile altın florini, veya florini ile *picciolo*yu takas eder. Bu tam olarak ne demek? *Banca grossa*lara –uluslararası banka, tacir bankası, Medici tarzı banka– bulaşmadan evvel para birimlerine bir göz atsak fena olmaz.

Bir para biriminin maksadının artıp eksilerek belli bir coğrafi alanda satılık olan bir şeyi almanıza izin veren bir zenginlik göstergesi olduğunu düşünebilirsiniz. Miktarının değişmesiyle neredeyse her şeye karşılık gelebilecek olması paranın hem en büyük nimeti hem de en büyük tehlikesidir. Bakır paralar birikip gümüş, gümüş paralar birikip altın para oldu ve sonunda da bir, beş, on, yirmi ve yüz dolarlık banknotlara dönüştü.

Fakat on beşinci asırda Floransa'da durum böyle değildi. Gümüş parayı yani *picciolo*'yu biriktirip altın florin alamazdınız çünkü ikisi farklı para birimleriydi. İki para da kıymetli metallerden yapıldığı için –değerleri yapıldıkları madenin değerine bağlıdır– ikisi arasındaki ilişkinin elma ile portakal arasındaki ilişkiden daha sabit olmayacağı düşünülürdü. *Picciolo*, florine ancak bir banka tarafından mevcut gümüşü altına çevirme değeri üzerinden çevrilebilirdi.

Genel düşünce bu yöndeydi. Fakat bunun sınıf farkını ortadan kaldıracağı endişesiyle –nefret dolu sonradan görmeler

para biriktirip sanki köylü ailesi benimki kadar soyluymuş gibi davranabilirdi-- radikal bir sınır çizildi. *Picciolo* fakirlerin parası, işçilerin maaşı ve bir parça ekmeğin fiyatı oldu. Lüks mallar, toptancılık, uluslararası ticaret ise ancak altın florin ile yapılabilirdi. Kanun böyleydi. Kısa süre öncesine kadar komünist blokta zengin ve güçlüler dolar kullanabilirken halkın ancak zloti ya da ruble kullanmasından farklı bir durum değildi. *Picciolo* kullanan birinin daha gidecek çok yolu vardı.

Bankacının yeşil masası üzerinde bir dünyadan öbürüne, gümüşten altına, mütevazılıktan zenginliğe geçiş yapmak mümkündü. Tabii küçük bir komisyon mukabilinde. Fakirin parasının değerinin gittikçe düştüğünü söylemeye gerek yok. 1252'de florin ilk basıldığı zaman bir *picciolo lirası*na yani 20 *picciolo*'ya tekabül ederdi. 1500 senesi civarında ise bir florin 7 *picciolo* lirası ya da 140 *picciolo*'ya denkti. Bunun nedeni kısmen Arte di Calimala'ya (Tüccar Loncası) bağlı tüccar ile Arte di Por San Maria'ya (Kumaşçılar Loncası) bağlı ipek üreticisinin florinle kazanıp maaşları *picciolo* ile ödemesidir. Kâr azalınca hükümeti para basmaya teşvik ettiler. Hükümet de güçlü lonca üyelerinin elinde olduğundan onlar da *picciolo* basarken içindeki gümüş miktarını azalttılar. Böylece zenginler fakirlerin maaşını ödemek için gittikçe daha az florin harcadı. Başpiskopos Antonino bu uygulamayı tenkit etti. Başpiskopos devamlı fakirlere yardım etmeye çalıştığından sevilirdi. Hatta vebadan ölmek üzere olanlara ekmek dağıtacak kadar ileri gitti. Fakat papaya olan borçlarını ödeyemeyenler derhal aforoz edilirken paranın değeriyle oynadığı için aforoz edilen kimse olmadı. Benzer şekilde, bir ipek işçisi ürettiği mallardan bir kısmını çaldığı zaman olduğu gibi, ne biri kırbaçlandı ne de halka teşhir edildi.

Böylece farklı para birimleri tüm sosyal karışıklığa rağmen belli bir sınıf farkının korunmasını mümkün kıldı. 1457'de Floransalıların yüzde 82'sinden bir florinden az vergi ödemesi istenirken yüzde 30'u hiç vergi ödemeyecek kadar fakirdi. Fakat

paradaki bu ayrım muhasebede ciddi sorunlara neden oldu. Sadece florinle iş yapan Giovanni di Bicci'nin bankası Venedik usulü çift girişli defter tutma sistemi kullanarak borçla alacağı karşı sayfalara yazardı. Fakat sülale bir yün işleme imalathanesi açtığında daha basit yöntemlerin kullanılması zaruri hale geldi. Şirketin bir yarısı florin diğer yarısı da *picciolo* ile iş yaparken satın alma, kazanç ve maaş arasındaki ilişkinin tam olarak ne olduğunu kim söyleyebilirdi? Her halükârda işler kötü gidip ne altın ne de gümüş kazanılmaz olunca işçiler maaşlarını, en nefret ettikleri biçimde, yün kumaş olarak almaya başladı. Bu durum hesapları daha da karıştırdığı gibi kumaşı paraya çevirmeye alışık olan rehincilerin de fazlasıyla işine geldi. Para her ne kadar her türlü şerrin kaynağı olsa da yine de insanlar takas oranlarını net biçimde bilmek istiyordu.

FLORİNİN değeri ne kadardı? Bir köle kız veya bir katırı 50 florine almak mümkündü. Bir hizmetçinin bir senelik maaşına denk gelecek *picciolo*'yu on florinle satın alabilirdiniz. Bahçeli küçük bir evin ya da via Porta Rossa ile via dell'Arte della Lana'nın köşesindeki Medici bankasının yıllık kirası otuz beş florindi. 1000 florine inşa edilen bir *palazzo*nun bahçesini fresklerle süslemenin maliyeti ya da bankadaki bir çırağın senelik maaşı yirmi florinken bir fıçı şarap bir *picciolo lirası* ve astrologa gitmek bunun yarısı kadardı. Cosimo banka müdürlerine "Şarapla ticaret yapmayın çünkü değmez," derdi. Ama düzenli olarak astrologa giderdi. Parayla sihir el eleydi. Bir pırasa bir *picciolo* ve bir arşın uzunluğunda kumaş 9 *picciolo* iken aynı uzunlukta beyaz Şam kumaşı iki buçuk florin yani kambiyo rayicine bağlı olarak yirmi beş kat daha pahalı olabilirdi. Genel olarak lüks mallar pahalı –zenginlere florin lazımdı– temel ihtiyaçlar ucuz olduğundan işçiler işleri oldukları müddetçe *picciolo* ile alışveriş yapabiliyordu. Fakat şehirdeki yün ve ipek işçileri ürettikleri mal başına para

alırdı ve talep de istikrarlı değildi. Zor dönemlerde bir zenginin masasındaki köle olmak çok daha iyiydi.

Yine de, düşük maaş ve ayrı para birimlerine rağmen, para kazanma skandalı devam etti çünkü para durduğu yerde durmuyordu ve fakirler de paylarına düşenden memnun değildi. O yüzden olur da biraz para biriktirmeyi başarabilirsen onu göstererek diğerlerini rahatsız etmen kanunen yasaktı. Halk bir öğünde iki çeşitten fazla yemek yiyemez, herhangi bir yemekte belli sayıdan fazla misafir ağırlayamazdı. Şövalye ya da leydi, belki de hakim veya hekim, olmadığın müddetçe birden fazla rengi olan kıyafet giymen yasaktı. Çocuklarına kaliteli şeyler alamazsın. Beyaz çorap üzerine yumuşak deri pabuç yok. Kürk yaka yok. Dirsek ve bilek arası haricinde kadın elbiselerinde düğme olamaz ki hizmetçilere o da yok. Hizmetçiler şık başlık ya da yüksek topuklu da giyemez. Sadece eşarp ve nalın.

Böylece pleblerin aşırı harcama yapıp fakir düşmelerine engel olunuyordu. Ne kadar düşünceli oldukları malum. Bu kuralların amacı doğal düzeni doğal olarak tutabilmekti. Para, insanların onu kullanmalarına izin verilmediği müddetçe, sorun kaynağı olamazdı. Acaba bu kuralların altında az biraz kadın düşmanlığı da yatıyor muydu? Sokaklarda çıplak olarak kırbaçlanma korkusunun kızları kuralları ihlal ederek göğüslerine gümüş bir düğme takmaktan alıkoyduğuna şüphe yoktur.

Ticareti kötü yönde etkilediğinden nadiren tatbik edilen bu sözde tasarruf kuralları (bu şehirdekiler lüks kumaş üretme alanında ihtisas sahibiydi) herkesin haddini hududunu bilmesini sağlardı. Komşuları gözetlemek heyecan vericidir. Kısıtlamaları aşabilmek adına moda sürekli değişti. Eğer bir şey yasaklanırsa hemen diğeri icat edilirdi. Maliye alanında olduğu gibi baskı, dürüstçe konuşma aleyhine, yaratıcılığı körükledi, Terzi bir bayana bu kol ipekli kalın kumaşa benziyor dese de teknik olarak başka bir şeydi. Bir Fransız icadı. Kanunda yeri yok. Bunlar bir sıra düğmeye benzese de düğme iliği olmadığından buton desek daha doğru olur.

Kanun koyucular bu değişime ayak uydurmakta zorlandı. Kanunlarda "incilerle ilgi açıklama, düğmelerle ilgili açıklama, zincir takmayla ilgili açıklama," türünden ibarelere rastlanmaya başlandı. Fakat yeni mali vasıtalar hakkında düşünen teologların işi bitecekmişe benzemiyordu. Hükümetin ümitsiz üyelerinden biri "Kadınların zarafetten uzak şehvani yanlarını nasıl örtbas edebiliriz?" diye sormuştu. Sokaklarda dolaşıp kadınları zapturapt altına alması için moda zabıtası kuruldu. Bu teşkilata Gece Zabıtaları adı verildi. "Bayım o yaka kakım değil as!" "As da ne?" "Bir hayvan bayım." Bu arada Giovanni di Bicci ve iki oğlu sade kıyafetler giymeyi sürdürdü. Henüz servetlerini göstermenin derdine düşmüş değillerdi. Şimdilik kıskançlık sulanmaması gereken yabani bir ottu. Cosimo'nun en sevdiği deyişlerden biri buydu.

Florin kıymetli olup daha küçük paralara bölünemediğinden (aksi takdirde fakirlerde kullanmaya başlayabilirdi) bankacılar toptan satışlar ya da örtülü hediyelerdeki florinden küçük değerleri hesaplayabilmek için bir muhasebe birimi icat etti. Buna da *lira a fiorino* dendi. Bir *lira a fiorino* yirmi florinin 29'da biri olup her biri 20 *soldi a fiorino*ya denkti ve bir *soldi a fiorina* da 12 *denari a fiorino* ediyordu. Sonuç olarak bir altın florinde 348 *denari* ya da 29 *soldi* vardı fakat ortada *soldo* ya da *denaro* olarak bilinen bir para mevcut değildi. Kim demiş parayla hayal gücü bir arada olmaz diye? Bankacılar hesap yapmak için abaküs kullanırdı. Çift girişli defter tutma konusuna hâkim olmalarına rağmen hesaplarını her daim denk getirememiş olmalarına şaşmamak gerek. Nerede hata yaptığını bir türlü çözemeyen Medici banka müdürlerinden biri ana şubeye gönderdiği haberde "Tanrı ileride daha büyük hatalar yapmaktan bizi muhafaza etsin," diye yazdı.

Kutsal Ruh haricinde her şeyin görünür olduğu bir dünyada bu hayali para birimleri onun sırrına vakıf olamayan kimseler için kim bilir nasıl bir muammaydı? Teknoloji henüz hayatın sıradan şeylerini göz önünden gizlemiş değildi. Sidik, temiz suyun içine akıp sonra da parlak porselenin içine çekilmezdi. İnsanlar

lazımlığa işlerini görürdü. Eğer florin kullanan türde birisi iseniz *picciolo* kullanan birisine o lazımlığı alıp gidip başka bir yere dökmesini söyleyebilirdiniz. Mesela arka sokağa olabilir. Veba kurbanları bembeyaz çarşaflar üzerinde can vermediği gibi çektikleri ıstırabı dindirecek ağrı kesiciler de mevcut değildi. Bir yerde parfüm varsa bunun nedeni orada gizlenmeye çalışılan kötü bir koku olmasıydı. Fani olduğunuz hiç aklınızdan çıkmazdı. İnsanlar genç yaşta ölürdü.

Ama güzel kokan şeyler de yok değildi. Henüz et, sebze, yün ve ipek paketlenmeye başlanmamıştı. Yağlı pamuk pencerelerden içeri fazla güneş ışığı sokmadığından dokumacılar tezgâhlarını kapı önüne taşırdı. Ayakkabıcı ve saraçlar zanaatlarını sokakta sergilerdi. Gora Kanalı'nın kıyısında yünler yıkanıp sonra da sırtta taşınırdı. Balıkçılar sazan dolu sepetleriyle taşradan gelir köşede müşterilerini tıraş eden berberin önünden geçerdi. Eczacı öksürüğe karşı havanda muskat döverdi. Mayasıl için soğan vardı. Ne ararsanız bulunurdu. Her şey yerli yerindeydi. Doğal düzen işte böyle bir şeydi: İnsanlar Tanrı'nın emrettiği gibi alın terlerinin hakkını kazanırdı. Taşradaki derebeyleri bile emek harcayarak ordu besler, o orduyu kiralar ve topraklarını idare ederdi. Bunun anlaşılmayacak bir tarafı yoktu. Rahipler bile insanlar son nefesini verirken ruhlarının cennete gitmesine yardım ederdi. Kilisenin faydasını kim inkâr edebilir? Her şeyi anladık da var olmayan paraları saymakla uğraşan bu bankacılar ne halt ediyorlar?

1397'DE FLORANSA'YA dönen Giovanni di Bicci yeni bankasına 5.500 florin yatırdı. Sekiz sene önce karısının drahoma olarak getirdiği 1.500 florini çoktan ikiye katlamıştı. Diğer ortakları meşhur Bardi sülalesinden Roma'da Giovanni ile birlikte çalışmış olan Benedetto di Lippaccio -2.000 florin getirmişti- ile Gentile di Baldassarre Boni'ydi –o da 2.500 ekleyerek toplamı 10.000

florine çıkardı. Kötü bir başlangıç yaptılar. Birkaç ay sonra çekilen Gentile Boni yatırdığı sermayeyi de geri aldı. Hata etmişti. Eski ortakları zenginleşirken o bir borçlu hapishanesinde intihar etti. Giovanni eklediği parayı 6.000'e çıkararak toplam sermayeyi 8.000'e yükseltti ve kirayla maaşları ödeyip tahsil edemeyecekleri borçlara karşılık kenara biraz para ayırdıktan sonra şirket ilk on sekiz ayında, senelik yüzde 10'a denk gelecek şekilde, 1.200 florin gibi mütevazı bir kâr elde etmiş oldu.

Müteakip yirmi üç senede, Giovanni'nin 1420 tarihindeki emekliliğine kadar, banka toplamda 152.820 florin (yıllık 6.644) kâr etti. Giovanni paranın dörtte üçünü aldı. 1420'den 1435'teki yeniden örgütlenmeye kadar olan dönemde, ki bu dönemde ortaklar Cosimo de' Medici, kardeşi Lorenzo ve Benedetto de' Bardi'nin kardeşi Ilorione'dir, elde edilen kâr 186.382 florin (yıllık 11.648) oldu. Mediciler üçte ikisini aldı. 1435'ten 1450'ye, bankanın zirvesinde olduğu dönemde, 290.791 florin (yıllık 19.386) kâr ettiler. Yeni ortakları olan Mediciler bu sefer paranın yüzde 70'ini sahiplendi. O tarihte mümtaz bir *palazzo*nun inşasının sadece bin florin tuttuğunu ve nüfusun büyük bölümünün bir florin vergi ödeyemeyecek kadar fakir olduğunu aklınızdan çıkarmayın.

Faizle borç vermek yasak olduğu halde bunu nasıl becerdiler? Dönemin tüm büyük bankaları gibi Mediciler de bankacı olduğu kadar da tüccardı. Zengin müşterilerine yurtdışından lüks mallar getirirlerdi: halı, duvar halısı, renkli paneller, şamdanlar, el yazması kitaplar, gümüş yemek takımları, mücevher, köle, şap (tekstil sanayi için) veya yün, baharat, badem veya ipek alır, onları Güney Avrupa'dan Kuzey Avrupa'ya, ya da tam tersi yönde, nakleder ve yüksek fiyata satarlardı.

Daima risk söz konusuydu. Alıcı malları görene kadar bedelini ödemezdi. Pazarda kaç tüccarın hangi açığı gördüğüne bağlı olarak talep ve fiyatlar ciddi oranlarda değişirdi. Floransa'ya ait bir gemi Pisa'dan yola çıkıp batıya doğru giderek Cebelitarık

Boğazı'ndan geçip kuzeye yönelerek Portekiz, İspanya ve Fransa sahili boyunca devam edip Brugge üzerinden sonunda Manş Kanalı ve Londra'ya varana kadar geçecek aylar içerisinde çok şey değişebilirdi. Gemi vardığı esnada belki de malı alacak müşteri kalmamıştı. Gemiler, özellikle de yuvarlak gemi denen sadece yelkenle gidenler, batabilirdi. Yelken açmak talihle birlikte anılır oldu. Talih tanrıçası gözleri bağlı halde geminin direğinde dururdu. Kısacası yükün sigortalanması gerekiyordu. Bankalar kaçınılmaz kayıpları sigortalamak için bir araya geldi. Gemi kayıtlarında "Tanrı ve talih yardımcımız olsun," yazılıdır.

Tacirler bu riskleri yatırımlarını farklı ürün ve müşterilere kaydırarak dengelemeye çalıştı. Her bankanın deposu vardı. 1427 tarihinde Medicilerin Floransa'daki deposunda ipek, yün ve kumaşa ek olarak "*un corno di liochorno*" –deniz gergedanı ya da gergedan boynuzu– da bulunuyordu. 1489 tarihinde Bourbon düşesine gönderilen bir zürafa yolda öldü. Kim bu müteşebbis insanları elde ettikleri kârdan mahrum bırakabilirdi? Yine de hesaplar ticaretin bankanın kârının sadece küçük bir kısmını sağladığını göstermektedir. Medicilerin sadece ticaretle o kadar zengin olması mümkün değildi. Peki bunu nasıl başardılar?

Alışveriş sanatıyla.

Bir adam Floransa, Roma, 1400'den sonra Napoli ve 1402'den sonra Venedik'teki yeşil kaplı masamıza gelir. Para ister. Muhtemelen tacirdir ve güvenilir olması da şarttır yoksa onunla işimiz olmaz. Diyelim ki 100 florin istedi. Eğer faiz alamayacaksak ona bu parayı vermemizin ne manası var? Adam ne dostumuz ne de akrabamız. Bize anlaşma teklif eder. Ona vereceğimiz florini alacak ve Londra'da pound sterling olarak bize geri ödeyecektir. Bunda bir sorun yok. Veznedar, şube müdürüne danışır. Müdürün sözleşme şartlarına bağlı olarak bunu ana ofise yazılı olarak bildirmesi icap edebilir. Fakat nihayetinde para kasadan getirilir. Bunun karşılığında tacir –hakim de olabilir– bize bir *cambiale* yani akreditif mektubu yazar:

15 Haziran 1417 tarihinde, Floransa'da,
1000 Florin.
Giovanni de' Medici ve ortaklarının Londra'da görevlendirdiği kişiye, *adet olduğu üzere,* 1000 florin öde. Bir florin 40 pens değerindedir. Tanrı seni korusun.

Notu imzalar. Ama önemli olan imza değildir. Önemli olan notun üzerindeki el yazısıdır. Londra'da parayı ödeyecek kişinin elinde bir el yazısı numunesi olacak ve bunu dikkatle mektuptaki yazıyla karşılaştıracaktır. Genel olarak Medici bankalarının tüm şubeleri ve onlardaki temsilcilerin elinde ödeme talep etme yetkisine sahip tüm müdürlerin el yazısı numunesi bulunurdu.

Müşteri nasıl ve ne zaman borcunu bize geri ödeyecek? Nasıl kısmı kolay. Onun Londra'daki adamı bizim temsilcimize sterlin ile ödeme yapacak. Ya da Londra'daki temsilcimiz onun adamının ofisine, muhtemelen bir bankaya –ki bankaysa İtalyanlara yani tanıdığımız birilerine ait demektir– gidip belli bir tarihte ödemenin yapılmasını talep edecek.

Hangi tarihte? Floransa'dan Londra'ya gitmek ne kadar sürer? Bir ipin uzunluğu ne kadardır? Bu nasıl seyahat ettiğinize bağlıdır. Karadan mı yoksa gemiyle mi, acele mi yoksa keyfini çıkararak mı? Biscay Körfezi neyse de Manş Kanalı'nda havaya hiç güven olmaz. Neyse ki Sarraflar Loncası bir mali merkezden diğerine yapılacak seyahatler için azami bir süre tespit etmiştir. Floransa'dan Brugge'e altmış gün. Floransa'dan Venedik'e on gün. Floransa'dan Avignon'a otuz gün. Floransa'dan Barselona'ya altmış gün. Londra seyahatinin süresi ise doksan gün yani üç aydır. Faturada "adet olduğu üzere" demekle kastedilen budur. Burada gizlice florinle yapılan ödeme ve sterlin ile yapılacak geri ödeme arasındaki süre belirtilmiş olur. Eğer adamımız florini 15 Haziran'da almışsa adet olduğu üzere biz de 13 Eylül'de sterlinimize kavuşuruz. Dilersek daha erken bir tarihte de anlaşabiliriz. Fakat ertelememiz mümkün değildir çünkü aksi takdirde bu takas değil de borç almak olur.

İlk zamanlarda Medici bankasının Londra'da şubesi değil de itimat ettiği temsilcileri vardı. Bankanın yurtdışındaki dostları genelde komşuları, hatta memleketlerinde rakipleri olan kişilerdi. Yurtdışında dayanışma sergilemek daha kolaydır. Akreditif mektuplarının nüshaları çıkarılır ve aslı Totto Machiavelli, Ubertino de' Bardi ve Londra'daki şirkete gönderilir. İsimler daima tanıdıktır. Bankalar kendi ulak sistemlerine sahiptir. Günü geldiğinde temsilcimiz cüzi bir komisyon mukabilinde bir memuru bizim müşterinin adamına gönderir ve müşterinin adamı yine komisyon karşılığında pound ve penileri öder. Takas tamamlanmıştır. Buna kim itiraz edebilir?

Peki, banka olarak bizim bundan menfaatimiz nedir? Banka –dâhil olanların tümünün resmi konumu budur– kambiyo rayicindeki değişikliğe güvenerek sterlini tekrar florine çevirdiğinde başlangıçta ödünç verdiği 1000 florinden daha fazla edeceğini ümit eder. Fakat herkesin açıkça göreceği gibi durum sadece bundan ibaret olsa banka böyle bir anlaşmayı kabulde mutlaka tereddüt ederdi. Florinin değerinin yükseldiği zamanlarda borç almak imkânsız hale gelirdi çünkü pound olarak geri geldiğinde değerinin daha düşük olacağı muhakkaktı. Medici banka hesaplarının girişinde "*pro e danno di cambio*" yazar. Mübadeleden elde edilen kâr ve zarar. Londra, Brugge ve Venedik arasında yapılıp elimizde kaydı bulunan altmış yedi takastan sadece birinde bankacı zarar ederken kalan altmış altısında yüzde 7,7 ila 28,8 arasında para kazanmıştır. Peki nasıl?

Pazar günleri ve bayramlar haricinde bir sokakta tüccar ve bankacılarla bir araya gelen simsarlar kambiyo rayicini sabitler. Yağmur altında Londra'daki Lombard Caddesi'nde. Rüzgarlı bir havada Venedik'teki Rialto'da. Bir kişinin üstünlüğünü kabul etmiş gibi görünmek istemediklerinden herhangi birinin mülkünde toplanmazlar. Ticaretteki temayülleri değerlendirirler. Paraların kenarlarının hafifçe kırpıldığını bilirler. Sarraflar Loncası mensubu birisinin parasının kenarını kırptığı tespit edilirse

derhal loncadan kovulur! Aynısı kırpılmış parayı kullanan kişi için de geçerlidir. Florinler basıldıktan hemen sonra deri torbalara konulduğundan onlara *fiorino di suggello* ya da mühürlü florin denir. Böylece kırpılmalarına mani olunmak istenir. Ama herkes bilir ki birisi bu torbaları açıp paraları değiştirecek ya da kırpacak ve torbaları tekrar kapatacaktır. Florin daimi denetime tabidir. Venedik dukası, Roma florini ve Cenevre altın markı karşısında değer kaybeder. İşin ehli olanlar hangi darphanelerin altın miktarını artırıp azalttığını, hangisinin gümüş hangisinin altın temelli olduğunu bilir. Milano'nun imparatorluk gümüşü devamlı değer kaybeder. Hangi idarenin pazara müdahale etmeye çalıştığını, spekülatörlerin nasıl hareket ettiğini bilirler. Her gün bir araya gelip olabildiğince dürüst biçimde rayici belirlemeye çalışırlar. Madem öyle neden florin daima Londra'da Floransa'da olduğundan 4 pens daha değerlidir?

Dikkat edin. Müşterimiz 1000 florini, bir florinin 40 pens olarak kabul edildiği, Floransa'da aldı. Akreditif mektubu da o kurdan yazıldı. Londra'daki adamına parayı üç ay sonra alması talimatını verdi. O da söyleneni yaptı. Temsilcimiz 40.000 pens aldı (ya da 166 sterlin 1 şilin 6 pens) Biz, banka, temsilcimize Londra'da, aynı miktarda kredi almak ve haliyle Floransa Londra arası üç ay olduğundan üç ay sonra florin olarak geri ödemek isteyen, yerel bir müşteri bulması talimatını veririz. Bu Cotswolds'tan yün alıp onu İtalya'da daha yüksek fiyata satmayı hayal eden bir tacir olabilir.

O yüzden bir akreditif mektubu daha yazılır. Fakat, geçici dalgalanmalar göz ardı edilse bile, Londra'daki kambiyo rayici farklıdır. Orada pound daha değerlidir. Orada bir florin sadece 36 pens etmektedir. *Adet olduğu üzere* 166 sterlin 1 şilin 6 pens (40.000 pens) bir florin 36 pens olacak şekilde florin cinsinden öde. Üç ay sonra, her şey hesap edildiği şekilde olursa, 40.000/36=1.111 florin kazanırız. Altı ayda biz, parayı ilk veren banka, yüzde 11 kazanmış olduk ki bu da senelik yüzde 22 kazanç demektir.

Mediciler bu tür anlaşmalardan yüzlercesini yaptı. Her şey ilgili para biriminin ilgili ülkede biraz daha değerli olması üzerine kuruludur. Floransa ve Kuzey Avrupa mevzubahis olduğunda bankacının kârını belirleyen iki kambiyo rayici arasındaki fark, Floransa gemilerinin Pisa'dan Brugge'e doğru yola çıkmalarından hemen önce, ilkbahar başlangıcında en yüksek seviyededir. Çünkü ticaret için krediye duyulan ihtiyaç o dönemde azami seviyeye çıkar. Yaza doğru aradaki fark azalmaya başlar. Tacir ve bankacıların sistemin nasıl işlediğini anlamasını sağlamak için kitaplar yazıldı. Kimin faiz oranına ihtiyacı var?

Bu tefecilik mi yoksa değil mi? Teologlar buna çok kafa yordu. Bankacılar onlarla istişare etti. Hiç kimse cehenneme gitmek istemiyordu. Bu faiz oranlı borç muydu yoksa takas anlaşması mıydı? Unutmayın bu işlem müddetince paranın değerinde büyük bir değişme olursa farklı ülkelerdeki para birimleri arasındaki kurumsal fark bile bankacının zarar etmesine ya da az kâr etmesine mani olamaz. Bilakis parayı veren kur farkı onun aleyhine artarsa verdiği kredi için daha fazla para ödemek zorunda kalabilir –mesela gemiler Portekiz kıyısı boyunca yollarına devam ederken sterlinin değeri aşırı biçimde yükselirse. Teologlar arada mesafe ve gerçekten de bir para alışverişi olduğu müddetçe risk unsurunun da olduğuna ve bu yüzden de faiz olmadığına hükmetti.

Fakat teoloji uzmanları güvenilirliklerini yitirmemek için de *cambio secco* ya da boş takasa ateş püskürdüler. Bu tür anlaşmada akreditif mektubunun yabancı para biriminde –mesela sterlin– ödeme yapılacak şekilde vadesi dolduğunda müşteri ödeme yapmaz. Mevcut kur farkını öğrendikten sonra borçlu olduğu aynı miktarda başka bir akreditif mektubu alır. Yukarıda tarif edilen meşru anlaşmadaki birinci ve ikinci müşteri, florin alan adamla pound alan adam, sanki aynı kişi gibidir. Florin cinsinden olan ilk mektubun verildiği yerde –mesela Floransa– ikinci mektubun

vadesi, gereken zamanın geçmesi ve yeni kur farkı üzerinden, dolar. Böylece kredi süresi iki katına çıkarılırken anlaşmanın tarafları yabancı para birimini hiç kullanmamış olur. Fakat rayiç spekülasyonu unsuru yani risk hâlâ mevcuttur çünkü işlemin yapıldığı gün Londra'daki kur esas alınıp bir akreditif mektubu yazılmıştır. O yüzden mantıklı düşünürsek bunun normal akreditif mektubundan daha az veya çok tefecilik olduğunu söylemek için bir neden yoktur. Yine de müşterinin istediğinin takas değil de borç olduğu aşikâr olduğundan teologlar bu uygulamayı yerden yere vurdu. Niyet önemlidir. 1429'da Floransa yönetimi bu uygulamayı yasakladı. Gizli tefecilik olduğu barizdi. "Meşru rayiçleri takas etmek." Onlara göre Medici bankasının yaptığı buydu. Yine de sıkça "boş takasa" başvurdu. 1435'te Cosimo, Floransa siyasetinde önemli bir seviyeye yükseldiğinde bu tür takası yasaklayan kanun çabucak kaldırıldı.

O TARİHTE vaziyet böyleydi: Tefecilik iğrenç bir şey olsa da insanların krediye bankacıların da bu kredinin karşılığında kâr etmeye ihtiyacı vardı. Büyük ölçüde bir mali merkezden diğerine yapılan yolculuk sürelerinin neden olduğu kur farkları arasındaki karmaşık sistem hem ticaretin devam etmesini sağlayan hem de insanların öbür dünyada akıbetlerinin ne olacağından şüphelenmesine yol açan muğlak bir ara bir bölge oluşmasına neden oldu. Bunun günah olduğuna inanan kimi tüccar bu uygulamadan tümüyle uzak durdu. Onlar kadar müşkülpesent olmayanlar Kilise'nin konumundan memnundu çünkü bu tür mevzularda titiz olanları uzak tutarak rekabeti azaltıyordu. Bunun uygulamadaki etkisi ise uzun vadeli borçlanmanın zorlaşmasıydı çünkü bir akreditif mektubunun büyük Avrupa merkezlerinden birine resmi ulaşım süresi sonunda ödenmesi zaruriydi. Büyük yatırımlar zarar gördü. Bankalar üretim yerine ticarete odaklandı ve aksi bir durumda

yerel kalabilecekleri halde uluslararası olmaya zorlandılar. Krediler olması gerektiğinden pahalı olup fazlasıyla spekülatifti. Bir bankacılık kitabında "Takas geçip giden bir kuştur fırsatın varken yakalamazsan bir daha dönmez," denmektedir. Hepsinden önemlisi insanların yaptıklarını söylediği şeyle gerçekten yaptıklarını bildikleri ve yapmamaları gerektiğini bildikleri şeyler arasında sürekli bir gerilim vardı. Bu arada bankalar arasındaki, konusu her ne olursa olsun, tüm mektupların üzerinde mutlaka o günkü kur değeriyle ilgili bir *avviso*, yani ikaz olurdu. Bilgi her şeyin temeliydi. *Stare sugli avvisi*, tetikte olmak, akreditif mektubuyla iş yapmayla aynı manaya gelir oldu. Tetikte ol! İşte parayla uğraşmanın böyle heyecanlı bir yönü vardı: Kazanıyor muyum kaybediyor muyum, cennete mi gideceğim cehenneme mi?

Giovanni di Bicci'nin kesinlikle kararlı olduğu şeylerden biri de nihai –ruhani, siyasi ve parasal– sermaye kaynağı olan Kilise'yle arayı iyi tutmaktı. Roma'dayken dışa dönük Napolili Rahip Baldassarre Cossa'yla tanıştı. 1402'de bu adamın kardinal makamını satın almasını sağlayan Giovanni di Bicci miydi? Bunu bilmiyoruz. Her halükârda Cossa pek çok mektubunda malum bankacıdan "çok yakın dostum," diye bahseder.

1410'da papa seçilen Cossa, XXIII. Giovanni oldu (çok daha sonra gelecekteki İkinci Vatikan Konsülü'ndeki XXIII. Giovanni ile karıştırmamak gerekir). Roma'daki Medici banka şubesinin müdürü, Giovanni di Bicci'nin ortağı Benedetto'nun kardeşi, Ilarione di Lippaccio derhal Papalık Hazinedarı tayin edildi. Demek ki artık Medici bankası papanın servetini elinde tutacak, onun muazzam gelirin toplayıp muazzam harcamalarını karşılayacaktı. Napoli'deki savaş için ona borç verdiler ve savaşı kaybettiğinde savaş tazminatı ödemesi için daha fazla borç verdiler. Elzem –ve dost canlısı!– olan banka papaya kimlerin piskopos olması gerektiğini söylemeye başlayıp sonra da bu kişiler o makama gelince ödeyecekleri ücreti onlardan topladı. Anlaşılan

bankacılar sadece ücreti peşin ödeyebilecek kişileri aday gösteriyordu. Giovanni di Bicci'nin tüm hayatı ve Cosimo'nun hayatının büyük bölümünde Medici bankasının kârının yüzde 50'den fazlasının kaynağı Roma'ydı.

Mukaddes gelire (muğlak akreditif mektuplarıyla) yatırım yapmak isteyen banka büyük ticaret merkezleri Napoli ve Venedik'te iki şube açtı. Bu iki şubenin kendi aralarındaki ve Floransa'daki merkez şubeyle ilişkileri hayati önem taşımaktaydı. Medici'den önceki Bardi ve Peruzzi bankalarının batmasının nedenleri yabancı hükümdarlara verilen borçların tahsil edilememesi ve farklı ülkelerdeki şubeleri arasında hukuki bir fark olmamasıydı. Banka bir bütün olarak her bir şubesinin borcundan sorumluydu. Paranın sınırsız akmasına müsaade edilirse ani bir hareket tekneyi devirebilirdi. Yetmezmiş gibi büyük uluslararası operasyonların masrafını karşılamak isteyen Peruzziler tek ve yekpare bir örgüte çok sayıda kişiyi ortak ettiler ve sonuç olarak da tüm denetimi kaybettiler. Paranın bir şubeden diğerine kontrolsüzce akmasıyla gemi yan yatmaya başlayınca ortaklar da birbiriyle tartışmaya başladı. Güvenli bir limana dümen kırmak kolay değildi.

Giovanni di Bicci tüm bu zorlukları basit bir yapısal düzeltmeyle telafi etti ve bunu yaparken de Medici sülalesini farklı kılan vasfı ortaya koydu: Örgüt bünyesindeki insanları kullanma –önce mali sonra da sosyal ve siyasi olarak. Her şube ayrı bir şirket olacaktı. Hissedarlar: Şube müdürü yüzde 10 ila 40 arasında hisseye sahip olacak ve artanı da Medici bankasına kalacaktı. Bu artan sermaye bizzat Medici sülalesine ya da diğer şubelerle eşit seviyedeki Floransa şubesine değil de Floransa'daki ayrı bir ofiste yer alan ayrı bir holding şirketine aktarılacaktı. Böylece bolca sermaye sahibi ortağı şirkete dâhil etmek mümkün olurken –her şubeye bir iki tane ve holdingde de bir iki tane daha önemli isim– Mediciler herhangi bir kısmın ya da bütünün denetimini kaybetmeyecekti.

Şube müdürü masrafları karşılayacağından yatırımına kıyasla çok daha fazla kâr elde etmesi makul görülecekti. Onun motivasyonu buydu. Karşılığında o şubenin bulunduğu şehirde oturacak ve holding şirketinin koyduğu kurallara itaat edecekti: Kardinallere 300 florinden fazla borç verme; saray maiyetine 200'den fazla borç verme; itimat edilmez Romalı tacirlere kredi verme; teminat verseler dahi derebeylerine borç verme (derebeylerinin kendi kanunları vardır); işler ters gittiğinde sarayları senin taleplerini ciddiye almayacağından kesinlikle Almanlara borç verme.

Veznedar, kâtip, ulak ve müdür olarak her şubede dört ila sekiz kişi vardı –tümü aynı binada yer, içer, uyur, aynı hizmetkâr, köle ve atları kullanırdı. Floransa'daki holding şirketi işe almalar ve işten çıkarmalardan sorumluydu. Maaşlar da onun yetki alanındaydı. Aksi takdirde uzak bir şehirdeki şube müdürüyle çalışanları arasında ortaya ne sorun çıkacağını kim bilebilirdi? Resmi hesap defterine ek olarak bir de müdürlerin, isminin gizli kalmasını isteyen müşterilere ait, örtülü hesapları kaydettiği "gizli defter" vardı. Maaşlar da buna kaydedilirdi. Hiçbiri diğerinin maaşını bilmemeliydi. Ana şube aleyhine özel teşebbüsler ve yerel komplolara meydan verilemezdi. Gizli defter daha uzun süre dayanması için kâğıt değil de parşömenden yapılıp, genelde müdürün yatak odasında olan, bir kasada saklanırdı. Gizli defter her sene incelenmek üzere Floransa'ya götürülürdü. Hepsinden önemlisi her şubenin diğer şubelere herhangi bir şirkete davrandığı gibi davranması gerekirdi. Hepsi bütünün parçası olsa da aynı zamanda tümü birbiriyle rekabet halindeydi; her biri, denetim altında olsa da, kendi gösterisini idare ederdi. Mediciler böylece ilerde siyasette de tatbik edecekleri usulleri öğrendiler: Böl, cömert ol ve yönet.

Yine de kurulan yapı ne kadar mükemmel olursa olsun çalışanların hayati önemi haiz olduğunun anlaşılması uzun sürmedi. Para kazanabilmek için feraset sahibi ve dürüst insanlara ihtiyaç

vardı. Aynı zamanda sağlıklı olmaları da gerekirdi. 1400 tarihinde Napoli'de işleri idare etmesi için tayin edilen Castellano di Tommaso Frescobaldi çok geçmeden hastalanıp öldü. İyi yönetim vebaya bir şey yapamıyordu. Geçmişte asil olan Tornaquinci sülalesine mensup Neri di Cipriano 1420 tarihinde Venedik'teki ilk müdür olur olmaz kuralları hiçe sayarak Almanlara ve hatta Lehlere borç verdi. Bir daha da iflah olmadı. Hem açık hem gizli defterlerde sahtekârlık yaptı, ilk yıl kârını icat edip yüzde 8'le tekrar borç alıp onu da kaybetti. Mediciler şubelerine düzenli olarak müfettiş göndermediğinden 14.000 florine çıkan bu batak ancak üç sene sonra anlaşılabildi. Parayla uğraşmak heyecan vericiydi çünkü seyyal tabiatı dolayısıyla kârı da zararı da büyük ve çabuk olurdu. Ortaçağ çarkıfeleğinin hızı arttı. Her şey hareketlenip katlandı. Venedik mahkemelerinin mahkûm ettiği Tornaquinci sahip olduğu her şeyi bırakıp Krakow'a kaçtı, orada Lehlerden Medicilere ait paranın bir kısmını alıp aldığını Medicilere iade etmedi. On sekiz sene sonra Tornaquinci'nin Lehistan'da beş parasız kaldığını öğrenen Giovanni di Bicci ona, bir yıl kadar geçinmesine yetecek bir meblağ olan, 36 florin gönderdi. Giovanni hakkında çok az şey biliyor olsak da kendisine kazık atmış bir çalışanına böylesine merhametli davranmış birine ister istemez insanın kanı kaynıyor.

DOĞRU papayı seçmek de en az doğru müdürü seçmek kadar önemliydi. Giovanni di Bicci'nin, XXIII. Giovanni'nin bankacısı olduğu esnada aslında birbiriyle mücadele halinde olan üç papa vardı: Roma'da Giovanni, Avignon'da Benedict, Napoli'de Gregory. *Decameron*'un ikinci hikâyesinde Boccaccio, Kilise'nin sapkın adetleri, irtikâbı ve iflah olmaz iç çekişmelerinin Hıristiyan itikadının mukavemetine delalet ettiğini söyler. İnsanlar her şeye rağmen inanmayı sürdürdü. Diğer taraftan üç papa idari

açıdan kâbus demekti. Ruhban sınıfı mensuplarını kim tayin edecek? Vergi kime ödenecek? Beni günahlarımdan kim kurtaracak? Bu itilaftan bunalan Kutsal Roma İmparatoru soruna bir çözüm bulabilmek adına 1414 tarihinde tüm tarafları Konstanz'daki Kilise Konsülü'ne davet etti. O tarihte düşmanlarından kendini korumak için Floransa'ya sığınmış olan XXIII. Giovanni konsüle iştirak etmek için yola çıkınca Medici bankasının Roma şubesi de onunla birlikte yola çıktı. Roma şubesi –bundan sonra söylemeye gerek kalmadan bunu böyle kabul edin– daima papa ve maiyetiyle seyahat ederdi. Nihayetinde banka açısından Roma demek papa demekti. İtalyanlar Roma'da, dini ya da seküler olsun, bürokrasiden başka ne var diye hâlâ şikâyet ederler.

Papanın gittiği her yerde yiyecek ve konaklama fiyatları yükseldiğinden bazılarının kesesi dolarken diğerleri de aç kalırdı. Hıristiyan dünyasının farklı köşelerinden üç papa ve tüm kardinaller gelip para ileri geri gezmeye başlayınca İtalyan bankaları Konstanz'da iyi iş yaptı. Yirmi beş yaşına gelip Ilarione'nin uzak kuzeni Contessina de' Bardi ile henüz evlenmiş olan Cosimo tecrübe kazanıp faydalı insanlarla tanışabilmek adına akrabasının peşine takıldı. Heyhat onların papası sonunda kaybetti. Meşakkatli bir diplomasiyi müteakip işlerin onların lehine seyretmediğini fark eden Baldassarre/Giovanni konsülü baltalamaya çalışınca tutuklanıp sapkınlık, ensest, korsanlık, din sömürüsü, oğlancılık, zorbalık, cinayet ve iki yüzden fazla kadınla zina yapmaktan suçlandı. Belki de bankacılıkta olduğu kadar ahlaki meseleler de hep uçlarda geziyorlardı. Ya dünyanın ruhani lideri ya da dünyanın gördüğü en kötü insan olurdunuz. Ya cennette şarkı söyler ya da ebediyen lanetlenirdiniz. Her halükârda fail papalıktan vazgeçti, daha doğrusu Kilise'ye göre o zaten hiç papa olmamıştı. Dolayısıyla XXIII. Giovanni unvanı beş asır sonra o derece hırslı olmayan bir namzet için hâlâ müsait olacaktı. Bu arada Medici bankasının Roma şubesi bölündü, bir yarısı hapisteki

Baldassare/Giovanni ile birlikte kalırken diğeri yeni papa V. Martin'e katıldı. Diğer iki papalık makamı talibi de akıllılık edip fazla uzatmadan ortadan kayboldu.

XXIII. GIOVANNI'NIN hikâyesinin iniş çıkışları –dört sene süren hapis cezası, Medicilerin ona gösterdiği takdire şayan sadakat, papanın onlara Vaftizci Yahya'nın mukaddes parmağını bahşetmesi, Medicilerin onu kurtarmak için 3.500 florin fidye ödemesi, papanın onları nadir mücevherleri toplamakla vazifelendirmesi, Medicilerin V. Martin'den rica ederek arkadaşlarının serbest bırakılmasını (papaya meşhur mücevherlerle bezeli papalık başlığının iade edilmesinden sonra) ve serbest kaldıktan sonra tüm suçlarının affedilip Tusculum (Frascati) piskoposu olarak tayin edilmesini sağlamaları– bile sadece bir kitabı doldurmaya yeter. Yine de gerçekten gidişatı değiştiren bariz melodrama ya da para ve kutsal emanetlerin sürekli yer değiştirmesi değil de çok daha farklı ve görünüşte masum bir şey oldu. Bu hikâyede en önemli nokta –Mediciler, bankaları, Floransa ve kim bilir belki de, ileride göreceğimiz gibi, bizim için– Baldassare/Giovanni'nin kabridir. Çünkü eski papa fidyeyle serbest kaldıktan altı ay sonra 1419 tarihinde Cosimo de' Medici'nin evinde ancak bu kadar geciktirebildiği borcunun son taksitini ödedi.

İsterseniz bir an için *Decameron*'un ilk hikâyesine dönelim. Mesleği noterlik olan meşhur yalancı, sahtekâr, zinacı, katil ve oğlancı (bu liste tanıdık gelmeye başladı) Ser Ciappelletto bir borcu tahsil etmek için yabancı bir ülkeye gönderilir. Milliyetleri icabı tefeci olan diğer İtalyanlarla birlikte kalır. Çok hasta olur. Dehşet içerisindedirler: Misafirleri günah çıkarmazsa defnedilmesine izin verilmeyecektir; günah çıkarırsa evlerinde misafir ettikleri kişinin neden olduğu skandal yerel ahaliye onları linç etmek için aradıkları mazereti verecektir. Fakat Ser

Ciappelletto buna bir çözüm bulur. Günah çıkartır fakat sadece bir kez kilisede tükürmek ve çocukken annesine küfretmekten daha büyük bir günah işlemediğini söyler. Hiçbir şekilde faizle para vermemiştir. Hiç kimseyle seks yapmamıştır. Hâlâ bakirdir. Adamın aziz olduğuna ikna olan rahip onu yerel manastırın bahçesine gömdürür ve mezarı da dindarların uğrak mekânı haline gelir; mezarının başına gelip mucize sergilemesi için ona dua ederler.

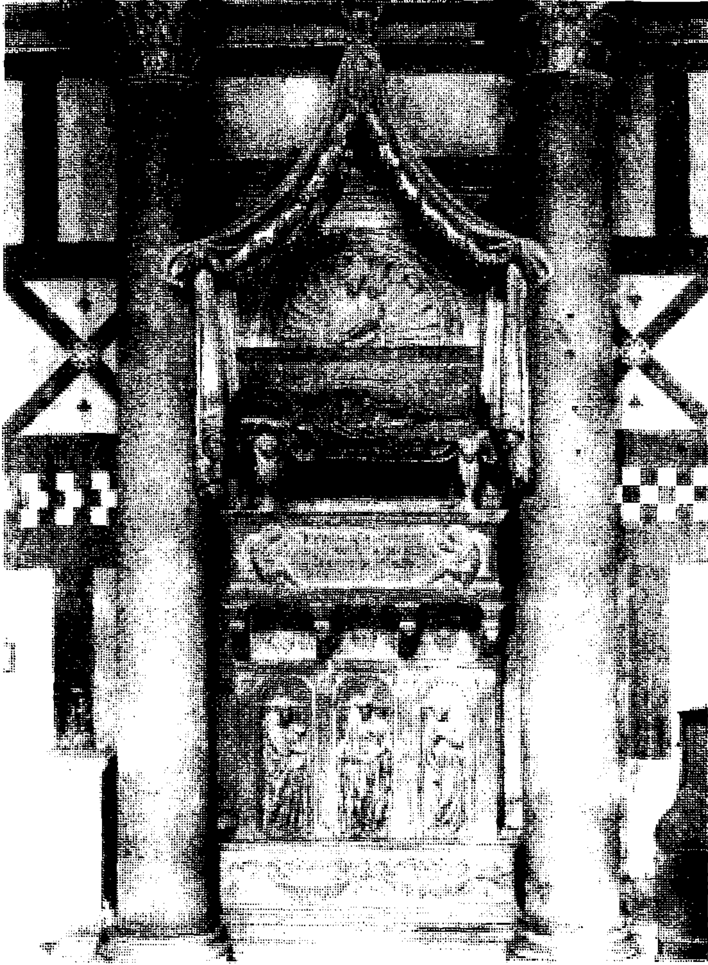
Hikâyenin komedisi altında yatan teoloji ve metafiziğin berraklığından kaynaklanmaktadır. Bu dünya öteki dünya için bir imtihan yeridir. Ölüm hesap günüdür ve onun akabinde de kişi cennete ya da cehenneme gidecektir (araf az çok ikincinin bir uzantısı gibidir). O yüzden nihai günah çıkarmada yalan söylemek deliliktir. Tüm dünyayı alt üst eder. Ser Ciappelletto dünyevi bir sorunu son derece zekice çözmüş olsa da bunu yaparken ruhunu kaybettiğini dikkate almamıştır. Cehennemde yanacaktır. Dünyayı iyi ve kötü olarak ikiye bölüp onun haricinde bir şey tanımayan bir görüşte son derece cazip ve eğlenceli olan insan kurnazlığına yer yoktur.

İşte karmaşık mali faaliyetler ifa edilirken kelime oyunları oynanmasına neden olan bu berraklık ve insanların ona duydukları imandır (ateizm hayal bile edilemez). Çünkü her şey ya günah ya da değildir. İsa "Benimle olmayan bana karşıdır," demişti. Floransa'nın en eski merkezi kilisesi olan Vaftizhane'deki *Kıyamet Günü*'nde kubbe tavanı rahmetlikler ve lanetliler olarak ikiye bölünmüştür. Başka bir şey yoktur. Katı, değişmez, Bizans tarzı, küçük mozaik taşlar karışıklığa ya da dağınıklığa izin vermez. Mesaj resimdedir. Renklerin güzelliği, çizgiler ve işaretler mesajın berraklığını daha da artırır. Ya benimlesin ya da bana karşı. Kaderin bu. Bir bankacı ne yapabilir?

Giovanni di Bicci'nin çocukluğuna dair hiçbir şey bilmiyoruz. Muhtemelen, orta sınıfa mensup diğer çocuklar gibi o

da, gençliğinde loncaya kaydolmuş ve daha sonra da amcasının bankasında çalışmıştı. Fakat oğullarının daha iyi bir eğitim almasını isteyince onları önce manastır mektebine gönderdi sonra da Roberto de' Rossi'den onların eğitimiyle ilgilenmesini istedi. Aristokrat bir sülaleye mensup bir hümanist olan Roberto de Rossi genç Cosimo ve kardeşi Lorenzo'yu dönemin meşhur hümanistleri Poggio Bracciolini, Leonardo Bruni, Niccolò Niccoli ve Ambrogio Traversari ile tanıştırdı. Bu şahıslar genç bankacıya Hıristiyanlık öncesi klasik dönem ve hepsinden öte dünyanın dört bir köşesindeki el yazmalarını bulup, toplama ve hatta okuma tutkusu aşıladı. Cosimo, Konstanz'daki Kilise Konsülü'nde olduğu için bu kişilerle yaptığı görüşmeleri askıya almaya mecbur kaldığında da, papalık sarayında sekreter olan, Poggio Bracciolini'yle görüşmeye devam edebildi. Bracciolini vazifelerinden fırsat bulduğu zamanlarda Cluny ve St. Gallen manastırlarına giderek Cicero ve Quintilian'a ait unutulmuş el yazmalarını toplardı. Bu hususta pek çok şey söylemek mümkün olsa da özetle, nadiren dile getirilse de, erken dönem hümanizmine yol açan ilhamın kaynağını aramak istediğimizde bir nesil geriye gidip Boccaccio'nun *De mulieribus claris*, "Meşhur Kadınlara Dair" isimli kısa kitabının önsözüne bakmamız gerekir. Boccaccio özür diler gibi "Hıristiyan kadınları dâhil etmemeye karar verdim," diye başlar. "Hakiki ve sönmez bir nurla parladıkları doğru olsa da onların bekâretleri, saflıkları, kutsallıkları ve nefsani arzulara karşı gelme yönündeki sarsılmaz azimleri mukaddes kitaplar hususunda engin bir bilgiyi haiz dindar zatlar tarafından ziyadesiyle takdir edilmiştir." Boccaccio o yüzden Hıristiyan öncesi dünyaya bakacağını söyler.

Hıristiyanlık çoktan yerleşmiş ve hürmet görmekte olduğundan dikkatimizi başka yöne çevirmemiz gerekecektir –Roma'daki kadınlara, Yunan edebiyatına, dinle alakası olmayan insani vasıf ve erdemlere. Hümanizm denince asıl akla gelen işte budur:

Papa (ya da antipapa) XXIII. Giovanni'nin, Cosimo de' Medici tarafından Donatello ve Michelozzo'ya yaptırılan, Floransa Vaftizhanesi'ndeki mezarı. Mekândan tasarruf etmeleri istenen sanatçılar dışa doğru değil de yukarı doğru ve masraftan kaçınmadan inşa ettiler. Kazıdıkları JOHANNES XXIII QUONDAM PAPA ("XXIII. John eski Papa") sözleri Floransalı dindarları epey tedirgin etti.

Hıristiyan metafiziğinin –cennet ya da cehennem– acil ve uygunsuz gerginlikleri çerçevesinde anlaşılması gerekmeyen bir alan yaratırken hâlâ Hıristiyan dünyası dâhilinde kalabilmek. Terk edilen itikat değil de dogmatizmdi. Boccaccio o önsözü yazmadan birkaç sene evvel hocası Petrarca'ya bir Hıristiyan'ın gayri dini kitaplarla bu derece haşır neşir olması doğru mudur, diye sormuştu. Petrarca ona kitapların, insanlara bilgi vermesi şartıyla, gençleri eğiterek cemiyete faydalı olmalarını sağlayıp insan ruhunu güzele ve doğruya yönelttiğini söyleyerek onun endişelerini giderdi. Bu büyük bir gelişmeydi: Kişinin Kilise'nin öğretilerinden bağımsız olarak ahlaki değerlere sahip olabileceği seküler bir alan fikri. Boş takas yapan hangi sözüm ona dürüst bankacı böyle bir şeye talip olmaz ve kilise kanunlarıyla kesin olarak belirlenmiş bir alanın haricindeki bir kültüre destek olmak istemezdi ki? İşte biz bugün o alanda yaşıyoruz. O alan da büyük ölçüde on beşinci asırda Floransa'da ortaya çıktı.

Yazı vasıtasıyla bu bölgeyi yaratmak son derece kolay görünmüş olmalıydı: Kişi Roma daha sonra da Yunan eserlerini keşfeder, nüshalarını çıkarır, onları tartışır, onlar hakkında kitap yazar. Fakat görsel sanatlar tabiatları icabı neredeyse tümüyle dine hastı. Bir seküler kendisine orada nasıl yer bulacaktı? Cevap yavaşça ve gizlice ortaya çıktı. Medicilerin bunda da payı vardı.

Baldassare/XXIII. Giovanni'nin vasiyetini yerine getirmekle mükellef dört kişiden biri de onun bankacısı Giovanni di Bicci'ydi. Eski papa, Floransa'nın merkezindeki en eski mübarek yer olan Vaftizhane'de defnedilmek istemişti. Oraya şimdiye kadar sadece üç piskopos defnedilmiş olup onlar da en sade ve basit taş kutulara konulmuştu. Duvardaki süsleme siyah beyaz mermer şekillerden ibaretti. Böylece insanların tüm dikkatlerini tavandaki rahmetlik ve lanetlik ayrımına vermesi sağlanmıştı.

Cosimo bu işi devralıp genç mimar ve heykeltıraş Michelozzo ve elinden her iş gelen dâhi Donatello ile bir araya geldi.

Bu durum kilisenin iç dekorasyonundan sorumlu olan Tüccar Loncası'nın pek hoşuna gitmedi. Şık şeyler yapmayın diye ikaz ettiler. Mezar zemine doğru taşmamalıydı. Sanatçılar eserlerini duvara dayalı iki sütun arasına yerleştirdi. Kurallarda bir açık bularak onları taşırmak yerine kilisenin kenarından sekiz metre yukarı yükselttiler. Lahdin üzerinde, üç mermer yarı kabartmanın tepesinde, ayakta üç kadın –İnanç, Ümit ve Hayırseverlik– duruyordu, lahdin yanlarındaki iki melek ise bir tomarı açmıştı. Lahdin tepesinde her şeyiyle tastamam mermer bir yatak vardı; yatakta da uykuda olan ve güzel ve zekâ fışkıran yüzünü cemaate dönmüş olan bronzdan dökme Baldassarre/Giovanni yatıyordu. Uzanan kişinin üzerinde de yine taştan ve oyma ve perdeleri açık son derece zarif bir karyola sayvanı bulunmaktaydı. Sayvanın üzerindeki halka ise sanki tüm yapıyı kilise duvarının çıkıntı yaptığı noktaya odaklar gibiydi. Lahdin yanındaki meleklerin elindeki tomarda IOHANNES XXIII QUONDAM PAPA yazılıydı –"XXIII, John, eski Papa."

Bu anıt rahatsız edici miydi? Derinlik konusundaki kurallara riayet etmişti. Fakat bronz, sabah ayini esnasındaki güneş ışığında çok parlıyordu. Uzanan kişi insana çok benzeyip açıkça efendi biri olduğundan ve buna bağlı olarak cennette ya da cehennemde olduğu belli olmadığından dikkat dağıtıyordu. Hepsinden öte "eski papa," tabiri Bizans mozaiklerinin değişmez havasının hizip ve muğlaklıkla dağılmasına neden oldu. Papa mıydı yoksa değil miydi? Mutlak doğruların en büyük düşmanı insanlık tarihinin karmaşık yapısıdır. V. Martin abideden nefret etti. Baldassarre'nin papa olmadığında ısrar etti. XXIII. Giovanni makamı hâlâ açıktı. İnsanlar onun Medici'nin dostu olduğunu söylediler. Mezarının parasını onlar ödedi. Tüm bunlar ne kadar hayranlık vericiydi! Sanki, insanların şu ya da bu erdemin somut simgesini bulmayı bekleyeceği, bir Ortaçağ kilisesinin nişinde kolayca yargılanıp sınıflandırılamayacak bir insan zuhur etmiş gibiydi.

Etkisi, Dante'nin *Cehennem*'inde lanetlilerden biri herhangi bir günahı temsil etmeyi bırakıp karmaşık bir hikâyeye sahip bir kadın ya da erkeğe, bizim ilgilenip acıyacağımız birine dönüştüğü zamanki etkiye benzerdi.

Medici bankacı, Baldassarre Cossa'nın mezarını yaptırmaya kalktığında neye bulaştığını biliyor muydu? Bilmiyoruz. Fakat niyeti her ne olursa olsun –bir aile dostunu onurlandırmak, bir kiliseyi süslemek, Medicilerin servetinin gücünü göstermek– Cosimo başına gelen şeylerden ders alabilecek biriydi. Kilisenin o ana kadar değişmez olan yapısında bir şey değişti. O tarihten itibaren Donatello, Cosimo'nun gözde heykeltıraşı Michelozzo da gözde mimarı olacaktı.

İktidara Geliş

1420 TARİHİNDE Cosimo otuz bir yaşındayken altmış yaşına gelmiş olan babası bankadan emekli oldu. Müteakip neslin ilk üyesi olan Piero di Cosimo dört yaşındaydı. İkinci oğul da, Giovanni, yoldaydı. Eş ve anne Contessina de' Bardi neşeli, sıska ve maharetliydi. Eğitimsiz olup Cosimo'nun çalışma odasına girmesi yasaktı. İşle meşgul olan Cosimo orayı nadiren kullanırdı. O tarihte evlilikler böyleydi. Kadın Bardi adam ise Medici sülalesindendi. İkisi de şikâyet etmedi. Tam tersine gayet mesuttular.

Bankayı devralan Cosimo üç seneliğine, V. Martin'in gözde bankacılarının battığı ve Medicilerin tekrar toparlanmaya başladığı, Roma'ya gitti. Nefes almıştı. Cosimo nasıl biriydi? Kibar, gösterişi sevmezdi. At yerine katırı tercih ederdi. Gerektiğinde az ve üstü kapalı konuşurdu. "Cosimo keşke açıkça konuşsan da ne demek istediğini anlasam." "O zaman lisanımı öğren," diye cevap verirdi. "Cosimo bu diplomatik görevde nasıl davranayım?" "Lord gibi giyinip olabildiğince az konuş." Böylece fazla açık vermeden zeki biriymiş gibi görünürsün. Birine sırrını verirsen onun kölesi olursun.

Cosimo, dini ya da dünyevi, kitapları toplamayı severdi. *Manastır Kurumları* isimli bir kitabı okuduğunda sabır ve tedbiri vurgulayan ve nefsin arzularına karşı neler yapılması gerektiğini söyleyen satırları işaretledi. Cicero'nun *Hitabete Dair* kitabından çoğunluğun yanındaymış *gibi görünerek* dinleyenleri kendi safına

çekmenin mümkün olduğunu öğrendi. İlginç bir düşünceydi. Düello ya da piazza sporlarına düşkün değildi. Fakat bir dini kardeşlik cemiyetine üyeydi. İnsanlar haftada bir toplanıp ilahi söyler, kefaret olması için birbirlerini kırbaçlar ve koruyucu azizlerin onuruna merasim tertibi için plan yaparlardı. Cosimo, Ghiberti'ye üç şehidin kemiklerinin muhafaza edileceği şık bir yarı kabartma sandık yaptırdı. Astroloji ve sihre de meraklı olsa da asıl tutkusu bankacılıktı. "Parayı sırf el sallayarak kazanmak mümkün olsaydı yine bankacı olurdum," demişti. Neden? Çünkü banka demek manipülasyon, risk ve güç demekti. O işin sırrı buydu.

Cosimo çok hırslıydı. Medici sülalesi bir kez daha zirvedeydi. Üstelik çok da tedbirliydi. Medici sülalesi küçük düşürülmüştü. 1421'de babası Giovanni di Bicci, *gonfaloniere della giustizia* (adalet sancaktarı) yani Floransa yönetiminin başı seçildi. 1378 tarihinde Silvestro'nun, yün işçilerinin isyanını desteklemesinden beri bu şeref (iki aylık bir vazifeydi) ilk kez bir Medici'ye bahşediliyordu. Sülale toparlanıp şehrin zenginler listesinde üçüncü sıraya yükselmişti. Gelecekte neler olacağını kim bilebilirdi? Fakat Cosimo bir fani olduğunu hiç aklından çıkarmadı. İkizi Damiano doğum esnasında ölmüştü. Ve ölüm de yargılanmak demekti. Bir kişi tüm dünyayı kazanıp ruhunu kaybederse sonunda ne elde etmiş olurdu? Güzel insanları gösteren ne kadar heykel yapılırsa yapılsın bu hakikatten kaçınmak mümkün değildi. Cosimo birbiriyle tenakuz halindeki bu gayeler –iktidar *ile* emniyet, dünyevi servet *ile* cennet– arasında bir orta yol izlemeyi tercih edecekti. Sabırla. İhtiyatla. Hırslarını çoğunluğun fikirleri arkasına gizleyerek. Sonunda kendisi için "*semper*–daima" sloganını seçti. Simge olarak da değerli ve son derece dayanıklı olan elması tercih etti. Tarih kitaplarında bu adamın gençliğini yaşadığına dair hiçbir şey bulunmamaktadır. Roma'da kaldığı üç sene bunun bir istisnası olabilir.

Kumar oynamayacaksın. Medici bankasının uzaktaki bir şubesinde çalışmak isteyen birinin kabul edeceği şartlardan biri de buydu. Seneler sonra Başpiskopos Antonino ruhban sınıfını kumardan

uzak tutabilmek için Cosimo'nun desteğini istediğinde Cosimo ona "Önce hileli zar kullanmalarının önüne geçsek daha iyi olur," diye cevap verdi. Aşırılığın çok sevildiği dindar bir çağdı. Ortada bir çelişki yoktu. Medici işçi sözleşmesinin yedinci maddesinde "Evde bir kadın tutmayacaksın," yazılıydı. Haliyle Floransa'daki karın seninle gelemezdi ve yerel bir ilişki de skandal demekti.

Cosimo, Ebedi Şehir'de Tivoli'ye yerleşti. Hünerli Contessina'nın bakımından mahrum olduğundan bankanın Venedik şubesindeki bir çalışandan ona bir köle bulmasını istedi. Vebadan sonra çalışacak insan kalmadığından 1300'lü yıllarından sonlarından beri köle çalıştırmak serbestti. Salgın kadın, erkek, genç yaşlı gözetmeden öldürmüş olsa da insan gücü açığını kapatmak için getirilen kölelerin –Slav ülkeleri, Yunanistan ve Kuzey Afrika'dan– neredeyse tamamı genç kadınlardı. Cosimo'nun adamı ona bulduğu kölenin "yaklaşık yirmi bir yaşında, hastalıksız bir bakire," olduğunu söyledi. Reklamını güzel yapmıştı. Kendini Bakire Meryem'e adamış olduğunu ilan eden Cosimo kıza, hakkında pek az şey bildiğimiz bir Meryem'den hareketle Maddalena ismini verdi. Sonra Carlo adında Çerkez vasıflarını taşıyan bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Bunun nasıl bir mahcubiyete neden olduğunu bilmiyoruz fakat anlaşılan o ki aşikâr zinacı olmak aşikâr tefeci olmak kadar büyük bir sorun değildi. İnkâr etmek gibi bir şeye kalkışmayan Cosimo, Carlo'yu kendi evinde meşru oğulları Piero ve Giovanni ile birlikte büyütüp sonra da nüfuzunu kullanarak oğlunun kiliseye girip Prato piskoposu olmasını sağladı. Bu standart uygulamaydı. Zinanın mahsulü olanların bekârlık yemini etmesinin münasip olacağı düşünülürdü. Aziz Jerome, gayet çelişkili biçimde, cinsel ilişkinin tek gayesinin Tanrı için bakireler dünyaya getirmek olduğunu söylememiş miydi?

Cosimo'nun Roma şubesinde birlikte çalıştığı adamlardan biri olan Giovanni d'Amerigo Benci kendisine sekiz çocuk doğuracak genç bir kadınla evlenmeden evvel arkadaşının kölesinden bir çocuk dünyaya getirmişti. Kadın öldüğünde kendi

kölesinden, yine Maria adı verilen, bir çocuk daha yaptı. Son derece dindar bir insan ve harika bir muhasebeci olan Benci, Cosimo döneminde Medici bankasının sergilediği başarının mimarı olup bu süreçte edindiği servetin büyük bölümünü bir rahibe manastırını (Murate, duvar arkasındakiler, olarak bilinir) restore etmekte kullanarak sonra da bu manastırının mihrabına gömülmeyi vasiyet etti. Bu arada elimizde Cosimo'nun Maddalena'sına dair başka malumat yoktur. 1457'deki bir vergi beyanında yaşı ilerlemiş olan bankacı dört köleye sahip olduğunu ibraz etse de isimleri ya da cinsiyetleri belirtilmemiştir. Sadece toplam değerlerinin 120 florine tekabül ettiğini biliyoruz.

On beşinci asırda İtalya'ya giden ecnebiler iki farklılığa dikkat çekerler: Herkesin gayri meşru çocuğu vardır ve herkes adab-ı muaşerete kafayı takmıştır. Yabancı ülke saraylarına giden İtalyanlar ise, haklı olup olmadıklarını bilmiyoruz, adab-ı muaşeretten bihaber hükümdarların tebaalarının körü körüne sadakatinin keyfini sürdüğünü söylerler. Saray maiyeti Fransa kralının huzurunda yemek yiyip kâğıt oynar. Almanların hödüklüğü ise dillere destandır. Yeme içme adetleri fecidir. İtalyanlara göre hayatımı size adadım deseler de menfaatlerine olanı yaparlar. Sadece size hizmet etmek için yaşarım deseler de ihanet alıp yürümüştür. Önünüzde eğilip sonra da sizi arkanızdan bıçaklarlar.

Tarihçi Jakob Burckhardt gayri meşruluğun bu derece yaygın olmasını İtalya'da hanedan düzeninin bozulmasına bağlar. Önemi olan tek şey güçtür. Paran varsa papanın gayri meşru bir çocuğu meşru kabul etmesini sağlayabilirsin. Bunun bir mantığı var mı? Belki de adabı muaşeretin bu derece önemli olmasının sebebi nizamın eksikliğiyle daima var olan anarşi tehdididir. Suni de olsa hayatı sürdürmek için bir kalıp sunarlar. Dönemin, edebi ya da görsel, tüm sanatları, hayali idari uzlaşmalar, hassas hesaplama takıntısı, neyin giyilip neyin giyilemeyeceğine dair

nihayetsiz kurallar, çok sayıdaki mektup, vakayiname ve hatıralar her daim var olan kargaşa tehdidine bir tepki olarak görülebilir. Kalabalıkların ya da savaş sahnelerinin âdet haline geldiği freskler kontrolü kolay, güzel ve daha az korkutucuydu. Cosimo'nun mali desteğiyle Milano dükü olan gayri meşru Francesco Sforza'nın sarayındaki merasimlerde kılı kırk yararlardı. Francesco insanların karısına, düşeş olmadan evvel dahi, *illustrissima* diye hitap etmesinde ısrar etmişti. Karısı da gayri meşruydu.

Fakat bu adabı muaşeret takıntısına ek olarak günümüzde hâlâ varlığını koruyan hayatın risklerine karşı elindeki güçlerle –vergi memuru veya rahip olabilir– sizin lehinize müdahale edecek, koruyucu azizlerden farkı olmayan, bir koruyucu şahıs arama yönündeki bir İtalyan âdeti de mevcuttur. Bankacı Cosimo'nun böyle biri haline gelip ona "Cosimo sen bizim dünyadaki Tanrımızsın" diye mektuplar ya da "tüm fakirlerin tek sığınağı" diye şiirler yazacak sülalesinin merkezi haline gelmesi çok sürmeyecekti. Bu arada Medici bankasının yayılmaya devam etmesi üzerine Giovanni d'Amerigo Benci, şehrin büyük fuarlarında iş yapması için, Cenevre'ye gönderildi. Floransa ise her zamanki gibi savaştaydı.

İşin aslı neredeyse bu kitabın ilk yarısında --yani 1450'lerin ortasına kadar– Floransa *mütemadiyen* harp halinde olup bu harbin çoğu insan üzerindeki tesiri bizim bildiğimiz diğerlerininkinden çok daha az olmuştur. Bu tuhaf olguyu ve onun Medici bankasının yapısını ve kurucu sülalenin kaderini nasıl değiştirdiğini –çünkü hiçbir ticari müessese boşlukta var olamaz– idrak edebilmek için on beşinci asır başlarında İtalya'nın ne halde olduğunu anlamamız da şarttır.

Karışık bir mevzu. Ülke küçük ve hatta küçücük devletlere bölünmüş olduğundan tarihçiler "*İtalya* coğrafi bir terimden başka bir şey değildi," demeyi pek severler. Bu yanlıştır. İtalyanlar müşterek bir tarihi, kiliseyi, kültürü ve lisanı (farklı lehçeleri olmasına rağmen) paylaştıklarının şuurundaydılar. Dolayısıyla

Roma döneminde olduğu gibi günün birinde birisinin çıkıp ülkeyi tekrar birleştirmeye kalkabileceğinin de farkındaydılar. Korktukları da buydu. Yerel seviyede birlik isteseler de milli seviyede uzak durmak daha hayırlıydı. Zümre kimliği ve cemiyet gururu büyük ölçüde şehirlere hastı –ki İtalya'da hâlâ öyledir.

Hayalimizdeki çizme görüntüsünden vazgeçip tepesinde baş aşağı bir eşkenar üçgen olan bir silindir hayal edelim. Silindirin etrafı büyük ölçüde deniz ve dağlarla çevrili olup üçgen genelde düz olsa da kuzeyde Alplerle sınırlıdır. Bu oyunda beş büyük oyuncu mevcuttur. Silindirin aşağısında Napoli Krallığı; ortasında Roma ve Papalık Devleti, silindirin üçgenle birleştiği yerde Floransa; üçgenin yukarısına doğu Milano; üst sağda Venedik. Bu büyük devletler arasında bilgisayar oyunlarındaki meyveler gibi yutulmayı bekleyen yığınla küçük devlet bulunmaktadır.

Beş büyüğün tamamı emperyalist olsa da bunun asıl nedeni fetihlerin yöneticilerinin meşruiyetini perçinlemesiydi. Kazanana kimse itiraz edemezdi. Deniz aşırı imparatorluklarının büyük bölümünü Türklere kaptırmış olan Venedikliler Kuzey İtalya ovasına (Verona, Brescia) ve Adriyatik sahiline (Ferrara, Forli, Rimini) doğru yayılmanın peşindeydi. Kuzeydeki Fransa'nın büyüklüğünün farkında olan Milano dükü Filippo Visconti'nin gözü Cenova'nın batı limanı ve denge unsuru olarak da güney ve doğudaki muhtelif şehirlerin üzerindeydi. İflah olmaz bir yırtıcı olan dükün simgesi bir çocuğu yutan yılandı. Barışçı söylemleri ve cumhuriyetçi eğilimlerine rağmen Floransa da kısa süre önce Arezzo, Pisa ve Cortona'yı ele geçirip bir liman sahibi olabilmek için Leghorn'u 100.000 florine satın almıştı. Floransalılar artık Lucca'yı da istiyordu ve istikbalde belki Siena'yı da isteyeceklerdi.

Roma'daki Papa Martin'in bahtiyar olabilmesi için silindirin doğusundaki Adriyatik sahilinde yer alan küçük ve çalkantılı bağlı devletler üzerinde bir tür denetime sahip olmayı başarması kafiydi. Diğer dük ve prensler gibi o da askeri seferler düzenlerdi ve ordularına da genelde piskoposlar komuta ederdi. Gülmeyin

lütfen. Bekârlık yemini etmiş olması birini çocuk sahibi olmaktan mahrum etmediği gibi papaz cübbesiyle haç da birinin muharebe meydanında iyi komutan olmasına mani olmaz. Güneydeki Napoli, mensupları aynı zamanda Provence kontları Fransız bir sülale olan, Angevinlerin idaresindeydi. Tabiatıyla onlar da Napoli'nin kuzeyine doğru yayılmak isteyip sonunda Fransız mülküyle birleşmenin hayallerini kurardı. İkisinin ortasında olan Cenova limanı, eğer Milano Dükü Visconti'den önce ele geçirmeyi başarabilirlerse, gayet münasip bir bağlantı noktası olabilirdi. Fakat Angevinlere ek olarak Napoli tahtı üzerinde, Sicilya'yı yönetmekte olan, İspanyol hanedanı Aragonlar da hak iddia etmekteydi. İkide bir aralarında çatışma çıkardı.

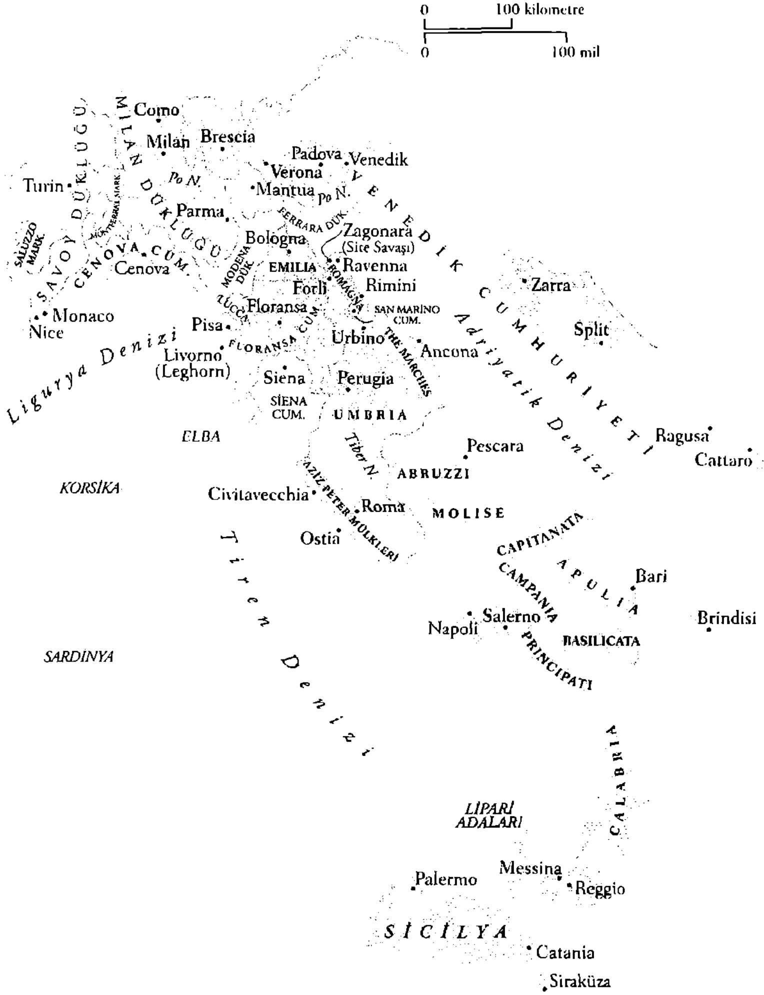
Bu devletlerin arasındaki çatışmanın şekli hiç değişmezdi: "Büyük beşliden" biri –diyelim ki Milano– küçük müstakil bir şehre ya da şehirlere saldırır. Kaçınılmaz askeri başarı diğer büyük oyuncuların da dikkatini çekince içlerinden ikisi –diyelim ki Floransa ile Venedik– ittifak yapar. Milano'nun bir sonraki kurbanı yardım isteyince müttefikler müdahale eder. Onlar da birkaç şehir ele geçirir ama sonra birbirlerinden şüphelenmeye başlarlar. Milano başka bir yerdeki muhasaranın kalkmasını sağlamak için doğrudan Floransa'ya saldırır. Venedikliler, Verona ile Brescia'yı ele geçirmek için batıya yönelir. Papa herkes meşgulken birkaç asi şehrin burnunu sürtme ümidiyle Apenin Dağlarına yüklenir. Dışarıda kalmak istemeyen Napolililer kuzeye ilerlemeye başlar. Yardıma mı yoksa engel olmaya mı geliyorlar? Kimse bilmez. Her şey değişkendir, her şey kapanın elinde kalır.

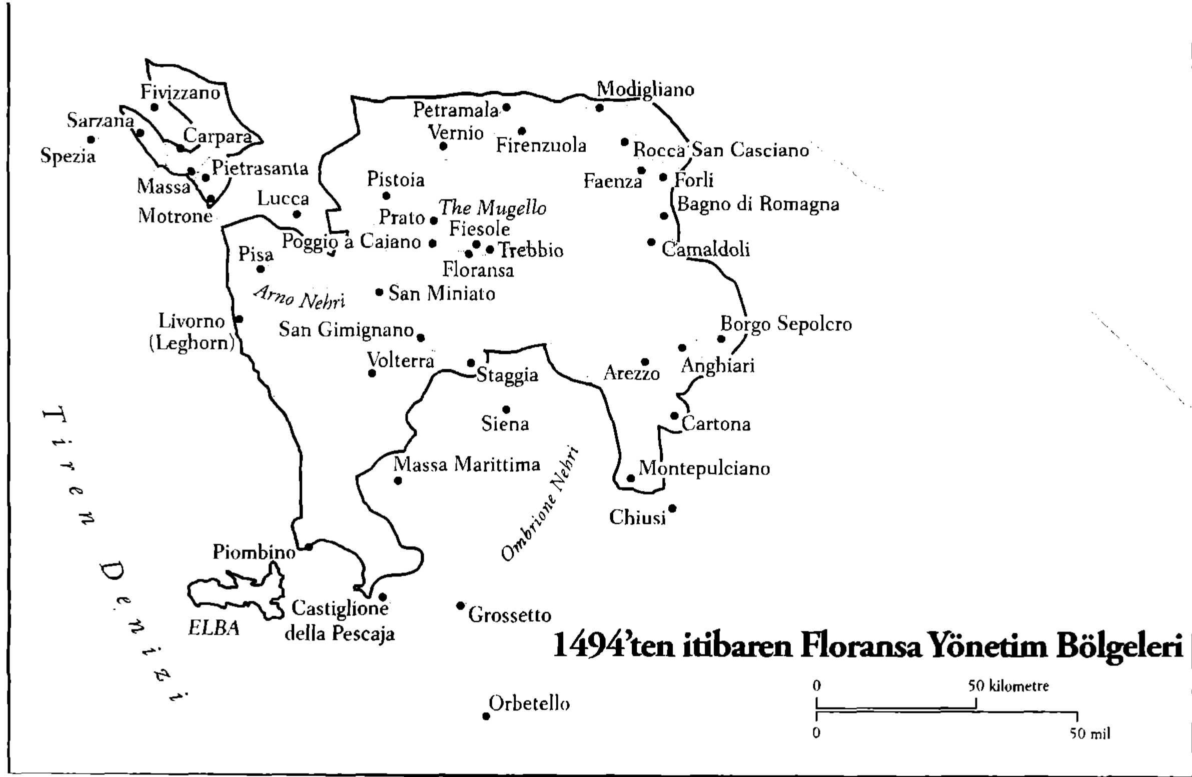
Gerçekten de öyle mi? Roma'nın münhasır bir konumu vardır. Sadece bir despot değil Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olan papa ciddi biçimde tehdit edilirse, on dördüncü asırda Floransa'da yaptığı gibi, bir tecrit emri verebilir. Bunun üzerine rahipler evlilik ya da cenaze merasimlerinize katılmayı bırakır. Bu merasimler olmayınca her şey durur. Roma, Angevin hezeyanı ve dâhili cumhuriyetçi isyanı haricinde, dokunulmazdır.

Visconti'nin arada bir sergilediği dalalet haricinde Milano, Venedik ve Floransa aslında bir diğerini ele geçirmesinin mümkün olmadığını bilir çünkü bu onlara karşı derhal bir durdurulamaz ittifak tesis edilmesine neden olacaktır. Büyük bir şevk ve berrak hedeflerle başlayan savaş çok geçmeden çetrefilli bir hal alır. Muhariplerin şevki kırılır. Ordular olduğu yerde sayar ve moral bozulur. Kış gelir. İnsanlar yorulur ve üşür. Nihayetinde barış yapıp ya harp öncesine geri dönerler ya da orada burada birkaç hisar el değiştirir. Büyük bir şehir ele geçirildiğinde dahi onu ele geçirenin topraklarına dâhil edilmesi çok nadirdir. Mesela 1406 tarihinde Pisa ele geçirildiğinde Pisalılara, Floransa vatandaşlarıyla aynı haklar verilmedi. Pisa bağlı bir şehir, sağılacak inek ve denize çıkış kapısıdır. O yüzden Pisalılar ilk fırsatta ayaklandı. Alelacele yenmeye kalkışılan meyveyi yutmak hiçbirine nasip olmaz. Her zamanki gibi oyun yeniden başlar.

Machiavelli 1520'lerin bakış açısıyla bunlara baktığında midesi bulanmıştır: "Prenslikler her fırsatta birbirlerine saldırdığı müddetçe hiç kimse barıştan söz edemez; diğer taraftan hiç kimsenin ölmediği, şehirlerin yağmalanmadığı ve prensliklerin ortadan kalkmadığı şeye de savaş denemez çünkü bu savaşlar öyle bir hale gelmiştir ki onu başlatacak kişinin korkusu yoktur, hiçbir riske girmeden onu sürdürür ve bir zarara uğramadan da sona erdirir." Yani kayda değer bir can ya da mal kaybı olmadan. Ama bu büyük miktarda para kaybedilmediği manasına gelmez. İşte Mediciler bu noktada devreye girer. Spordan farksız en beyhude savaş bile son derece masraflıdır. Savaşın hiçbir zaman nihai olmadığı yerde de daimi tedariki hayati hale gelir.

PEKİ, neden bu kadar az kişi ölürdü? Machiavelli bunu devletlerin profesyonel *condottiere*lerin komutasındaki paralı asker ordularını kullanmasına bağlar. Yıkık derebeyliğin yan ürünü olan *condottiere* kendi hususi ordusu olan bir komutandır. Küçük şehir

İtalyan Devletleri, yak. 1490
0 100 kilometre
0 100 mil
Como
Milan
Brescia
Padova
Venedik
Verona
Turin
Mantua
Po N.
Parma
Bologna
Zagonara
(Site Savaşı)
Ravenna
Forli
Rimini
Cenova
Monaco
Nice
Pisa
Floransa
Livorno
(Leghorn)
Siena
Perugia
Urbino
Ancona
Zarra
Split
Ragusa
Cattaro
Pescara
Civitavecchia
Roma
Ostia
Bari
Brindisi
Napoli
Salerno
Palermo
Messina
Reggio
Catania
Sirakūza
MİLAN DÜKLÜĞÜ
SAVOY DÜKLÜĞÜ
SALUZZO MARK.
MONTFERRAT MARK.
CENOVA CUM.
MODENA DÜK.
FERRARA DÜK.
LUCCA
EMILIA
ROMAGNA
FLORANSA CUM.
SAN MARINO CUM.
SİENA CUM.
THE MARCHES
UMBRIA
VENEDİK CUMHURİYETİ
Ligurya Denizi
Adriyatik Denizi
Tiren Denizi
ELBA
KORSİKA
SARDİNYA
Tiber N.
AZİZ PETER MÜLKLERİ
ABRUZZI
MOLISE
CAPITANATA
APULIA
CAMPANIA
PRINCIPATI
BASILICATA
CALABRIA
LİPARİ ADALARI
SİCİLYA

Fivizzano
Sarzana
Spezia
Carpara
Massa
Pietrasanta
Motrone
Lucca
Pisa
Poggio a Cajano
Pistoia
Prato
The Mugello
Fiesole
Trebbio
Floransa
Petramala
Vernio
Firenzuola
Modigliano
Rocca San Casciano
Faenza
Forli
Bagno di Romagna
Camaldoli
Arno Nehri
San Miniato
Livorno
(Leghorn)
San Gimignano
Volterra
Staggia
Siena
Arezzo
Borgo Sepolcro
Anghiari
Cartona
Montepulciano
Chiusi
Massa Marittima
Ombrione Nehri
Tiren Denizi
Piombino
ELBA
Castiglione
della Pescaja
Grossetto
Orbetello
1494'ten itibaren Floransa Yönetim Bölgeleri
0
50 kilometre
0
50 mil

ve hisarların *signori*leri muteber ve müstakil kalabilmenin tek yolunun kendilerini ve askerlerini kiralamak olduğuna inanırlar. Küçük bir şehre sahip olmayan bir *condottiere* öyle bir taneye sahip olma konusunda tereddüt etmez. Bir ordunun üsse ihtiyacı vardır. Çünkü paralı asker kiralayan büyük oyuncular savaş ilan edildiğinde kendi vatandaşlarının ölmesini istemez. İnsanlar işlerine kaldığı yerden devam edebilir. Ayrıca içlerinden çıkan sonradan görme bir komutanın darbe yapmaya kalkması riskine de girmemiş olurlar. Sallantıdaki bir idareye sahip bir devletin isteyeceği son şey hemşerileri olan karizmatik bir askeri liderdir.

İtalyanlar savaş sanatında diğer Avrupa milletlerinden daha ileri olduklarından *condottiere*lere diğer ülkelerden de büyük talep vardı. Bu kişiler kazandıkları parayı tercih ettikleri –Brugge ya da Cenevre'deki –İtalyan bankasına yatırarak banka vasıtasıyla evlerine gönderirdi. Fakat bir paralı askerin işinin erken bitmesinden hiçbir menfaati olmadığından, özellikle de tümünün birbirini tanıdığı İtalya'da, işlerini bitirmeye bir türlü yanaşmazlardı. Machiavelli "Düşmanlar yağmalansa da alıkonan ya da öldürülen olmadı," diye şikâyet eder. "Bu yüzden de bu mağlubun galibe tekrar saldırması ancak kendilerine silah ve at tedarik edecek birileri ortaya çıkana kadar ertelenmiş olur." Tabii bunun için yine bolca para harcanması gerekirdi. Paralı askerlerin yenildikleri zaman dahi maaşlarını talep ettiklerini söylemeye hacet yoktur. Kazandıklarında ise ganimeti kendilerine ayırmak gibi bir huyları vardı. İşin aslı *condottiere* kullandığında kazandığın zaman dahi kaybettiğin söylenebilir. 1427'de, beş sene süren harbe üç milyon florin harcayan Floransa'da baş gösteren iktisadi kriz şehirdeki siyasi havayı berraklaştırdı. Çaresizce yeni vergiler toplamaya çalışan baştaki Albizzi sülalesine ek olarak bir de aslında hiçbir şey teklif etmediği halde hoşnutsuzluğun merkezinde yer alan aşırı zengin Medici sülalesi vardı.

Bir şehrin savaşı sürdürebilme kabiliyeti büyük ölçüde halkının vergisini ödeme isteğine dayalıdır. Bu su götürmez bir hakikattir.

Konstantinopolis 1453'te nihayet düştüğünde Padişah II. Mehmet sadrazamına sual eder. Yağmalanan evlerden zamanında vergi tahsildarlarından gizlenmiş değerli eşyalar çıkmıştır. "Bunların artık sahiplerine ne faydası olacak?" Sadrazam başını öne eğer. Cosimo de' Medici her fırsatta "Hürriyet için hiçbir bedel yüksek değildir," derdi; bunda samimi de olabilir fakat varlık vergisi konulduğunda banka müdürlerine hasarı azaltacak sahte hesaplar açmaları talimatını verdi. Tarihçi Raymond de Roover "Vergi beyanlarının istatistiksel açıdan çoğu zaman hiçbir kıymeti yoktur," der.

1424 tarihinde Floransa'nın Zagonara'da Milano kuvvetleri karşısında bozguna uğramasından kısa süre sonra Arnor Nehri'nin güneyindeki Santa Maria del Carmine Kilisesi'ndeki bir şapelin duvarlarında harikulade freskler peydahlanmaya başlar. Masaccio'nun *Haraç Parası*'nda İsa ve havarileri bir gölün kıyısındaki bir şehre girdiklerinde bir vergi tahsildarı yollarını keser. İsa buyurur gibi bir hareket yapar. Buna mukabil, resmin solunda gösterilen balıkçı Peter, suyun kenarına kendi rızasıyla gelmiş bir balığın ağzından altın bir para alır; sağda aynı havari parayı tahsildara öder. Resim, İsa'nın bile vergisini ödediğini söylemektedir. Kilise dahi öder. Herkes kesenin ağzını açsın! Diğer bir duvarda ilk Hıristiyanlar servetlerini cemiyet ruhu mucibince paylaşırken gösterilir. Fakat birisi toprakta yüzükoyun yatmaktadır. Ananias diğer müminlerle paylaşmak istemediğinden mülkünü sattığı fiyatı gizler. Bu sayede bir kısmını kendine ayırır. Tanrı da onu çarparak öldürür. Bu güzel şapeli yaptıran zengin ipek taciri Felice Brancacci de büyük bir vergi kaçakçısıydı. Cosimo gibi o da servetini gizledi. Ama hepimizin balık ağzında altın bulamadığı da bir gerçek. Çarpılarak ölmek ise nadiren rastlanan bir durum.

İtalya ve İtalya siyasetini anlamak açısından, büyük bölümü hatalı ve önyargılı olan, Machiavelli'nin *Floransa Tarihi*'nden daha iyi bir araç düşünemiyorum. Önemli olan hadiselere bakış tarzıdır. Meşakkatli manevraların nasıl asalet edebiyatıyla gizlenmeye çalışıldığını anlatan birkaç sayfasını okumak son

derece eğlenceli. Haber yönlendirme uzmanı denen şey demek ki yeni çıkmadı. Her diplomatik hamlede on beşinci asır İtalyan'ı onun somut sonuçlarını *–utile–* ve en güzel şekilde nasıl sunulabileceğini *–riputazione–* hesaba katar. Machiavelli "sonra da Papa'nın –ya da doç ve Milano dükü–" neden taraf değiştirdiğini ya da zordaki bir müttefike neden yardım edemediğini izah ya da hürriyet adına savaştığını ispat etmek için "Tüm İtalya'yı mektuplarla doldurur," der. Bu, *Floransa Tarihi*'ndeki umumi bir nakarattır. Birisi "İtalya'yı mektuplarla dolduruyorsa" onun yalan söylediğinden emin olabilirdiniz.

Fakat otuz kırk sayfa okuyunca insan biraz sıkılmaya başlıyor. Çünkü tekrar tekrar savaş, ihanet ve komplolardan bahsetmiş. Machiavelli bile biraz insanı bunaltıyor. "Lombardiya da şunlarla uğraşılırken," diye yeni bir paragrafa başlar. "Bu savaş Marches'da boş yere uzayıp giderken..." Acaba okumaya devam etsem mi diye düşünür insan. 360 sayfanın herhangi bir noktasında geçen baş dönmesi, ihanet hezeyanı, boşa harcanan emekler ve nihayetsiz cimrilik hissi sizi pes ettirir. Bu kitabın özü budur. Hiçbir şey istikrarlı değildir. İnsanlar, sanki bu tür şeyler erdemmiş gibi, ihanet ve komplodan büyük bir haz alıyormuşa benzer. Fakat tüm bu ihanet ve savaş furyasına rağmen esasında hiçbir şey değişmez. Napoli, Roma, Floransa, Venedik ve Milano asrın başından sonuna kadar müstakil kalmaya devam eder. Küçük devletlere gelince her askeri sefer kaleydoskobun bir kez daha sallanması demektir. Akılda belli bir kalıp belirlemek zordur. Aşağıda, her ne kadar meşakkatli görünse de, Casimo de' Medici'nin başarılı bir bankacıyken siyasi bir sürgün ve elzem bir önder haline gelmesine neden olan 1420 ile 1434 arasındaki hadiselere göz atacağız.

COSİMO, Roma'da güzel kölesi Maddalena ile gönül eğlendirirken ve Giovanni Benci, Medici bankasının Alplerin kuzeyindeki

ilk şubesini Cenevre'de açarken Milano kontu Filippo Visconti Cenova'ya saldırır. Floransa'nın müdahalesine meydan vermek istemeyen Milano dükü iki nüfuz alanı tesis edecek önleyici bir anlaşma yapmıştır: Lombardiya ve Cenova Milano'nun, Toskana ise Floransa'nın olacaktır. Dük kuzeydoğudaki Brescia ile güneybatıdaki Cenova'yı ele geçirir. Şimdilik her şey yolunda. Fakat birden doğudaki Bolonya'da bir ordu zuhur eder ve ister istemez Adriyatik kıyısındaki Forli'deki veraset kavgasına dâhil olur. Kuşatılmaktan korkan Floransalılar vergi toplayıp paralı asker kiralar. Anlaşma sona erer.

Floransalıların yaptığıyla alakalı her şeyi söylemek mümkün olsa da dük tüm o kararları bu denli acele ve tek başına alırken Floransalılar günler ve haftalar boyunca tartışıp ayak sürümelerine neden olacak her türden cumhuriyetçi mekanizmaya sahiptir. Egemen Albizzi sülalesi savaş taraftarıdır. Giovanni di Bicci ise savaş aleyhtarıdır. Papa Martin, Giovanni di Bicci'ye Monteverde (Floransa'nın güneyindeki bir hisar) kontu olma şerefini henüz bahşetmiştir. Bunun Martin'in, nedendir bilinmez, bir türlü geri ödeyemediği bir borcun mukabili olduğuna şüphe yoktur. Giovanni bu unvanı reddeder. Floransa yasalarına göre unvanlı asiller ve sülalesi devlet idaresinde yer alamaz. Mediciler böylece kamu hizmetinden el çekmeye hiç de niyetli olmadıklarını gösterirler. Herhangi bir savaşın masrafını genelde plebler karşıladığından –ki on beşinci asır Floransa'sında bu, küçük zanaatkâr, yün işçisi ve esnaf gibilerini kapsardı– Giovanni'nin savaş aleyhtarı tutumu rağbet görmeye başlar.

Milano dükü (ya da paralı askerleri) Floransa'nın doğusundaki Forli ve Imola şehirlerini ele geçirir. Floransalılar, Forli'yi kuşatır. Kuşatmayı kaldırtmak isteyen Milano, Zagonara'ya saldırır. Bu küçük şehir Floransa'ya ait, merkeze daha yakındır. Floransalılar, Forli'yi terk edip Zagonara'ya yönelir. Sağanak yağış vardır. Saatlerce çamur içinde yürümeye mecbur kalan askerler oraya vardıklarında dağılır. Binlerce at kaybedilir. "Her şeye rağmen

tüm İtalya'da kutlanan böylesi bir mağlubiyette bile Ludovico degli Obizzi ile attan düşüp çamurda boğulan iki asker haricinde kimse ölmez." Ya da Machiavelli öyle söyler.

Tüm *condottiere*leri aynı kefeye koymak doğru olmaz. Sporcularda olduğu gibi onlarda da sıradanlarla yıldızlar mevcuttur. İşin ciddiye bindiğini gören Floransalılar, Niccolò Piccinino'yu kiralar. Fiyatı yüksektir. Yeni vergiler konulur. Bu seferki vergiler zenginleri de vurur. Zengin sülalelerden bahseden Machiavelli "Savaşı hiç zarar etmeden sürdürmeyi becerememek onları kahretti," der. Verginin herkesin nefretini kazanarak iptal edilmesini isteyen bazı fesat vatandaşlar verginin kimsenin gözünün yaşına bakılmadan toplanmasında ısrar eder. Zagonara'da ölenden daha fazlası vergi tahsilatı esnasında ölür. Dizginleri daha fazla ellerinde tutamayacaklarından korkan Albizzi sülalesi, yönetimi sadece en güçlü sülalelerle sınırlandıracak bir darbenin planlarını yapmaya başlar. Fakat Giovanni di Bicci bu darbenin bir parçası olmayı reddedince planı başlamadan bitirip kendini pleblerin gözdesi haline getirir. Bu arada Milano, Romagno'dan şehrin doğusuna kadar olan bölgedeki tüm hisar ve karakolları ele geçirir. Durumun vahameti artmaktadır.

Pahalı Piccinino ve askerleri Floransa'nın eski müttefiki yakındaki Faenza lordunu Milano'ya karşı onlara katılması için "ikna etmeye" gönderilir. Beklenenin yerine Faenza, *condottiere* ile savaşır ve yıldız konumundaki Piccinino'yu mağlup ve tutsak eder. Yılmayan tutsak Piccinino, Faenza lordunu konuşarak ikna etmeye muvaffak olur. Nihayetinde lord, Floransa saflarına katılır. Belagat güçlü bir silahtır. Fakat Piccinino serbest bırakılmasını müteakip taraf değiştirip kendisine daha fazla para teklif eden Visconti adına savaşmaya başlar. Para belagatten daha güçlüdür. *Condottiere*lerin transfer mevsimi olan kış tüm düşmanlıkları sona erdirir. Ücretler artar. Bazı paralı askerler Medici bankasında, ya da diğer bankalarda, gizli hesaplar açar. Başkası sizin elinizden alabilecek olduğu müddetçe ganimetle mülk almanın ne manası

vardır? Parayı düşmanların elinden uzak tutmak daha kolaydır. Harple ticaret arasındaki çizgi gittikçe bulanıklaşır.

Machiavelli "sürekli kaybetmekten şaşkına dönen" Floransalıların her zamanki gibi yapıp Venediklileri yardıma çağırdığını söyler. Gözde *condottiere*leri Francesco Carmignuola'nın Piccinino ile birlikte Milano'nun safına geçip geçmediğini bilmeyen Venedikliler tereddüt eder. Sonunda sadık olduğunu öğrenirler ve anlaşma yapılır. Bir kez daha dünyayı kafalarında pay ederler: Lombardiya'daki nihai kazançlar Venedik'in Romagna ve Toskana'dakiler ise Floransa'nın olacaktır. Zehirlenme teşebbüsünden sağ kurtulan Carmignuola'nın keyfi hiç yerinde olmayıp kuzey ovasının merkezindeki Brescia'yı ele geçirir. Venedik için büyük bir ödüldür. Floransalıların pek hoşuna gitmez.

1426 YILI başlamıştır ve kasalar yine boş, şehrin borçları tavandadır. Dünyanın kuralı gereği idare florin kullananların elinde olduğundan verginin büyük bölümünü ödemek *picciolo* kullananlara düşer. Sayıları çoktur. Zenginlere kıyasla gelirlerinin çok daha büyük bölümünü vergi olarak ödemeleri sağlanıp sosyal hiyerarşide yükselmeleri önlenerek tabii düzen korunmuş olur. Cumhuriyetin erken döneminde henüz idealist olduğu zamanlarda, yani bir asır önce, doğrudan ve kısmı vergilendirme tatbik edilirken artık verginin çoğu dolaylıdır. Şehre bir kova balık getirdiğinizde vergisini ödersin. Değirmene bir araba buğday getirdiğinde vergisini ödersin. Şehir surunun tek vazifesi düşmanları dışarıda tutmak değildir. Masaccio'nun *Haraç Parası*'nda olduğu gibi vergi tahsildarları sur kapılarında bekler. Boş yere kazı pelerininin altına saklamaya çalışma çünkü oraya da bakacaklar!

Ama bu kadarı da yetmez. Evet, *picciolo* kullanan bolca insan olduğu doğrudur fakat hatırlayacağımız üzere 80 ila 90 *picciolo* bir florin etmektedir. Bir paralı asker ordusunun ücreti ise birkaç bin florindir. On üçüncü ve on dördüncü asırlarda, zenginler bir

şey vermek istemediğinde, devlet borç alma denemelerine girişti. Tacir ya da bankacı, devlet hazinesine hatırı sayılır bir meblağ öder ve karşılığında da hatırı sayılır bir faiz (ya da hediye) alır. Resmi olarak bu faiz oranı yüzde 5 olsa da devlete borç vermelerini teşvik edebilmek adına ödediğiniz her 100 florine karşı 300 florin değerinde borç sertifikası alırsınız. O yüzden aslında kazancınız yüzde 15'tir. Pleblerin tuz, yumurta, et, şarap ve yağ için ödediği dolaylı vergi bir yıl önce alınan borcun faizini öder. Hoş olsa da sürdürülebilir değildir. On dördüncü asır ortalarında kamu borçlarının birleştirilmesi icap eder. Devlet o tarihten itibaren borçların faizinin ancak mümkün olduğu zaman ve mümkün olan miktarda ödeneceğini ilan eder. Sonuç olarak nakde ihtiyaç duyan hüsrana uğramış alacaklılar borç senetlerini bekleyebilecek durumdaki spekülatörlere satmaya başlar. Dominikenler bunun faiz olduğunu söylerken Fransiskenler olmadığını söyler. Zaten farklı bir bakış açısı kazanamayacaksak farklı tarikatlara sahip olmanın ne faydası var?

On beşinci asrın başında Medici bankasının Floransa şubesi büyük ölçüde, 1426'ya gelindiğinde yüzde 20 ila 35 itibari kıymet ile işlem yaptığı borç senetleriyle ilgilenir hale geldi. Anlaşılan devletin faiz ödemeye istekli olduğu günler geride kalmıştı. Kendi rızasıyla borç veren mukriz günleri tarih oldu. Devlet parayı serbestçe verilen krediyle değil de güç kullanarak almayı denedi. Burada asıl önemli olan eğer faiz istememeyi kabul edersen senden istenecek miktarın büyük ölçüde azalacak olmasıydı. Ama nihayetinde bu pansuman tedbirler de fayda vermedi. İnsanlar paranın tümünü ödeyip faiz istediğinde devlet ödeme yapamadı. Daha ucuz seçeneklere yöneldiklerinde ise elde edilen gelir yetmedi. Üstelik pleblerde sömürülecek para da kalmamıştı. Halk açlıktan kırılıyordu. Bedeli zenginlere ödetmenin vakti gelmişti.

Cumhuriyetçi idareyi yönlendiren iki kişi vardı: Zengin toprak sahibi bir sülalenin başı olan Rinaldo degli Albizzi ile yaşlı ve saygıdeğer Niccolò da Uzzano. İkisi birlikte *catasto* ya da kayıt

denen şeyi uygulamaya koydu. Her üç yılda bir Floransa'daki her aile tüm mal, mülk ve gelirini beyan edecekti. Bazı muafiyetlere izin verildi, ayni kira ödeyen kiracı çiftçilerin çalıştığı arazilerin değerinin tespitinde bazı karmaşık hesaplar tatbik edildi. Her beyan için *sovrabbondanza* –hayatta kalmak için şart olanların haricinde kalan şeyler– tespit edildi ve devlet paraya ihtiyacı olduğunda herkesten bu değerin yüzde 0,5'i kadar vergi aldı. Senede sadece bir kez toplansa fazla sorun çıkmazdı fakat her sene iki ya da üç kez toplandı. 1427 tarihinde 10.171 aile beyanda bulundu ve 2.924 tanesi *miserabili* olduklarından vergiden muaf tutuldu.

Bu durum fakirlerin çok hoşuna gitti. Herkesin kendi serveti nispetinde vergi ödemesi! Nihayet. Büyük toprak sahipleri toprakları olmasının ödemeye hazır florinleri olduğu manasına gelmediğini söyleyerek itiraz etti. Gerçekten de pek çok arazi sahibi kendisinden istenen vergiyi ödeyebilmek için toprak satmak zorunda kaldı. Diğer taraftan tacirler likit varlıklarını beyan etmeye mecbur kaldıklarından köpürdü. Nakit para bugün var yarın yok ve kolayca bir yerlere saklamak mümkün dediler. Bu kanun vergi kaçakçılığını teşvik edip sermayenin –mesela Medici bankası vasıtasıyla– kaçmasına neden olacağı gibi yerel yatırımların da önünü kesecekti. Kanun tatbik edilir edilmez hemen hemen tüm Floransalı iş adamları yalan beyanda bulunmaya başladı. Bir ipek tüccarı sahte bir hesap defterinin başına dalga geçer gibi "vergi tahsildarının hatırı için" yazdı. Bir Medici banka müdürü parasını üç sahte isim altında kendi bankasına yatırdı.

1427'deki ilk vergi beyanında Cosimo de' Medici yünden kumaş üreten iki fabrikası olduğunu ibraz etti. 1402 ve 1408 tarihlerinde açılmış olan bu işletmelerde bankaya kıyasla çok fazla kişi istihdam edilmiş olsa da buralardan elle tutulur bir kâr elde etmek mümkün olmamıştı. Bu işletmelerin asıl amaçları Medicileri cemiyet bünyesinde daha somut ve dikkat çekici bir konuma getirmekti. Nihayetinde Floransa'daki ana sanayi kumaş üretimiydi. Fabrikalar insanların görüp, taşıyıp giyebileceği şeyler

üretirdi. Fakirleri istihdam ederdi. 1433 tarihinde bunlara bir de ipek fabrikası eklendi.

Sülale, kuzey yönünde şehrin hemen dışındaki, Careggi'de bir villa ve birkaç kilometre daha kuzeydeki Mugello'nun alçak tepelerindeki, sülalenin yine fakirleri istihdam ettiği tarım alanlarının bulunduğu, Trebbio'da bir tahkimli villaya sahip olduğunu da beyan etti. Özel bir orduları olması da mümkündü. İşin aslı Medicileri sadece bir sülale ya da banka olarak düşünmeyi bıraksak iyi olur. Cosimo'nun büyük kuzeni Averardo di Francesco de' Medici, Trebbio'daki diğer bir tahkimli villa olan Cafaggiolo'nun sahibi olduğunu beyan etti. Yakındaki Scarperia, Borgo San Lorenzo ve Marradi şehirlerindeki önemli resmi atamalar da sülalenin denetimindeydi. Kiliselerde sülale şapelleri vardı. Averardo'nun da bir bankası olsa da Cosimo'nunki kadar büyük değildi. 1427 beyanında Roma şubesinin zarar ettiğini ilan etti. Kim bilir belki de doğrudur.

Averardo, Roma'da işleri onun adına çekip çeviren bir Bardi ile ortaktı. 1420'de ana Medici bankasını devralan Cosimo, Ilarione de' Bardi'yi Roma'dan Floransa'ya getirtip bankanın yeni müdürü olarak tayin ederken uzak Bardi kuzeni Bartolomeo'yu da Roma'daki işlerin başına getirdi. Bu ortakların parasını da kendisi ödedi. Bartolomeo'nun kardeşi Ubertino, Londra'da düzenli olarak Medici'nin İngiltere şubesi olarak görev yapan bir bankayı yönetirdi.

Bir de Portinari sülalesi vardı. Yine 1420'de Cosimo, Floransa şubesinin müdürünü kovup yerine Venedik şubesinin müdürü, Giovanni d'Adovardo Portinari'nin kardeşi, Folco d'Adovardo di Portinari'yi tayin etti. Bu ikisi Dante'nin Beatrice Portinari'sinin kardeşinin büyük büyük torunlarıdır.

Floransa'nın üç nüfuzlu sülalesi –Mediciler, Bardiler ve Portinariler- banka vasıtasıyla bir araya gelip kenetlenmiş oldu. Daha doğrusu iki banka vasıtasıyla. Gerçi Cosimo'nun kardeşi Lorenzo'nun bir Cavalcanti ile evlendiğini hesaba katarsak dört sülale

de diyebiliriz. Lorenzo da bir banka müdürüydü. Banka sadece mali bir kurum olmayıp siyasi bir yapı, bir klan ve hatta siyasi parti kurmanın ihanetle eşdeğer görüldüğü bir şehirde bir partiydi. Şehirlerin bu en bölünmüşünde kanunen açıkça bir siyasi parti ilan edilemezdi. Siyasi kampanya yasaktı. Devlet kısa süre önce dini tarikatların toplantılarını bile yasaklamıştı. Çünkü tüm bu kırbaçlama, ilahi ve Tanrı'ya senalar genelde siyasi komplolara paravan olarak kullanılırdı.

Zenginlerin sızlandığını duymaktan son derece memnun olan plebler yeni vergi sisteminin *geçmişe doğru* da tatbik edilmesini istemeye başladılar. Asırlardır hep biz ödedik diye şikâyet ettiler. Destek almak için de Giovanni di Bicci'ye yöneldiler. Giovanni onları daha fazlasını istemeye kalkmanın büyük bir hata olacağı yönünde ikaz etti. Giovanni arabuluculuk yapıp krizleri uzak tutarak hem zenginin hem de fakirin gönlünü kazanma yönünde mahirdi. Çökük omuzları arkasında bekleyen Cosimo ile Averardo ise her daim tetikte ve hazırdı.

Bu arada papalık nihayet Floransa, Milano ve Venedik arasında bir barış anlaşması yapılmasına aracılık etti. Dük Visconti anlaşmayı imzalamasından çok geçmeden tekrar bozsa da bu sefer Brescia yakınlarınki Maclodio'da Carmignuola tarafından müthiş bir bozguna uğratıldı. Anlaşılan savaşın dönüm noktası bu *condottiere*nin aklını çelmeyi başaramamış olmasıydı. 1428'de nihayet tekrar barış yapıldığında Venedikler Brescia ile Bergamo'yu alırken –onlar için batı yönünde büyük bir ilerlemeydi -Floransa sadece kaybettiği fıstıklarına tekrar kavuştu. Muazzam miktardaki savaş borcunu telafi edebilecek bir toprak kazanımı olmamıştı.

Belki de gelecek beş yılda Floransa'da sergilenen siyasi çılgınlığın ana kaynağı bu başarısızlıktı. Her halükârda Giovanni di Bicci nadir bir barış anı olan 1429'da ölerek bu dünyadan göçmek için doğru zamanı seçmişti. Tabutunu otuz sülale mensubuna (tümü erkek) ek olarak elçiler, mukrizler ve hesap sahiplerinden oluşan büyük bir kalabalık takip etti. *Duomo*nun

bir taş atımı kuzeyindeki San Lorenzo'da, büyük Brunelleschi'ye yaptırdığı, bir kutsal emanet odasına defnedildi. İleride Cosimo bu mekânın iç dekorasyonunu Donatello'ya yaptıracaktı. Şapelin dört köşesine üzerinde, Medici sülalesinin simgesi ve ileride vuku bulacak hadiselerin alameti olan, altın kaplı bir alanda duran sekiz top resminin bulunduğu dört kalkan astırdı. O tarihten itibaren San Lorenzo, Medici kilisesi olacaktı.

MACHİAVELLİ "Dışarıda sulh sağlanırken içeride tekrar harp başladı," der. Sanki mantıken böyle olması şartmış gibidir. İnsanlar hâlâ varlık vergisi yüzünden tartışmaktadır. Tacirler "Ayrımcılık!" diye gürler. Hesap defterlerimizi aslında rakip şirketler adına çalışan devlet müfettişler teftiş ediyor. Her zamanki gibi stratejileri yeni verginin son derece acımasızca tatbik edilmesini ve dolayısıyla da aleyhtarlarının katlanarak artmasını sağlamaktı. Dış arazilerdeki tüm mal varlıklarının da beyan edilmesi hususunda ısrar ettiler. Bazılarının sahibi Floransalılardı. Her tezgâhın ve değirmenin kayıt altına alınması şarttı.

Hükümetteki bazıları vergilerin genişletilmesinin hiç de fena fikir olmadığını düşünmekteydi. Floransalıların kafası bürokrasiye çalışırdı ki zaten hâlihazırda elimizde şehre dair bu kadar fazla kayıt olmasının nedeni budur. Böylece dışarıdaki tüm kasabaların kayıt altına alınması süreci başladı. Bağlı Volterra kasabasından on sekiz kişilik bir heyet itirazlarını dile getirmek için şehre geldi. Tutuklandılar. Serbest bırakıldıklarında içlerinden biri Volterra'ya dönüp isyan başlattı. Yeni işsiz kalmış bir *condottiere* olan Niccolò Fortebraccio'ya gidip düzeni tesis etmesi vazifesi verildi. O ve askerleri varmadan evvel Volterra halkı ayaklananlara karşı ayaklandı ve kasaba tekrar Floransa'ya bağlandı. Fakat Fortebraccio tekrar işsiz kalmak istemedi. Kasım 1429'da Floransa'nın kuzeybatısındaki Lucca topraklarına girip kendi kafasına göre hareket ederek iki küçük hisarı ele geçirdi. Floransalılar bir

anda oybirliğiyle Lucca'nın ele geçirilmesinin şart olduğuna karar verdi. Zengin Lucca berbat geçen önceki yedi senenin telafisi olacaktı. Her harp ilan edildiğinde olduğu gibi şehirde, Savaş Onlusu adı verilen, askeri stratejiyi tayin edecek on kişilik bir heyet teşkil edildi. Medici sülalesinin tartışmasız lideri olan Cosimo da o heyetteydi.

Cosimo'yu iktidara taşıyan bu kritik senelerin üzeri bir belirsizlik bulutuyla örtülüdür. Gerçi onunla alakalı olup da üzeri bulutla kaplı olmayan hiçbir şey yoktur: Banka, sanat hamiliği, kölelerle ilişkisi ve dış siyaseti. Rinaldo degli Albizzi diğer soylu sülalelere ondan kurtulmayı teklif ettiğinde eli ayağı tutmaz hale gelmiş olan Uzzano, Machiavelli'nin bildirdiği üzere, bunu yapmanın ne kadar zor olacağını ifade eder: "Cosimo'nun bizi ondan şüphe etmeye sevk eden icraatları şunlardır: Parasıyla sadece bireylere değil devlete ve sadece Floransalılara değil *condottiere*lere de yardım eder; hakimle işi olan vatandaşlara destek olur; insanların gözünde sahip olduğu itibar sayesinde dilediğini bir üst seviyeye yükseltir."

Uzzano gerçekten bunları söyledi mi? Daha sonraki bir Medici ve bir grandük tarafından *Floransa Tarihi*'ni yazmakla vazifelendirilen Machiavelli bir dostuna gönderdiği bir mektupta "onun (Cosimo) hangi vasıta ve hilelerle bu kadar yükseldiğini," dürüstçe açıklayamayacağını ifade eder. Bu sebeple: "O yüzden benim söylediğimin zannedilmesini istemediğim şeyleri sanki onun (Cosimo) düşmanları söylemiş gibi yazdım." Ve Uzzano'nun sözlerini şöyle sona erdirir: "Demek ki onu buradan sürmek için onun merhametli, yardımsever, liberal ve herkesin sevgilisi olmasını mazeret göstereceğiz." Cosimo birkaç senedir servetini nakit sıkıntısı çeken şehirde siyasi mutabakatı tesis etmek için kullanıyordu. İyi de neden?

"Devlet ellerinde olmadığı müddetçe zenginlerin Floransa'da yaşaması kolay değil." Cosimo'nun torunu Lorenzo *il Magnifico*'nun yorumu böyle olacaktı. Yani elinde olmayan devlet seni

mahvederdi. Servetine el koymayı amaç edinmiş kasıtlı ve cezalandırıcı vergilendirmenin hedefi olurdun. İyi de tek neden bu muydu? Medicilerin son derece kârlı bir banka yöneterek idareden uzak durması mümkün olabilir miydi? Roma ya da Milano'da olabilirdi. Kişi ancak bir despotun gölgesinde bu derece güçlenebilirdi. Bir hükümdarın borcunu ödemesinde ısrar edersen seni tutuklatır. Papa seni aforoz eder. Cumhuriyetçi Venedik'te bile doç ömür boyu iktidarda kalacak şekilde seçilir. Yerine geçmen mümkün olmadığından senden korkması için de bir neden olmaz.

Fakat Floransa'nın işleyişi şöyledir: Herhangi birinin tiran olmasını önlemek adına *her iki ayda bir* sekiz mukaddemle bir *gonfaloniere della giustizia*dan oluşan yeni hükümet seçilir. Parti temelli bölücü seçim kampanyalarına mani olmak için muhtemel mukaddemlerin isimleri –kimi kısıtlayıcı mali ve ailevi şartları yerine getirebilen kişiler– fişlere yazılıp şehrin farklı mahalle ve loncalarını temsil eden deri çantaların içine konur. Sonra da dokuz isim *rasgele* seçilir. Şehrin dört mahallesinin her biri için iki mukaddem seçilir. Altısı yedi zengin loncadan, ikisi on dört zanaatkâr loncasından seçilir ve en zengin loncalardan gelen tek kişi de *gonfaloniere della giustizia* yani hükümet başkanı olur. Bu, tek kişinin yönetmemesi için herkesin daha doğrusu sadece en zengin olanların kısa süreliğine yönetmesini sağlayan bir sistemdir. İdeal bir çözüm olsa da uzun vadeli siyasetler söz konusu olduğunda hiç de verimli olduğu söylenemez.

İki ay boyunca muhtemelen hiçbir konuda hemfikir olamayacak ve işlerini o kadar uzun süre bıraktıkları için haliyle tedirgin dokuz kişi Palazzo della Signoria'da birlikte yaşamaya zorlanarak (her ihtiyaçları karşılanır) şehri yönetmeleri beklenir. Makamlarını terk etmelerine izin verilmez. Yöneticinin bir devlet memuru gibi görünmesi gerekir. Teşkilatın özü budur. Fakat geçici ve hazırlıksız olan bu kişiler –sadece bir hafta öncesine kadar mukaddem seçileceğini hiçbiri bilmiyordu– kaçınılmaz olarak

nihayetinde bağlı oldukları sülalenin başı ve hâkim olan zümreye hizmet etmeye başlar.

Fakat bu dediğimiz bariz ve külli biçimde olmaz. Bu mekanizma çok daha hassas işler. Herhangi bir şeyin, özellikle de bazıları Medicileri Albizzilere alternatif olarak görüp bir devrin kapanmak üzere olduğunu fark ettiğinden, dengeyi alt üst etmesi mümkündür. O yüzden her yeni *signoria* ile o ya da bu tarafa meyleden farklı mukaddemler gelir. Albizzi sülalesinin on yıllardır şehri başarıyla yönettiği doğru olsa da Milano'ya karşı yürütülen savaş yüzünden biriken borç nedeniyle her şeyden yoldan çıkmaya başlamıştı. İnsanlar mutsuzdu. Güç mücadelesi kapıdaydı. Mediciler belki onun dışında kalmayı becerebilecek olsa da büyük servetleri nedeniyle ilgi odağı olmaktan kurtulamadılar. Demokrasi mutabakata mutabakat da iknaya bağlıdır. Peki, paradan daha ikna edici ne vardır? Çok başarılı bir bankacının ağzını açmasına bile gerek kalmadan insanlar ona koşmaya başlar. Eğer bana borcumu ödemek için biraz daha mühlet verirsen *signoria* olduğunda seni desteklerim. Eğer oğluma iş verirsen vergi sorununla alakalı mukaddemlerle görüşürüm. Belki de bankacılıktan elde edilen servete duyduğumuz tiksintinin altında yatan neden budur. Satın alınabileceğimizden korkarız. Diğer pek çoğunun satılık olduğundan kalanların da olmak için can attıklarından eminizdir. Tüm vergiler ve cebri kredilere rağmen Medici serveti artmaya devam eder. Belki de bir banka için büyümek demek siyasete de adım atmak demektir. Mediciler ile Albizziler arasında çıkacak bir çatışma kaçınılmaz gibi görünmektedir. Cosimo'nun da dâhil olduğu harp divanı Rinaldo degli Albizzi'yi –seferlerde şehrin *condottiere*sine refakat eden siyasetçi– harp önderi tayin eder. Patron şehir dışında olacaktır. Mediciler onun yokluğunda ona iftira atabilmek için her fırsatı değerlendirecektir.

Her şey ters gider. Lucca'yı açlığa mahkûm edebilmek için şehir civarındaki taşrayı talan eden paralı askerler misli görülmemiz bir gaddarlık sergiler. Seravezza vatandaşları şikâyet etmeye

Floransa'ya gelir: Teslim olduğumuz halde kiliselerimiz yağmalandı, kızlarımıza tecavüz edildi. Suç o tarihte Seravezza'da bulunmayan Rinaldo'nun üzerine yıkılır. Birisi onun savaşa sırf menfaat elde etmek için girdiğini söyler. Bunlar Medicilerin sözleridir. Öfkelenen Rinaldo emirleri hiçe sayarak görev yerini terk eder. Mimar Brunelleschi, *duomo* üzerine kubbe inşa etmeyi bırakıp Serchio Nehri'nin yönünü değiştirerek Lucca'yı sel basmasını sağlamaya çalışır. Luccalılar suyu engellemek için bent inşa eder; sonra da bir gece Floransalıların inşa ettiği bendi yıkarak onların kampını sel basmasını sağlar. Ava giden avlanır!

Tahmin edileceği üzere Lucca'nın despot *signore*si Pagolo Guinigi, Milano Dükü Visconti'den yardım ister ve o da gelmiş geçmiş en ünlü *condottiere* olan Kont Francesco Sforza'yı gönderir. Telaşlanan Floransalılar onu rüşvetle satın alır. İşin aslı Sforza taraf değiştirmeyi ve Floransa adına Lucca'ya saldırmayı reddetmiştir –bu haysiyetime büyük darbe indirir der. Fakat 50.000 Venedik dukası (belki de 55.000 florin) mukabilinde şehri müdafaa etmemeyi kabul eder. Bankacılar olmadan bir savaşı devam ettirmek mümkün müdür? Sforza bu ihaneti Luccalılara hoş gösterebilmek adına Tiran Guinigi'yi devirip bir cumhuriyet olmalarında onlara yardım eder. Bu da onların savunma azmini daha da artırır. Cumhuriyetçi Floransalılar artık savaşı tiranlığa karşı yürüttükleri bahanesi arkasına saklanamayacaktır. Asıl istedikleri şehir ve onun zenginliğidir.

Lucca'nın Visconti'ye diğer müracaatının mahsulü de Niccolò Piccinino olur. Milano'nun kaynakları nihayetsiz gibidir. Floransa'nın parası bu seferkini satın almaya yetmez. Piccinino da Serchio'da Floransalıları yenerek şöhretinin hakkını verir. Yenilip Pisa'ya sığınanlar tam o esnada orada patlak verecek bir isyanı durdurur. Şansları yaver gitmiştir. Cosimo o zaman zarfında akıllıca hareket ederek "diğerlerine de hizmet edebilme fırsatı tanımak adına," harp divanından çekilir. Diğer herkes gibi savaşı destekleyen Mediciler nedendir bilinmez uğranılan yenilgiden mesul tutulmazlar. Halk Rinaldo degli Albizzi'yi suçlar. Bu arada

muhterem Uzzano ölünce iktidardaki zümre ağırlığını büyük ölçüde kaybeder. 1433 tarihinde küçük düşürücü bir barış anlaşması imzalandığında şehir bölünür. Machiavelli "Hakimlerin önüne gelen davaların tümü bir şekilde onlar [Mediciler ile Albizziler] arasındaki bir çekişme haline getirilir," der.

Bu çekişmeyi bir sonuca kavuşturmanın hukuki bir yolu mevcut muydu? Hayır. Eğer bir devletteki asıl güç gayri resmi ise o zaman o gücün herhangi bir şekilde aktarımı da gayri meşru olmaya mecburdur. Floransa'nın modernitesi budur. Günümüzde pek çok demokraside olduğu gibi, yürütmeyi tayin ederken, anayasal mekanizma hikâyenin ancak yarısı belki de yarıdan daha da azıdır. Güçteki büyük değişiklikler hukuki yapının dışında cereyan eder. Albizzilerle Mediciler açısından asıl sorun ise gerçek mücadele ortaya çıktığında konumlarının anayasal olmaktan ne kadar uzak olduğunun anlaşılacak olmasıdır. Neticenin ne olacağını da kimse bilemez. Belki de anayasal hukuk, gerçekten müstakil ve rasgele seçilen bir hükümete dönüş gerçekleşecektir. İki taraf da böyle bir şeyi istemezdi.

Zaman Medicilerin lehine işler. Cosimo gittikçe zenginleşir. Roma, Venedik ve Cenevre'deki şubeler, ilki Kilise haraçlarını toplayarak diğer ikisi de Avrupa'nın en yoğun ticaret yolları üzerinde para alışverişi anlaşmaları yaparak, büyük kârlar elde eder. Medicilerin servetinin hasta ve nakde aç Floransa üzerinde şifa verici bir tesiri var gibidir. Cosimo, bankanın Floransa şubesinden savaşı destekleyecek kredi sağlamak adına durmadan para çeker. Güç elinde olsa belki de daha cömert olurdu. Şehri ayakta tutacak paraya sahip olurdu. İnsanlar Medici ismini farklı şekilde kullanmaya başlamıştır –hekimler. Bunu sadece soy isim için de yapmazlar. Cosimo, Aziz Cosma olurken kardeşi de hekimlerin azizi olup şifa verici mucizeler sergileyen Aziz Damiano olur. Cosimo'nun doğumda ölen Damiano adında ikiz kardeşi vardı. Medici klanının kırklı yaşlarındaki ve sıhhati hiç de iyi olmayan lideri, Rinaldo degli Albizzi'nin onu tehdit olarak gördüğünün pekâlâ farkındadır.

30 Mayıs 1433'te Cosimo, Floransa'dan Venedik'e 15.000 florin nakledip elindeki 10.000 florin değerindeki devlet tahvilini Roma şubesi için satar ve San Miniato al Monte Manastır'na 3.000 Venedik dukası ile San Marco Manastırı'na 5.877 duka yatırır. O ve babası geçen zaman içerisinde Kiliseye karşı hep cömert olmuştur. Fakat uhreviyle dünyevi olan artık fazlasıyla birbirine karışmaya başlamıştır. Şehitlerin mucizevi kemikleri arasına gizlenen ya da İsa'ya ait olduğu iddia edilen kefene sarılan Medici parası siyasi gelişmeler neticesinde tüm müşterilerin bankadan parasını çekmeye kalkması ihtimaline karşılık hazır bekler –Cosimo vadesi dolana kadar beklemelerini isteyerek halkın itimadını kaybetme riskine girmek istemez. Diğer taraftan böylece Albizziler ya da Albizzilerin denetimdeki hükümetin servetlerine el koymasının önüne de geçmiş olur.

Çoğu tarihçinin gözünde Cosimo müteakip hadiselerin masum bir kurbanıdır. Aynı zamanda da siyasi bir dehadır. Bu mütenakız bakış açısının bu derece kabul görmüş olması şaşırtıcıdır. Rinaldo degli Albizzi tiran ve kendini beğenmiş olduğu gerekçesiyle bir kalemde silinir. Tarihçi Christopher Hibbert'e göre Cosimo'nun hümanist dostlarının ona muhalif olmasının nedeni onu Hıristiyanlığa karşı bir tehdit olarak görmeleridir. Bir yobaz. Fakat Rinaldo haklıydı. Hümanistler Batı'da sekülerleşmeye doğru atılan ilk adımı temsil etmektedir. Ama bu onların Hıristiyan olmadığı manasına gelmez. Hıristiyanlığa karşı olsalardı derhal ortadan kaldırılırlardı. Onların derdi başka olup her yazılı belgeyi tarihteki belli bir dönemin ürünü olarak görme yönündeki azimleri nihayetinde İncil'e tümüyle farklı bir gözle bakılmasına neden oldu. Siyasi kurumlar seviyesinde, 1440 gibi erken bir tarihte hümanist Lorenzo Valla belgeleri tetkik ederek dördüncü asra ait, Büyük Konstantin'in Papa Sylvester'a Roma'nın ve Batı Avrupa'nın büyük bölümünün maddi ve manevi hâkimiyetini bahşettiğini iddia

eden, Konstantin Kararnamesinin dokuzuncu asırda yapılmış bir sahtekârlık olduğunu ispatladı. Demek ki papanın idaresi zıpçıktı bir *condottiere*ninkinden daha meşru değildi. Nihayetinde onun da gücü paraya, askeri kuvvete ve sahte evraka dayalıydı.

Cosimo hümanistleri, onlar da onu destekledi. Onları ondan daha cömertçe kim destekleyebilirdi ki? Peki, Kilise'yi daha cömertçe kim destekleyebilirdi? 1431 tarihinde V. Martin'in yerine geçen Papa IV. Eugenius'un iş bilen bir uluslararası bankaya ihtiyacı vardı. Martin'in cenazesinin *ve* Eugenius'un tahta çıkışının masraflarını Cosimo karşıladı. Böyle bir adamla kim iş yapmazdı ki? Para böyle mükemmel bir vasfı haizdir: Bilumum farklı unsurları rahatlıkla bir arada tutar. Zamanı geldiğinde içlerinden birini seçeceğimiz tüm siyasi partileri aynı anda destekleyen bankalarımızın hesap defterlerinde düşmanlarımızla karşılaşırız. Bu kadar farklı yelpazede müşterilere sahip olan Cosimo bu nedenle, varlığını büyük ölçüde Floransa'nın eski soylu sülalelerinin desteğine borçlu olan, yönetici sınıfla aralarının açılacağını biliyordu.

1433 yaz mevsimi gelmiş olup iktidara giden yol hâlâ kapalıdır. İlk hamleyi yapan hatalı kabul edilip halkın tepkisini çekecek ama aynı zamanda öldürücü darbeyi de indirmiş olacaktır. Cosimo şehrin kuzeyindeki Trebbio'da bulunan kalesine çekilir. Sonbahara kadar orada kalır. Siyasi bir deha olmakla alakası olmadığından nasıl devam edeceğini bilmiyor gibi bir hali vardır. Kendini çoktan zaruri görmeye mi başlamıştır? Başa geçmesi için bir çağrı, şehrin maliyesini yola sokması için bir davet mi beklemektedir? Bankasının Floransa şubesinin zarar etmesi üzerine şehre 155.000 florin gibi muazzam miktarda bir borç vermişti. Nihayetinde beklediği çağrı gelir. Cosimo de' Medici hükümet makamı Palazzo della Signoria'ya davet edilir. 7 Eylül 1433 tarihinde, Floransa'ya döndükten üç gün sonra, Cosimo yürüyerek evinden birkaç yüz metre uzaktaki büyük merkezi *piazza*ya gidip yüksek kuleli büyük binaya girer. Günümüzde bile o bina otorite saçmaktadır. Ve girmesiyle tutuklanması bir olur.

Floransa kanunlarına göre vergisini ödememiş kişi hükümette görev alamazdı. Ağustos sonunda *gonfaloniere della giustizia*nın yani devlet başkanının tayin edildiği torbadan Bernardo Guadagni ismi çıkmıştı. Yetkililer vergisini ödeyip ödemediğine baktı. O kuradan kısa süre evveline kadar Bernardo'nun vergi borcu vardı. Fakat Rinaldo degli Albizzi onun vergi borcunu ödemişti. Kurada onun isminin çıkması büyük tesadüftür! Şehir artık Rinaldo'nun elinde olup Cosimo da tuzağa düşmüştür. Tüm serveti ve dehasının onu getirdiği nokta işte budur: İhanet suçlamasıyla sürgün ya da idam cezası.

FLORANSA CUMHURİYETİ tarihindeki büyük dönüm noktalarına damgasını vuran hadise sözde parlamentonun toplanmasıdır. Basitçe sistem şöyle işler: Sekiz mukaddemle *gonfaloniere* tüm yasama sürecini yöneten *signoria*yı teşkil eder. Bunu yaparken de On İki İyi Adam ve On Altı Sancaktar adında ve mukaddemler gibi kurayla seçilen danışma mercileriyle istişare ederler. Teklif edilen kanunlar, her biri iki yüz mevcutlu yine kurayla fakat iki ay yerine dört aylık dönemler için seçilen, Halk Konsülü ya da Komün Konsülü tarafından kabul ya da ret edilir.

Sistem hantal olabilir. Mukaddemlerin ve iki konsülün mensuplarının kurayla seçileceği torbaların içinde isimleri yer alanlar arasında ciddi zenginlik ve sınıf farkı bulunduğundan müteakip hükümetlerin hayati olduğunda ısrar ettiği kanunların konsüller tarafından defaatle reddedildiğine şahit olmak az rastlanır bir durum değildir. O yüzden çıkmaza girildiğinde ya da kimi hayati ve zor kararların hızla alınması gerektiği esnalarda bir parlamento toplantıya çağırılır. Palazzo della Signoria'nın dışındaki açık bir alanda yapılan bu toplantıya on dört yaşın üzerindeki tüm erkek Floransalılar iştirak edebilir. Temelde modern referandumdan çok da farklı değildir. Hâkimiyet doğrudan halkın eline geçer. Fakat malum olduğu üzere modern devletler halkı referanduma

ancak onlardan istedikleri oyu alabileceklerinden emin olduklarında çağırırlar.

Sonuç olarak 9 Eylül 1433 tarihinde Floransa'da Palazzo della Signoria'nın eski çanı halkı siyasi vazifelerini yerine getirmeye çağırırken silahlı kişiler de meydanda devriye gezip giriş noktalarını denetlemeye başlar. Medici destekçilerine katılmamaları tavsiye edilmiştir. Cosimo hücresinin penceresinden meydanın bir köşesini görebilmektedir. Vazifeşinas iştirakçiler –bu parlamentolarda durum her zaman böyledir- *balia* denen teşekkül için oy kullanırlar. *Balia* "tam yetki," demektir. Temel olarak her parlamentoda yapılan teklifle halk istikbalini *signoria*nın huzurunda kurulmuş iki yüz kişilik bir zümreye emanet ederek Halk Konsülü ya da Komün Konsülünün direnişini pas geçer. 1433 tarihinde *signoria* demek Rinaldo degli Albizzi demekti.

*Balia*dan Palazzo della Signoria'nın meşhur mahkûmunun akıbetini tayin etmesi istendi. Rinaldo, Cosimo'nun ölmesini istiyordu. Rinaldo toprak sahibi olup Albizziler de eski ve zengin bir sülaleydi. Fakat alışveriş sanatıyla iştigal eden bir sülale değildiler. Rinaldo bankacı ya da tacir olmayıp nakledilebilir servet, borç, rüşvet ve himaye mevzubahis olduğunda rakibiyle boy ölçüşmesi mümkün değildir. Cosimo'nun, geçmişte zenginlere yapıldığı gibi, sürgün etme yoluyla mahvedilmesi mümkün olmayan yeni bir nesle ait olduğunun şuurundadır. Bankaların bir şato, çiftlik ya da bir fabrikayla aynı boyutta var olmadığını bilmektedir. *Balia*ya mutlaka o adamın boynunun vurulmasını söyler. Başka yolu yoktur.

Fakat *balia* denetiminde değildir. *Balia* için seçtiği kişiler bile kendi arasında bölünür. Cosimo'nun seveni çoktur. Ona borçlu çok vatandaş vardır. Onda gelecek görmektedirler. Eşit derecede zengin bankacı Palla Strozzi'den farklı olarak Cosimo halkın refahı için para harcamaya çok daha istekli görünmektedir. Eğer ona güç verilirse kim bilir sermayesini başka ülkelere kaçırmak yerine belki de halk için daha fazla harcamaya başlayacaktır.

Sanığa yönelik suçlama muğlaktır. Cosimo de' Medici "kendini diğerlerinden daha üst bir konuma getirmeye çalışmıştır." Hepimiz öyle yapmaz mıyız? İki Medici taraftarına zorla Cosimo'nun ecnebi desteğiyle silahlı bir ayaklanma tasarladığı söyletilir. Kimse inanmaz. Bu onun tarzı değildir. Venedik derhal Cosimo'nun lehine ricada bulunacak üç elçi gönderir. Medici bankasının nüfuz sahibi Venediklilerle önemli iş ilişkileri vardır. Yeni papa IV. Eugenius da Venedikli olup aynı zamanda Medicilerle iş yapan zengin bir tüccar sülalesine mensuptur. Vatikan temsilcisi de Cosimo'nun yanında yer alır. Kilise, bankacısının boynunun vurulmasını istemediği gibi Papa Eugenius'un elinde de her türden müeyyide imkanı mevcuttur.

Nihayet Ferrara markizi de müdahil olur. O da Cosimo'nun hizmetlerinden istifade eden müşterilerden biridir. Venedik'le Papalık Devleti arasında yer alan Ferrara, Floransa açısından önemli bir müttefiktir. *Balia* mensupları etkilenir. Görünen o ki paranın kıvraklığı sayesinde bir bankacının akıbeti uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Mediciler sadece zengin toprak sahipleri olsalardı hiç kimse farkına bile varmadan ortadan kaldırılmaları mümkün olabilirdi. Cosimo'nun dostlarınca kiralanan Floransa'nın kayda değer yegâne askeri önderi olan Niccolò da Talentino askerlerini toplayıp sahildeki Pisa'dan Floransa üzerine yürür. Aynı zamanda Cosimo'nun kardeşi Lorenzo da şehrin kuzeyinde ailesinin villa ve arazi sahibi olduğu bölgedeki köylülerden bir ordu toplamaya çalışmakla meşguldür. *Balia* bir hafta ya da daha uzun süredir tıkanıp kalmıştır.

Palazzo della Signoria'nın çatısı altındaki hücresine dönen Cosimo, gardiyanının yemeğini tatmayı teklif etmesi üzerine nihayet yemek yemeyi kabul eder. Adamın bu davranışı cömertçe mükâfatlandırılır. Ziyaretçiler *balia*nın toplandığı *palazzo*nun alt katından bankacının hücresinin bulunduğu kata çıkan merdivenleri aşındırmaya başlar. Albizzi kontrolü kaybetmektedir. Cosimo'ya kalemle kâğıt verilir: Bunu getirene şu kadar para

ödeyin diye yazmaya başlar. Sonra da imzalar. *Signoria*nın başkanı Bernardo Guadagni, Rinaldo degli Albizzi'nin ödediği vergi borcunun çok daha fazlası olan 1.000 florin alır. Cosimo ileride "İstemesini bilse o meblağın on katını da alırdı," diyecekti. Guadagni 1.000 florin mukabilinde hasta numarası yapıp evden çıkmayarak yetkisini, benzer şekilde rüşvet almış, başka bir mukaddeme devreder.

Birden her şey değişir. Mugello'daki Medici ordusu intikale hazırdır. Niccolò da Tolentino ve paralı askerleri şehre hücum mesafesindedir. Yabancı diplomatların baskısı üzerine, paranın siyasetten uzak tutulması gerektiğine ve tutulabileceğine inana samimi bir anayasa taraftarı olan, bankacı Palla Strozzi teklif edilen idam cezasına verdiği desteği çeker. Parası sayesinde onunla birlikte pek çok reyin de yön değiştirdiğini söylemeye gerek yoktur. Görünen o ki her şey her iştirakçinin şahsi menfaat hesaplarına bağlı olarak cereyan etmektedir. İşin içinde idealler yoktur. Bir bankacı açısından ideal bir ortamdır. Cosimo'nun tutuklanmasından üç hafta sonra 28 Eylül'de dışarıdan saldırı ve içeriden isyan tehdidinden korkan Rinaldo sonunda geri adım atar ve idam yerine sürgün cezası teklif eder. Rahat bir nefes alan *balia* oy çokluğuyla onu destekler. Cosimo on seneliğine Padova'ya, kuzeni Averardo Napoli'ye ve kardeşi Lorenzo da Venedik'e gidecektir. Böylece sülalenin birbirinden uzak tutulması amaçlanmıştır. Hâlâ onu öldürmeye teşebbüs edebileceklerinden çekinen Cosimo şehirden gece ve gizlice çıkmasına izin verilmesini rica eder. Hayatının müteakip otuz senelik bölümünde bir daha asla kendisini hadiselerin merhametine terk etmeyecektir.

COSIMO sürgünde ne yaptı? Hapse atılmadan önce Trebbio'daki villasında yaptıklarından çok da farklı değildir. Bankasını yönetip bekler. Uslu durur. Posta hizmeti yeterince verimlidir. İki ay sonra yeni tayin edilen *signoria* onun Venedik'e taşınmasına

izin verir. Venedik'te, müşterisi papanın eski manastırı olan San Giorgio Maggiore'de kalır. Gider gitmez oradaki keşişlere yeni bir kütüphane inşa edip onu da kitapla doldurmayı teklif eder. Bankanın Venedik şubesi 8.000 florinlik yatırım harcamasından senede yüzde 20 kâr etmektedir. Bu parayı harcamak için yeni dostlar edinip destek kazanmaktan daha iyi bir yol yoktur. Cosimo sürgüne giderken, sanki bu tür bir proje önceden tasarlanmış bir planın parçasıymış gibi, şahsi mimarı Michelozzo'yu da yanında götürmüştür. Medici sülalesinden uzak bir akraba Milano birliklerinin de desteğiyle Floransa'ya dönmesini mümkün kılacak bir tezgâha onu dâhil etmek istediğinde Cosimo bu tezgâhı, bu bilginin Floransa'ya iletileceğini bilerek, Venedik hükümetine bildirerek bolca erdem puanı toplar. Akrabasının pek de hayrına olmayan bu kararı alan Cosimo, Floransa'nın iflas ettiğini ve hiç kimsenin mukaddemlere tek kuruş borç vermeye niyetli olmadığını biliyordu. Cosimo'nun Floransa'ya yardım etmek dururken parasını Venedik'teki kütüphanelere harcadığını duyduklarında kim bilir ne kadar sinir oldular? Yurtdışındaki her cömertlik gösterisinin memlekette yansıması olduğu şüphesizdir. 1433-34'te Venedik şubesinin kârı ikiye katlanır. Bunun çoğu Floransa'ya kaptırılan işlerdir.

Ve her zamanki gibi karman çorman isyan ve fırsatçılık karışımı olan savaşlar tekrar başladı. Roma'daki ayaklanmadan kaçan Papa Eugenius, Floransa'ya yerleşti. Bankacısına her zamankinden çok ihtiyacı vardır. Dost ve asker satın alabilmek için paraya muhtaçtır. Papalık Devleti'nin parçası olan Bolonya şehri de benzer şekilde asilerin eline geçer. Venediklilerle Floransalılar isyanı bastırmak için ittifak tesis eder. Milano hiç düşünmeden karşı tarafta yer alır ve 1434 yaz sonunda Floransalılar Imola'da Piccinino karşısında müthiş bir hezimete uğrar. Tam bir felaket. Hemen akabinde Rinaldo degli Albizzi seçim torbasından Medici taraftarı mukaddemlerin çıkmasına izin vermek gibi affedilmez bir hata yapar. Neden hile yapmamıştır? Cosimo geri çağırılır.

Rinaldo'nun silahlı isyan başlatma teşebbüsü Papa Eugenius'un birkaç içi boş teminatıyla çabucak bertaraf edilir. Tek tesellisi birkaç gün sonra sürgün edilirken şehrin ileri gelenlerinden yetmiş kadarının da onunla birlikte şehirden atılmasıdır. Ben size söylemiştim der gibidir. Cosimo'yu öldürmemiz gerekirdi: "Büyük adamlara dokunma dokunursan da mutlaka ortadan kaldır."

Dizginleri ele alan Cosimo derhal Palla Strozzi'yi de Rinaldo'yla birlikte sürgün ederek paraya sahip olup onu siyasette kullanmamanın ahmaklık olduğunu gösterir. Büyük şirketlerin siyasi partilere yardım etmesinin başka ne sebebi olabilir ki? Kısacası geri dönen bankacı hürmet görüyordu, elinde anayasal olmayan bir güç vardı ve henüz hiçbir kanunu çiğnememişti. Paranın gücü öyleydi ve hâlâ öyledir. Tarihçiler bu iktidar değişiminin kansız vasfına vurgu yapmayı tercih ederler. Machiavelli ise "Evet, biraz kana bulaştığı doğrudur," diye hatırlatır. Bernardo'nun (Cosimo'dan rüşvet alan *gonfaloniere della giustizia*) oğlu Antonio Guadagni diğer dört vatandaşla birlikte tayin edilen sürgün yerini terk edip Venedik'e gitti. Şehrin Cosimo ile olan iyi ilişkileri dikkate alınırsa bu akıllıca bir hamle değildir. Beşi tutuklanıp Floransa'ya gönderildi ve başları vuruldu.

Donatello'nun *Davut*'u. Bu kadınsı çocuk kahramana ait heykelin ilk kez Palazzo Medici'nin avlusunda boy gösterdiğini biliyoruz. Bu nedenle Cosimo de' Medici'yi eşcinselliği onaylamakla suçlayanlar oldu.

4

"Şehrimizin Sırları"

OĞLANCILARLA içli dışlı olmakla suçlandı. Donatello'nun *Davut*'unun bildiğimiz ilk yeri Cosimo'nun evidir. Bir devi öldürüp ayağını devin kesik başının üzerine koyarak erotik bir poz vermiş olan parlak bronz çıplak bir genç heykelinden daha iyi bir eşcinsellik reklamı olabilir mi? Cosimo'ya ithaf edilmiş bir şiir kitabı olan *Hermaphroditus* halkın huzurunda yakıldı. Meşhur vaiz Bernardino di Siena kitabın oğlancılığı teşvik ettiğini söyledi. Fakat Cosimo nüfuzunu kullanarak, meydanlarda dolaşıp fazla düğme takmış hizmetkâr kızlar, platform ayakkabılı sapık erkekler ve gayri tabii biçimde görünen eşcinsel âşıkları arayan ahlak polisi olan, Gece Zabıtalarını kaldırmaya kalkmadı.

Yahudilerle içli dışlı olmakla suçlandı. 1437 tarihinde Floransa hükümeti faizle Hıristiyanların değil de sadece Yahudilerin para verebileceğine hükmetti. Fakat Cosimo'nun Yahudileri sarı kumaş bant takmaya mecbur bırakan kanuna itiraz ettiğine dair bir alamet yoktur. Bir Yahudi, Hıristiyan dünyasının parçası değildi ve bu konuda elden bir şey gelmezdi.

Tefecilik ve vergi kaçırmakla suçlandı. Rinaldo degli Albizzi, Medici taraftarlarına onun şer menfaatlerini paylaştığınız için hepiniz cehenneme gideceksiniz demişti. Cosimo, Floransa'ya döndükten sonra boş takasla alakalı sınırlandırmaları kaldırdı. Tüm teologların tefecilik olduğu hususunda hemfikir olduğu nadir işlemlerden biri boş takastır.

Kilise tadilatlarını kendine isim yapmak için kullanmakla, diğer muhtemel hamileri defetmekle, düşmanlarının şapellerini ailesine ait olanlarla değiştirmekle, cennete parasını kullanarak gitmeye çalışmakla, aforozu şahsi borçlarını tahsil edebilmek için silah olarak kullanmakla ve "beş para etmez" rahiplerle içli dışlı olmakla suçlandı.

Millet açlıktan kırılırken yeni ve büyük bir *palazzo*ya bir servet harcamakla ve masraflarını karşılamak için de devlet hazinesini kullanmakla suçlandı. Muarızları "Başkasının parasını harcayan kişi elbette ki masraftan hiç kaçınmaz," diye söylendi. Yeni evinin devasa kapısına kan sürüldü. Michelozzo tarafından tasarlanıp, *duomo*nun birkaç yüz metre kuzeyinde, via Largo'da inşa edilen Palazzo Medici günümüzde dahi bir kale gibi ürkütücü bir havaya sahiptir. Zemin katında pencere olmayıp yekpare taştan yapılmıştır.

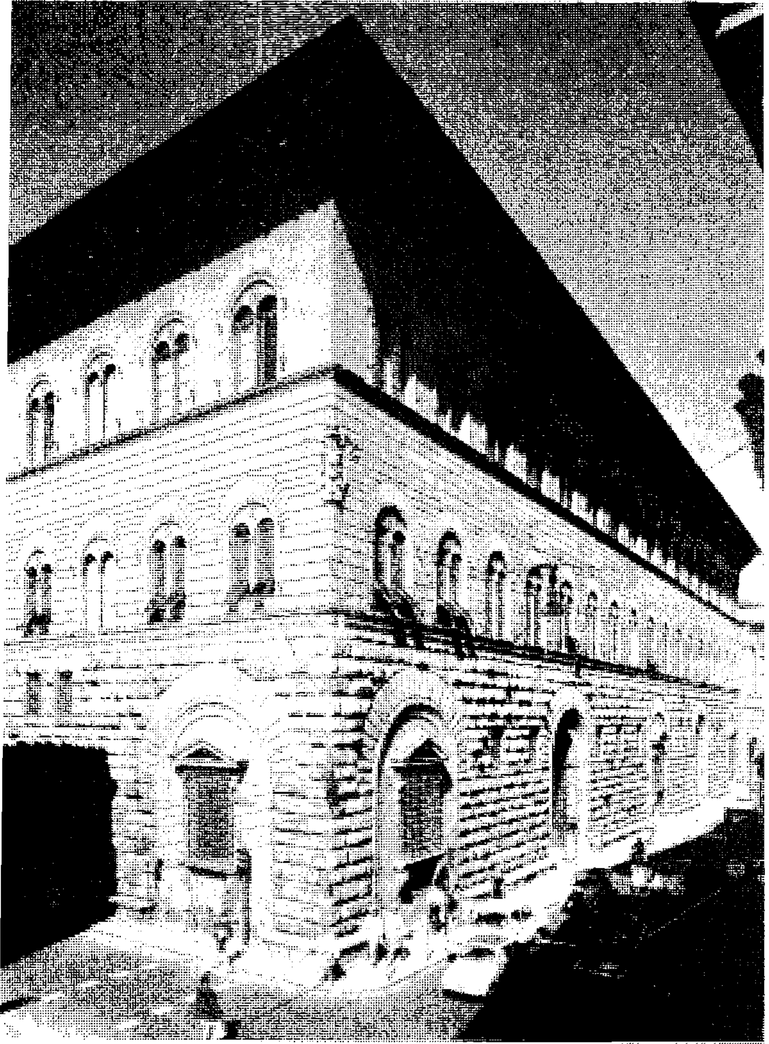
Zalimlik ve tiranlıkla suçlandı. Çok kişiyi sürgün edip on senelik standart mahkûmiyetleri de süresi dolmadan evvel uzatmayı hiç ihmal etmedi. Aileler bölünüp mektuplar sansürlendi. Yarımadanın dört bir yanında muhbirler eski düşmanlarının neler yapıp ettiğini takip etti. Şehir yetkililerini kandırmak için zekice şifreler geliştirildi.

İşkence etmekle suçlandı. Girolamo Machiavelli, kendi gibi düşünen iki kişiyle birlikte, "günlerce işkence gördükten sonra sürgün edildi."

Gönderildiği sürgün yerinde kalmadığı gerekçesiyle tekrar tutuklanan Girolamo "hastalık ve işkence yüzünden" hapiste öldü.

Floransa'nın dış siyasetini kendi menfaatleri çerçevesinde yürütmekle suçlandı. 1450'de şehrin eski müttefiki Venedik'i bırakıp eski düşmanı Milano'yu desteklemeye başlayarak İtalya'daki ittifak sistemini alt üst etti. Eski *condottiere* yeni Milano Dükü Francesco Sforza, Medici bankasının en büyük müşterilerinden biriydi.

Demokratik işleyişi saptırıp yönlendirmek, rakiplerinin gözünü korkutmak, gücünü kullanarak tüm muhalefeti sindirmek, kısıtlı bir oligarşiyle yönetmek, daima onun emirlerine tabi "yeni

Cosimo'nun inşa ettirdiği ev olan Palazzo Medici. İçinde iki ferah avlu mevcuttur; dışı ise tüm saldırılara karşı savunulacak şekilde inşa edilmiştir.

insanlardan oluşan bir temel" inşa etmekle suçlandı. Nihayetinde Medici yün fabrikasının ustabaşılarından biri *gonfaloniere della giustizia* yani hükümet başkanı oldu.

Hepsinden öte –ki bu suçlama diğer tümünü ihtiva ve izah etmektedir- *hükümdar olmaya*, Floransa'yı bir cumhuriyetten mutlakıyete çevirmeye çalışmakla suçlandı. Aksi takdirde bir insan neden "Roma Kolezyumu'nu gölgede bırakacak" yeni bir ev inşa etmeye kalkışırdı ki? Yaşlanmaya başlayan ve tüm resimlerinde sarkık yanaklı ve gözlerinin altında torbalarla gördüğümüz Cosimo kendini savunmaya zahmet etmedi. İnsanların onu sevip saydığını biliyordu. Herkesin tanıdığı şair Anselmo Calderoni ona şöyle hitap etmişti:

Tüm insanlığın ışığı
Her tacirin parlak aynası
Tüm dürüstlerin dostu
Meşhur Floransalıların haysiyeti
Dertlilerin dermanı
Yetim ve dulların hamisi
Toskana sınırının kudretli kalkanı!

Sürgün edilen Palla Strozzi'nin damadı Marco Parenti, Cosimo'ya muhalif olup sürgündeki akrabasını geri getirmeye kararlıydı. Fakat 1464 tarihinde ölen Cosimo'nun devlet töreni istemediğini öğrenince onun mütevazılığından bahsetmeye mecbur kaldı. Ayrıca şehre barış ve refah gelmesinde düşmanının kısmen sorumlu olduğunu da kabullendi. İnsanlar müteşekkirdi. Parenti "Yine de öldüğünde herkes çok sevindi; işte hürriyet aşkı ve tutkusu böyle bir şeydir," diye yazmıştı.

Cenazeden bir müddet sonra şehir idaresi mevta Cosimo'yu *Pater Patriae*, Ülkenin Babası, unvanıyla ödüllendirdi. Aynı zamanda hem sevilip hem de kin beslenen kişiye baba denilmez de ne denir? Her ne kadar müşfik olsa da baba figürü bizi zapturapt altında tutar. Onun ölümünü beklememize bizi ikna eden

yegâne şey onun sağladığı emniyet duygusudur. Cosimo'nun asıl başarısı Floransalı sülalesini otuz seneden daha uzun süre beklemeye ikna edebilmesidir.

COSİMO'NUN Medici bankasını nasıl idare ettiğini hakkıyla anlayabilmek için Raymod de Roover'ın *The Rise and Decline of the Medici Bank* (Medici Bankasının Yükselişi ve Çöküşü) adlı 600 sayfalık ayrıntılı eserini okumak gerekir. Cosimo'nun sıradan bir vatandaş gibi davranırken diğer yandan Floransa'nın idaresini nasıl ele geçirdiğini anlamak için de Nicolai Rubenstein'in *The Government of Florence Under the Medici* (Mediciler Döneminde Floransa Yönetimi) adındaki 450 sayfalık karmaşık eserine bakmak icap eder. Cosimo'nun Hıristiyanlık ve hümanizmle olan muğlak ilişkisine ve onu çok sayıda bina ve sanat eseri yaptırmaya sevk eden çelişkili dürtülere dair bir fikir sahibi olabilmek için de Dale Kent'in kapsamlı ve gerçekten de yorucu *Cosimo de' Medici and Florentine Renaissance* (Cosimo de' Medici ve Floransa Rönesansı) adlı eserini okumak şarttır.

Bu kitapların birbiriyle pek örtüştüğü söylenemez. Kimi zaman kendinizi üç farklı ve eşit derece çarpıcı kariyeri okuyor gibi hissedersiniz. Her şeye rağmen Cosimo'ya hangi cepheden bakıyor olursanız olun bu babacan zatın *her şeyi yerli yerinde tutabilme* yönündeki nevi şahsına münhasır dehasını takdir edersiniz. Peki, bu tam olarak nedir? Uzlaşmaz güçlerin çarpışmasının ürettiği yıkıcı enerjiler: Zümreler ile cemiyet, Milano ile Napoli, ticari iştah ile Hıristiyanlık değerleri, hürriyet sevgisi ile düzen ihtiyacı. Kargaşanın ortasında kaleyi –banka, sülale, devlet– elde tutabilmek için uzlaşmaz olanları uzlaştırmak icap eder. Nasıl? Anlatması kolay değil. Kısacası hatırı sayılır miktarda bir paranın yardımı, pansuman tedbir üretme kabiliyeti ve mutlak gizlilikle. Bunu ancak bir bankacı başarabilirdi. Para bittiğinde ya da akıllıca kullanılmadığında sizin mühletiniz de sona erer.

1442'de ellili yaşlarının başında olan Cosimo yeni kurulan dini kardeşlik cemiyetinin en büyük destekçisiydi: San Martino'nun İyi İnsanları. Amaçları zor zamanlarda batmış ama yardım isteyemeyecek kadar gururlu olan "mahcup" fakirlere yardım etmekti. İyi İnsanlar şehirde dolaşıp yardım toplamış sonra da kimliklerini kimseye söylemedikleri kişilere dağıtmıştı. Toplanan paranın yüzde ellisinin Medici bankasından geldiği kaydedilmiştir. Bu katkı bankanın hesap defterine Tanrı'nın Hesabı adıyla girildi.

Düzenleme Cosimo'nun çalışma tarzının simgesi gibidir. Dini teşkilatla ticari bir şirket isminin arkasına saklanmış siyasi yansımaları olan bir bağış. Birinden geldiği düşünülen paranın diğerlerinin bağışlarıyla iki katına çıkması. Günah olan faizle para verme işlemi ve devamlı vergi kaçırmanın neden olduğu suçluluk duygusunda seyrelme. Şehirdeki iktisadi istikrarsızlık riskinin azalması. Takdir edilmeyi istemeden ya da hayırsever olduğunu diğerlerinin gözüne sokmadan daha fazla takdir toplama. Fakat tüm bunların başarılı olabilmesi için hepsinden önce samimi bir hayır işleme arzusunun olması gerekir. Cosimo, yeğeni Averardo'ya gönderdiği mektupta "Fakirler asla hayır yapma fırsatını elde edemez," diye yazmıştı. Başpiskopos Antonino'ya göreyse fakirler belalara sabrederek zenginlerse cömertçe fakirlere yardım ederek cennete giderdi. İşte sosyal eşitsizliğin hikmeti budur. Yılbaşı ya da Paskalya'da San Martino'nun İyi İnsanları'nın dağıttığı şarap ile et Cosimo'ya, üç banka müdürünün senelik maaşına denk gelen, 500 florine mal olurdu.

FAKAT içlerinde en büyük uzlaşmazlık kaynağı olan şeyin maliyeti yanında bu miktarlar hiç kalırdı: Avrupa ticareti büyük ölçüde tek yönde hareket ettiği müddetçe –Akdeniz'den kuzeye doğru– uluslararası bir banka nasıl iş yapmaya devam edebilirdi? Roma'nın Kilise haracı olarak büyük miktarda nakdi toplayıp karşılığında hiçbir şey vermemesi de tuzu biberi oluyordu.

Papalık merkezi Paris, Brugge ya da Londra olsa her şey ne kadar kolay olurdu! İtalya kuzeye ipekle baharat gönderip sonra da oradan elde ettiği gelirin en azından bir kısmını Kilise'nin istediği parayı ödemekte kullanırdı. Böylece nakdin fazla dolaşmasına gerek kalmazdı. Fakat durum tam tersiydi. İtalyan bankası sadece kuzeye gönderilen malın ücretini almakla değil vazifesi gereği papalık haraçlarını toplamakla da yükümlüydü. O tarihte parayı sikke olarak nakletmek son derece tehlikeliydi. Medici bankasının yayılmasının asıl nedeni bu kronik dengesizliği çözebilme gayretiydi. Nihayetinde bankanın çökmesine neden olacak çalkantıların ana kaynağı da gittikçe daha riskli tedbirlere başvurulması olacaktı.

1429 tarihinde Roma şubesinin *sermaye olmadan* devam etmesine karar verildi. Ruhban sınıfından alınan paralarla gelen paralar yeterli olurdu. Papalığa başka ülkelerden gelmesi gereken paralar ise diğer şubelerin sermayesi olarak kullanılacaktı. Bu hamleyle yirmi ila otuz bin florin kadar bir para serbest kaldı. Yetmedi.

Kaçınılmaz olarak bankanın kuzeydeki faaliyetlerinin Roma şubesine olan borcu gittikçe arttı. Borçlu oldukları parayı göndermenin bir yolunu bulamadılar. Söz konusu işlem diğer bir Medici bankasıyla olduğunda pek bir sorun olmasa da parayı bankanın adına elinde tutan başka bir kuruma bağlı bağımsız bir şahıs olduğunda durum tehlikeliydi. Asrın ilk on yılında Mediciler, Londra ve Brugge'de bu tür kurumlarla iş yaptı. Bunlar papalık vergilerini toplayıp Medici bankası adına lüks mallar satan diğer İtalyan bankalarıydı. Akışı dengelemek ve İtalyan mallarını kuzeye taşıyan gemilerin dönüşlerini de verimli hâlâ getirebilmek adına onlara İtalya'ya (ve Medici fabrikalarına) gönderilecek kaliteli yün bulma talimatı verilmişti. Böylece bankalar aslında varlık sebepleri olan bir ticareti yaratmaya giriştiler.

Fakat bir sorun vardı. İngilizler artık tüm yünlerini kendileri işlemek istediğinden katı ihracat tahditleri uygulayıp fahiş fiyatlar istemeye başladılar. Akış dengeli değildi ve hiç olmayacaktı.

1427'de Londra'daki Ubertino de' Bardi ile Brugge'deki Gualterotto de' Bardi'nin, çoğu Roma şubesine olmak üzere, Medici bankasına olan toplam borçları 22.000 florinin üzerindeydi. Şu Bardiler yok mu! Borçlarını ödemelerindeki yavaşlığın nedeni ürün bulmada sıkıntı yaşamaları mıydı? Yoksa güneye gönderecek akreditif mektubu mu bulamıyorlardı? Nihayetinde başkasının nakdini faizsiz olarak elde tutmak güzel bir şeydir. Londra'daki serbest bir simsar olan Ubertino de' Bardi ile onun kardeşi olan Roma'daki Medici bankasının müdürü Bartolomeo de' Bardi arasında bir tür hoşgörü mü mevcuttu? Floransa'daki Medici genel müdürü Ilarione di Lippaccio de' Bardi'den bahsetmeye bile gerek yoktu. Bu böyle devam edemezdi. Bir noktada Medici bankası, bir türlü İtalya'ya geri dönemeyen geliri değerlendirebilmek adına, Brugge ile Londra'da da şube açmak zorunda kalacaktı.

1434 TARİHİNDE sürgünden Floransa'ya geri dönen Cosimo, dış operasyonlarındaki Bardi sülalesine mensup herkesi görevden aldı. Temiz bir hamleydi. Onun yokluğunda ne yapmışlardı? Bilmiyoruz. Palla Strozzi'nin akrabası olup Cosimo'nun kuzeni Averardo'nun bankasında çalışan en zengin Bardi sürgün edildi. Adam tehlikeliydi. Averardo da sürgünde ölmüştü. Sülaleyi karmaşık bir ilişkiler ağı çerçevesinde bir araya getirmek kudretini artırsa da aynı zamanda komplo ve ihanete de zemin hazırlardı. İşte devamlı olarak tekrar tekrar sağlanması gereken bir denge de buydu. Cosimo'nun Bardi sülalesine mensup olan eşinin bu konuda ne düşündüğünü bilmiyoruz.

Bardiler'in yerini Portinari sülalesi aldı. Venedik şubesini yöneten Giovanni Portinari teşkilattaki en önemli kişilerden biridir. Floransa'daki siyasi vaziyet nedeniyle hâlâ gergin olan Cosimo oradaki bankasının sermayesinin büyük bölümünü Venedik'e nakletmişti. 1431 tarihinde Giovanni'nin kardeşi, Floransa şubesinin müdürü, Folco ölüp arkasında yedi yetim bıraktı. Cosimo

üç erkek çocuğu kendi ailesine aldı: On yaşındaki Pigello, dört yaşındaki Accerito ve üç yaşındaki Tommaso. İleride tümü Medici bankasında kilit noktalara gelecekti.

Bu hadise sadece iki -meşru- çocuğu olan Cosimo'nun tasarladığı bir şey miydi? Onun evinde yetişen Portinari sülalesinden çocukların ona borçlu olacağından bankasına Bardilerden daha iyi hizmet edeceklerini düşünmüştü? Eğer öyleyse hata etmişti. Bizi baba olarak gören kişilerin, bilhassa gerçek evlatların kayırıldığı gibi bir hisse kapıldıkları zaman, bize ne kadar minnettar olacağı hiç belli olmaz. Portinari çocuklarının gerçek babaları öldüğünde almaları gereken mirası alıp almadıkları hususu muallaktadır. Folco'nun Medici bankasında hafife alınmayacak bir yatırımı vardı.

Bu arada diğer bir Portinari, Venedik'teki Giovanni'nin oğlu ve Cosimo'nun himayesindeki çocukların büyük kuzeni, olan Bernardo ticaretteki bir türlü ortadan kalkmayan dengesizlik sorununu yerinde incelemek adına 1436 tarihinde Brugge ile Londra'ya gitti. Alplerden at üzerinde geçen Giovanni önce Giovanni Benci'nin kurmuş olduğu Cenevre'deki Medici şubesine gitti. Bitmek bilmez İngiltere Fransa savaşı yüzünden Paris büyük bir keşmekeş içerisindeyken Cenevre'de işler gayet iyiydi. Senede dört kez düzenlenen Cenevre fuarına Batı Avrupa'nın dört bir köşesinden tacirler gelirdi; o nedenle şehir Avrupa'daki paranın çoğunun çekip çevrildiği bir merkez haline geldi. Herkese borç lazımdı; durmadan para alışverişi yapılıyordu. Kuzeyden İtalya'nın yarı yoluna kadar gelmiş ürünler nakde çevrilip sonra da o nakit bir ulakla gönderilebilirdi. Hatta dört fuarda uluslararası alışverişlerin yapılabilmesi için şehir kendi parasını bastı: Altın mark, belki de Euro'nun atası.

Bernardo, Cenevre'den sonra Cosimo'nun yine şube açmış olduğu Basel'e gitti –o şubenin maksadı alışveriş olmayıp 1431 tarihinden beri oradaki konsülde bir araya gelen kardinal ve piskoposlara hizmet etmekti. Orada tartışma konusu olan şey

papanın yetkisiydi. 1436'ya gelindiğinde Kilise yine bölünmenin eşiğindeydi. Hâlâ Floransa'da ikamet etmekte olan Papa Eugenius konsülü terk etmişti. Yüce Baba'nın bankacısının kimin galip geleceğini öngörmesi icap ediyor olsa da elbette ki iki tarafında bankasına para yatırmasına izin vermekten geri durmadı.

Oradan Brugge ve Londra'ya geçen Bernardo'nun amacı simsarları banka aracılığıyla gönderilen malların satışını hızlandırmaya teşvik etmek ve çok daha önemlisi paranın İtalya'ya dönmesini sağlamaktır. Bernardo inatçı borçluları yargılayıp hapse attırabilecek özel yetkileri haizdir. İşin acı tarafı Basel'deki borçlu bir rahipten para almanın Londra'daki borçlu bir tacirden almaktan daha kolay olmasıdır. Cosimo'nun papalık bağlantıları sayesinde aforozla tehdit edilen bir piskopos borcunu ödemeye mecbur kalır. Geçimi ve kimliği tehlikededir. Fakat bir *condottiere*, bir kontun bir şehir ya da hisara bir mana ifade eden unvanını nasıl ciddiye almıyorsa aforoz fermanını da ciddiye almayan tacirler vardı. Bir Medici muhasebeci ödenmemiş bir borcu silerken "Rahip olsaydı bir şansımız olabilirdi," demişti.

Fakat Bernardo Portinari'nin kuzey seyahatinin asıl gayesi Brugge ve Londra'daki durumun oralarda Medici şubeleri açmaya müsait olup olmadığını tetkik etmekti. Yerel tüccar muteber mi? Hâkimler ecnebilere adil davranır mı? İngiliz yün ticaretindeki İtalyan karşıtlığı ne seviyedeydi? Kayda değer seviyede. Medici bankası borç vermeye razı olursa İngiltere kralı, İngiliz Temel İhtiyaçlar Tacirlerinin yün ihracatı üzerindeki tekelini kırabilir miydi? Borç verirse kral geri öder miydi? İngiltere ile Fransa arasındaki savaş Londra ile Brugge arasındaki ticareti baltalar mıydı? Kral daha ne kadar zaman kral olarak kalacaktı?

Bernardo Portinari seyahatteyken babası öldü. Bernardo, İtalya'ya geri döndü, olumlu rapor verdi, elinde Ely piskoposunun tayini ve 2.347 Flandre *grossi*sinin (yaklaşık 9.000 florin) toplanmasına dair papalık fermanıyla İngiltere'ye geri döndü. Bu paranın büyük bölümü kumaş balyalarının arasına saklanarak

Cenevre'ye gönderildi. Riskli ama kârlıydı. 1439 tarihinde, Londra'da ikinci bir ofisi olacak, Brugge şubesi açıldı. Başlangıç sermayesi, tümü Roma şubesi tarafından tedarik edilen, 6.000 florindi. 1446'da Londra, 2.500 sterlin sermayesi olan bir şube haline getirildi. Bu noktada Medici bankasının sekiz şubesi ve diğer on bir bankacılık merkezinde simsarları bulunuyordu.

VİA PORTA ROSSA'DAKİ yeşil örtü kaplı masadan, Medici holdingin merkezi olan büyük evin odalarından ve San Marco Manastırı'ndaki kendine mahsus dua hücresinden Cosimo'nun fikirleri tüm Avrupa'ya yayılmaktadır. Telefonu ya da e-postası yoktur. Düzenli olarak gelen mektuplar geçen haftanın kambiyo rayiçlerini, şifreli mesajları, en son siyaset ve savaş haberlerini ulaştırmaktadır. Cevaplar yazılır. Nüshalar çıkarılır. Roma'daki müdür Londra'daki müdürden şikâyet etmektedir. İkinci sınıf kumaşı ödeme olarak kabul etmem! Nakit isterim. Burgonya dükü yine Fransa'ya kafa tutmaktadır. Cenevre'den gelen paralar artık cari olmadığından tekrar basılmaları gerekecektir. Müdürlerim birbirlerinden para almak için çok fazla vakit harcamıyor mu? Brugge, bize gönderdiğiniz çocuğun okuma yazması bile yok, diyerek itiraz eder. Flandre'deki kadınlar neden Floransa ipeği satın almıyor? Üstelik satış temsilcimiz çok yakışıklı ve Fransızcası da çok iyi! Cosimo, Londra'yı size nakliye sigortasını imzalamayın demiştim diye ikaz eder. Gemi sigorta primi ödenmeden *önce* batmış! Belki de teologlar Cenevre'deki bir fuardan diğerine devam eden para alışverişlerinden şikâyet etmekte haklıdır. Faizli borçtan bir farkı yoktur. İyi de bir bankacı ne yapabilir? Daha az vergi ödemek için ne yapabilirim? Cosimo, Venedik şubesi müdürüne bilançonun yatırılan sermayenin sadece yarısını göstermesi talimatını verir. Bir de Lübeck meselesi var. Hansa Birliği günün birinde Doğu Avrupa'ya girmemize izin verecek mi?

Cosimo, artık Giovanni Benci'yi yanında, Medici holdinginin genel müdürü olarak, tutmaktadır. Cosimo'nun evindeki heykel ve duvar halılarının arasında birlikte çalışırlar. Benci, Cenevre'de büyük kâr elde etmiştir. Kurnaz, kabiliyetli ve dindardır. Açık pencerenin ışığında birlikte hesapları gözden geçiren bu iki adam acaba arada bir köle kızlar ya da Roma'daki günleri hakkında sohbet eder miydi? Floransalıların namuslu bir kızla fahişeleri ayırt etmenin zorlaştığı yönündeki şikâyetlerine onlar da katılır mıydı? Dini müesseselere olan yardımları ve gözde sanatçıları –Donatello, Lippi- üzerine konuşup Cicero'nun son tercümeleri ve hümanizmin cazip fikirlerini tartışırlar mıydı? Floransa fahişeleri neden kafalarına çan takılmasından memnun değildi? Neden Doğu ile Batı kiliseleri İlahi Teslis'in tabiatı hususunda hemfikir olamıyor? Vaiz Bernardino di Siena, vaazlarında söylediği gibi, Yahudilerin mukaddes ayin kaplarına işemekten hoşlandığına gerçekten de inanıyor muydu? Cosimo, üç müneccime adanmış dini kardeşlikte (Magi) önemli bir sima haline gelmiştir. Contessina üç kralın Mukaddes Çocuğa olan hayranlığını yeniden canlandırmak için şehir sokaklarında atla gezmeden evvel hangi pelerini giymesi gerektiğine dair kafa yormuştur.

Giovanni Benci ile Cosimo birlikte 1436 tarihinde Ancona'da bir Medici şubesi açtı. Bu Adriyatik limanı doğuya kumaş ihracı ve daha güneydeki Puglia'dan tahıl ithali için önemliydi. İyi de burası Venedik ve Brugge gibi daha ehemmiyetli ticari merkezlere yapılan yatırımdan çok daha fazla olan 13.000 florinlik büyük bir sermaye yatırmaya değer miydi? Floransa savaştaydı. İtalya manzarası her zamanki gibi karman çormandı: Napoli'deki Angevin ve Aragon sülaleleri arasındaki veraset sürtüşmesi; iki *condottiere*, Francesco Sforza ile Niccolò Piccinino, Papalık Devleti'nde birbirinin gırtlağına sarılmış halde; Roma'ya dönmekten korktuğu için hâlâ Floransa'da olan ve Basel'deki gelişmelerden endişelenen papa müttefik bulma derdinde; Milano dükü Filippo Visconti, parasını ödediği Piccinino ile birlikte,

tüm bölgelerdeki karmaşadan istifade etmeye çalışarak Cenova, Bolonya ve Napoli'ye asker göndermekte. Yetmezmiş gibi sürgün yerini terk etmiş olan Rinaldo degli Albizzi, Visconti'ye Floransa'ya saldırıp iktidarı onun sülalesine iade etmesi için yalvarmaktadır. Hiçbir şeyden korkmayan iflah olmaz Floransalılar bir kez daha Lucca'ya saldırır ve Milano'yla karşı karşıya geldiklerinde de Venedik'ten yardım isterler. Venedikliler eğer Mantualılar saf değiştirmemiş olsaydı yardımınıza gelirdik derler. Bu tantananın ortasında Cosimo büyük asker Sforza'yı desteklemek gibi uzun vadeli bir karar aldı. Ancona'ya gönderilen paranın maksadı ticaret değildi. Daha doğrusu sadece ticaret değildi. Ancona, Sforza'nın harekât bölgesi dâhilindeydi. Bu Medicilerin, Floransa ile alakası olmayan askeri harekâtları destekleme yönündeki ilk teşebbüsüydü. Neden?

Milano'daki ihtiyar, şişman ve yarı deli Dük Visconti'nin meşru bir varisi olmayıp sadece Bianca adında gayri meşru bir kızı bulunmaktaydı. Sforza o kızla evlenerek Milano dükü olmanın hesaplarını yapıyordu. Böyle hesapları varken Visconti'ye karşı savaşamazdı. Ya da daha doğrusu Visconti'nin nüfuz sahası olan Po Nehri'nin kuzeyine bulaşamazdı (sonra fikrini değiştirdi). Diğer taraftan Sforza, Visconti ile ittifak yaparsa Floransa'yı harp meydanında bozguna uğratmaları muhtemeldi. Dük, kızını koz olarak kullanıp Sforza'nın elini kolunu bağlamış sonra da evliliği geciktirmek için bahaneler üretmeye başlamıştı. Cosimo buna cevaben *condottiere*yi parayla bağlamaya karar verdi. Eğer ordusunun parası Medicilerden gelirse Sforza'nın Visconti ya da Albizziler adına savaşması pek mümkün olmayacaktı.

Ancona macerası, Kısa sürse de, bankanın tarihinde bir dönüm noktası teşkil etti. Bankanın akıbetiyle Floransa'nınkini birbirine bağladı. Orada sadece siyasi nedenlerle kurulmuş ve sermayesini geri kazanması beklenmeyen bir şube yer alıyordu. Küçük yatırımcılar açısından güzel bir haber değildi. Devlet meseleleri ticari yatırım mantığına galebe çalmaktaydı. Otuz sene

sonra Sforza, Medici bankasına, ödemesi imkânsız olan, 190.000 florin civarında borçlu olacaktı. Seneler önce Bardi ve Peruzzi bankaları aynen böyle batmıştı. Fakat 1440'ta Piccinino, Milano ve Albizziler, Floransa'nın hemen kuzeyindeki, Anghiari'de Floransalılar tarafından büyük bir bozguna uğratıldı. On beşinci asrın en başarılı askeri maceracısı olan Sforza kuzeyde Veneto'da savaşıyordu. Floransalılar, Sforza'nın müstakbel kaynatasının ezeli düşmanı olduğu halde o Floransa'ya saldırmadı.

BANKANIN azami genişlemesi bu dönemde gerçekleşti. 1442'de kıyıdaki bağlı bir şehir olan, her ilkbaharda Floransa gemilerinin Brugge ve Londra'ya gitmek için denize açıldığı, Pisa'da bir şube açıldı. Devlet tarafından yapılan ve Pisa ve Floransa'ya gelip giden tüm ticaret üzerinde tekel sahibi olan gemiler tacirlere kiralanır onlar da gemilerin ambarlarını diğerlerine kiralardı. Her seyahatteki kiralama hakkı bir saat ya da belli bir mum sönene kadar süren bir müzayedede belirlenirdi. Kurnaz tacirler para artırmadan evvel mumun iyice erimesini beklerdi. Bunun üzerine müzayedenin –müzayede salonuna sesi gelen ama oradan görülemeyen– *Palazzo della Signoria*'nın kulesindeki saatin çalmasıyla bitmesine karar verildi. Kol saati olmadığından bu sinirleri harap eden bir tecrübeydi. Bu zaman zarfında *palazzo*nun saatinin başına, saatin ayarıyla oynanmasın diye, silahlı nöbetçiler dikilirdi. Adab-ı muaşerete kafayı takmış olan bu dünyada hile yapıp tetikte olmak şarttı. Mesela mezatçı fiyatın artmasını sağlamak için sahte teklif verdiğinde kimse yutmazdı.

Banka şubesi kurmak demek olmazsa olmaz yeşil masayı koymaya müsait odası ve geçiş yapacak ürünleri koyacak deposu olan bir ev bulmak demekti. Daha sonra yarım düzine görevli bir arada yiyip yaşamaya başlardı. Cosimo, Pisa'daki yatırımını bizzat görmek için oraya gitti. Evden iki ay uzak duracağı bu seyahat için yanına bolca kitapla en güzel merasim zırhını aldı. Eşyalarını

topladı: Kırmızı kadife kınlı kılıçlar, boyalı mızraklar, yaldızlı kartal şeklinde sorgucu olan gümüş süslemeli miğfer ve üzerinde genç kız resmi olan kartal. Floransa'nın mümtaz hümanistleriyle dost olduğundan yanına aldığı kitapların çoğu onlar tarafından yazılıp tercüme edilerek ona ithaf edilmişti. Hem silahlara hem kitaplara meraklı olan bu şahıs Hıristiyan mütevazılığıyla alakası olmayan asalet sahibi, mağrur bir zattı. Ressamlar ve heykeltıraşların zaman içerisinde eserlerindeki simalara yansıtmayı öğrendikleri de işte bu türden bir asaletti.

Hümanist Poggio Bracciolini'nin felsefi diyaloglarından birinde birisi "Senin kanunların ancak basit insanları ve şehrin alta tabakasını kontrol edebilir," der. Cosimo bir keresinde Poggio ile birlikte Ostia'daki Roma harabelerini gezmeye gitmişti. "En kudretli şehir liderleri kendi kanunlarını çiğner." Bir şehir lideri için ilginç bir fikirdi. Gut hastalığından mustarip olmasa yaldızlı kartalı olan miğfer takacak türde birini kastettiğine şüphe yoktur.

Cosimo'nun zihninde tüm kâr zarar hesabına ek olarak öldükten sonra da varlığını sürdürecek bir şöhret ve hayırseverlik ideali mevcuttu. Diyalogdaki Poggio'nun adamı "Tüm meşhur ve kalıcı eserlerin kaynağı adaletsizlik ve gayri meşru şiddettir," der. Cosimo, Lucca'yı ele geçiremedikleri için çok yazık olduğunu söyler! Belki günün birinde, parası misliyle ödenirse, Francesco Sforza bunu yapmalarına yardım ederdi. Böylece Lucca alındığı zaman şehrin önde gelen vatandaşı olarak hatırlanacak kişi Cosimo olacaktı. Tıpkı sürgünde olmasına rağmen Albizzi sülalesinin mağrur Pisa şehrinin fatihi olarak hatırlanması gibi. Pisa'da Cosimo yeni şubesini açarken, yeni bir şube açarken hep olduğu gibi, işleri nasıl yürüteceği hususunda sorunlar yaşadı. Eğer şube Medici ismine kayıtlı olursa itibarı artıp daha çok sermaye çekerdi. Fakat o durumda Medici holdinginin sınırsız mükellefiyeti üstlenmesi icap ederdi. Bankayı işleten yerel ortağın ismini alırsa Medicilerin mesuliyeti sınırlı olur fakat bankanın itibarı da zarar görürdü. Merasim zırhı ve seçtiği tutkulu kitaplara rağmen

ihtiyatlı biri olan Cosimo daima, en azından birkaç seneliğine, ikinci seçeneği tercih etmiştir. Pisa şubesi Ugolino Martelli ve Matteo Masi isimleri üzerine kayıtlı olarak açıldı. 1450'de, yaşanan büyük kayıplar üzerine Medici holding Londra ve Brugge şubeleri üzerindeki mükellefiyetlerine sınırlama getirdiğinde, bu şubeler Medici ismini ve amblemini kullanmayı bırakınca diğer İtalyan tacirler "onun da akıbetinin diğerlerinden farklı olmayacağını" görerek sevindi. Kârla zarar gibi şöhretle utançta birbirinden hiç ayrılmaz.

Kişi öldükten çok sonra da, bir Roma senatörü gibi (Cosimo Roma sikkeleri de toplardı), onurlandırılmayı dileyebilir fakat o zaman geldiğinde mağrur insan Yaratıcı'nın huzurunda tevazu içerisinde olacak ve dünyevi şöhretin artık bir şey ifade etmediği semavi ihtişama doğru kanat çırpacaktı. Dünyada şöhret peşinde koşmanın kişiyi cennetteki yerinden edebilmesi gibi bir tehlike de söz konusuydu.

Burada bir kez daha uzlaşması mümkün olmayan şeylerle karşı karşıyayız. Uzlaşmazlık bu sefer dünya ticaret dengesinde değil de zihinde ya da metafizikte olup bu daha önemsiz olduğu manasına da gelmiyordu. Floransa kendini iki ideal ışığında görürdü: Antik Roma, ebedi ihtişam, bilge cumhuriyetçiliğin asıl varisi olma; Tanrı'nın şehri olma. Aksi takdirde devlet fahişelerin Yeşaya Kitabı'nda tarif edildiği şekilde giyinmesi hususunda neden ısrar edecekti ki? Kutsal Kabrin Floransa'ya getirilmesi için Haçlı seferi düzenlenmesi gerektiğinden bahsedilmesinin ne manası vardı? Asırlar sonra İngiltere benzeri bir dindarlık *ve* imparatorluk hezeyanına kapılıp Hıristiyan centilmen denen tuhaf melezi üretecekti. Bazı Amerikalılar, Hıristiyan Püritenliğiyle dünya hâkimiyeti arasındaki tezatları görmezden gelerek, hâlâ benzeri hayalleri kurmaya devam etmektedir.

İki ülküyü de benimsemiş olan Cosimo hem Bracciolini, Niccoli ve diğer avangart hümanistlerle görüşür hem de Üç Müneccime adanmış dini kardeşlik cemiyetinin toplantılarına

düzenli olarak iştirak ederdi. Pek çok düşmanını sürgün ettikten sonra merhametsizlikle suçlanması üzerine söylediği "Rabbin duasını okuyarak devlet yönetilmez" şeklindeki meşhur sözü onun da siyasi emellerle dini inanç arasındaki tenakuzu fark ettiğine delalet etmektedir. Siyasetin zaruretleriyle uğraşırken Hıristiyan hayırseverliği kenara çekilip bakmak zorunda kalırdı.

Haliyle çelişkilerin öyle ya da böyle üstesinden gelinmesi gerekirdi. Cosimo'nun tavrı daima bu olmuştu. Hıristiyan inancı ile seküler şöhret çatışmaya başladığında bu sorunu çözmenin en verimli yolu, Cosimo'nun XXIII. Giovanni'nin mezarını yaptırırken öğrendiği üzere, sanat ve mimariden geçerdi. Cosimo, kitapçısı ve müstakbel biyografı Vespasiano da Bisticci'ye "Floransalıları tanırım, elli seneye kalmadan sürgün edileceğiz fakat eserlerim varlığını sürdürmeye devam edecek," demişti. Bu eserlerin çoğu diniydi. Dünyevi şöhret kazanmak için uhrevi olana para yatırırsın. *Tabii* cennette bir yer edinmek de var. Demek ki hem dünyayı hem de ahireti birlikte kazanmak o kadar da zor değil.

Vespasiano'nun tabiriyle "devlet idaresinde görev alan ya da diğerlerinin önüne geçmek isteyen herkes gibi vicdanı sızlamaya başlayan," Cosimo, bankasının müşterisi, şansına Floransa'da (az çok Cosimo'nun himayesinde) ikamet eden, Papa Eugenius'a "Tanrı'nın onu hem bağışlayıp hem de dünyevi meşgalelerine devam etmesine nasıl izin verebileceğini" sordu. Bu sürgünden dönmesinden kısa süre sonraydı.

Eugenius, San Marco Manastırı'nın restorasyonuna 10.000 florin harca diye cevap verdi. Bu parayla bir banka açmak mümkündü.

Fakat manastır –hem *duomo* hem de Cosimo'nun evine iki dakikalık yürüyüş mesafesindeki büyük, gürültülü ve dökülen bir bina– "ne fakirlik ne bekârlık kuralına uymayan" Silvestrine tarikatı mensubu ikinci sınıf keşişlerin elindeydi. Kabul edilir şey değil. Cosimo eğer Silvestrineleri defedip yerlerine Dominikenleri getirirseniz parayı veririm dedi. Dominikenler çok ama çok katıdır!

Gayri meşru çocuğu olan bir bankacıyı ancak fakirlik ve saflık kurallarına harfiyen itaat eden insanların duaları kurtarabilirdi.

Bu hadisenin yaşandığı 1436 senesinde ayrıca Papa Eugenius, on beş senelik çalışmanın ardından Brunelleschi'nin büyük kubbesinin tamamlanmasıyla, nihayet biten *duomo*yu da kutsadı. Çapı 42 metre olan kubbe asırlar boyunca en kayda değer mimari başarılardan biri olarak kabul edildi. Kırmızı çinili gülü, katedralin ana girişinin yanındaki, Giotto'nun beyaz mermerden zarif süslü kulesinden daha yüksektir ve ikisi birlikte şehrin siluetine hâkim olarak bir kez daha yerel şehirli gururuyla dindarlığın muğlak bir karışımını sergilemişlerdir. İşin aslı Floransalılar uzun zamandan beridir kubbenin çöküp komşularının hayranlığından ziyade alaylarını cezbedeceğinden endişe etmekteydi.

Kutsama esnasında Cosimo halkın huzurunda Eugenius ile pazarlık yaparak kilisenin merasime katılan herkese dağıttığı endüljansların miktarını artırmasını istedi. Papa fazla diretmedi: Arafta geçirilerek senelerden altısı değil de onu silinecekti. Kimseye bir şeye mal olmadığı gibi bankacı ve dini önderin şöhretine şöhret eklemişti. Silvestrineler tahliye edildi. Fiesole'den katı Dominikenler geldi. O tarihteki liderleri olan Antonino, müstakbel Başpiskopos Antonino, hafiften köktendinciliğe kayan bir rahipti. Pahalı restorasyonun tamamlanmasını müteakip eğer Aziz Dominic bu tarikatın evlerinin ve hücrelerinin "Büyütülüp, genişletilerek semaya yükseldiğini ve lüzumsuz heykel ve resimlerle abartılı biçimde süslendiğini görse ne yapardı," diye yazdı.

Fakat köktendinci yönü fazla baskın olmayıp onun haricinde rahip bankacıyla pek uğraşmadı. Cosimo'nun, San Marco'nun restorasyonuna nezaret edip akabinde Cosimo'nun iktidarda olduğu sürenin büyük bölümünde Floransa kilisesinin idaresini elinde tutan, Antonino ile olan ilişkisi Kilise'nin menşei şaibeli himayeyle olan huzursuz işbirliğine harika bir misaldir. Dominikenlerin militan lideri Giovanni Dominici "Gerçek hayırsever kimliğini gizler," diye ısrar etmişti. İsa "Doğruluğunuzu insanların

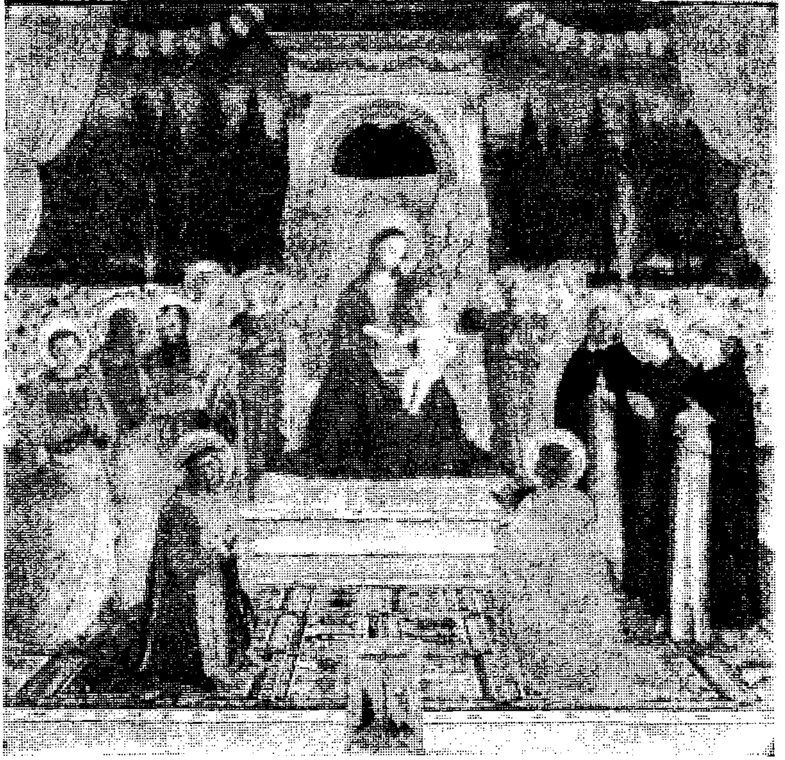
gözü önünde gösteriş amacıyla sergilemekten kaçının," der. "Yoksa göklerdeki Babanızdan ödül alamazsınız." Durum ortadadır: Hıristiyanlık himayesiyle dünyevi şöhret kazanmak yasaktır. Fakat hem Antonino hem de Cosimo metafizikle para arasındaki alışverişi sanatın muğlak alanında yaparak bu tür kör noktaları değerlendirebilecek kadar kurnazdı. Bankacıya nakit parası karşılığında dindarlığını, kudretini ve üstün estetik algısını sergileme izni veriliyordu. Kilise de tüm bu güzellik, mesela *duomo*nun kupolasının inşasının Brunelleschi'nin megalomanlığıyla hiçbir alakası yokmuş gibi davranarak, sadece Tanrı'nın ihtişamını sergileme maksatlıymış gibi davranacaktı. Böyle bir riyakarlık olmasa dünya çok daha sıkıcı bir yer olurdu.

Birlikte sürgüne gitmelerinin akabinde Cosimo'yla daha yakın dost olan Michelozzo mimarlığı üstlendi. Keşiş hücreleri olması gerektiği gibi sade olacaktı. Beyaz kemerleri destekleyen ince sütunlarıyla kütüphane zarafet ve ışığın bir mucizesiydi. Cosimo kütüphaneye kitap bağışladı. Çoğu sırf bu maksatla çoğaltılmıştı. Pek çoğu tezhiple süslenmişti. Projenin baş sanatçısı, Beato Angelico olarak da bilinen, Fra Angelico keşiş adaylarının hücrelerine haçları çizerken ağlayan birisiydi. Antonino, bilhassa keşiş adaylarının hücresinde, haç olması hususunda ısrar etmişti. Sanatın asıl gayesi Hıristiyanları İsa'nın ıstırabını en ince teferruatına kadar tefekkür etmeye sevk etmekti. Fakat bu soğuk hücrelere giden merdivenin başındaki Angelico'nun *Beşaret*'inde sanki Floransa'nın en iyi terzileri tarafından giydirilmiş iki asil kadın bulunmaktadır. Aşağıdaki kilisedeki manastırın ana mihrabında bulunan *Meryem'in Taç Giymesi* ise Cosimo'nun XXIII. Giovanni'nin mezarından sonra ne kadar mesafe kat ettiğini göstermektedir.

Her şeyden habersiz çocuğunu tutmakta olan Meryem başında bankacının altınından bir taçla tuhaf derecede suni bir mekânda oturmaktadır. Tahtı bir sahneyi andırıyor olsa da arkasındaki ağaçlarla arasında bir şey yoktur. Bu, şehirdeki kardeşlik

cemiyetlerinin, tabii ki Medici gibi hamiler tarafından parası ödenen, kutlamalarda sergilemek isteyeceği türden bir şeydi. San Marco ile San Domenico (manastır ve yeni muvazzaf tarikatının koruyucu azizleri) haricindekiler Meryem'in etrafında toplanmış olup *tümü* de Medicilerin isimlerini taşıyan azizlerdir: Cosimo'nun kısa süre önce ölen kardeşi için San Lorenzo; Cosimo'nun oğulları için San Giovanni ile San Pietro. Resmin ön tarafında diz çökmüş ve üzerinde Floransalı zenginlerin giydiği türden çok şık kırmızı kıyafetler olan kişilerse San Cosma ile San Damiano'dur. Cosimo'nun tercih ettiği aynı kırmızı şapkayı takmış olan soldaki Cosma mahzun ve yakarır gibi bakan yüzünü izleyiciye, Floransa cemaatine, döner. Anlaşılan, Cosimo'nun papayı altı senelik yerine on senelik endüljans dağıtmaya ikna ettiği zaman olduğu gibi, halkla Tanrı arasında aracılık yapmaktadır. Onun aksine sırtını bize dönmüş olan Damiano'nun Meryem'in gözlerinin içine bakar gibi bir hali vardır.

Müteakip senelerde Medici bankasının diğer müdürleri de –Francesco Sassetti, Tommaso Portinari, Giovanni Tornabuoni– kendilerini doğrudan İncil'den alınan sahnelerin parçası olarak resmettirecektir. Roma cübbeleri giymiş halde ağırbaşlı ifadelerle kutsal sırlara bakarken en azından sanatta klasik cumhuriyetle Tanrı'nın şehri ve bankacıyla mutlak saadet arasında bir çelişki olmadığını gösterirler. Cosimo nasıl davranacağını onlardan daha iyi bilirdi. Sadece koruyucu aziz ya da azizlerinin vekili olarak boy gösterirdi. Ayrıca kardeşi Damiano'yu da dâhil etmeyi hiç unutmadı. Damiano kısmen Cosimo'nun gövdesi tarafından gizlenmiştir, Meryem ya da Çarmıha dönüktür. Sanki hâlâ hayatta olan Cosimo'nun çoktan ölü ikiz kardeşi vasıtasıyla bu dünyadan öteye geçerek cennete eriştiğini göstermek ister gibidir. Bunun belli bir acıma hissi uyandırdığına şüphe yoktur. Vespasiano da Bisticci "Cosimo gut hastalığı yüzünden erken öleceğinden korktuğundan üstlendiği vazifeyi bitirmekte hep acele ederdi," der. San Marco'yu bitirmek için çok acele etti, mahallesinin kilisesi

Cosimo de' Medici'nin San Marco manastırının restorasyonu müddetince yaptırdığı pek çok resimden biri olan Fra Angelico'ya ait *Meryem'in Taç Giyme Töreni*. İştirak eden sekiz azizden altısı Medicilerin ismini taşımakta olup sol ön plandaki yüzünü cemaate dönmüş olan Aziz Cosma sağdaki Aziz Damiano ile dengelenmiştir. Şatafatlı halının kenarlarında, Medici sülalesine ait bir desen olan, altın saha üzerindeki kırmızı toplar bulunmaktadır. Böylece mukaddes mekân zenginler açısından daha rahat bir yer haline gelmiştir.

San Lorenzo'nun tadilatını bitirmek için çok acele etti. Müteakip senelerde onları Badia di Fiesole, Santissima Annunziata ve Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin restorasyonu da dâhil olmak üzere diğer pek çoğu takip etti. Genç öleceği korkusuyla sürekli acele ederek ihtiyarladı. Belki de onu doğaçlamanın üstadı haline getiren şey budur.

1443 TARİHİNDE San Marco'nun restorasyonu nihayet bittiğinde, eşyalarını toplamış tekrar düzenin tesis edildiği Roma'ya dönme hazırlığında olan Papa Eugenius kilisenin San Marco, San Cosma ve San Damiano isimleriyle tekrar kutsanmasını kabul etti. Böylece Cosimo herkese, fazla dikkat çekmeden, projedeki payını, San Martino'daki İyi İnsanlar da olduğu gibi, hatırlatıyordu. Bankacı Giovanni Rucellai, Santa Maria Novella'nın cephesine bir metrelik harflerle ismini yazdırarak parayı kendisinin ödediğini gösterse de bu Cosimo'nun tarzı değildi. Yine de dikkatli bir gözlemci, San Marco'nun mihrabında, güzel Meryem'in önünde aile isimlerini taşıyan azizlerin üzerinde dik çöktüğü halının etrafındaki bir dizi kırmızı topu fark edecektir. Onlar gerçekten de Medici sülalesinin amblemindeki kırmızı toplar mıdır? Cosimo'nun San Marco'sunda *Kıyamet Günü* yoktur. Başı önde ve şapkası elinde olan dünyevi hiç belli etmeden kutsal alanı işgal edip onu huzur verici bir yer haline getirir.

Cosimo, bankacının dikkat çekmeyen yakınlık sanatını icra etti. Ömür boyu fakir kalmayı kabul etmiş insanların onun parasını ve hadiselerin cereyanındaki rolünü kabul etmesi yeterli olmadığından onun çalışma tarzını üstü kapalı biçimde tasdik ettiler; ayrıca onu aralarına alıp kendilerinden biri olarak kabul etmeye de mecburdular. O yüzden keşişlerin hücresinin yanında kendi hücresini de yaptırdı. Fakat Cosimo'nun hücresi iki odalı olup daha büyük ve ferahtı. Kapısının üzerinde taşa kazılı halde harcadığı paralar mukabilinde tüm günahlarını affeden papalık fermanının sözleri yazılıydı. Bunu çok az kişi görecek olsa da Cosimo, tıpkı sadece ilgili tarafların göreceği bir banka mukavelesi gibi, onun da yazılmasını istemişti. San Marco için ödediği büyük meblağa dair büyük bir mütevazılıkla "Bir daha Tanrı'ya, onu hesap defterime borçlu yazmama neden olacak, bu kadar çok para ödeyemem," dedi. Yine de tercih ettiği ilişkinin bu tür bir şey olduğu belliydi.

Cosimo'nun hücresinin ilk odasının karşısında, koridordan geçen keşiş adaylarının görebileceği yerde Fra Angelico'nun

Gozzoli'nin *Müneccimlerin Hayranlığı.* Büyük *palazzo*nun merkezindeki şapelin üç luvarına resmedilmiş olan bu freskte nihayet Cosimo kendisinin İncil'den alınmış bir ahnede resmedilmesini sağlamıştır. Her zamanki gibi mütevazı olup siyah giyerek :atıra binerken solundaki (bizim sağımız) beyaz at üzerindeki oğlu Piero daha htişamlıdır.

ıaçlarından biri asılıydı. Keşişlerin onu tasvip etmemesi mümkün nüydü? Fakat hücresinin arkasındaki daha büyük, daha pahalı ve canlı renkli tabloların bulunduğu, odada Cosimo daha genç ve neşeli bir sanatçı olan Benozzo Gozzoli'den Angelico'ya *Müneccimlerin Hayranlığı* çizmesinde yardım etmesini istemişti. Bu Cosimo'nun en sevdiği İncil hikâyesiydi. Hayatı boyunca en az yarım düzine kadar bu tür tablodan yapılmasına vesile oldu. Tümünün renkleri canlıdır. San Marco'dan on beş sene sonra, büyük *palazzo*nun merkezindeki minik şapelin üç duvarına, o ve oğlu Piero, Gozzoli'ye tekrar *Müneccimlerinin Hayranlığı*'nı çizdirdi. Bu kısma çok az insan girebildiğinden Cosimo nihayet kendisini Üç Müneccim'den en genç olanın arkasından katır üzerinde gelen biri olarak resmettirdi. Floransa zenginlerinin çoğunda var olan

müneccim takıntısını açıklamak zor değildir. Yeni Ahit'te onlar haricinde iyi gösterilen zengin ve güçlü kişi var mıdır?

Cosimo'nun kilise himayesi kendi mahallesini aşarak sonunda tüm şehre yayıldı. Aziz Cosma ve Damiano'nun farklı resimleri, kalkan Medici kolları, altın sahadaki kırmızı toplar birbiri ardına mukaddes mekânlarda boy gösterdi –elbette ki tüm bunları siyasi emellerin sembolizmi olarak görmek gerekir. Kendi bölgelerinin işgal edildiğini düşünen kişilerin, sürgüne gönderilip aile şapellerini Medici klanına kaptıranların bu gidişattan rahatsız olduğu muhakkaktır.

Nefsani olanın adım adım mukaddes olana dâhil edilmesi, insan şeklinin ve muasır seküler alanın gittikçe daha gerçekçi biçimde resmedilmesi, Madonna'nın artan güzelliği, göğüslerinin ve hatta göğüs uçlarının ortaya çıkması, uzun boynunun zarafeti –tüm bunlar dünyevi olan her şeye duyulan yeni bir alakanın, içinde yaşadığımız dünyaya dair daha olumlu ve hümanistlerden ilham alınan bakış açısının delilleridir. Ama sadece bu kadar değil. Dahası var. Onlara bir de sihir eklendi.

Müneccimler büyücü değil de neydi? İsa'ya gelmişlerdi çünkü ona yakın olmak onlar için önemliydi. Getirdikleri hediyelerin sihirli güçleri vardı. Floransalılar on dört asır sonra para ve eşyayla etkileniyor olabilirdi ama eşyanın sadece eşya ya da sembolizmin sadece sanatsal bir âdet olduğu fakat somut vasıfların şu veya bu görüntüyle uyandırılabileceği o noktaya erişmemişlerdi. Cosimo'nun nesline mensup insanlar için belli türde ya da renkte elbise, belli bir şapka ya da elmas yüzük hâlâ somut zenginliklerinin ötesindeki güçlerin göstergesi kabul ediliyordu. Sıradan nesneler belli bir biçimde kullanıldığında ya da işlendiğinde sihirli güçlere sahip olabilirdi. Eğer günün birinde bir sihirli iksire konulmayacaksa Medici bankasının deposunda gergedan boynuzunun ne işi vardı? Ölü azizlerin kemikleri sihir sayesinde daima canlıydı. Onları yakınında tutarsan mucize sergilerlerdi. Mucize sergilenmesini teşvik etmek adına onlara hürmet göstermek için onları

Ghiberti ya da Donatello tarafından yapılmış mahirane ve işlemeli sandıklara koyarsın. Sanatla sihir birbirini hiç yalnız bırakmaz.

Heyhat aziz kemikleri çok nadirdir. Gergedan boynuzu ondan bile nadirdir. Büyük vaiz, kadın ve Yahudi düşmanı Bernardino di Siena 1444 tarihinde öldüğünde halk bu karizmatik liderin dokunmuş olduğu nesnelere sahip olmak gibi bir fikre kapılınca gariban eşeğinin o yüce zatın mübarek kıçına temas eden gövdesinde tek bir tüy bırakmadılar. Akabinde, alışveriş başladığında, bir eşeğin tüyünü diğerinden ayırt etmek mümkün müydü? Bir kutsal emanetin sahte olduğunu nasıl anlarsın? Sünnet edilmiş Kurtarıcımızın mübarek sünnet derisi hâlâ İtalya'daki bir kilisede saklanmaktadır. 1352'de Floransa yönetimi Napoli'den Santa Reparata'nın kolunu satın aldıktan sonra kolun alçı ve tahtadan yapıldığını fark etti.

Gerçi bir azizin kendisini bulmaya gücünüz yetmediğinde resmi ya da heykeli daima emrinize amadeydi. İman sahipleri azizlerin taş ayaklarını öptü, kıyafetlerini onun resimdeki kıyafetine sürttü. Ona sanat vasıtasıyla *yaklaştılar*. Bankacı Giovanni Rucellai mezarını Kutsal Kabrin *bire bir* aynısı olacak şekilde yaptırdı. Bu mukallitlik sayesinde cennete gitmek daha da kolay hale gelecekti. Dolayısıyla suretlerin dünyamızdaki estetik görüntülerinin ötesine geçen bir vasıfları vardı. Modelinin vasıflarını yansıtırdı. Mukaddes olana yakınlaşmayı kolaylaştırırdı. Kutsal sandık zanaatkârlığı ve kutsal emanetlerin kudreti azizleri mucizeleriyle birlikte gösteren güzel bir freskte bir araya gelirdi.

Neyse ki Cosimo iyi banka müdüründen anladığı gibi iyi sanatkârdan da anlardı. Donatello oğlancı olabilirdi ama bir kabartma vasıtasıyla kendinizi Tanrı'ya yakın hissetmenizi ondan daha iyi sağlayabilecek biri var mıydı? San Rossore'nin kutsal emanet sandığında yaptığı bronz büstün modeli aslında kendisidir. Fra Filippo Lippi zinacı, yalancı ve sahtekâr olabilir ama onun yaptığı ve Santa Croce, Cosma, Cosimo Kilisesindeki Meryem'in iki tarafına yerleştirilen, o mekânın onuruna yapılmış,

Donatello'nun kutsal emanet sandığı için yaptığı San Rossore büstü (Pisa'daki S. Matteo Müzesi). Rönesans sanatı aziz kalıntılarının mucizevi işleriyle aynı potada erimiştir.

koruyucu aziz tabloları ne kadar da *gerçekçidir*. Bu isimlere yakın olmanın bir anlamı vardı (tüm Medici banka şubeleri 27 Eylül Aziz Cosma Gününü kutlardı). Aziz Cosma'nın Lippi'nin tablosunda giydiği kırmızı pelerin Cosimo'nunkiyle aynı renkteydi. Ayrıca yüzünü dindar seyircilere dönmüştü. Meryem azizler için azizler de seyirciler için dua etti. Cosimo da Floransalılara sülalesi ve kendisi için dua etmeleri adına para ödedi. Hem de her gün. Keşişler Medici bankasının parasını aldı, resimlerle birlikte

yaşayıp dua ettiler. Sihirli bir cemiyet teşekkül etti –gerçek, hayali, metafizik. Öde, dua et. Erken Rönesans böyle bir şeydi. *Pagare, pregare.* Servet, dindarlık ve teknik, sanatın sihirbazlığında mutabakata vardı. Para her şeyin devası oldu. Antonino ve Cosimo'nun içi rahattı.

Belki de değildi. "Tanrı'nın ve benim lanetim bu tarikata dünyevi nesneleri sokan kişinin üzerine olsun." San Marco'daki Fra Angelico'nun Meryem resimlerinden birindeki bir azizin elinde tuttuğu tomarda bu sözler yazılıdır –bu resim sadece keşişlerin görebileceği bir koridorda asılıydı. Birisi huzursuzdu. Cosimo, Dominiken tarikatına para miras bırakılması yasağının kaldırılmasını istese de keşişler itiraz etmişti. Hayatlarını bu en katı tarikata sonunda zengin olmak için adamamışlardı. Bir sarrafın bünyelerinde böyle önemli bir mevkiye yükselmesi doğru muydu? Anlaşılan Cosimo'nun yaptığı şeyin son kullanma tarihi geçmek üzereydi. İster bankacılıkta isterse dini sanat ya da siyasette olsun sihirli dengeleme gayreti ve uzlaşmayanın parayla uzlaştırılması ancak bir yere kadar devam etmekteydi.

1438 TARİHİNDE Türk savaş makinesinin sıkıştırdığı Doğu kilisesinin önderleri papayla aralarındaki kuramsal farklılıkları çözüp, onun otoritesini kabul ederek karşılığında bitmek bilmez Konstantinopolis kuşatmasının kaldırılması için destek alabilme maksadıyla Ferrara'ya geldi. Ferrara'yı veba vurunca Cosimo bunu fırsat bilerek Kilise önderlerini Floransa'ya davet etti. Medici parası, farklı kıyafetleri ve Yunanca el yazmalarıyla birlikte Doğuyu şehre taşımıştı. Medici parası konaklama, yeme içme, toplantı yeri masraflarını karşıladı –günümüzde bankaların pek çok iyi niyetli konferansın masrafını karşılaması gibi. Kutsal Ruh, Doğu Kilisesi'nin inandığı gibi sadece Baba'dan mı türerdi yoksa Roma'nın ısrar ettiği gibi hem Baba'dan hem de Oğul'dan mı? Tartışılan mevzu buydu. Beynelmilel ticaretin iflah olmaz

karmaşıklıklarına alışık birisine çocuk oyunu gibi görünmüş olmalıdır. Sadece şu ya da bu demek yeterliydi. Aylar süren münakaşaların nihayetinde rahipler Roma'nın haklı olduğunda anlaştı. Tüm Hıristiyan dünyası neşeye gark oldu. Bu anlaşmazlığın çözülmesinde Cosimo'nun da parmağının olması tüm inananlar açısından bir utanç kaynağıydı. Fakat Konstantinopolis'teki Rum din adamları gidenlerin yetkilerini aştığını, çok fazla taviz verip papanın mutlak otoritesini kabul ettiklerini söyledi. Anlaşma bozuldu. Rumlar ortadan kalkma tehlikesine rağmen Kutsal Ruh hakkında hatalı olabileceklerini kabul etmeye yanaşmadılar. Ve eğer bu kafayla giderlerse hiç kimse Batı Kilisesi'ni doğudaki akrabalarını kudretli Türkler karşısında yalnız bıraktıkları için suçlayamazdı. Böyle bir azim karşısında en dindar bankacının bile elinden fazla bir şey gelmezdi.

1447 tarihinde Giovanni Venturi ve Riccardo Davanzati'nin şirketi Barselona'da battığında da Cosimo'nun yapabileceği pek bir şey yoktu. İspanya'daki İtalyan ticaret şirketlerinden biri olan Venturi & Davanzati, Medici bankasının farklı şubeleri arasında para devridaim etme gayretinin önemli bir parçası olmuştu. Barselona şirketi Brugge'deki Medici şubesinden kumaş alırdı. Brugge'e borçlu olduğu para İspanyol şehrinde tutulur sonra da safran ve İspanyol yünü ithal eden Venedikli tacirlerin akreditif mektuplarının ödenmesi için Medici bankasının Venedik şubesi tarafından çekilirdi. Tacir parasını Venedik'teki Medici şubesine öder bunun karşılığında da Barselona'daki tedarikçisine olan borcu Venturi & Davanzati tarafından ödenirdi. Böylece Brugge'ün Venedik ve genel olarak İtalya'ya olan borcu azalmış olurdu.

Fakat 1447 tarihinde İspanyol şirketi 8.500 florinlik akreditif mektubunun karşılığını ödeyemedi. Bunun üzerine Venedikli tacirler paralarını Medicilerden istedi. Brugge büyük miktardaki kumaşın bedelini alamadığı gibi parayı İtalya'ya göndermesinin bir yolu da yoktu. Medici bankasının bağlı olduğu hassas üçgen ticareti sistemi daha da hassaslaşınca çareyi İngiltere Kralı VI.

Henry'i Medicilerin satın alıp İtalya'ya göndereceği yün miktarını artırma karşılığında borç almaya ikna etmekte buldular. Alınan borç Medicilerin satın aldıkları şeylerin gümrükten muaf tutulmasıyla geri ödenebilirdi.

Bu, sürekli olarak büyük miktarda borç verilmesini gerektirdiğinden nakit parayı İtalya'ya geri getirebilmenin tehlikeli ve maliyeti yüksek bir yoluydu. Medici müdürleri koyunların yünlerinin kırpılmasını izlemek için Contisgualdo'ya (Cotswolds) sonra da nakledilmelerine nezaret etmek için Antona'ya (Southampton) gitti. Kendi ticaret örgütlerinin tekelinin bu şekilde aşıldığını gören İngiliz yün tacirleri köpürdü. Benzer şekilde Floransalı keşişlerin çoğu da bankacıların mukaddes resimlerde boy gösterip dualarında onlara da yer verilmesini istemelerinden gittikçe daha fazla rahatsız olmaya başladı. Görünen o ki saf ve fakir kalmak isteyenlere ne kadar para harcarsan köktendinci bir tepkinin vuku bulma ihtimali de o derece artıyordu. Her yerde gerginlik tırmanmaya başladı. 1452'de Girolamo Savonarola doğdu. Bu tarihten yarım asra yakın bir zaman sonra bu coşkun vaiz Floransa'nın idaresini devralırken Mediciler de kaçmak zorunda kalacaktı. Kısa süreliğine olsa da Tanrı'nın şehrinin idaresi Medicilerin elinden çıkacaktı. Diğer alanlarda olduğu gibi siyaset arenasında da Cosimo'nun çözümleri daima riskli olmuştu.

FLORANSA yönetici seçkinlerinin belli aralıklarla aklına gelen bir soru vardı: Belli bir şahsın –bir ecnebi, bir sefir, bir sonradan görme– "şehrimizin sırrına vakıf olmasına" müsaade etmemize lüzum var mı? Fakat haliyle yazılı anayasası olan açık bir cumhuriyette askeri mevzular haricinde bir sır olamazdı. Peki, bu sır neyin nesiydi?

1434 tarihinde sürgünden dönen Cosimo belli bir makam sahibi değildi. Mahkûmiyetten berat etmiş sade bir vatandaştı. İktidarı bir diğerinden ele geçiren muzaffer bir hizbin mensubuydu.

Hizipler yasa dışıydı. Daha önce gördüğümüz üzere hükümet oylamayla seçilirdi: En başta sekiz mukaddem ile *gonfaloniere della giustizia*dan oluşan *signoria*. Baş hakim yetkisine sahip olup tüm yasaları onlar belirlerdi. Bir de On Altı Sancaktar ve On İki İyi İnsan olarak bilinen istişare kurumları vardı; bunları da teklif edilen bir kanunu veto etmek gibi tek ama kayda değer bir yetkisi olan Halk Konsülü ile Komün Konsülü takip ederdi.

Cosimo böyle bir ortamda nasıl hareket edecekti? *Podestà*nın –şehir dışından seçilip siyasi gücü olmayan bir tür belediye başkanı– belli aralıklarla rasgele olarak farklı yönetim kurumlarının üyelerini seçmek için kullandığı kura torbasından çıkacak herhangi bir isimden ne farkı vardı? Torbaya konacak isimler her beş senede şehrin erkek nüfusunu yaş, servet, aile, lonca üyeliği ve sabıka gibi ölçütlere göre sınıflandıran bir "tetkikle" tespit edilirdi. Albizziler 1433'te Medicileri kovmak için hesapta olmayan bir tetkik tertip ederek torbaya diledikleri isimlerin girmesini sağlamıştı. En büyük hataları önceki tetkikin isimlerini silmeyip sadece yeni isimler eklemek oldu. Böylece, şanslarının da ters gitmesiyle, Medici taraftarı bir *signoria* seçildi.

Ne zaman idare yerinde saymaya başlasa, ne zaman mukaddemlerin teklif ettiği hayati bir şey konsüller tarafından sürekli veto edilse bir parlamento toplanırdı. İnsanlar Piazza della Signoria'ya akın eder ve katı yasaları kabul etmeye zorlanırdı. Bu devlet arşivlemeye kafayı takmış olsa da piazza'da parlamento için kaç kişinin toplandığına dair bir kayıt mevcut değildir. Ya da oy dağılımı nasıl oluyordu? Olmuyordu. Bu demokrasi süsü verilmiş mutlak güç tatbikatıydı.

Neden mukaddemler parlamentoyu daha sık toplamazdı? Çünkü demokrasi edebiyatı o kadar uyduruktu ki kimseyi kandıramadıkları gibi insanların aptal yerine kondukları *numarası yapmasına* bile izin vermezlerdi. Müşterek kendi kendini yönetme süreci dâhilinde eşit olarak bir şeyleri paylaşma düşüncesi, bugün bizim için olduğu kadar, o tarihte Floransalılar için de

önemliydi. Eğer bu uzun süre yapılmazsa o zaman isyan meşru hale gelirdi. Ama "Para takası faizli borçla aynı şey midir?" ya da "Ne zaman kilise hamiliği seküler gücün ifadesi olur?" sorularında olduğu gibi görüntü, algı, tanım ve hepsinden önemlisi kelimeler büyük önemi haizdi. Mesela darbeye parlamento deniyordu.

"Şehrimizin sırrı." Floransalılar bu tabiri çok kullanır, ne manaya geldiğini bilir ve açıklamaya kalkışmazlardı. Açıklamaya kalkışmazlardı çünkü işlerin olması gereken haliyle olduğu hal arasındaki utanç verici mesafeye karşılık geldiğini bilirlerdi.

COSIMO sürgünden geri döner. Bir parlamento toplanır. Parlamento, kısa süreliğine sınırsız güçlere sahip büyük bir konsül olan *balia* toplanmasına karar verir. Bu mükemmel bir kelime oyunudur. Bir günlüğüne verilen sınırsız gücün müteakip pek çok seneye tesiri olabilir. Seni idam edebilirler. *Balia* sürgün edilen Albizzi klanının mahkûmiyetlerini onaylar ve yeni mahkûmiyetler ilan eder. 1433 tarihli Albizzi taraftarı tetkiki geçersiz kabul edip o tetkikte torbadan çıkan isim fişlerinin yakılmasını emreder. Yeni bir tetkik yapması için *accoppiatori* adında bir grubu görevlendirir. *Accoppiatori* "bir araya getiren" demektir –yani doğru isimleri doğru torbayla eşleştiren kişi çünkü bazıları Komün Konsülü'nde görev yapmaya ehil olup güçlü *otto di guardia* da, sekiz emniyet müdürü heyeti, görev yapmaya ehil olmayabilir. Kimisi şehrin kamu borcu heyetine katılabilir ama Pisa ya da Volterra'nın valisi olamaz.

Soru: Tüm erkek nüfusu tetkik etmek gibi karmaşık bir uygulama devam ederken mukaddemler ve *signoria* nasıl seçilecektir? Cevap: *accoppiatori* –Cosimo'nun yakın çevresi– Cosimo'nun belirlediği on ismi seçim torbasına atacak ve *podestà* da hükümeti bunlardan seçecek. *Balia*nın belirlediğine göre bu uygulama sadece birkaç ay sürecekti; *accoppiatori* geçici bir çözümdü. Fakat tetkiki tamamlama tarihi ertelendi –önce Nisan 1435

sonra Haziran, sonra Ekim, sonra Kasım derken Mart 1436. İşin aslı birkaç isimle uğraşmak binlercesiyle uğraşmaktan çok daha kolaydı.

Haziran 1436'da tetkik nihayet hazır olsa da Halk ve Komün Konsülü *tek bir oylamada* mukaddemlere, tek seferde bir seneliğine, *accoppiatori*nin sadece on isimli seçim torbası hazırlama iznini uzatma yetkisini onayladı. Onlar da uzattılar. Sadece bir seneliğine. Sonra bir sene daha. Bu şaibeli devlet memurlarının artık düzenli bir işi varmış gibi görünüyordu. *Accoppiatori* "iş bitiren" manasına gelmeye başladı. Mukaddemler onların yetkisini üçüncü yıl için de uzattılar. Artık yeni bir tetkikin vakti yaklaşmaya başlamış olsa da ilkinde belirlenen isimler henüz kullanılmamıştı. Fakat savaş sürüyordu ve mali durum yerlerde sürünüyordu. Nüfusu tetkik edip kimin neye ehil olduğunu tespit etmek gibi şeylere kalkışmanın zamanı değildi. Birlik ve dayanışma her şeyden önce gelirdi. Aylar ve hileli pek çok seçimden sonra *podestà*nın seçtiği mukaddem isimleri sanki anayasanın yazıldığı zamandan beri oradaymışlar gibi şehir arşivine kaydedildi. Tüm bunların tamamıyla *yasal* olduğunu aklınızdan çıkarmayın.

Ne tesadüftür ki Cosimo, sürgünden dönmesinden hemen sonra, Doğu Kilisesi'nin temsilcileri 1439 tarihinde meşhur konsül için Floransa'ya geldiğinde ve 1445 tarihindeki bilhassa gergin dönemde *gonfaloniere della giustizia* yani hükümet başkanı seçildi. Kısacası gerektiği zaman isminin torbadan çıkmasını nasıl sağlayacağını biliyordu. Fakat çoğu zaman Cosimo arka planda kalmaya özen gösterip anayasaya aykırı güçleriyle asla gösteriş yapmazdı. Machiavelli, *Floransa Tarihi*'nde "Gücü zarafetle karıştırmış biridir," der. "Üzerini nezaketiyle örttü." Vespasiano da Bisticci de "Ne zaman bir şeyi elde etmek istese insanların kıskanmasını önlemek için o şeyi kendisi değil de onlar istemiş gibi yapardı," der.

Haliyle çoğunluğun Cosimo'ya teklif ettiği şey hangi devlet ya da banka memurluğuna kendileri, oğulları, torunları ya da yeğenlerinin münasip olduğunu söylemekten ibarettir. Sözde kurayla

seçilen makamlar için ona yağmur gibi mektup yağmaktadır. Cosimo elinden geleni yapar. Ama herkesi memnun etmek mümkün değildir. Halk ve Komün Konsülleri memnun değildir. Floransa cumhuriyetçiliği bu mudur diye sorarlar? 1440 Anghiari Muharebesi'nde Milano birliklerinin mağlup edilip akabinde Albizzilerin rejime yönelik tehdidinin ortadan kalkmasıyla halk geleneksel rasgele seçim sisteminin ihya edilmesini istemeye başlar.

Fakat sadece üç sene. 1444'te Cosimo'nun düşmanlarının on yıllık sürgün cezaları sona ermek üzeredir. Yetmiş eski düşmanın hep birlikte geri dönecek olması hiç de hayra alamet değildir. Bunun üzerine konsüller bir *balia* kabul etmeye zorlanır ve böylece bir kez daha geçici olarak sınırsız yetkiyi teslim ederler. Sürgün cezaları on yıl daha uzatılır. Seçim "tecrübesi" kaldığı yerden devam eder.

1447'de Visconti ölür. Dük misli görülmemiş bir densizlikle Milano dükü unvanı ve tüm topraklarını gayri meşru kızı Bianca ile evli olan Francesco Sforza'ya değil de 1442 tarihinde Angevin sülalesini mağlup ederek Napoli kralı olan Aragon hanedanından Alfonso'ya bırakır. En güneydeki Napoli kralının sekiz yüz kilometre kuzeydeki Milano'yu elinde bulundurması, kral hariç diğer herkes açısından, saçma olduğundan Visconti'nin bunu yapmasının yegâne muhtemel nedeni azami kargaşa ve öfkeye neden olmak istemesidir. Zaten Milano halkı duyar duymaz dükün vasiyetini reddedip isyan ederek cumhuriyet rejimi kurar. Şehre bağlı pek çok kasaba bu iktidar boşluğunu fırsat bilerek bağımsızlığını ilan eder. Napolililer "kanunen" onların hakkı olanları ele geçirmek için kuzeydeki Toskana'ya girer. Fırsattan istifade etmek isteyen Venedikler, batıdaki Milano'yu doğru ilerler. Miras hakkından mahrum bırakıldığına inanan öfkeli Francesco Sforza kendine bağlı toprakları (ve gelirlerini) ele geçirme mücadelesinde yeni cumhuriyete destek verir fakat her ne zaman zafer kazansa ele geçirdiklerinin kendine ait olduğunu iddia etmeye başlar.

Lombardiya bölünür. Müteakip iki senede tüm büyük oyuncular en az bir kez taraf değiştirir. O yüzden Medici rejiminin devrin tutarsız rasgele seçilmiş hükümetlerin devri olmadığı yönünde ısrar etmesi de kolaylaşır. Cosimo "Floransa'nın istiklalini muhafaza etmek için *accoppiatori* yönetimi tatbik edilecektir," diye ilan eder. Bu arada seçim meselesine kafa yoran sonu gelmez istişare heyetleri (Cosimo'nun dostları) iki suale bir türlü cevap bulamaz. İlki: Halkı ve cumhuriyetçi hissiyatı tatmin edebilmek için nihayetinde rasgele seçim esaslı anayasal sisteme dönmek kaçınılmaz mıdır? İkincisi: Eğer kaçınılmazsa *reggimento*, statüko, bir şekilde teminat altına alınabilir mi? Cosimo bir toplantıda "İşin *teknik boyutuna* azami itina göstermek şarttır," diye ilan eder. Bir demokraside bir idareci ne zaman kafayı seçim sürecinin "teknik boyutuna" takarsa, ne zaman onları seçmenlerin sayısını hesap ederken ya da oy sayma sistemini incelerken görürsek o zaman "şehrimizin sırrına" yani ideal görüntüyle acı gerçek arasındaki farka yaklaşmakta olduğumuzu anlarız. Bir bankacının böyle bir şeye dâhil olmaması nadir bir durumdur.

1440'LAR VE 1450'LERDE bildiğini okuyan *balia*lar kuruldu, yarı kalıcı hale getirildi ve halkın büyük tepkisi üzerine de birden kaldırıldı. Yeni kurallarla yeni tetkikler yapıldı. Seçim torbalarına kaç isim fişi konulacak? Aynı heyette aynı sülaleye mensup azami kaç kişi görev yapabilir? Bazılarının tek torbada tek fişi olurken diğerlerinin pek çok torbada pek çok fişi olur. Bazıları vergi yükü yüzünden iflas ederken diğerlerine hiç dokunulmaz. Alessandro Strozzi sürgündeki kayın biraderine gönderdiği mektupta "Medicilerle arası iyi olanların işleri de gayet iyi," diye yazar. Halk ve Komün Konsüllerine tekrar tekrar mümkün olan en muğlak kanunlar sunulur. Reddederler. *Signoria* onları yeniden düzenler. Rejim, kanunları harfiyen tatbik etmeye kararlı olsa da kanunların ruhu pek de umurunda değildir. Süreç bezdiricidir.

Cosimo'nun müttefiklerinden bazıları açıkça daha etkili ve kati bir çözüm bulunmasını ister. Herkesin sabrı tükenmektedir. Neden mutlak yetkiye sahip olup öyle devam edemiyoruz? Fakat Cosimo iktidarın kaynağının artık tümüyle meşru olmayıp öyle ya da böyle "ele geçirildiğini" ve bu yüzden daima iğreti ve geçici olacağını anlamıştı –onun modernitesi de buydu. Herhangi bir etkili ve kati çözüm eşit derecede etkili ve kararlı birinin saldırısını bekleyen bir kaleden farksız olacaktı. O yüzden sürekli müzakere halinde, sürekli taviz vermeye hazır görünmek çok daha iyiydi. Nihayetinde işin sırrı insanları, tam mutlu olmasalar da, *yeterince* mutlu edebilmekti. Onları denetim altında tutmaktı.

Veduto olmak önemliydi. *Podestà* seçim torbasından bir isim çektiğinde –mukaddemler ya da On İki İyi İnsan için olabilir– seçim görevlileri seçilen kişinin bir şekilde o makama gelmekten men edilip edilmediğini kontrol etmek zorundadır. Vergisini ödemiş midir? O ya da ailesinden herhangi biri aynı makamda son iki sene içerisinde görev yapmış mıdır? Kendisi hâlihazırda Floransa'da mı ikamet etmektedir? O ya da herhangi bir akrabası hâlihazırda başka bir konsül ya da heyetin üyesi midir? Geçmişte, seçimin dürüst bir piyango gibi olduğu zamanlarda, münasip biri bulunana kadar torbadan pek çok ismin çekilmesi gerekebilirdi. Torbadan çekilmek *veduto* olmaktır: "Görünen." Bir makama gelmek ise *seduto*dur: "Yerleştirilen." Hangi ismin hangi torbaya konacağının tayin edildiği tetkikin sonuçları gizli olduğundan mukaddem makamı için *veduto* olmak –ya da daha iyisi *gonfaloniere della giustizia* için –büyük bir şerefti. Bu titiz eleme sürecini geçtiğinizi ve mümtaz bir vatandaş olduğunu gösterirdi. Yeni danışma heyetleri kurulduğunda bir *veduto* olmak çoğunlukla dâhil olabilmeniz için yeterli kıstas sayılırdı.

Yeni "seçim" sisteminde –her torbada yüzlerce yerine sadece on isim– *veduto* ya hiç yoktu ya da çok azdı. Ahali hüsrana uğradı. Kısa süreliğine anayasal idareye dönülmesinden sonra 1443 tarihinde tekrar seçimlerin kontrolünü ele geçiren *accoppiatori*, sanki

seçimler olması icap ettiği şekilde yapılıyormuş gibi, bolca *veduto* olacak şekilde sistemi değiştirmeye başladı. Kısacası ellerinde şapkadan çıkmış ve bir makama getirilmeye münasip olmayıp sadece *veduto* olabilecek isimler vardı. Hile gün gibi ortada olsa da halk yine de memnun oldu. Çünkü bir yandan bu şerefe nail olurken diğer yandan da mesuliyetten kurtulmuş oluyorlardı. İşte sahte demokrasinin kendine has mahcubiyeti böyle bir şeydir: Soytarılığa iştirak etme daveti. Bunu hepimiz hissetmişizdir. Fakat Cosimo yeni bir halk siması yaratmakla meşguldür: Sistem kendisine sus payı ve halk nazarında itibar kazandırdığından sisteme inandığını ilan edecek bir zat. Sanki *ona bir eşitmiş gibi* muamele etmektedir. Çoğu nice önemli makamda defalarca görev yapmış Medici sülalesi mensupları olan sekiz mukaddemin arasında çoğunlukla bu göreve hasbelkader sadece bir kez gelebileceğini bilen birisi olurdu. Özel bir kıyak. Mukaddemlerin pahalı kıyafeti olan kırmızı cübbeyi alabilmek için bir yıllık maaştan fazla eden yaklaşık yüz florin harcardı; tüm akrabaları tarafından ağırlanıp tebrik edilirdi. Fakat "iktidarı" elinde tuttuğu iki ay müddetince hiçbir soru sormayıp alınan kararları etkilemeye çalışmaması gerektiğini bilirdi. Bir yorumcu "Çoğu makam sahibi olur ama pek azı yönetmek için seçilir," diye yazmıştır.

Rejimin gücü elinde tutmak için kullandığı mekanizmalar ne kadar gizli olursa olsun neticeleri artık herkesin malumuydu. Cosimo'nun yakın çevresine mensup fertlerden mürekkep bir zümre dilediği gibi at koşturmaktaydı. Ve servetlerine de servet katıyorlardı. Yabancı elçiler işlerini Palazzo della Signoria yerine Cosimo'nun *palazzo*sunda hallediyordu. Hatta Milano elçisi Cosimo'nun evinde kalmaktaydı. Her karar Medicilerin onayına tabiydi. İtalya'nın diğer yöneticileri adamın unvanı haricinde her şeyiyle bir hükümdar olduğunu düşünüyordu. Fakat isim deyip geçmemek gerekir. Yoksa hükümdarlar taç giyme merasimlerine bu derece önem verirler miydi? Tüm mukayeselere rağmen Floransa vatandaşının hali Papalık Devleti ya da Milano tebaasıyla

bir değildi. Eşit derecede güçsüz olup cumhuriyetçilik edebiyatıyla avutulur ya da enayi yerine koyulurdu. Kralının huzurunda vakur bir edayla başını eğerken bunun Tanrı'nın iradesi olduğunu söylerdi. Ya da bu adamın bir gasıp olduğu ve kaba kuvvetle onu mecbur ettikleri için başını eğdiğini söyleyerek kendisini teselli ederdi. İyi de neden boyun eğerdi? Nihayetinde Halk ve Komün Konsülleri hâlâ mevcudiyetini *muhafaza ediyordu*. Veto yetkisini haizdiler. Mediciler döneminde Floransalıların zihinlerini siyasi hürriyetin gelmemek üzere gittiği endişesi sürekli meşgul etti. Uzayıp giden diktatörlüğün örtülmüş gerçekliğinin üzerine heyecan dolu bir siyasi düşünce taştı. Olur da harp nihayete eğerse içeride siyasi bir hesaplaşmanın yaşanması kaçınılmazdı.

YENİ KURULAN Milano cumhuriyetinin hizmetindeki Francesco Sforza, Venedik'le savaşıyordu. Aynı zamanda Medici bankasından da para almıştı. Fakat Milano halkı çok geçmeden bu *condottiere*nin asıl derdinin şehri ele geçirmek olduğunu fark etti. Kendilerini ona karşı koruyabilmek adına ondan habersiz Venedik'le sulh imzaladılar. Yetmedi. Sforza şehri kuşatıp ikmal yollarını keserek onu açlığa mahkûm etti. Bölgedeki en büyük askeri güce sahip olduğu şüphesizdi. Birden Cosimo bu sonradan görme adamı Milano dükü olarak tanıyarak hem Floransa'yı hem de İtalya'nın geri kalanını şok etti. Acaba bunu bankasının Sforza'ya borç olarak verdiği muazzam meblağı geri alabilmek için mi yapmıştı? Cosimo'nun yakın çevresindekilerin bile çoğu öfkeli ve şüpheliydi. Yoksa gerçekten de Venedik'in zayıf Milano cumhuriyetini gittikçe daha fazla tesiri altına almasının Floransa açısından ciddi bir tehdit olduğuna mı hükmetmişti? Belki de her iki sebep yüzünden yapmıştı.

Her halükârda Medici bankası bu ani ittifak değişikliği öncesinde Venedik'teki tüm parasını ve malını çekmişti. Öfkelenen Venediklilerin misilleme olarak el koyabilecekleri hiçbir şey

yoktu. Çaresiz kaldıklarından Medici aleyhtarı hissiyatı körüklemek için Floransa'ya bolca ajan gönderdiler. Fakat Venedik, Floransa ile Milano'ya saldırılabilmek için Napoli'yle ittifak yaptığında Floransalılar tekrar Cosimo'nun safında yer aldı. İtalya'da birliğin temelinde müşterek bir düşmanın varlığı yatar. Machiavelli, Floransalılardan bahsederken "Hiçbir galip zümre, hasmane bir zümrenin var olduğu zaman haricinde, birliğini muhafaza etmeyi başaramamıştır," der.

Nihayetinde yeni başlamış ve Floransalılar açısından kötü giden bu yeni savaşı nihayete erdiren de tüm İtalya'nın müşterek düşmanı oldu. Mayıs 1453'te Osmanlı Padişahı II. Mehmet, Konstantinopolis'i ele geçirdi. Doğu Hıristiyan dünyası ortadan kalktı. Kudretli Türkler bir kez daha Adriyatik sahillerini vurmaya başladı. Bu 11 Eylül boyutlarında bir uyanışa sebep oldu. Didişmeyi bırakma vakti gelmişti. 1454'te Lobi Barışı imzalanırken 1455'te, utanmaz bir palavracılıkla, ilan edilen "En Kutsal Birlik" Roma, Milano, Venedik, Floransa ve Napoli'yi kafirlere karşı bir araya getirdi. Yunanlıların Kutsal Ruh'un mahiyetine dair bu denli inatçılık edip kendilerini İslami dalga karşısında yalnız bulmalarının Cosimo açısından büyük bir talih olduğu ortaya çıkacaktı.

BU ANİ ve beklenemeyen barışla Floransa'daki siyasi hesaplaşma kaçınılmaz hale geldi. Sonu gelmez savaşlar, 1448'deki veba salgını ve 1453'teki deprem ekonomilerini harap etmişti ve Floransalıların çoğu açlıktan kırılıyordu. Konsüller rejimin *accoppiatori*sinin müdahalesi olmadan eskisi gibi kurayla seçim yapılması usulüne dönülmesinde ısrar ettiler. Çok geçmeden istedikleri türden biraz daha tarafsız ve daha az Medici yanlısı *signoria*ya sahip olsalar da bu *signoria*nın koyduğu emlak vergisi zenginleri fazlasıyla rahatsız etti. Cosimo metanetini koruyup vergiyi desteklediğini söyledi. Alt tabakanın desteğini almak onun için önemliydi. Fakat yoldaşları onun kadar metin değildi. İleri

gelenler vergi ödemektense mülklerini satmaya başladı. Hâlâ tatmin olmayan konsüller şimdi de yeni, serbest ve adil bir tetkik istiyorlardı ki bu da seçim torbasında daha fazla Medici karşıtı ismin yer alması demekti. Hizmet etmeye ehil kişilerin tarafsız biçimde seçilmesinden sonra hükümet gerçekten de rasgele seçilenlerle kurulursa ne olurdu? Medicilerin başına neler gelirdi?

Telaşlanan rejim kendi lehlerinde bir *signoria* seçebilme ümidiyle konsüllerden tekrar sınırsız yetki verilmesini talep etti. Kabul etmediler. Konsül üyeleri oylarını (aslında fasulye taneleri) gizli olarak kullandığından kimin kimi desteklediğini anlamak kolay değildi. Kanun teklifi bilmem kaçıncı kez geri gönderilince mukaddemler oyların açık olarak verilmesini istedi. Bu noktada Başpiskopos Antonino konsüllerin safında yer alarak rejimin zorbalarını eğer anayasayı bu şekilde değiştirmeye kalkışırlarsa aforoz etmekle tehdit etti. Kim bilir belki de Kilise, Medicilerden çok fazla para aldığından artık bağımsızlığını ilan etmesi gerektiğini düşünmüştü. Gizlice oy kullanan Halk Konsülü ve Komün Konsülü bir kez daha kanun teklifini reddetti. Söylenenle hakikati bir araya getirmeye kararlıydılar. Floransa'nın anayasasının öngördüğü biçimde yönetilmesi gerekiyordu. Hürriyet istiyorlardı.

Bunlar 1458 yılının yaz mevsiminde cereyan etti. *Signoria*nın Medici taraftarı mukaddemleri son çare olarak, 1434 tarihinden beri ilk kez, parlamentoyu toplantıya çağırmaya karar verdi. Cosimo'nun onayı istenip alındı. Fakat önce Milano elçisinin Sforza'yı Floransa'ya asker göndermesi için ikna etmesini beklediler. Piazza'nın giriş çıkışları Milano'dan gelen askerler tarafından tutulduğunda parlamentonun gerektiği gibi yapılmasından başka çare kalmayacaktı. Yaşlı, yorgun ve çok hasta olan Cosimo akıllılık ederek katılmadı. "Güvenlik meselelerinde" tam yetki sahibi yeni bir yüz kişilik konsül teşkil edildi. Bu kalıcı bir *balia* olsa da o tehlikeli ismi kullanmaktan imtina ettiler. O tarihten itibaren meşruiyet bahanesi tamamıyla formaliteden ibaret hale geldi: Sınırlı sayıdaki insan müdahale korkusu olmadan birbirlerini diledikleri

makama terfi ettirebiliyordu. Ancak Medicilerin dediğinden çıkmamayı kabul ederseniz katılmanıza izin verilirdi. Gerçek bir muhalefet ancak silahla yapılabilirdi fakat kimsede bunu yapacak yürek yoktu. Bu, rejim için bir başarı olsa da diğerlerine hoş görünmeyi, müteşekkir müşterilerin çatışmasını ve insanları açıkça istemediği şeyleri yapmaya ikna etmenin verdiği hazzı tercih eden Cosimo açısından bir yenilgiydi. Fakat günümüzde bu tür şeyleri mümkün kılan ikna araçları –modern medya, seri üretim ve toplu tüketim- Medicilerin döneminde mevcut değildi. Ya da hiç kimse görünüşte muhalif ama el altından işbirliği yapan iki zümrenin dönüşümlü olarak, "siyasi haklara sahip" bir kitlenin isteği doğrultusunda, iktidara gelip gitmesi hilesini henüz düşünememişti. İki partili demokrasi stratejisinin hayata geçmesine daha çok vardı. Bu arada Cosimo'nun kafası gittikçe daha fazla ahiretle meşgul olmaya başlarken dostları da rakibe dönüşmeye başladı.

Medici bankasının merkez şubesinin müdürü Giovanni Benci ölmüştü. Cosimo'nun küçük ve gözde oğlu Giovanni'nin müdür olarak selefinin yerini tutamayacağı anlaşıldı. Kâr ve zararı hesabı yapmak yerine lüks bir hayat sürmeyi tercih ediyordu. Aşırı şişmanlamış olup Roma'da Papa'nın elçisi olarak görev yaparken kendine güzel bir köle kız satın aldı. Bu, aile geleneği haline gelmişti. Hüsrana uğrayan Cosimo, dünyanın en büyük yalakalarından biri olan, Cenevre şubesi müdürü Francesco Sassetti'yi oğluyla birlikte çalışması için memlekete çağırdı. Bu, ihtiyar bankacının ipleri elden kaçırmaya başladığına delaletti. Bu değişiklik Sassetti'nin hoşuna gitmedi. O konuma yaltaklanarak gelmiş olduğundan disiplini sağlaması mümkün değildi. Milano'da bir şube açıldı fakat seneler önceki Ancona'nın teşebbüsü gibi bu şubenin ana amacı da Sforza'ya hizmet etmekti. Milano'da çok az ticaret olduğundan alışverişten kâr elde etme ihtimali de çok azdı. Bir banka iş yaparak ekonomiye fayda sağlarken –mesela Venedik'teki gibi bir ekonomi- Milano'da dükü ihtiyacı olandan daha fazla harcamaya sevk etmekten başka bir vazifesi yoktu.

Yine de nihayet İtalya'da büyük ölçüde barış hâkimdi ve Cosimo bunda payı olduğu için itibar görüyordu. Onun ferasetini gösteren asıl şey Venedik yerine Milano'yu müttefik olarak seçmesi değil de siyaset oyunundaki büyük oyuncu sayısını mevcut devlet sayısına denk gelecek biçimde azaltmayı başarabilmesiydi. Milano'da çakılıp kalan Sforza artık bir serseri mayın, devleti olmayan bir askeri güç değildi. Üstelik artık gelir elde etmek için savaşması da gerekmiyordu. Cosimo'nun bunun sonuçlarını öngördüğü söylenemez. Dük olma mücadelesinde Medicilerin ona akıttığı paraya karşılık Sforza'nın Floransa'nın Lucca'yı ele geçirmesine yardım edeceğini zannetmişti. Hiç beklenmeyecek şekilde Sforza kılıcını duvara asıp evlenerek, meşru ve gayri meşru, on dokuz çocuk yapıp sahip olduklarının keyfini çıkardı.

ÇOĞUNLUKLA yataktan çıkmayacak halde olan Cosimo artık kamu görevlerini kabul etmiyordu. Orta yaşlı olan oğulları da hastaydı. Tümü guttan mustaripti. Taşradaki konaklarında olmadıkları zamanlarda bu üçünün şehirdeki inşa ettikleri büyük *palazzo*nun etrafında, güzel koleksiyonları ve eşyaları arasında, taşınması gerekiyordu. Yerinden kaldırılan Cosimo acıyla inledi. İdrar tutmayla ilgili sorunu vardı. Eflatun'un ebedi hayata dair fikirlerine kafayı taktığından onun eserlerinin tümünün tercüme edilmesi için hiçbir masraftan kaçınmadı. Artık işlerinin çoğunu Palazzo Medici'nin merkezindeki penceresiz, mum ışığıyla aydınlanan şapelden idare ediyordu. Buranın duvarları Cosimo ve ailesini Müneccimlerle birlikte gösteren Gozzoli'nin muhteşem *Üç Kralın Seyahati* adlı eseriyle süslüydü. Müneccimler eşekleriyle uzak mesafelere ağır yükler taşırken gösterildiğinden sanki bankayla İncil aynı potada harmanlanmış gibiydi. Resimde atın üzerinde duran maymunla bir de çita vardı. Banka arada bir egzotik hayvan alışverişi de yapardı. Sonuç olarak 1458 darbesiyle alakalı hiç kimseyi aforoz etmemiş olan Başpiskopos Antonino

mukaddes olması gereken bu resimlerin gereksiz ayrıntılarla seyircinin dikkatini dağıttığını söyledi. Maymunla çitadan bilhassa bahsetti. İşte müesses kilisenin birlikte varlığını sürdürdüğü rejime yönelik eleştirisi buydu.

Cosimo ahalinin sesine kulak verdi. Mihrabın üzerinde Lippi'nin Meryem ve Oğul tablosuna ek olarak Kurtarıcı'nın ıstırabına ait gerçek parçaları ihtiva eden bir emanet sandığı vardı. Böylesine denk gelmek kolay değildi. Ayrıca kendisini daha emniyette hissetmek için de, olur da günün birinde birisi cepheden hücum edecek cesareti bulursa diye, gizli bir kaçış tüneli yaptırmıştı. Cosimo rejimin adamlarını bu minik şapelde kabul edip "şehrin sırrını" tartışırdı. 1459 senesinde Francesco Sforza'nın oğlu Galeazzo ve 1461'de Mantua markizinin oğluyla yine aynı şapelde görüştü. İkinci hadisede hem Cosimo hem de Piero gut yüzünden öyle ıstırap içerisindeydi ki genç ziyaretçiye büyük evi gezdiremediler. Yürüyebilen halde sadece Giovanni vardı. Aksayan ve bir kolu hizmetkârın omzunda olan bu obez adam yürüyebileceği konusunda ısrar etse de merdivenlere gelince pes etti. Ne paranın ne de sihrin bir faydası yoktu. Avrupa'nın dört bir yanına mal sevk eden Mediciler artık üst kata nadiren çıkabiliyordu.

Giovanni 1463'te öldü. Sıranın onda olduğunu bilen Cosimo bunalımdaydı. Cenaze merasiminin her ayrıntısını hesapladı. Kesenin ağzını açtığı şüphesizdi. Şehitlerin kutsal emanetlerinin hemen başucunda, San Lorenzo Kilisesi'nin merkez koridorunun altına defnedilecekti. Lahdin üzerinde onu kilise zeminindeki, anlaşıldığı üzere ebediyeti simgeleyen sihirli bir desen olup iki çapraz yaprağı çevreleyen mermer bir daire olan, mezar taşına bağlayacak bir taş sütun vardı. Günümüzde San Lorenzo'yu ziyaret edenlere etkisi hem mütevazı hem de kesinlikle merkezidir: Bir bankacının mesleği. Pek fark edilmese de rahibin ayaklarının altındaki zemin odur. Cosimo'nun ruhuna aralıksız 365 gün dua edilmesi için son kez büyük bir bağışta bulunulmuş ve dört kadın köle de dâhil olmak üzere cenazeye katılan herkese kaliteli elbiseler dağıtılmıştır. O dört kadına dair elimizde başka hiçbir bilgi yok.

5

Mavi Kan ve Beyaz Filler

1466 AĞUSTOS'UNUN sıcak gündüz ve gecelerinde Floransa'nın *palazzi*si ve sokaklarında eski bir dram sergilenmektedir. Şehir bir kez daha iki silahlı kampa bölünmüştü. Bir kez daha iktidarın el değiştirmesi an meselesiydi. Yine de baş aktörler son derece mütereddit görünüyordu, sanki daha önce defalarca provası yapılmış oyunu sergilemekten çekiniyor ya da bu farklı dönemde tekrar nasıl sergileyeceklerini bilmiyorlardı.

Cosimo ölmüştü ve bir şeylerin değişmesi gerekiyordu. Asiler bankacının rejimini devirmek için destek almaya geldiklerinde sürgündeki Palla Strozzi, Girolamo Machiavelli'ye "Cosimo varken planınız işe yaramaz, o yokken de o plana gerek kalmaz," demişti. Cosimo seviliyordu ve para ondaydı. Eski ve varlıklı sülalelerin mensupları ona "baba" diye hitap ederdi. Yine de kendilerini rejimi onun *için* değil de onunla *birlikte* inşa ettiklerine inandırmışlardı. Hele oğlu için kesinlikle değildi. Piero'nun veraset hakkı, özel bir karizması ve belki o kadar çok parası yoktu. Banka zor durumdaydı. Bankaların genel olarak durumu pek iyi değildi. Dolayısıyla 1458 tarihinde Medicilere yönelik hukuki kurumlardan kaynaklanan ve anayasa temelli olan tehditten çok daha büyüğü şimdi de Cosimo'nun rejimdeki eski ortaklarından –onlarca yıl anayasayı kendi çıkarlarına göre tahrif edenler– gelmekteydi. Birden dört açıkgöz ihtiyar hürriyetten dem vurmaya başladı.

Cosimo'nun en eski işbirlikçilerinden biri ve şehrin yeni başpiskoposunun kardeşi olan Dietisalvi Neroni, Medici *palazzo*nun genişletilme planını duyunca kendisininki gölgede kalacağından son derece müteessir oldu. Çünkü böyle bir şeye izin vermesi öneminin azaldığı şeklinde yorumlanabilirdi. Neroni, Cosimo'nun ölümünden hemen sonra Milano'daki Francesco Sforza'ya mektup yazarak Cosimo'nun *reggimento*nun diğer üyelerinin babası olması gibi onların da şimdi Piero'nun babaları olacağını söyledi –diğer bir tabirle Mediciler artık yönetici sülale değildi. Bu *krallık* değil de oligarşidir.

Agnolo Acciaiuoli, tıpkı Cosimo gibi, Rinaldo degli Albizzi'ye muhalif olduğundan 1430'lerde sürgüne gönderilmiş olup en başından beri Medici rejiminin parçasıydı. Fakat 1463'te Acciaiuoli'nin gelini kocası Raffaello'dan ayrıldı. Kadın kocasının oğlanları tercih ettiğini ve ihtiyar Agnolo'nun da şiddete meyilli olduğunu söyleyerek şikâyet etti. Drahomasını geri istedi. Bardi sülalesinden olduğu için istediği para 8.500 florin gibi büyük bir meblağdı. Hakem olarak çağrılan Cosimo genç kadının drahomasının teminat altına alınmasını, ondan sonra da kendi hür iradesiyle kocasına geri dönüp dönmeyeceğine karar vermesi gerektiğini söyledi. Bu, Agnolo'nun hoşuna gitmedi. Cosimo'nun, diğer oğlu, Lorenzo Acciaiuoli'ye Toskana'daki ilk müsait piskoposluğa tayin edileceği sözünü verdiği halde bu piskoposluk meselesinin bağlı şehir Pisa'da hassas bir mevzu haline geldiğini gördüğünde fikir değiştirip kendi akrabası Filippo de' Medici'yi seçmesiyse hiç hoşuna gitmedi. Agnolo, Dük Francesco Sforza'ya gönderdiği mektuplardan birinde "Cosimo ile Piero soğuk insanlar," diye yazdı. "Hastalık ve ihtiyarlık onları öyle korkaklar haline getirdi ki canlarını sıkan ya da zahmet gerektiren her şeyden kaçıyorlar." 1458 tarihindeki parlamentoya Milanolu askerlerin nezaret etmesinden beri herkes kendisini Sforza'ya rejimin müstakbel önderi gibi göstermeye çalışıyor gibiydi.

Bunun tek istinası Luca Pitti'ydi. Yetmişine merdiven dayamış olan Pitti daima Cosimo'nun çevresindeki en otoriter ve demokrasi karşıtı kişi olmuştu. *Gonfaloniere della giustizia* olarak cumhuriyetçi muhalefeti sindirmek için 1458 parlamentosunu toplantıya çağıran kişi odur. Medici sülalesinin kendisine hiçbir yanlışı olmadı fakat şehirdekilerin tümünü gölgede bırakacak bir *palazzo* yaptırmakla meşgul aşırı zengin bir bankacı olan Luca'nın Cosimo öldükten sonra kimsenin önünde diz çökmek gibi bir niyeti yoktu. Kasım 1465'te, Piero de' Medici, Floransa'yı yönetmek için Sforza'nın desteğinin alınmasında ısrar ettiğinde, Pitti, Milano tarafından yönetilmektense Şeytan tarafından yönetilmeyi tercih edeceğini söyledi. Bunu söyleyerek bir anda, dış siyasette pek de tutarlı olmayan, muhalefetin lideri haline geldi.

Dördüncüsü ve içlerinde en karizmatiği olan Niccolò Soderini belki gerçekten de tutkulu bir cumhuriyetçiydi. Ya da tek derdi seçim torbalarını, tek bir sülalenin hâkim olmayacağı üst sınıf oligarşisini sağlayacak şekilde, yeniden düzenlemekti. Floransa'nın ileri gelenleri Cosimo'nun "yeni ve adi insanlara" eski sülalelerin üzerinde ve onların menfaatinin aleyhine güç vermesinden hep nefret etmişti. Niccolò, kardeşi Tommaso Soderini'nin Medici zümresi bünyesinde önemli bir sima haline gelmesine de gücenmiş olabilir. Floransa'da hep olduğu gibi şu ya da bu yönde gerilen yoğun bir sülale ağı mevcuttu. Mesela Cosimo daima Agnolo Acciaiuoli'nin yeğeni, Agnolo'nun kızı Laudaima'yla evli olan, Pierfrancesco de' Medici'yi kötü yönde etkilediğini düşünmüştü. Pierfrancesco önemliydi; Cosimo'nun kardeşi Lorenzo'nun tek oğlu olduğundan, bankada çalışmayıp hükümette önemli bir mevkie gelmeye uğraşmadığı halde, tüm bankadaki Medici hisselerinin yüzde ellisi ondaydı. Cosimo'nun ölümüyle Pierfrancesco teoride Piero'yla eşit ortak oldu. Kendine dost toplamak gibi bir gayesi olmadığından elinde büyük miktarda sermaye birikmişti.

ANCAK ölümünden sonra Cosimo'nun otoritesini sürdürebilmek için mutabakata ne kadar güvendiği ortaya çıktı. *Otto di guardia* denen sekiz emniyet müdürünün özel yetkileri sona ermek üzereydi. Piero onları yenilemek istedi. Rejimin ihtiyarları ona karşı çıktı. Yetkiler yenilenmedi. Piero, *accoppiatori*nin güvenilir, Medici yanlısı bir *signoria* seçmeye devam etmesini istedi. İhtiyarlar eski rasgele seçime dönülmesi hususunda ısrar etti. İstedikleri oldu. İlk rasgele seçilen *gonfaloniere della giustizia*nın dörtlüden biri olan Niccolò Soderini olması da ne büyük sürprizdi. 1465 sonundaki iki aylık idaresinde hiçbir şey olmasa da bu sayede şehrin radikal biçimde bölündüğünü fark etti. Acciaiuoli ileride "Dünyayı böldük, bölünme lider üretir ve liderler de gergin olur," diyecekti.

Piero gergin olmakta yerden göğe kadar haklıydı. Bankayı Cosimo'dan devraldığında yeterli sermaye olmadığını ve çok yayıldıklarını fark etti. Tüm borçları tahsil etmeye çalıştı. Bunu yapmasını ona tavsiye eden kişi gizli düşmanı Dietisalvi Neroni miydi? Machiavelli, *Floransa Tarihi*'nde bunun Piero'yu gözden düşürmek için Neroni'nin tertiplediği bir tezgâh olduğunu iddia eder. Başarılı manevi babalar borçlarını zorla geri almaya kalkmaz. Şirketlerin çoğu ödeyemedi. İnsanlar gücendi. Palazzo Medici'ye gelen arzuhallerin sayısı birden düştü. Herkes daha büyük bir *palazzo* sahibi olan Luca Pitti'ye hürmetini sunmaya başladı. Bir hami rekabeti baş göstermeye başlamıştı.

Derken Mart 1466'da, hiç olmayacak bir zamanda, Francesco Sforza öldü. Dükün karısıyla oğlu derhal Floransa *signoria*sından, Sforza sülalesinin Milano'ya bağlı tüm toprakları miras almasını teminat altına alacak askerlerin parasını ödeyebilmek için, 60.000 florin borç istedi. Dietisalvi Neroni ile Agnolo Acciaiuoli, Milano hakkındaki tavırlarını derhal değiştirdi. Yıllarca Sforza'nın desteğini alabilmek için yapmadıkları dalkavukluk kalmadığı halde, Piero'nun potansiyel ordusu olarak gördükleri, onun varislerine borç vermeyi reddettiler.

Değişim hızlanır. Mayıs 1465'te dört yüz ileri gelen Floransa vatandaşı seçimin kurayla yapıldığı eski yönetim sistemini desteklediklerine dair yemin edip imza atarlar. Piero'nun kuzeni Pierfrancesco de' Medici de imza atanlar arasındadır. Onu böyle davranmaya Acciaiuoli sülalesine mensup karısı ve kayın pederi mi ikna etmişti? Yoksa siyasetten uzaklaşmanın bankanın hayrına olacağına karar vermişti? Bu nedenlerin Piero için pek önemi yoktur. Gut yüzünden felç olduğundan kimi günler sadece dilini oynatabilmektedir. En büyük iş ortağı da kuyusunu kazmaktadır. Herkes onun ne kadar aciz olduğunu görebilmektedir.

Haziran 1465'te hükümet, Medici'nin adamlarının 1458 parlamentosundan sonra her şeyi Medici hükümetinin istediği şekilde yapabilmek adına kurduğu kalıcı *balia* olan, sözde Yüzler Konsülü'nü dağıtmayı tartışmaya başladı. Onun kaldırılmasıyla eski anayasaya dönüş tamamlanmış ve sülalenin gücü sona ermiş olacaktır. Cosimo'nun ölümünü müteakip Palla Strozzi'nin öngördüğü değişim vuku bulmak üzeredir. Piero yenilmiştir, fakat... Fakat kendisi farklı türde bir yenilik getirip sülalenin yapısını ve onun rejim bünyesindeki diğer ileri gelen sülalelerle olan ilişkisini kökünden değiştirirse her şey farklı olabilirdi. Bu bitmek bilmez ve boğucu Toskana yazında siyasi aciliyetler onlarca yıl önce başlamış bir temayülü hızlandırıp sonunda yepyeni bir şeyin doğmasına sebebiyet verdi.

DAHA ÖNCE söylediğimiz üzere paranın asıl skandalı geleneksel hiyerarşiyi ciddiye almamasıdır. Sıradan bir zanaatkar bir servet kazanıp üzerinde pahalı bir kıyafetle ortalıkta dolaşmaya başlayabilir. Derebeylik düzeni yıkılır. Fakat para, huyu gereği, bir kez kazanıldı mı –sözde– satın alınamaz olanı satın almayı kafayı takar. Belki ilk nesil dünyevi zenginlikle mesut olabilir fakat sonra gelenler paraya dayalı olmayan ve geçmişte ancak kan yoluyla elde edilebilen bir imtiyazı arzularlar. Nihayetinde fert, en zengini

bile, değerinin parayla mukayese edilmesine, bilhassa da o parayı kazanan kişi kendisi değilse, itiraz eder. Kısacası Akhilleus'un insan emsalsizliğinin bedeli olmadığı düşüncesine geri dönüp bütün kibirlerin temeline ulaştık: Ben farklı olmak istiyorum ama nasıl?

Tedrisat güzel bir başlangıç noktasıdır. Para onu satın alıp sonra da paranın ötesine geçen bir değer üretir. Sanat da aynı kimyayı sağlayabilir. Kendisine Palazzo Medici'deki sanat eserleri gösterilen Galeazzo Sforza (Francesco'nun oğlu) "Para tek başına burada sağlanan şeyle baş edemez," der. Yine de her şeyi parayla satın almak mümkündür.

Zengin bir bankacının sahip olması gereken eğitim nedir? Giovanni di Bicci, Cosimo'yu hümanist hocalarıyla tanıştırdığında yaptığı şey adetlere uymaktan ibaretti. Cicero'dan etkilenen genç adam asil önder idealinin tesirinden kendisini kurtaramayıp öyle biri olmak istedi. Kurayla seçim sistemine dayalı Floransa anayasası bu tür emelleri yasaklasa da bunu tatbik edecek güce sahip olmadığından para harcayarak muğlak ve örtülü bir güce sahip olacak bir zengini davet etmek zorunda kaldı. Eğer herhangi bir demokrasinin en büyük sorunlarından biri büyük sermaye ve onu elinde tutanların, asil olan ya da olmayan, siyasi emelleri konusunda ne yapılacağı ise Floransa'nın bunu yanlış anladığı kesindi.

Kendi içerisindeki birçok çelişkinin –şahsi menfaatle kamu menfaati arasında, para kazanmayla cennete gidebilme arasında– mutlaka farkında olan Cosimo üç oğlunu farklı ve birbirinden ayrı alanlarda yetiştirmeye karar verdi. En büyükleri Piero devlet adamı olacak şekilde yetiştirildi; gözdesi Giovanni bankada çalışacaktı; ecnebi çehreli gayri meşru Carlo ise Kilise'ye katılacaktı. Sanki Cosimo'nun başarılarının üç ipliği birbirinden ayrılıyor gibiydi. Gerçi Cosimo'nun dehası bu üç ipliği birbirine bağlayabilme kabiliyetinde yatmaktadır.

Titizlikle tasarlanan bu planlarda şahısların mizaçları ya da şartlar hesaba katılmadı. Carlo piskopos olmaktan memnunken şişko Giovanni bankadaki işine pek ısınamadı. Neşeli, sevilen ve

gururlu biri olup şahsi simgesi olarak tavus kuşunu seçti. Giovanni civarında tarım arazisi olmayan Fiesole'de oğlunun neden villa yaptırdığını anlamayan Cosimo'ya "Manzarası çok güzel," dedi. Cosimo'ya göre villa daima bir çiftlik eviydi. Çocuklarına pahalı bir eğitim aldırdığında onların değer yargıları da değişmeye başlar. Cosimo'nun, kendi aldığı eğitim onun babasının izlediği yoldan radikal biçimde ayrılmasına neden olduğundan, buna hazırlıklı olması gerekirdi.

Piero, belki de gözde evlat olmadığından babasını memnun etmek maksadıyla, oğullar içerisinde memlekette en çok vakit geçiren olup Cosimo'nun yaptırdığı bina ve sanat eserlerine nezaret etti. Şık mobilya ve güzel iç mekân tutkunu, durmak bilmez bir koleksiyoncu olarak resimli el yazmalarını ya da antika para koleksiyonlarını inceleyerek saatler harcardı. Üzerine aile arması işlenmiş ipek çarşafların üzerinde uyurdu. Fakat babası onun devlet adamı eğitimi almasında ısrar etti. Piero da onun dediğini yaptı. Pek çok makamda vazife ifa etti: Mukaddem, *accoppiatori* ve hatta *gonfaloniere della giustizia*. Şahsi simgesi olarak daima sahibine geri dönen şahini seçti. İnsanlar ondan bir şeyler istedikleri mektuplarında ona "Baban gibi onurlusun," diye hitap ederdi. Donato di Neri Acciaiuoli, *Hannibal ve Scipio Africanus'un Hayatı* adlı eserin önsözünde ondan "Babasının takdire şayan erdemlerinin en önde gelen taklitçisi," olarak bahseder. Fakat ne kadar taklit ederse etsin Cosimo'nun rolü Piero'ya müsait değildi çünkü Cosimo kimsenin yerine geçmemişti.

Cosimo'nun kral olmayı istediği yönündeki suçlamalar doğru değildir. Karışıklıklardan, belirsizliklerden hemşerileri Floransalıların anayasaya rağmen onu yüceltmelerinden güç alarak yükseldi. Floransa, kendi asillerinin ellerinden imtiyazlarını almıştı ve bir daha o günlere geri dönmek istemiyordu. Yine de tedrisat, bankacının çocuklarına aristokratik hevesler aşıladı. Hayatlarını mevzubahis asiller gibi sürdürmeye başladılar. Acaba doğuştan gelenden farklı olarak yeni ve eskisinden daha gelişmiş bir

aristokrasi *icat etmeyi* düşünmüş olabilirler mi –sadece kuvvet kullanarak iktidarı ele geçirmek yerine iki ya da üç zengin ve iyi yetişmiş nesil vasıtasıyla yeni bir sınıf yaratmak?

Avrupa'nın müteakip birkaç asırlık geleceği bu sorunun cevabına bağlı olurdu. Elbette ki bu sorunun cevabı hayırdır. Para ile kültür kişinin siyasi iktidarı varise aktarmasını mümkün kılacak mukaddes hakkı doğurmaya *yetmez.* Yine de... Eğer yeterince aydınlanmışsa, etkili bir propagandayla desteklenmişse, hiç durmadan benzer emellere sahip ya da bir zamanlar kraliyet mensubu olarak kabul edilmiş diğerleriyle evlenmişse işte o zaman belki dünya bu pahalı komediye, bu suni aristokrasiye inanabilir –özellikle de nihayetinde günün sonunda ve delillerin ışığında bu imtiyazlardan istifade eden kişiler kendilerinin sıradan vatandaşlar olduklarını ilan ediyorlarsa. 1466 yazını ipek çarşaflar üzerinde felç olmuş halde geçiren Piero de' Medici'nin kelebeğe dönüşecek bir tırtıl olduğu söylenemez. Fakat o sene bitmeden Medici sülalesini Floransa oligarşisinin yapışkan tahditlerinden kurtaracaktır. Medici bankacılar tefecilik sayesinde satın aldıkları kanatlarla nihayet gökyüzünde kanat çırpmaya başlayacaklardı. Guttan mustarip adam tüm cumhuriyetçileri kıskançlıktan yemyeşil yapacak bir evlilik planlamaktaydı.

Tıpkı sanat ve tahsil gibi evlilik de para alışverişini gerektiren bir şeydir fakat aynı zamanda paranın ötesine geçen bir ayrıcalık sahibi olabilme potansiyelini de taşır. Bunlar sayılabilen ve sayılamayan şeylerin birbirlerine sürtünüp birlikte parlamaya başladığı hayattaki ilginç anlardır. Geleneksel olarak drahomasıyla, kocasının koruma hakkını, satın alan kişi gelindir. Piccarda de' Bueri'nin 1.500 florini sayesinde kocası Giovanni di Bicci ilk yatırımını yapabilmişti. Bueriler güvenilir Floransalı tacirlerdi; o kadar. Piccarda'nın uzaktan kuzeni Medici bankasına Lübeck'te simsar olarak hizmet edip İskandinavya'dan papalık haracını toplardı; kürk, kehribar ve keten ticareti yapar; yerel vergi tahsildarlarını şaşırtmak için tüm hesapları İtalyanca tutardı.

Fakat müstakbel bir koca, ya da onun anne babasının, daha fazla itibar karşılığında daha az parayı tercih etmek gibi de bir seçeneği vardı. Sülalesinin onun bağlı olduğu kolunun şansı yaver gitmediğinden Contessina de' Bardi, Cosimo'ya fazla bir para getiremedi fakat o hâlâ bir Bardi'ydi. Bu kıymetli bir ittifaktı. Cosimo'nun oğlu Piero'ya eş olarak seçilen Lucrezia Tornabuoni daha da az para getirdi, sadece 1.000 florin, fakat mukabilinde daha çok itibar sağladı. Zamanında aristokrat olan Lucrezia'nın ailesi asillerin kamu hayatına iştirak etmesine mani olan yasağı aşabilmek adına ismini Tornaquinci'den Tornabuoni'ye çevirmişti. Kızın kanı maviydi. Floransalıların asillerin siyasete girmesini yasaklarken onların soyundan gelenleri bağrına basması çok ilginçtir. Pek çok modern demokrasi hâlâ bu çelişki yüzünden gerilir. Fakat Lucrezia hem asil olarak doğduğu hem de bir asil gibi tahsil gördüğünden özel konumunun hakkını veriyordu. İyi de asil gibi tahsil görmek ne demek? Bununla tahsilin bazı hakları satın alabileceğini kabul etmiş mi oluyoruz? Her halükârda Lucrezia kültürlü biriydi. Dini kardeşlik cemiyetlerinin ilahi olarak kullanacağı türden dini şiirler yazdı. Muhtemelen hasta kocasının gutlu eklemlerini de hesaba katarak köhne bir kükürt kaplıcasını yeniden inşa ettirip kendi küçük işletmesini de kurdu.

Piero'nun gayri meşru kızı Maria'yı da kabul eden –onunla birlikte biraz arazi de geldi– Lucrezia'nın Bianca ve Lucrezia isimlerinde iki kızı ve Lorenzo ve Giuliano isimlerinde iki oğlu dünyaya geldi. Hepsinden öte Lorenzo'nun son derece asil eğitimine nezaret edip çocuğun sırası geldiğinde kendisine bir eş seçmesinde önemli rol oynadı. Piero'nun sıhhati çok kötü olduğundan Lorenzo, ailesinin hâlâ gücü varken, çok erken evlenmek zorunda kaldı. Roma'daki Medici bankası simsarları çoktan bir Orsini'yi talip olarak düşünmeye başlamıştı. Bu, derebeyleri, kardinaller ve *condottiere*lerden oluşan bir sülaleydi. Yani kendi ordusuna sahipti. Kaçınılmaz biçimde evlilik söylentisi Floransa muhalefeti tarafından kullanıldı. Piero neden oğluna şehir

dışından bir gelin arıyordu? Machiavelli insanların "Onun kendi vatandaşlarını akrabası değil de kölesini olarak görmek istediğini" söyleyerek şikâyete başladığını yazar. Fakat derebeyleriyle bankacıların buluşmasından evvel Piero de' Medici'nin 1466'nın tehlikeli yazını sağ salim atlatması gerekecekti.

YATAKTAN ÇIKAMAYAN Piero onun lehine ve aleyhine olan kişilerin listelerinin çıkarılmasını ister. İlginç biçimde pek çok isim iki listede de yer alır. Bu hayra alamettir: Demek ki fikirler değişken ve himayeye açık haldedir. Ağustos sonunda hasta adam bir kriz tertipler. Bir tahtırevanda Careggi'deki ailesine ait villadan Floransa'ya götürülürken onu öldürmek isteyen kişiler tarafından pusuya düşürüldüğünü iddia eder. Suikastçılar, Ferrara Markizi Borso d'Este'nin askerleridir. Bu doğru olabilir mi? Piero paralarını Luca Pitti ile Agnolo Acciaiuoli'nin ödediğini iddia eder. Buna tepki olarak da silaha sarılır. Birden şehrin kuzeyindeki Medicilere ait tüm taşra hareketlenir. Bolonya'dan iki bin Milano askeri gelmektedir. Piero iş ortağı ve kuzeni Pierfrancesco'ya bana derhal 10.000 florin lazım der.

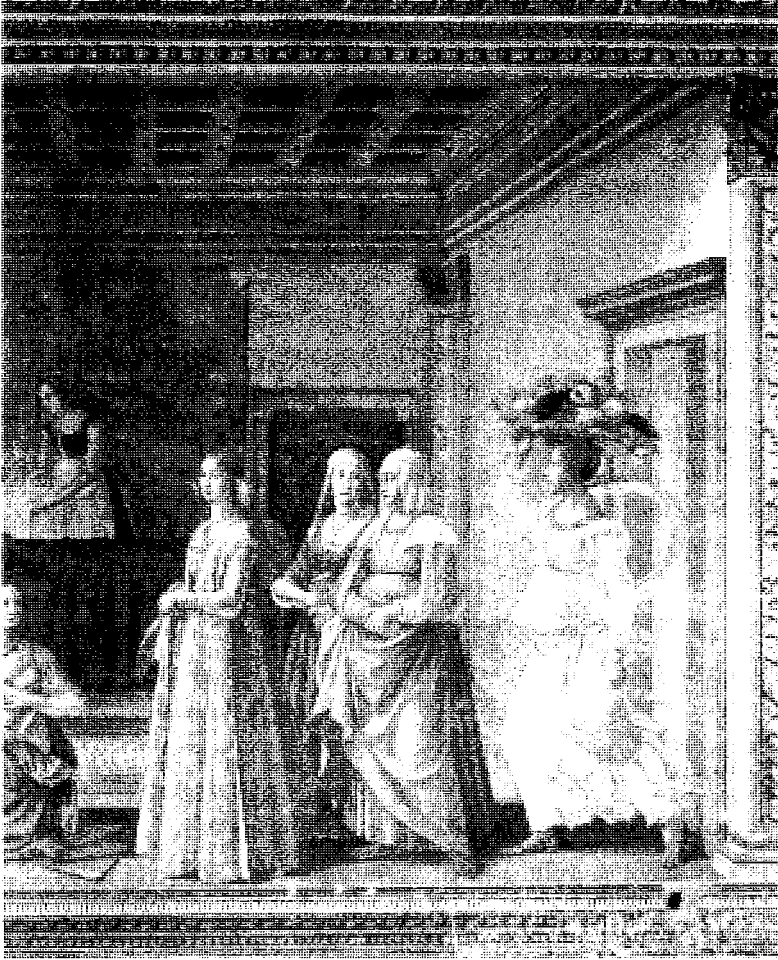
Pierfrancesco, cumhuriyeti koruyacağına dair yemin etmiş olsa da itiraz etmez. Neden? Bu pek makul görünmeyen suikast hikâyesine inanmış mıdır? Piero öldürülürse bankanın batacağından mı korkar? Nedeni her ne olursa olsun istenen miktarı nakit olarak tedarik eder. Birkaç saat sonra şehirdeki tüm ekmek, şarap ve silah toplanır. Bu ürünler mütereddit olanlar için mıknatıs gibidir. Saldırganlara karşı Palazzo Medici'nin etrafına iskeleler inşa edilir. Dost birliklerin içeri girmesine izin vermek adına en yakın şehir kapısı işgal edilir. Zahmet gerektiren her şeyden kaçan korkak hikâyesi buraya kadardır.

Muhalefet gafil avlanır. Gerçekten de Ferrara Markizi Borso d'Este ile ittifak içindedirler fakat Milanolular gelmeden evvel o ve askerlerini şehre sokmaları mümkün olacak mıdır? Piero'nun

yaptığı gibi keselerinin ya da halkın kesesinin ağzını açmaya hazırlar mıdır? Tereddüt ederler. Niccolò Soderini silah başına diye ısrar eder. Sokaklarda at üzerinde dolaşıp kendi saflarında olduğundan emin oldukları ahaliyi tahrik etmeleri gerekecektir. Derhal Piero'nun evine saldırmaları şarttır. Kaybedecek vakit yoktur. Fakat diğerleri "Ya kazandıktan sonra iktidarı halk isterse ne olacak?" diye sorar. Ya plebler Piero'nun *palazzo*sunu yağmaladıktan sonra diğer palazzo'lara saldırmaya başlarsa ne olacaktır? Gece vakti Palazzo Medici'nin kapısını silahlı adamlar çalar. Piero'nun müdafileri arasında panik baş gösterir. Fakat gelen onlara katılmak isteyen Antonio Ridolfi'dir. Muhalefet fırsatı kaçırır. Sadece para sahibi olmak yeterli değildir –mesela 1433 tarihinde Strozzi sülalesi Medicilerden zengin olsa da bu onları sürgünden kurtarmaya yetmedi– icabında onu nasıl kullanacağını da bilmek gerekir. Hepsinden önemlisi asla cimrilik yapmak gibi bir seçeneğin yoktur.

Piero bu melodramı 27 Ağustos'ta, yeni *signoria*nın oylamayla seçilmesinden bir gün önce, sergiledi. Acaba oylamadan kendisine muhalif biri çıkarsa silahlanmış olmasının daha iyi olacağını düşündüğünden mi böyle bir şeye kalkıştı? Yoksa seçimde bir şekilde hile yapmıştı ve sonucun lehine olacağını mı biliyordu? Sonunda yeni *signoria*nın tümüyle Medici taraftarı olduğu görüldü. Hileli ya da değil hiçbir şey daha istikrarlı bir seçim yöntemine ihtiyaç duyulduğunu bu kadar güzel gösteremezdi.

Bir *signoria* görevi diğerine devretmeden evvel dört günlük bir fetret dönemi yaşanmaktadır. Şehir her iki yanından yabancı birliklerce kuşatılmıştır. Her şey mümkündür. Müzakereler başlar. Piero düşünmeden alınacak kararlara mani olmak için sözler verir. Perde arkasında Medici bankası genel müdürü Francesco Sassetti, ihtiyar Pitti ile görüşmeye gider. Luca taraf değiştirme vakti geldi. Ve muhalefetin lideri olan Pitti üç teminat karşılığında arkadaşlarına ihanet eder: ona *accoppiatori* makamı verilecek; kardeşi, *otto di guardia*ya (sürgün etme yetkisiyle) tayin edilecek; kızı Francesca "Piero'ya çok yakın birisiyle" evlendirilecek. Pitti

Santa Marina Novella'da (Tornabuoni Şapeli) bulunan Ghirlandaio'nun *Vaftizci Yahya'nın Doğumu* adlı eseri. Giovanni Tornabuoni'nin talimatıyla hareket eden ressam, İncil sahnesi yerine on beşinci asra ait bu kadınları –Tornabuoni'nin ailesine mensup kadınlar– resmetmeye daha meraklı görünmektedir. İki kadından daha yaşlı olup beyaz başörtüsü takan, Lorenzo'nun annesi, Lucrezia Tornabuoni'dir.

bununla Piero'nun büyük oğlu ve varisi Lorenzo'yu kastettiğine inanmaktadır.

Birkaç gün sonra –ve bu darbe içinde darbedir– bu sefer Piero de' Medici değil de Luca Pitti kaçınılmaz olan "parlamento" teklifinde bulunur. 2.000 Milano askeri de parlamentoya nezaret edecektir. Piero'nun on yedi yaşındaki oğlu Lorenzo da at üzerinde onlara katılır. Müthiş bir gösteridir. Çok geçmeden eski rejimin tüm seçim kontrol mekanizmaları iade edilir. Dahası da vardır. Özel güçlere sahip yeni polis teşkilatının kurulduğunu gören Dietisalvi Neroni, Niccolò Soderini ve Agnolo Acciaiuoli kaçınılmaz sürgün kararı alınmadan evvel şehirden kaçar. 1458 krizi rejimle kurumlar arasındaki ilişkinin belirlenmesine hizmet ederken 1466 parlamentosu da Medicilerin rejim bünyesindeki konumu belirledi: Mutlak hâkimiyet.

Nefret ve göz ardı edilen dönek Luca Pitti kendisine söz verildiği üzere *accoppiatori* makamına yerleşti ve kardeşi Sekiz Muhafıza girdiğinden sürgünden kurtuldu. Fakat kızı Francesca, Lorenzo ile evlenmedi. Onun yerine Lorenzo'nun amcası, Piero'nun kayın biraderi, otuz altı yaşındaki, Roma'daki Medici bankasının müdürü ve mevzubahis Orsini kızını Floransa'ya yeğeni için getirme görüşmelerinde epey yol kat etmiş olan, Giovanni Tornabuoni ile evlendirildi.

Lucrezia Tornabuoni "Kız başı biraz eğik yürüyor," diye şikâyet etti. Siyasi krizden altı ay sonra Lorenzo'nun annesi müstakbel gelinini görmeye Roma'ya gitmişti. "Galiba mahcubiyetinden oluyor." Bu çocuğun göğüsleri çıkmış mı? "Romalıların giyiniş tarzı yüzünden anlaması zor." Lucrezia memleketteki Piero'ya yazdığı mektupta "Monte Ritondo'nun yarısına ek olarak sülale üç diğer şato sahibi de olacak..." der. "...Bence çok daha iyi çünkü Kardinalle, Başpiskopos Napoleone, şövalyenin anne tarafından yeğeni olmasına ek olarak baba tarafından da kuzenler çünkü o yukarıda belirttiğim onları çok seven lordların ikinci kuzenidir." Asıl önemli olan da buydu. Kız on altı yaşındaydı.

İsmi Clarice olup müstakbel kayın validesi ancak ikinci mektubun ortalarında ismini yazmaya zahmet etti. Sadece on sekiz yaşında olan Lorenzo karar vermek için güneye gitti ve kararını verdi. Mediciler farklı bir sınıfa taşınmak üzereydi. Bu hareketin arkasındaki temayül bankanın mahvına sebep olacaktı.

"Bu şirket zamanında sülalesi ya da imtiyazına bakmadan işinin ehli herkesi terfi ettirirdi." 1453'te Roma şubesinin müdür yardımcısı Leonardo Vernacci o tarihte Medici holdingin müdürü olan Giovanni di Cosimo'ya mektup yazarak Giovanni Tornabuoni'nin aldığı terfiden şikâyet etmişti. Tornabuoni şirkete 1443 tarihinde on beş yaşındayken girmişti, Piero di Cosimo'nun onun kız kardeşi Lucrezia Tornabuoni ile evlendiği aynı sene. Vernacci, genç Giovanni'yi iltimasla suçladı. Onun terfi ettirilip yetenekli genç Alessandro Bardi'nin amiri olması üzerine Alessandro istifa etti. Tornabuoni kız kardeşinin kocası Piero'ya (Giovanni'ye değil) mektup yazarak bu şikâyetlerden şikâyet etti. "Ve Vernacci beni gözetleyip mektuplarımı okuyor!" 1465'te Piero kayın biraderini Roma şubesinin müdürü yaptığında bu sefer iğrenerek istifa eden Vernacci olacaktı.

Giovanni Tornabuoni'nin kayda değer bir kabiliyeti yoktu: Dik kafalı, alıngan, kendini bir halt zanneden birisiydi fakat sülaleye akraba olduğundan Palazzo Medici'nin şapelindeki Benozzo Gozzoli'nin yaptığı tablodaki Müneccim kafilesinde boy göstermeyi başardı. İleride kendisi de çok sayıda fresk yaptıracaktı –ilki, Luca Pitti'nin kendisiyle evlendirdiği genç karısı 1477'de öldüğünde, Roma'da ve sonra da Floransa'daki Santa Maria Novella'da. Orada ressam Ghirlandaio artık ihtiyarlamış olan Tornabuoni ile arkadaşları ve akrabalarını şüpheye yer bırakmayacak biçimde patriark olarak resmetti. Burada dini hikâyeler, *Zekeriya'ya Meleklerin Görünmesi* adlı freskte olduğu gibi, arka planda gözden kaybolurken dönemin Floransa'sının idaresine mensup

cübbeli ve şapkalı simalar günümüzde gazetecilik ürünü olduğu söylenebilecek bir biçimde manzaraya hâkim olurlar.

Vaftizci Yahya'nın Doğumu'nda, Tornabuoni kadınları merkezde yer alıp modern ve kaliteli giysilerini ve rahatça ayırt edilebilen mücevherlerini göstererek İncil sahnesini alt üst eder. Bu Cosimo'nun erken dönem kilise himayesinin, bankacının azizlere ait ismi vasıtasıyla çerçeveye sızmasının, kibirli ama mahir bir parodisidir. 1430'lardaki San Marco freskleri mukaddes mekânın ürkütücülüğünü biraz azaltıp boş takasla uğraşan bankacı için onu biraz daha rahat nefes alınabilir bir hale getirirken Santa Maria Novella'daki Tornabuoni Şapeli'nde mekân tümüyle ele geçirilip muasır İtalyan soyluların dünyasıyla birleştirilmiştir. Fakat Giovanni, Roma'daki Medici bankasının müdürü olarak, tüm yetişkin hayatını papalık sarayında artan biçimde lüks, itibar ve iktidar –teoloji değil– endişesi içinde geçirmişti. İşin asıl ilginç tarafı Kilisenin dünyevi oldukça Tornabuoni gibi bankacılar açısından –bir müşteri olarak- cazibesinin daha da *azalmasıydı*. Papalık bürokrasisinin masrafına ek olarak (çalışan sayısı 500'den 2.000'e çıktı) adam kayırmanın masrafı da artmaktaydı. Yayılmacı savaşlardan bahsetmiyorum bile. 1460'lardan itibaren Medici bankası papaya, topladığı papalık haraçlarından aldığı komisyondan çok daha fazla borç vermeye başladı. Sonunda her zamanki gibi borçlu olan avantajlı duruma gelecek ve banka da zararını telafi edemeyeceği kadar batmış olacaktı.

Gozzoli'nin meşhur Müneccim kafilesinde Medici sülalesiyle birlikte resmedilmiş diğer bir kişi de Francesco Sassetti'dir. Francesco 1453 tarihinde, Giovanni di Cosimo bu derece yüksek bir makamın hakkını vermeyi beceremeyince, banka holdinginin genel müdür yardımcısı olarak tayin edildi. Tornabuoni gibi Francesco Sassetti de otuzlu yaşlarının sonlarındayken on beş yaşında aristokrat bir kızla evlenmişti ve yine Tornabuoni gibi Ghirlandaio onu (Lorenzo de' Medici'nin yanında ayakta) aile şapelinde, ama bu sefer Santa Trinità Kilisesi'nde, resmetmişti. Bu rekabet

miydi? Eğer Mediciler evlilik, tahsil ve himaye vasıtasıyla aristokrat olacaklarsa onların çevresindekiler de onlarla boy ölçüşebilecek bir seviyeye çıkmaları gerektiğini düşünmüş olmalılar.

Bankanın yapısında vuku bulan değişim nihayetinde bu temayülün kontrolden çıkmasına yol açacaktı. Bir şirket sözleşmesinin taraflarından biri öldüğünde sözleşme bozulur. 1443 ila 1455 arasındaki sakin dönemde Medici holdingin genel müdürü olan Giovanni Benci şirketin şube sözleşmelerinin tümünde imza sahibiydi; o ölünce de tüm banka sözleşmelerinin tekrar yazılması icap etti. O noktada holding şirketi fikrinden vazgeçildi. Bu hayati kararın nasıl alındığına ışık tutan bir mektup ya da belge yoktur. O tarihten itibaren bankanın her şubesindeki Medici hisseleri sülale mensupları tarafından holding vasıtasıyla değil de yerel yöneticilerle yapılan ortaklıkla *doğrudan* elde tutulacaktır. Yani bir bankanın genel müdürünün –bir Medici olmadığında bir daha asla Medici olmaz– holdingdeki hisseleri vasıtasıyla diğer şubelerden şahsi ve mali bir menfaati olmayacaktı. Mesela bankanın geri kalan ömrünün büyük bölümünde, 1458 ila 1490 arasında, en üst makamda olan Francesco Sassetti'nin sadece Avignon ve Cenevre şubelerinde hissesi vardı. Ona dokunmadıkları müddetçe diğerleri dilediği kadar zarar edebilirdi. Onun idaresindeki on sene müddetince çoğu da öyle yaptı. İşin ilginci aynı dönemde Sassetti'nin misli görülmemiş biçimde zengin olmasıdır. 1462 tarihine gelindiğinde, ev, çiftlik mücevher ve diğer kıymetlere ek olarak 45.000 florinlik bir servet biriktirmişti. Tümü de banka sayesindeydi. Dört sene sonra, bankanın çok zarar ettiği bir dönemde, bu servet, kendine büyük bir banka kurmasına yetecek, 97.000 florin gibi bir meblağa çıktı. Buna "Celestini Manastırı" ya da "Floransa'daki bir dost" gibi isimlere sahip "örtülü" (faiz alan) Medici hesaplarına yatırılan büyük miktardaki para da dâhildi. Artık herkes eğitim gösterisinin asalet iddiasında önemli bir basamak olduğunu anladığından Sassetti de diğerlerinden geri kalmayıp çok büyük bir kütüphane inşa ettirdi. Her

kitapta kitabın adının ve kısa bir sloganın yazılı olduğu bir etiket vardı: *À mon pouvoir* (benim yetkimde...).

Fakat Medici bankasının uzak şubelerini ilgilendiren ve Sassetti'nin düzenlemesi gereken kararlar onun yetkisinde değildi. Sorunun kaynaklarından biri holding sistemi olmadan diğer şubeleri hizaya sokmak gibi şahsi bir zaruret hissetmemesiydi. Fakat şube müdürlerinin Sassetti ve Mediciler gibi asalete kafaya takmaları durumun vahametini daha da artırdı. Sassetti "Çoğu sonunu hiç düşünmeden kafasına göre hareket ediyor," diye şikâyet etti. Bu müdürler birlikte vakit geçirip taklit etmeye çalıştıkları kral, prens, dük, lord ve kardinal gibi kişilere bankanın parasını saçmaya başlamıştı.

Bu noktada Portinari kardeşler tekrar devreye girer. Cosimo, 1431 tarihinde Floransa şubesinin müdürü olan babaları öldüğünde onun üç oğlu Pigello, Accerito ve Tommaso'yu kendi evine almıştır. O tarihte en büyük çocuk on yaşında yani Piero'nun küçük kardeşi Giovanni di Cosimo ile aynı yaştaydı. Fakat Medici çocukları pahalı bir tahsil görüp Cicero ve Sezar okurken Pigello Portinari on üç yaşında Medicilerin evinden ayrılıp bankada –önce Roma sonra da Venedik– çalışmaya başladı. 1452 tarihinde kendisine Milano'da açılan, açılmasıyla da aristokratik bir havaya bürünen, Milano şubesinin müdürlüğü verildi. Francesco Sforza, Cosimo'ya banka açması için birkaç bakımsız bina tahsis etmişti. Cosimo'nun oraya getirttiği Michelozzo o binaları muhteşem ve büyük bir *palazzo* haline getirdi. Pigello Portinari gençlik yıllarını müdür olarak geçirip çoğunlukla iç dekorasyon, duvar halıları ve sanatçılara iş vermekle meşgul oldu. Nihayetinde bankanın parasının büyük bölümü düke borç olarak verilmişti ve bu borç da bankaya yerel vergilerin tahsili için yetki verilmesiyle geri ödeniyordu. Bu borçların faiz oranları o derece yüksekti ki Pigello dük ve sülalesinin aşırı harcamalarını karşılayabilmek için diğer Medici şubelerinden para istemeye mecbur kalıyordu. Sonuç olarak Milano kayda değer bir şey üretmeden

büyük miktarda sermayeyi emip tüketti. Herkes belli bir mühlet içerisinde har vurup harman savurdu. Bu mühlet sona erince ve dükün vergi gelirinin borcunun faizini bile ödemeye yetmediği anlaşılınca banka, Sforza'nın satın alıp sonra da Milano yetkililerinin el koyma ihtimaline karşılık Venedik'teki kasalara gönderdiği, mücevherlere el koydu.

Sermayeyi bu şekilde bağlamak arzu edilen bir şey olmasa da hiç değilse Pigello dürüsttü. Fakat 1464'te, bankanın geçmişteki tatbikatlarının tümünün aleyhine hareket edilerek, kardeşi Accerito'yu müdür yardımcısı olarak almasına izin verildi. Çevre denen şey böyle oluşurdu ki Cosimo en başından beri buna muhalifti. Pigello'nun 1468'de ölmesini müteakip Piero, Floransa'dan hesapları denetlemesi için sıradan bir memur gönderince Accerito öfkelenip hesapları göstermeyi reddetti. Banka akılsızca yönetilmiş bolca kredi verilerek harcama yapılmıştı. Francesco Sforza ardında büyük bir borç bırakarak ölmüştü. Müstakbel müfettiş Francesco Nori "Accerito her geçen gün biraz daha şımarıyor," diye şikâyet etti. Brugge'deki bankada bulunan üçüncü kardeş Tommaso Portinari, Piero'ya gönderdiği mektupta "Sevgili kardeşim Pigello çoktan unutuldu," diye yazdı. "Onu böyle teftiş etmen utanç verici." Aile bağlarına yapılan üstü örtülü gönderme işe yaradı. Piero geri adım atıp Milano şubesinin müdürlüğünü Accerito'ya verdi. Accerito da dükün ailesine verilen dönüşü olmayan borçlar yüzünden gittikçe daha çok para kaybetti ve nihayetinde Milano şubesi 1478'te kapandı.

BU ARADA diğer Floransa bankalarının gidişatı da hiç iyi değildi. 1420'lerin ortalarında toplam sayıları yetmiş ikiydi; 1470 tarihindeyse, Piero'nun tüm borçları tahsil etmeye başladığı 1460'ların ortalarındaki yarım düzine iflasla birlikte, sayıları otuz üçe inmişti. Bankaların batışının ana nedeni azalan ticaret –tarihçiler henüz bu azalmaya makul bir izahat getirememiştir– ve

müsrif prenslere verilen geri dönüşü olmayan borçlardı. Gerçi Floransa'da bankacılığa karşı tutumun tümüyle değişmiş olduğu da gözlerden kaçmayan bir gerçektir. Eski mütevazılık, para kazanmanın inceliklerine gösterilen itina çoktan gitmişti. Geleneksel olarak bankacılıkla iştigal eden sülaleler artık paraya alışmış ve başka heyecanların peşine düşmüşlerdi. Tommaso Portinari bunun en güzel örneğidir.

Cosimo'nun fikirleri nasıl tüm Avrupa'ya yayıldıysa –planlama, hesaplama, kıtanın ticari merkezlerini birbirine bağlayan bir ağ örme– babası öldüğünde merkezde onun makamına yerleşen oğlu Piero'nun ahmaklığı da bu ağın fazlasıyla yıpranmasına neden oldu. Nihayetinde Piero gelen kötü haberlere tepki vermekten başka bir şey yapmadı ve o kötü haberlerin çoğu da Brugge'deki Tommaso Portinari'den gelmekteydi.

Üç yaşından beri Medici ailesinin bir parçası olan Tommaso 1445'te on altı yaşındayken Brugge şubesinde işe başladı. Onun işe başlamasından kısa süre sonra, 1447'de, Barselona'daki Venturi & Davanzati battı ve şubeyi kurmuş olan büyük kuzeni Bernardo Portinari kovuldu. Daha önce gördüğümüz gibi 1447 krizi bankanın üçgen ticaret kalıbına bağlı olarak faizli alışveriş anlaşmaları yapması geleneğinin neticesidir. Palazzo Medici'de şehrin en iyi sanat eserleri ve sürekli gidip gelen siyasetçiler, elçiler ve devlet başkanları arasında büyüyen Tommaso nedendir bilinmez gözünü daha ihtişamlı şeylere dikti. Daha sıradan bir banka memuru olduğu zaman bile Piero ona gönderdiği mektupta "Sarayda o kadar vakit geçirmekten vazgeç," diyerek onu ikaz etti. Tommaso "Böyle adi iftiraları atan da kim?" diyerek cevap verdi. İddiasına göre düke Floransa ipeği satmaya çalışıyordu. "Bana bir yardımcı gönderir misin?" diye ekledi. Piero göndermedi.

Mevzubahis dük Burgonya düküydü. Burgonya o tarihte modern Fransa'nın doğusundaki bölgede yer alıp kuzeyde Manş Kanalı ve Calais'deki İngiliz topraklarına ve kanalın doğusunda modern Belçika'ya kadar uzanırdı. Burgonya dükü arada bir Yüz

Yıl Savaşlarına dâhil olmaya heveslenir ve bunu yaptığında da çoğunlukla geleneksel düşmanı Fransa'nın karşısında İngiltere safında yer almayı tercih ederdi. Tommaso banka kendisine bir talimat vermediği halde genç naip ve müstakbel Burgonya Dükü Charles *le Téméraire*'e danışman olur, genelde Cesur Charles olarak geçse de Aceleci Charles dense daha doğru olurdu. Böyle bir ismi hak eden bir dükün danışmanı olması da tabiidir ama onun gibi birine kim borç verirdi? Elbette ki Tommaso'ya danışmanlık makamının verilmesinin tek nedeni borç vermeye istekli ve muktedir olmasıydı. Tabii ki kendi parasını değil Medici bankasının parasını borç verecekti. Roma'daki Giovanni Tornabuoni'nin patronu Leonardo Vernacci'yi Floransa'daki Medicilere gönderdiği mektuplarda kötülemesi gibi Tommaso da kendi müdürü Agnolo Tani hakkında kötü şeyler yazmaya başladı. Piero'ya gönderdiği mektupta "Adam Türk'ten farksız!" diye yazdı. "Müşteriler ondan nefret ediyor."

Vernacci gibi eski usul olan Tani de ihtiyatlı, aksi ve kayda değer sülale bağlantıları olmayan işinin ehli bir bankacıydı. Tani, Floransa'da olduğu esnada Tommaso "Eğer geri gelirse bankadan istifa ederim," diye tehdit etti. Bu 1465 senesinde vuku buldu. Kafası diğer şeylerle meşgul olan Piero, Tommaso'ya istediği şeyi yani en üst makamı verdi. Nihayetinde ikisi aynı evde yetişmişti ve muhtemelen ilgi alanları da aynıydı. Bu noktada Roma, Milano ve Brugge şubeleri Medici sülalesinde özel hakları ve imtiyazları olduğuna inanıp kendisini "sadece" bankacı olarak görmek istemeyen kişilerin idaresindeydi. 1470'te Lionetti di Benedetto d'Antonio de' Rossi zamanında müreffeh olan Cenevre şubesinin müdürlüğüne getirildi ki bu şube, Avrupa'nın ana ticaret fuarlarıyla birlikte, Fransa'daki Lyon'a taşınmıştı. Lionetti, Piero'nun gayri meşru kızı Maria ile evlenmiş olduğundan Lorenzo *il Magnifico*'nun kayınbiraderi olmuştu. Bu da bankanın dört ana şubesinin başında kovulamayacak kişiler olduğu manasına gelirdi.

Tommaso Portinari, Brugge şubesinin müdürü olduktan sonra bankanın, Milano şubesinin müdürü kardeşininkiyle boy ölçüşebilecek, bir *palazzo*ya ihtiyacı olduğuna karar verir. Brugge'deki en güzel binalardan biri olan Hotel Bladelin 7.000 Ren florinine mal olur. Piero'ya gönderdiği mektupta da "Lüks içinde yaşadığım falan yok!" diyerek itiraz eder. Sıradan banka ticaretiyle uğraşmaya sabrı elvermeyen Tommaso tüm anlaşmaları sona erdirecek bir anlaşma yapmayı kafayı koyar. Giovanni Arnolfini –Jan van Eyck sayesinde meşhur olmuştur– İngilizlerin elindeki Calais'den Alçak Ülkelere geçecek araba ya da kervanlardan gümrük vergisi alma yetkisine sahiptir. Gümrük kapısı Gravelines'taki küçük bir sahil kasabasıdır. Düke danışan Tommaso bu sözleşmeyi Medici bankası adına senelik 16.000 frank karşılığında satın alır. Aceleci Charles, İngiliz yününden yapılma kumaş ithalatını kısa süre önce yasaklamıştır. Tommaso da bunun, daha yüksek oranda vergi alınacak, ham yün ithalatını artıracağını varsayar. Zarar etmesi mümkün değildir. Fakat İngilizler misilleme yapmaya karar verir. Yünü kendileri işlemeye niyetlenirler. 1471 yazına gelindiğinde Gravelines gümrüğünden elde edilen gelir sıfıra iner.

Burgonya dükü daimi bir tehdit arz eden Türklere karşı Haçlı seferi hazırlığında olan Papa II. Pius'a göndermek için iki gemi inşa ettirmiştir. 1464 tarihinde Pius, Adriyatik sahilinde ordusunun gelmesini beklerken ölünce haçlı seferinden vazgeçilir. İki pahalı gemi dükün elinde kalır. Acaba danışman Tommaso'nun onları satması mümkün müdür? Ticaret azaldığından alıcı yoktur. Le Téméraire'ye bir kıyak yapmak isteyen Tommaso gemileri Medici parasıyla Medici bankası için alır. Burgonya dükünün bayrağını kullanarak (dükün hoşuna gider) ticaret yapacaklarından yüklerini Pisa'da boşalttıklarında Floransa'ya vergi ödemelerine gerek kalmayacaktır. Bu da diğer bir beyaz fildir. 1469'da Portinari'nin beş yıllık sözleşmesini yenileme vakti geldiğinde, ölümcül hastalığının son safhasında olan Piero standart şube müdürü formatına bir cümle ekletir:

Burgonya sarayı ya da diğer lord ve hükümdarlarla olabildiğince az iş yap... Çünkü tehlikesi kârından fazladır ve pek çok tacir bu şekilde batmıştır... Bu ve benzeri yatırımlardan uzak dur çünkü bizim amacımız mallarımızı, sermayemizi ve haysiyetimizi muhafaza etmek olup büyük riskler pahasına zengin olmaya çalışmak değildir.

Oğlunu diğer ülkelerin müsrif asillerinin yanına gönderip kendisi de siyasi çıkarları uğruna tüm parasını çarçur eden bir adamın bu derece aklı başında şeyler yazmış olması ilginçtir. Belki de işin içinde şizofreni vardır. Piero'nun bir ayağı çukurdadır. Genç Lorenzo babasının ölümünden kısa süre sonra, Brugge şubesinde hâlâ önemli bir ortak olan, Agnolo Tani'ye "Bu mevzulardan hiç anlamıyorum," diye itiraf eder. Mevzu derken bankacılığı kastetmektedir.

Tommaso Portinari hem bu yeni mukavele imzalamak hem de evlenmek niyetiyle Brugge'den Floransa'ya at üzerinde gelir. Brugge'e döndüğünde ziyaretinin ikinci maksadını gizlediği için Piero'dan özür dilemeye kendini mecbur hisseder. Bunu neden yaptı? Neden açıkça evlenmedi? Çünkü artan güçleriyle birlikte Mediciler sadece kendi evliliklerini değil, Giovanni Tornabuoni örneğinde olduğu gibi, diğerlerinin evliliklerini de ayarlamaya başlamıştı. Bunu Cosimo başlattı, Piero devam ettirdi ve Lorenzo en mükemmel haline getirdi. Mediciler asilzadelerle evlenirken diğer asil sülalelerin de orta sınıftan biriyle evlenmesi mecburi hale geldi. Bir ayrım tesis edilecekti. Toplum böylece Mediciler etrafında, Medicilere göre ve en önemlisi Medicilerin *altında* şekillendirilecekti. Onların kanatları altında yetişen Tommaso, onların Lorenzo'yu bir Orsini ile evlendirerek onu Floransa'dan kurtarmaları gibi, kendini kurtarıyordu. Portinari'nin özür mektubu vardığında Piero ölmüş olduğundan artık bu küçük kabahatin bir önemi kalmamıştı.

Tommaso artık kırk yaşındaydı. Karısı Maria di Francesco di Bandini Baroncelli ise on beş yaşındaydı. Gururlu koca derhal

Hans Memling'e portrelerini yaptırmıştı. Bu portrelerde asil genç, Flamanların dantelli sivri şapkası ve Floransa'daki Gece Zabıtalarının memnuniyetle el koyacağı türden şık bir kolyeyle resmedildi. Bir kalıp mı belirmeye başlamıştır: Tornabuoni, Sassetti, Portinari? Tommaso ile Maria'nın ilk çocuğunun doğmasının akabinde tüm aile Ugo van der Goes'un tuhaf ve güzel, Floransa'daki mihraba konulduğunda ortalığın karışmasına neden olan, *Çobanların Hayranlığı* isimli resmin her iki tarafında diz çökmüş dua ederken resmedilir. Bu arada, mukaveledeki katı maddeye rağmen, Burgonya düküne borç verilmeye devam edildi ve 1473 tarihinde Medici bankasının hâlâ işletmekte olduğu berbat haldeki ve sürekli para kaybettiren iki gemi, Manş Kanalı'ndaki Gravelines sahili açıklarında korsanların saldırısına uğradı. *San Giorgio* kaçmayı başardı. *San Matteo* ele geçirildi, Mürettebatından on üçü öldürüldü ve taşıdığı, aralarında Memling'in Tommaso'nun eski amiri Agnolo Tani için yaptığı *Kıyamet Günü* tablosunun da bulunduğu, yüke –banka için diğer bir kayıp daha–el konuldu. Tablo Floransa yerine Danzig'e gitti ve günümüzde hâlâ oradadır.

"KIYAMET GÜNÜ" olsun olmasın bankanın gidişatının iyi olmadığı ortadaydı. 1467'de Tani, hükümdara –bu sefer ki IV. Edward– gereğinden fazla borç verilip verilmediğini denetlemesi için Londra'ya gönderildi. 1460'ların ortasındaki mali kriz esnasında Piero, Floransa'ya ham yün akışının devamını temine büyük önem verdi –sadece kendi imalathaneleri için değil istihdamı sağlayıp işsizliğin Medici rejimi muhalifliğini beslemesine izin vermemek için. Her zamanki gibi siyasi zorunluluklar banka açısından kötü haber demekti çünkü İngiltere'den ham yün ithalatı yapabilmek için Londra'daki Medici şubesinin krala borç vermeye devam etmesi gerekiyordu. Tani hesapları tetkik ettikten sonra Piero'ya gönderdiği mektupta "Burada yapmaya çalıştığım şeyin bir ölüyü diriltmeye çalışmaktan farkı

olmadığını şimdi anladım," dedi. Acaba o tarihte Memling'e vereceği para aklında mıydı? "Fakat sen ve Tommaso dediğimi yaparsanız Tanrı'nın da inayetiyle..."

Söylediğini yapan olmadı. Roma'daki Giovanni Tornabuoni, Londra şubesinin borcu karşılığında dokunmuş İngiliz kumaşını kısmi ödeme olarak almayı reddetti. Bilahare, hiç para alamayacağı korkusuna kapılınca, sinirleri bozuldu. Aceleyle Floransa'ya gidip Tani'nin Brugge'e borçlu olduğu para karşılığında Londra'dan gönderdiği ve Brugge'ün de Floransa şubesine olan borcu karşılığında (meşhur Burgonya gemileriyle) İtalya'ya gönderdiği büyük miktardaki kumaşa el koydu. Tornabuoni'nin kumaşa el koyması usulsüzlük olup nihayetsiz muhasebe sorunlarına yol açtı; Medici bankasının genel müdürü Francesco Sassetti'nin bunu önlemesi, en azından sansürlemesi gerekirdi. Fakat Tornabuoni, Lorenzo *il Magnifico*'nun amcasıydı. O akrabayken Agnolo Tani sadece vazifeşinas bir banka müdürüydü. Londra şubesi hâlihazırda Roma şubesine 40.000 florinden fazla borçlu olup Papa II. Paul hiç durmadan borç istediğinden Tornabuoni açısından –Roma şubesinin hissedar ortağı olduğundan nihai zarardan da sorumluydu- diğer şubelerin topladığı papalık haraçlarını nakit olarak alabilmek hayati önem taşıyordu.

Fakat Londra'daki Tani bankanın bu şubesini kurtarmanın tek yolunun verdikleri borç karşılığında İngilizlerin onlara vermek istediği dokunmuş yün kumaşı alarak bunları diğer şubeler vasıtasıyla tüm Avrupa'da satmak olduğunu anlamıştı. Floransa'daki Sassetti "Lütfen aldığın kumaş karşılığında bana 3.000 florin gönder," diye yalvardı. Fakat kumaş satılana kadar Sassetti tek kuruş ödemeyecekti. İhtiyat vaaz eden mektuplar gönderdi. Bu sefer doğrudan Lorenzo de' Medici'ye mektup gönderen Tani "Bize nasihat değil yardım lazım," diye gürledi. "Bu krallıktakilerin çeyreği hukukçu olduğundan burada nasihatten bol bir şey yok... Buraya gelmeden önce herkes benden mucize sergilememi istiyordu ama şimdi kimsenin gıkı çıkmıyor."

1468'de, Kral Edward'ın kız kardeşi Margaret, Burgonya dükünün üçüncü eşi olduğunda Tani büyük kutlamaları fırsat bilerek krala 6.000 florin değerinde Floransa ipeği sattı. Müthiş bir hamleydi. Fakat satışı kabul ettirebilmek için tekrar borç vermek zorunda kaldı. Anlaşılan borcu tahsil edebilmenin yolu daima borç vermeye istekliymiş gibi görünmekti. Nihayetinde ancak bankanın Milano şubesinin İngiliz kumaşı karşılığında Londra'ya para ödenmesini kabul etmesiyle Tani görevini tamamlayıp Londra şubesini, sağlığına kavuşturamasa da, bir tür zombi konumuna getirmeyi başardı. 1469 ilkbaharında ihtiyar müdür İtalya'ya doğru at üzerinde meşakkatli bir seyahate çıktı. Muhtemelen Medicilere bankanın farklı şubelerinin daha iyi yönetilmemesi ve işbirliği yapmamaları halinde tüm ağın çökmesinin fazla uzun sürmeyeceğini söyleyecekti.

Tani'nin İngiltere'den ayrılmasından kısa süre sonra, 1461'de IV. Edward'ın tahta çıkmasını sağlamış olan, Güller Savaşı tekrar başladı. Bu sefer, Ekim 1470'te, Edward tahtı ve onunla birlikte tüm Medici parasını kaybetti. Banka tekrar darboğaza girdi. Fakat Hollanda'ya kaçmış olan Edward kuvvetlerini toparlayıp Mayıs 1471'de geri dönerek tahtı geri kazandı. Yine de Medicilerin akıbeti değişmedi. Edward askeri seferlerinin masrafını karşılamak için gırtlağına kadar borca battığından evvelki borçlarını ödeme ihtimali çok zayıf olduğu gibi Edward'ın zafer kazandığı Barnet ve Tewkesbury cenk meydanlarında Medicilere borcu olan çok sayıda başka asil de can vermişti.

Teşkilatın başındaki Francesco Sassetti aristokrat hayat tarzına düşkünlüğüne ek olarak kimseyi kovamamak gibi bir vasfa da sahipti. Bu iki vasfın temelinde belki de rahatına düşkün olup kimseyle araya bozmak istememesi yatmaktaydı. Her halükârda marifetli Tani, bankanın makûs talihini tersine çevirip, Londra'dan ayrıldıktan sonra Sassetti bu fırsatı değerlendirip, Tani'nin düzeltmek zorunda kaldığı tüm rezaletin büyük ölçüde

müsebbibi olan, Müdür Gherardo Canigiani'nin yerine başkasını tayin etmedi. Geçmiş dönemlerden edinilen tecrübeler neticesinde bankanın sermayesini borç olarak, hem borcunu geri ödeyebileceği şüpheli hem de bir iç savaşla alaşağı edilmesi an meselesi olan, bir hükümdara bağlamanın ne büyük bir hata olduğunun idrak edilmiş olması gerekirdi. O nedenle Edward döndüğünde ona tekrar borç vermeye başlayan Canigiani'nin, Cesur Charles'a borç veren Portinari'nin de bildiği gibi, işvereninin menfaatine hareket etmediğini bilmesi icap ederdi. Sonunda bu gidişata bir dur demek isteyen Medici bankası 1472 tarihinde Londra şubesini kapatıp Canigiani ile olan mukavelesini iptal etti. Bunun üzerine IV. Edward'dan bir oturma izni alan Canigiani zengin bir kadınla evlenip kralın da desteğiyle Buckinghamshire'da toprakları ve kendi hanedan arması olan kalbur üstü bir İngiliz toprak sahibi haline geldi.

Agnolo Tani, Leonardo Vernacci ve Francesco Nori (Milano'da Accerito Portinari'nin hesaplarını teftiş etmek isteyen kişi) eski Floransa usulüne göre hareket eden ciddi ve çalışkan bankacılar olup daima kâr zarar dengesine dikkat ederken görünen o ki diğerleri kral ve kraliçelere yakın olabilmek adına bankacılık *oynamıştı.* Canigiani ve Tommaso Portinari gibiler açısından bu dünyada Medici bankasını yeniden diriltmek, bir diğerinde tekrar doğabilecek olmaları şartıyla, önemli değildi: Asillerin, sanatın ve şık giysilerin dünyası. Brugge'deki büyük hisse sahiplerinden biri olan Tani, onun haberi olmadan, Brugge şubesinin müdürü Tommaso Portinari'nin Londra'daki şube kapandıktan sonra oranın tüm borçlarını üstlenmeyi kabul ettiği duyduğunda küplere bindi. Portinari hangi akla hizmet bu derece salakça bir şey yapmıştı? Bunun tek cevabı Londra şubesinin bir numaralı müşterisi ve askeri ittifak yapmış olduğu Burgonya'daki kayınbiraderi ile birlikte 1475 tarihinde Fransa'yı işgal etmeye kalkışan Kral IV. Edward'a yakın olmayı istemesidir.

MEDİCİLERİN tarihinde tüm tarih kitaplarının alıntı yaptığı bir yazılı beyanat mevcuttur. Piero'nun ölümünden bir gece sonra 2 Aralık 1469'da Sant'Antonio Manastırı'nda bir araya gelen yedi yüz kadar vatandaş Medici sülalesinin "itibar ve azametinin" muhafaza edilmesi gerektiğine karar verdi. Ferrara elçisi lorduna gönderdiği mektupta "Bununla kastettikleri hükümetinin sırlarının geçmişte babasının elinde olduğu gibi şimdi de Lorenzo'nun elinde olacağıdır," diyerek durumu izah etti. Ertesi gün bir grup ileri gelen vatandaş, yirmi bir yaşındaki Lorenzo'ya bunu haber vermek için, Palazzo Medici'ye gitti. Lorenzo'nun kısa *ricordi* ya da hatıratındaki meşhur yazısı şöyledir:

> Ben yani Lorenzo sadece yirmi yaşında olmama rağmen şehrin ve rejimin ileri gelenleri, bizimle birlikte yas tutup beni geçmişte büyükbabam ve babamın yaptığı gibi şehrin ve rejimin idaresini devralmaya ikna etmek için, evimize geldi. Yaşımın genç olması ve bu vazifenin büyük mesuliyet gerektirip tehlikeler barındırması nedeniyle istemeyerek de olsa kabul ettim. Bunu yapmamın asıl nedeni dostlarımızı ve onların mal varlığını korumaktır çünkü Floransa devlet idaresi zenginlerin elinde olmazsa akıbetleri çok acı olabilir.

Akabinde tarih kitapları taraf tutmaya başlar. On beşinci asır Floransa hizipçiliği son derece mukavim bir illet olduğunu ispat etmiştir. Beş asır sonra yaşamış bir akademisyen bile o illetin kendine bulaşmasına mani olamaz. O yüzden aleyhtarlar Piero'nun ölümünden sadece iki gün önce Lorenzo'nun Milano Dükü Galeazzo Sforza'ya mektup göndererek halefliğini teminat altına alabilmek için yardımını istediğini söylerler. Hiç de isteksizmiş gibi görünmemektedir. Buna mukabil lehtarları ise mahir bir şair olan Lorenzo'nun aslında başka alanlarla ilgili olduğunu söyler. İstikbalde başka şairler de imtiyazdan ziyade hapishane olarak gördükleri iktidar ve mesuliyetten kurtulma arzusunda olduklarını dile getireceklerdir.

Bu tartışmanın ortasında nedense bu beyanatın en ilginç noktasına dair bir mütalaa da bulunmak kimsenin aklına gelmez: Bu cümleler sanki hadiselerden onlarca sene sonra orta yaşlı birinin bakış açısına göre yazılmış gibi durmaktadır. Oysaki Lorenzo bunları yazdığında yirmi dört yaşındaydı. Yine de idaresinin daha başında ileride ona ne gözle bakılacağını hayal etmeye başlamıştı; bir karakter yaratarak tarihçiler için malzeme hazırlıyordu. 1469 tarihinde Lorenzo henüz yirmi yaşındayken Milano elçisi onun için "İhtiyar bir adam gibi davranıyor," diyerek sanki bu algıyı desteklemek istemiştir. Fakat Piero'nun oğlu olduğundan bu çocuğun çok daha gençken ilk diplomatik görevlerine gönderildiğini de unutmayalım. Antik çağın büyük siyasi önderleri üzerine yoğunlaşmış bir hümanist eğitimle güç bir araya gelince Cosimo'nun öngöremeyeceği bir şey teşekkül etmişti: Harikulade bir bireysel farkındalık. Münhasır vaziyetinin farkında ve bolca rol modelle donanmış olan Lorenzo üzerine düşen rolü oynuyordu. Gerçek bir hükümdar olmasa da öyle davranmaya mecburdu. Etkilemesi gereken yığınla yetişkin vardı.

LORENZO DE' Medici günün birinde "Eflatunculuk olmadan kişi ne iyi bir vatandaş ne de iyi bir Hıristiyan olabilir," diyecekti. Bununla acaba ne kastetmek istemişti? Ayrıca, büyükbabası hiçbir zaman böyle bir beyanatta bulunmamış olsa da, neden ihtiyar Cosimo ömrünün son senelerinde kafayı Eflatun'a takmıştı.

Yunan felsefesi, Roma felsefesinden daha sonra istirdat ve ihya edildi. Bunun nedeni de lisandı. On beşinci asır ortalarına kadar Yunanca öğretilen bir lisan değildi. Hatta büyük hümanist (ve Cosimo'nun dostu) Leonardo Bruni'nin Eflatun'u Latince tercümesinden okuduğu zamanlarda bile eski Yunanca ciddiye alınmazdı. Bruni filozof krallarla alakalı bu kerameti kendinden menkul hayallerin gerçek dünyada bir karşılığı olmadığını düşünürdü. Eflatun'un, cansız nesnelerin en altta ve ideal şekiller

dünyasının en üstte olduğu, hiyerarşik gerçeklikler merdiveni erken dönem Hıristiyan teologlar tarafından öyle ya da böyle sahiplenilip devamlı olarak detaylandırılmıştı. Teorik bir saçmalıktan ibaretti. Erken dönem hümanistleri Ortaçağ skolastizminden ve Hıristiyan mistisizminden sıyrılıp rahat bir nefes alabilmek adına ileri görüşlü ve seküler idrak sahibi tarihçi ve siyasi yorumcuların berraklığını aradılar: Cicero, Livy.

Cosimo'nun himayesindeki –bir evle maaş– Marsilio Ficino, 1460'larda Eflatun'un tüm eserlerini Latinceye tercüme etti. Tümünün Batı Hıristiyan dünyasında okunabilecek bir şekilde ilk ortaya çıkışı bu şekilde oldu. İleride rahip olacak olan Ficino Hıristiyan Eflatunculuğuna şahsi fakat hayati görüşünü de ekledi: Ona göre insan ruhu "tabiatın merkezi" olup Eflatun'un gerçeklik hiyerarşisinin tabakalarını birbirine bağlardı. İnsan ruhu sevgi ve zekâ vasıtasıyla *tabii olarak*, bu hiyerarşide, yükselip temel ve dünyevi olandan uzaklaşarak namütenahi mükemmellik olan Tanrı'nın saf nuruna yaklaşırdı.

Mesela, Eflatun'un doğum günü olan, her 7 Kasım'da Careggi'deki Medici villasında Floransa'nın en zeki simaları tarafından tartışılan bu tür fikirler tam da Medicilerin yukarı yönlü bir sosyal dönüşüm yaşadıkları zamana denk gelmişti. Şiire bambaşka bir mana kazandırmasına ek olarak (zihin dünyevi olandan ilahi aşka yönelmektedir) tüm tahsil, zarafet ve entelektüel başarılar artık temelinde ahlaki ve ilahi olana erişme yönündeki bir sürecin parçası olarak görülebilecekti. Demek ki bazı seküler faaliyetler aslında ilahi olanın parçası ya da en azından ona *erişmeye yönelik* bir teşebbüs olarak tarif edilebilirdi. Hıristiyanlığın belirlediği çerçeve haricinde iyi hiçbir şey yoktu (neyin iyi olduğunu içgüdüsel olarak bileceğimizi ifade etmek ise son derece tehlikeliydi). O noktadan itibaren artık sanat ve şiir sadece Hıristiyanlıkla alakalı mevzularla sınırlı olmak zorunda değildi çünkü güzellik kendi başına Tanrı'ya yakın olup insan ruhu da tabiatı gereği ona mütemayildi. Tanrı'dan neşet eden yaratıcılık,

Eflatunculuğun bu yeni ve iyimser türevinde, artık insana yasak değilse de çok az insan buna sahip olabilirdi. Fakat sahip olunduğunda esası itibariyle iyiydi. Günümüzde bile pek çok kişi hâlâ sanatın mutlaka *doğru tarafta olduğunu* düşünüp onu hangi bankanın desteklediğini hiç sorgulamaz. Medici parasıyla desteklenen Botticelli aynı güzel modeli hem Madonna hem de Venüs için kullanabilir. Kadının kıyafetini üzerinde bırakabilir ya da çıkartabilir. Her halükârda zihni ruhani olarak yükselecektir. Bu noktada Cosimo'nun sanatçılara gösterdiği himayenin tümü için geçerli olabileceği düşünülen kefaret mecburiyeti kesin olarak ve memnuniyetle ortadan kalkar. Sanat daima mukaddestir.

Fakat biraz daha derine inersek açıkça ve belki de kasti olarak ifade edilmeyen fakat yine de bir şekilde kendini gösteren diğer bir şeyle karşılaşırız: Kendini geliştirmek, medeni, tahsilli ve sanatsever bir aristokrat olmak mevcut Ortaçağ konumunun üzerine çıkıp ötesine geçmene yol açan bir fenalık değildi (1433 tarihinde Cosimo'ya yönelik ihanet suçlamasında olduğu gibi). Bilakis bu tür faaliyetler kişinin Hakk'a erişme gayretine delalet ederdi. Bu çok cazip ve mest edici bir fikirdir. Bu fikir Lorenzo'yu sanatçılara destek olmaya ve çoğunlukla seküler ve hem güzel hem de siyasi açıdan münasip, şehrin ve onun itibarını artıran büyük sanatsal projelere girişmeye teşvik etti. Hem himaye eden hem de, bir şair olarak, kendisi sanat yaratan bir lider kötü olamaz. Botticelli'den festival sancakları ve karnaval arabaları yapmasını isteyen bir lider ardında kötü bir isim bırakmaz. Ve iyi bir vatandaş ve Hıristiyan'ın aynı zamanda Eflatuncu olması gerekir çünkü ancak Eflatuncular güzelliğe erişme ve dahası kamusal alanı güzelleştirme gayretine iştirak edip onu takdir eder. Eğer o Eflatuncu olmasa bizim cahil vatandaşlarımız florin ya da *picciolo* saymaya devam edip siyasi menfaatleri mucibince boş boş konuşup duracaktı.

Bu da bizi bu heyecan verici fikirlerin temel kusuruna getirir: Para kazanma ve eşyaların fiyatına dair neredeyse hiçbir

şey söylemezler. Buradaki tenakuz Cosimo'nun ikileminden çok daha farklıdır: Günah olan bankacılık uygulamalarıyla para kazanırken diğer yandan ruhumu cennete nasıl gönderebilirim? Şimdiki sorun ise zenginlik her zamankinden daha çok önem kazanırken bile –aksi takdirde nasıl en iyi sanatçıları ve öğretmenleri tutup, Eflatun'u tercüme ettirir ya da ölü filozofun her doğum gününde büyük partiler düzenleyebilirsin?– para kazanma sürecinin Eflatun hiyerarşinin en dibindeki temel şeylerden biri, asil ruhun maddeden kurtulup yükselmek için verdiği mücadelede memnuniyetle arkada bırakabileceği bir şey olarak görülmesidir.

Bu tefekkür çerçevesinde muhasebeciliğin teferruatları ve tefecilik günahından kaçınmayı mümkün kılan hassas yöntemler üzerinde kafa yormak, Cosimo'nun yaptığı gibi, keyif alınacak şeyler değildi –Cosimo parayı bir asa sallayarak yaratmak mümkün olsa yine de bankacı olacağını söylemişti. Fakat artık kültürlü insan eline hangi asa gelirse onu sallamak ve iyi bir gelir sorununu olabildiğince çabuk biçimde *aradan çıkarmak* istiyordu: Mesela Milano düküne olabilecek en yüksek faizle borç vermek; Gravelines gümrük kapısında vergi toplama imtiyazını satın almak; ya da en ilginci, Medici bankası örneğinde olduğu gibi, şap hadisesiyle ile kalıcı bir altın madeni açmak.

Şap hadisesi nedir? Lorenzo'nun hocası Gentile Becchi "Beni Kutsal Ruhu düşünmeye sevk eder," diye yazmıştı. "Ne olduğunu anlamadım." İlginçtir Hıristiyan Eflatunculuğunun gerçeklik hiyerarşisinin iki aşırı ucu –temel madde ile ilahi öz– ortada bir yerde olan tahsilli biri açısından eşit derecede anlaşılmazmış gibi görünmektedir. Her halükârda bu temel madde, şap –diğer faydalarına ek olarak kumaş boyamakta da kullanılan alüminyum sülfat– vasıtasıyla para sorununu bir an evvel *aradan çıkarma* hevesi Lorenzo'nun hayatının en önemli tayin edici, öğrenmekte olduğu rolün ilahi bir performans gerektireceği, anlarından birini yaşamasına neden oldu.

6

Muhteşem Gerileme

Üç kızdan sonra bir erkek evladın doğması başlı başına bir zafer sayılırdı. Muazzam miktarda kaynak onun tarafından kullanılmak için bekliyordu. Ebesine bile rica mektupları gelmeye başladı.

Çok çirkin olmasına rağmen baştan çıkaracak biçimde yetiştirildi. Beş yaşındayken Prens Jean d'Anjou'yu karşılamak için küçük bir Fransız çocuğu gibi giydirildi. Heyhat burnu yüzüne yapışık gibi duruyordu. On yaşında Papa II. Pius'u ziyarete gelen Galeazzo Maria Sforza'ya şiirler okudu. Çıkık çenesi alt dudağını üsttekinin üzerine itmişti. Keman ve ud çalmayı öğrendi. Ata binmeyi ve şahin tutmayı öğrendi. Koku alamasa da sürekli çiçek ve arılardan bahseden şiirler yazdı. Şiiri çok severdi. On altı yaşında yamuk alnı ve kalın kaşları güzel Lucrezia Donati'nin kalbini fethetti. Boğuk ve kulağı rahatsız edecek derecede tiz sesi manzum şiirleri erken inkişaf etmiş bir ahenkle döktürdü. "Genç yaş aşkı takibe mani değildir." Modellerini tanırdı: Petrarca, Dante, Ovidius. Cezbedici bir özgüvenle acısını dile getirdi. "İlk yara ne zalimdi!" Genç Lucrezia başkasına söz verilmişti.

İnsanlar şimdiden bir şeyler istemek için ona mektup göndermeye başlamıştı: Taş ustaları, çiftçiler, ressamlar, şairler. Ve Lorenzo onlar lehine babasına tavassut etti: Gut hastası Piero sadece birkaç oda uzakta olduğu halde Medici varisi "Umarım bu ricamı kırmazsınız," diye yazdı. Diğer insanların endişeleri onun

için alıştırma yapma fırsatıydı. Devrinin en zeki insanlarıyla çevrelenmiş haldeki genç adam felsefi tesellileri ve doğru devletin tabiatını tartıştı. Hocası anne babasına gönderdiği bir mektupta "Geç saatlere kadar dışarıda takılıp kızlarla flört ederek oyun oynuyor," diyerek şikâyet etti.

Gençlik yıllarında diğer saraylara yapılan resmi ziyaretlere iştirak etmeye başladı. Çirkin suratı ve kulak tırmalayan sesinin farkında olduğundan insanları harikulade entelektüel enerjisiyle şaşkına çevirdi. Milano'da bankanın muhteşem tesislerinde parti verip, Napoli kralının oğluyla evlenmek üzere olan, dükün kızı Ippolita Sforza ile tanıştı. İki genç mektuplaşıp edebi konuları tartıştı, sonra da Ippolita 2.000 duka borç istedi. "Şerefim üzerine geri ödeyeceğime söz veririm."

1466'da on yedi yaşındayken, yün ticareti için elzem olan, şap alışverişiyle alakalı bir sözleşmeyi imzalamak için Roma'ya gitti. Bu bankacılık mesleğine ilk adım atışıdır. Şansına Francesco Sforza'nın ölümüyle seyahati dramatik bir diplomatik göreve dönüşür. Papayı, dükün oğlunun Milano dükü olarak babasının yerine geçmesini kabule ikna edecektir. Sforza bir gasıptır. Sforza, Medicilerin en büyük müttefikidir. Lorenzo'nun acilen Napoli'ye gidip Kral Ferrante'nin aklında başka bir seçenek var mı diye öğrenmesi icap eder.

Babasının Medici karşıtı komplocularla –Pitti, Acciaiuoli, Dietisalvi ve Soderini –hesaplaşmasına destek vermek için tam vaktinde Floransa'ya dönen Lorenzo yanında Milano askerleri olduğu halde silahlı ve at üzerinde Piazza della Signoria'daki parlamentoya gelir. Bu hem cezbetme hem de itaate mecbur etme hamlesidir. Floransa'nın beni sevmekten başka çaresi yoktur. Sanatsal bir hamle. Genç adam atından inip, *balia*ya sınırsız yetkiler verilmesiyle ilgili beyanat okunur ve silahlı askerlerle kuşatılmış halk cumhuriyetin sağladığı oy verme hakkını kullanırken, kırmızı cübbeli mukaddemlerle yan yana, onlarla eşit olarak, durur. Her sanatçının tabiatında cezbetme ve hükmetmeyi birleştirmek

Verrocchio'nun yaptığı söylenen Lorenzo de' Medici'nin bir büstü. Pek yakışıklı olmayan Lorenzo farklı baştan çıkarma yöntemlerinde uzmanlaşmaya mecbur kaldı. Kendisi on beşinci asrın en iyi şairlerinden biridir.

vardır. Ahali benim bakış açımı, benim kılıcımın işaret ettiği yönü kabule mecburdur. Şair Lorenzo ile siyasetçi Lorenzo arasında radikal bir bölünme mevcut değildir. Henüz devlet memuru olabilecek yaşa gelmemiş olmasına rağmen kendisine *balia*da bir yer verilir ki onun sahip olduğu sınırsız yetkilerle şehri tekrar Medicilerin emin ellerine teslim edeceği şüphesizdir.

Bu kriz anında Floransa'daki *piazza*da ahalinin karşısında olan Lorenzo'nun aklında şapın ne işi var diye düşünebilirsiniz. Ama şapın olmadığı yer yoktu. İngiltere'den ithal edilen yünün yağını şap olmadan temizlemek mümkün değildi. O meydandaki herkes yün giyiyordu. Mukaddemlerin cübbelerindeki kırmızı rengi sağlayan da süvarilerin eyerindeki deriyi kurutan da şaptı. Üç sene sonra, 1469'da Lorenzo, Clarice Orsini ile, kadın orada olmadığından vekili vasıtasıyla, evlendiğinde tacirlikten aristokratlığa attığı bu büyük adımı Piazza Santa Croce'deki, şapın bir kez daha kendine yer bulduğu, görkemli bir turnuva ile kutladı. Mevzubahis kumlu beyaz sülfat bu etkinliğe 10.000 florin civarında masraf edilmesinin baş müsebbibidir.

Bu pahalı kutlamada ortalık inci ve kadifeden geçilmiyordu. Genç Lorenzo kendisine yeni karısı değil de eski kız arkadaşı Lucrezia Donati tarafından verilmiş olan bir sancak taşıdı. Sancakta şairi için defne yapraklarından taç hazırlayan bir kadın vardı. Lucrezia turnuvanın kraliçesi olduğundan sonunda turnuvayı, tesadüfe bakın ki, o turnuvayı düzenleyen sülaleye mensup çocuk kazandığında onun başına gümüş miğferi yerleştiren de Lorenzo'nun yeni ama namevcut karısı değil de Lucrezia oldu. Lorenzo'nun 1466 tarihinde Roma'da imzaladığı sözleşme Medicilere tüm Hıristiyan dünyasındaki şap satışı üzerinde tekel kurma izni vermişti. Yazılarında Lorenzo'nun bunun ehemmiyetini idrak ettiğini gösteren herhangi bir ibare mevcut değildir. O tarihte Lorenzo için belki de Lucrezia'nın da, kocası iş için yurt dışında olmasına rağmen, evlenmiş olması daha mühimdi. Dedikodular baş gösterdi. Bu arada, evli ve bakire olan, Clarice Roma'dan gönderdiği mektupta Lorenzo'nun turnuvaya katıldığını düşünmenin bile başının ağrımasına yettiğini söyledi. Gerçek askerlere mensup bir sülaleden gelen ve Floransa ve onun âşıkane usullerine aşina olmayan kadını asıl tehlikeyi fark edemediği için mazur görebiliriz. Guicciardini, Lorenzo'yu "seks düşkünü," diye tarif ederken Machiavelli de "Venüs faaliyetleriyle uğraşmaya

fazlasıyla hevesli," ekledi. Bu arada Lorenzo da Lucrezia'ya şiir yazmayı sürdürdü.

KİLİSE kanununa göre tekel kurmak, tefecilik gibi, gayri hukukidir. Çünkü gayri tabiidir. Tanrı dünyayı bir azınlık için değil de herkes için yaratmıştır. İnsanları hürriyetinden mahrum edip fiyatları suni olarak yüksek tutan tekeller hırsızlığın farklı bir türünden başka bir şey olmayıp sonunda insanı cehenneme sürükler. Tıpkı tefecilik meselesinde olduğu gibi Kilise bu haksız kazançların ancak sahiplerine geri iade edilmesiyle affedilip cennete gitmenin mümkün olabileceğinde ısrar etti fakat senelerce tatbik edilen tekelin ardından kimden ve ne kadar haksız kazanç elde edildiğinin tespit edilmesi imkânsızdı.

Kilisenin tekel kavramı tek bir teşkilatın belli bir ürünün satışı üzerinde mutlak denetim kurmasıyla sınırlı değildi. Mesela bir işçi sendikası kurmak da, hem de en muzır türünden, tekel sayılırdı: Çalışma ve işverenin dilediği işçiyi dilediği şartlarda çalıştırma hürriyetine sekte vururdu. Sendika *gayri tabiiydi.* Mesela kumaş üreticisi bir şehir olan Floransa'daki yün işçilerinin kurmaya kalkıştıkları herhangi bir birlik derhal lanetlenip ezilmiştir.

Bu hayret edilecek katılığa rağmen 1466 tarihinde Papa II. Paul, Medici bankasıyla işbirliği halinde olan, Kilise'nin tüm Avrupa'daki şap ticareti üzerinde tekel uygulayacağını ilan etti. Tuz ve demirin ardından şap o dönemin en önemli mineraliydi. O olmadan kumaş ticaretinin devamı çok zordu. İyi de Kilise kendi koyduğu kanunları bu derece hiçe saymasını nasıl mazur gösterecekti? Yüce Baba bu iddialı ticari teşebbüsten elde edilecek paranın Türklere karşı düzenlenecek yeni bir Haçlı seferine harcanacağını söyledi. Böylece tekel sadece hukuki değil aynı zamanda da faziletli bir şey haline geldi. İstenen bir amacın normalde günah olan bir aracı meşru göstermesine güzel bir örnek olup bir dini teşkilat içinde tehlikeli bir emsal teşkil eder.

Şartlar şöyledir. Avrupa pazarındaki senelik şap ticaretinin değeri 300.000 florinden fazlaydı, yani İngiltere kralının Medici bankasına olan borcunun on katına yakındı. Bu mineralin çok azı Hıristiyan dünyasında, Napoli Körfezi'nin kuzeybatı girişindeki Ischai adasında, çıkarılmaktaydı. Buradan çıkarılan mineralin kalitesi o derece kötüydü ki üzerinde kullanıldığı yüne zarar verdiğinden bazı Kuzey Avrupa pazarlarında kullanımı yasaklandı. Bu nedenle şapın büyük bölümü, Türklerin elinde olduğundan İslam topraklarında yer alan, Ege denizinin doğu kıyısındaki İzmir Körfezi'ndeki ocaklardan gelmekteydi. Bu ocakların çoğu, şap ticaretinin büyük bölümünü ellerinde bulunduran, Cenevizliler tarafından işletilir ve onlar da Türklere vergi ve gümrük vergisi ödediğinden Türklerin Doğu Avrupa üzerinden Hıristiyan dünyasına doğru ilerlemesine mali destek vermiş olurlardı.

1460 tarihinde, Papa Pius'un yakın dostu olan babası Doğu Akdeniz'deki borçlularından kaçıp Roma baş rahibinin himayesine sığınan, İtalyan Tacir Giovanni da Castro, Roma'nın kuzeydoğusundaki Tolfa'da çok kaliteli büyük bir şap yatağı keşfetti. Pius derhal bu kurak araziyi Kilise mülkü olarak ilan etti. Castro oradan şap çıkarıp rafine edecek, Kilise de o şapı satıp hem büyük kâr elde edecek hem de düşmanları Türklerin kâr elde etmesine mani olacaktı.

Fakat bu minerali bu kadar geniş alanda satabilmek için kredi ve ticaret tecrübesi şarttı. O nedenle Pius'un halefi II. Paul 1466 tarihinde Medici bankasıyla bir sözleşme imzalayarak bankaya Avrupa'daki ticaret ağını kullanarak bu madenden üretilen şapın tümünü satma izni verdi. Aynı zamanda Papa Paul, Türklerden şap alan tüccarın aforoz edileceğini de ilan etti çünkü papadan alınabilecek bir şeyi Türklerden almaya kalkmak Hıristiyan dünyasına yapılacak saldırıları desteklemek demekti. İzmir Körfezi'ndeki şap madenlerini işletme hakkını henüz Cenevizlilerden devralmış olan Venedikliler açısından bu çok kötü bir haberdi.

1470 tarihinde Ischia ocağı sahipleri ve o sahiplerin vergi ödediği Napoli kralıyla bir şap üreticileri karteli kurulmasıyla birlikte papalığın şap tekeli de başlamış oldu. Bu anlaşmaya göre Avrupa pazarları için çıkarılıp işlenen şapın tamamı fiyatları mümkün olabilecek en üst seviyede tutacak biçimde, bir tür on beşinci asır OPEC'i, Kilise'nin denetimde olacaktı. Fakat bu kartelin kurulmasından sadece bir sene sonra Ischia'nın kayda değer bir rakip olmadığının anlaşılması ve yün üreticilerinin Tolfa'dan çıkarılan kaliteli şapı tercih etmesi nedeniyle Medicilerle Papa Paul anlaşmadan çekildi.

İlk bakışta bu darbenin Medici bankasını diğerlerinden üstün konuma getirdiği söylenebilir. Dönemin en kıymetli sanayi ürünlerinden birinin satış hakkı artık sadece onlara aitti. Üstelik bu haklar aforoz tehdidiyle de desteklenmekteydi. Roma'daki Giovanni Tornabuoni bankanın tüm sorunlarının çözüleceğinden kesinlikle emindi. Bu herkesin hayalini kurduğu türden bir anlaşma olup bu anlaşma sayesinde hem bankacılığın yeknesaklığı ve riskleri ortadan kalkacak hem de kendisi ve Tommaso Portinari gibi güzide şahsiyetler kütüphane kurmak, resim yaptırmak, saray eğlencelerine iştirak etmek ve genel olarak Medici efendileri gibi davranmak için daha fazla vakit bulabilecekti.

Heyhat hiç de bekledikleri gibi olmadı. İngiltere, Burgonya ve Venedik'teki –ana şap pazarları- hükümdar ve tacirler aforozla tehdit edilmekten hiç haz etmedi. Bütün hayatı boyunca vicdanın rahat bir şekilde yaptığın bir şeyin birden büyük bir günaha dönüşmesi hiç de hoş değildi. Papa tekeline karşı fikir almak için yerel teologlara danıştılar. Bu teologlar bir günah (tekel gibi) daima bir günahtır ve ondan kâr elde edilmesi, papanın iddia ettiği gibi Macar kralının Türklerle savaşmasına yardım etmek için kullanılacak olsa dahi, bu gerçeği değiştirmez dediler. Brugge'deki Tommaso Portinari aceleci Burgonya Dükü Charles'a müracaat edip ondan tüm krallığında şap tekeli ilan edip Medici bankası haricindekilerin şap satışını yasaklamasını rica etti.

Kendisine kârdan pay vaat edilen dük başta teklifi kabul etti. Fakat Charles her ne kadar aceleci olsa da isyan tehdidini gördüğü zaman anlamayacak kadar da aptal değildi. Hem ithal eden hem de ürünü kullanan yerel tacirler burnundan soluyordu. Yün ticaretinin tehlikede olduğunu söylediler. Nihayetinde dük geri adım attı. Türk şapı, Brugge limanlarına gelmeye devam etti.

Tolfa ve Ischia ocaklarında şap üreten tekelciler bunu yaparken tün Avrupa pazarının yalnız onlara ait olacağını hayal etmişti. Sadece birkaç sene içerisinde Avrupa'nın tüm ihtiyacını karşılayacaklarını hesap etmişlerdi. Fakat aforoz tehdidi Venedik ve Cenevizlilerin Türk şapını alıp satmasına mani olmayınca iki kaynaktan mal gelmesinin neden olduğu arz fazlasıyla, değil tekelcilerin hayal ettiği gibi fiyatları artırmak, eski fiyatı sürdürmek bile zorlaştı. Londra ve Brugge'deki şap alıcıları müzakere güçlerini artırmak için dernek ve teşkilatlar kurdu. Satışlardan papanın alacağı payın yarıya inmesi demek Macar kralına gidecek paranın da azalması demekti.

Daha da kötüsü –en azından Medici bankası açısından öyle- şap ticaretine yapılan bu müdahale zaten hassas olan ticaret dengesini daha da bozup bankanın farklı şubeleri arasındaki para akışını menfi yönde etkiledi. Bir kez daha İtalya'dan kuzeye giden bir mamul söz konusuydu. Bir kez daha nakdin Londra ve Brugge'den toplanıp güneye gönderilmesi gerekecekti. Bu şap denen şey Cotswold'da keşfedilip İngilizlerin hiç satmak istemedikleri yünün yerine alsaydı ne güzel olurdu. O zaman her şey yolunda giderdi. Banka akılsızlık ederek tekel hakları karşılığında papaya çıkarılan üründen, taşınıp satılmadan *önce* pay ödemeyi kabul etti.

Bankanın, bilhassa 1455'teki Giovanni Benci'nin ölümünden sonra, Brugge ve Roma şubeleri arasındaki gerginlik de hesaba katıldığında şap tekelinin ne sıkıntılara yol açacağını anlamak zor değildi. Her zaman olduğu gibi Brugge ile Londra, Roma'ya para göndermekte hiç acele etmedi. Her zaman olduğu gibi Roma'daki Tornabuoni sabırsızlanıp Brugge ve Londra'nın

şap ticaretinden elde ettiği parayı dük ve düşeşlere borç olarak vermeye başladığından şüphelendi. Neler döndüğünü anlamak için Roma şubesinden bir memur kuzeye gönderildi. Akabinde papa kendi adamlarını dükü zapt etmesi için gönderdi. Fakat Tommaso Portinari işine karışılmasından nefret ederdi. Lorenzo'ya gönderdiği bir mektupta papalık casuslarından dert yandı. Ben bile dükü ikna edemezken bir piskoposun ne şansı olabilir?

Yıllar geçtikçe durum daha da kötüye gitti. Bir Floransa gemisi battı. Yükü kayboldu. Sonra Türk şapı taşıyan iki gemi Cenova ve Venedik'ten aynı zamanda geldi. Bu noktada Brugge limanında üç sene yetecek kadar mineral bulunmaktaydı. Tahmin edileceği üzere fiyat düştü. Şap ticareti gittikçe daha büyük bir kâbus haline geldi; banka bu tekeli tatbik edebilmiş olsa her şey yolunda giderdi. Fakat ara dönemde sürekli nakliye ve depolama masrafı olurken çok az gelir elde edildi. 18 Mart 1475 tarihinde Tornabuoni, Lorenzo de' Medici'ye üreticilere, papalığa ve gemilere para ödeyen bankanın aslında şap ticaretinden zarar ettiğini söyledi. Bu arada bir de Volterra hadisesi patlak verdi.

LORENZO'NUN Neoplatonik dünya görüşüne göre sülalenin servet kaynağına ilave olarak rejimin iktidar üzerindeki hâkimiyetinden de kurtulmak icap ediyordu. Mediciler iktidarlarını teminat altına almak için hangi *balia*, konsül ya da teşkilatı kurarlarsa kursunlar zaman geçtikte en itinayla seçilmiş müttefikler dahi cumhuriyetçilerin lehinde rey kullanmaya başlıyordu. İnsanların nedendir bilinmez bir hürriyet takıntısı vardır. Lorenzo idareyi babasından devraldığı zaman *signoria*, 1458 parlamentosu tarafından kurulan bir tür kalıcı Medici *balia*sı olan Yüzler Konsülü tarafından seçilen, dokuz *accoppiatori* tarafından seçiliyordu. Fakat konsül artık ona söyleneni yapmıyordu. Lorenzo konsül üyelerinin onun aleyhine oy kullanmasına mani olmak için konsül toplantılarına bizzat katılmaya mecbur kaldığını fark

etti. Bu çok rahatsız ediciydi. Babasının ölümünün akabinde Milano elçisine "Dedem gibi davranmayı planlıyorum," dedi, "yani her şeyi olabildiğince medenice anayasa çerçevesinde halletmeye gayret edeceğim."

Fakat kişi devamlı iktidarda kalmak istiyorsa ne derece medeni ya da anayasaya saygılı olabilirdi? Çok geçmeden Lorenzo, dedesini bile geride bıraktı. 1471 sonuna gelindiğinde *signoria* hâlâ dokuz *accoppiatori* tarafından seçiliyordu fakat artık onlarda her temmuz ayında önceki dokuz selefleri ile o tarihte makamda olan *signoria* tarafından seçilmeye başlandı. Böylece iktidar tümüyle döngüsel hale geldi. *Accoppiatori* üzerindeki nüfuzunu kaybeden Yüzler Meclisini ve de hükümeti teselli etmek adına onlara *signoria*nın aldığı kararları, geleneksel Halk ve Komün Konsüllerinin tasdikine –ki böylece artık mevcudiyetlerine pek bir neden kalmamıştı- ihtiyaç duymadan, doğrudan tasdik etme yetkisi verildi.

Bu noktada Mediciler devlet üzerinde neredeyse eksiksiz bir hâkimiyete sahipti. Yine de hâlâ bir ölçüde anayasanın bir hükmü varmış gibi davranmaya devam ettiler: Konsüller toplanıp oylama yapıldı; *signoria*nın seçimi hâlâ adil bir kuraymış gibi kaydedildi. Fakat bankanın geliri ve siyasi iktidarı Volterra'da şap keşfedilmesiyle tehdit edilince bu tür anayasaya saygı numaraları derhal unutuldu.

Volterra, Floransa'nın otuz kilometre güneybatısındaki küçük bir şehirdir. On beşinci asırda bağlı bir şehir olup Floransa'ya haraç öder ama kendi hükümeti tarafından idare edilirdi. Haliyle şap keşfedilmesi herkesi heyecanlandırdı, sonra da madencilik haklarının Floransa'nın desteklediği hususi konsorsiyuma verilmesiyle de hüsrana uğrattı. Medici bankası açısından bu yeni kaynağı tekel altına almak önemliydi. Bu konsorsiyuma muhalif olan Volterra idaresi şap ocağına el koydu. Floransa bu karardan vazgeçilmesi için müdahale etti.

Bunlar 1471 senesinin haziran ayında gerçekleşti. Lorenzo, babasının ölmesi nedeniyle, çok yoğun bir on sekiz ay geçirmişti.

Prato'da, 1466 komplocularının körüklediği bir isyan bastırıldı. İdam edilenler oldu. İlk çocuğu Lucrezia 1470'te, ilk oğlu ve varisi Piero da Şubat 1471'de dünyaya geldi. Clarice üstüne düşen rolü oynuyordu. Martta Lorenzo, beraberinde arsızlık seviyesinde kalabalık bir maiyet getiren ve paskalya perhizi müddetince hiç durmadan tıkınmasıyla nam salan, Milano Dükü Galeazzo Sforza'yı misafir etti. Tanrı ne kadar rahatsız olduğunu Santo Spirito Kilisesi'ni yakıp kül ederek gösterince dehşete kapılan Floransa ahalisi kefaret olsun diye lüks kıyafet ve yiyeceklere yeni kısıtlamalar getirdi.

Lorenzo karısının hamileliği süresince hem Lucrezia Donati'ye aşk şiirleri yazmaya devam etti hem de *Şölen* adında sarhoş filozoflarla din adamları arasında geçen bir geceyi anlatan 800 satırlık bir parodi üzerinde çalıştı. Çok eğlenceli bir eserdir. Zamanının çoğunu Venedik ve Napoli'de yeniden açılan Medici bankası şubelerinden çok bu satire ayırdığı ortadaydı.

Bilahare, tam da Volterra krizinin harareti artarken, Papa II. Paul Temmuz 1471 tarihinde öldü ve Lorenzo Papa IV. Sixtus'un taç giyme töreni için alelacele Roma'ya gitti. Yirmi iki yaşında birinin aynı anda siyaset, bankacılık, bebekler ve şiire odaklanmasının ne kadar zor olduğunu tahmin edebiliriz. Kısa *ricordi*sinde Lorenzo, Roma seyahatini şöyle tarif eder: "Benim için büyük şerefti ve dönüşte Papa Sixtus'un bana verdiği Augustus ve Agrippa'nın iki mermer büstüne ek olarak satın aldığım alaca akikten kakmalı bir kâse ile diğer değerli taşlar ve madalyonları getirdim." Bu hatıraları 1473 tarihinde yazmış olsa da Lorenzo o tarihe kadar idaresi döneminde olmuş en mühim hadiseden yani Volterra'nın yağmalanmasından bahsetmez. Çünkü gurur duyulacak bir şey değildir.

Maden konsorsiyumu ile şehrin idarecileri arasındaki görüşmeler çıkmaza girince Volterralılar hakemlik etmesi için Lorenzo'ya müracaat eder. Tahmin edileceği üzere Lorenzo, bünyesinde iki mümtaz Medici lehtarı Volterralı bulunan, şap konsorsiyumunun madencilik haklarını korumasına hükmeder.

Muhalifler ayaklanıp iki mümtaz Lorenzo lehtarını öldürür ve şehir Floransa'dan bağımsızlığını ilan eder. Tüm bu olup bitenlere rağmen ihtiyar müşavir Tommaso Soderini, Lorenzo'ya bir ordu göndermeye lüzum olmadığını söyler. Bu türden bir krizi sabır ve müzakere ile çözmek mümkündür.

1466'da abisinin isyanı müddetince Medicilere sadık kalmayı sürdüren Soderini artık yetmişine merdiven dayamıştı. Lucrezia Tornabuoni'nin kızıyla, Lorenzo'nun halası, evliydi ve rejimin en kıdemli üyesi olduğundan ondan genç yeğenine göz kulak olması bekleniyordu. Fakat Lorenzo'nun böyle bir şeyi kabul etmesi mümkün değildi. İddia ettiği derecede dedesi Cosimo'ya benzemeyen Lorenzo sadece idaredeymiş gibi görünmeyip ipleri almaya kararlıydı. O Orsini sülalesinden bir kadınla evli ve *palazzo*sunda Milano dükünü ağırlamış bir Medici olduğu halde hakarete uğramış ve dostları öldürülmüştü.

Lorenzo bir ordu kiralayıp gönderir. Bir aylık muhasaranın akabinde Volterralılar canlarının ve mallarının bağışlanması şartıyla teslim olur. Şehre giren paralı askerler yağmalar, tecavüz eder, öldürür. Ele geçirdikleri şehirleri yağmalamak paralı asker ordularının hakkıdır. Bunu herkes bilir. O tarihten itibaren Volterralılar, Lorenzo'nun baş düşmanı olacaktır. Aldığı karar neticesinde bu derece kan dökülmesi yüzünden ne yapacağını şaşıran Lorenzo, Volterralılara 2.000 florin hediye ederek hatasını telafi etmeye çalışır. Bu meblağ üç sene önce meşhur evlilik turnuvasına harcadığı paranın beşte birinden daha azdır. Şehirde oluşan maddi hasar dahi tamir edilemeden yeni keşfedilen şap madeni kapatılır. Bulunan yatağın yetersiz ve kalitesiz olduğu ortaya çıkmıştır. Tüm bu olup bitenler tümüyle beyhudedir.

1509 TARİHİNDE tarihçi Guicciardini "Lorenzo'nun en büyük hatası şüpheciliğiydi," diye yazdı. Yeni bir türün –miras yoluyla değil de tahsil, evlilik ve parayla aristokrat olanlar– ilk üyesi olan

Lorenzo diğerlerinin onun hâkimiyetini tanımayacağından tanıdıkları zamanda onu alaşağı etmeye çalışacaklarından korkmuştu. Bir davranış kalıbı zuhur etti: Tehdit ya da hakaret edildiğini (aynı şey) farz edip, aşırı tepki vererek başlamasından korktuğu çatışmayı başlatıyordu. Volterra'daki katliam da bu şekilde oldu. Daha beterleri de olacaktı.

Taç giyme töreninde büyük bir cömertlik sergileyerek Lorenzo'ya hediyeler veren, onu Volterra hadisesinde destekleyen ve hatta o, annesi ve kardeşine tövbe endüljansları veren –cennette onlara bir yer vermekle eşdeğerdir– Papa Sixtus şimdi de Floransa Cumhuriyeti'nin güney sınırından fazla uzakta olmayan Papalık Devleti'nin kuzeyindeki Città di Castello'nun idaresini tekrar ele geçirmeye kalkmıştır. Şehir *signore*si –ya da Sixtus'un gözünden gasıbı– Lorenzo'nun dostudur ve ondan yardım ister. Lorenzo derhal papanın seferini şahsi meselesi kabul edip arkadaşına yardım için ordu gönderse de gönderdiği ordunun mevcudu bankanın en büyük müşterisi papayı daha da kızdırmaktan başka bir şeye yetecek seviyede değildir. Lorenzo hâlâ bir devlet idare edemeyecek kadar gençtir.

Papa Sixtus, Floransa'nın kuzeybatısında bir şehir olan, Imola'nın lordluğunu yeğeni Girolamo Riario için satın almak istediğini ilan eder. Sixtus her ne yapıyorsa yeğenleri için yapmaktadır. Fakat bu anlaşmayı yapabilmesi için 40.000 florin borca ihtiyacı vardır. Haliyle bunu da bankasından isteyecektir. Fakat Lorenzo, Imola'nın papanın değil de Floransa'nın nüfuzunda olması gerektiğine hükmeder. Haritaya bakıldığında hak vermemek elde değildir. Parayı vermeyi reddeder. Papayla iş yapan diğer bir Floransa bankasından da reddetmesini ister. Pazziler eski ve mümtaz bir sülale –bir ihtiyar amca ile bir düzine yetişkin yeğen– olup teşkili Medicilerinkini andıran bir uluslararası bankaya sahiptirler. Sixtus'a istediği parayı borç vermekle kalmayıp ayrıca ona, sanki Mediciler Floransa'nın idarecisi değil de sadece ticari rakipleriymiş gibi, Lorenzo'nun kendilerine mani olmak istediğini

de söylerler. Bu büyük bir hakaret ve Pazziler açısından da ciddi bir risktir. Anlaşılan Lorenzo'nun sülalelerine hak ettiği hürmeti göstermediğini düşünmektedirler –mesela 1472 tarihli tetkikte seçim torbasına Pazzi sülalesinden çok az isim konmuştu. Bu tarihten sonra da bunun artmayacağı artık bellidir.

1474'te Papa Sixtus, Francesco Salviati'yi Floransa başpiskoposu olarak teklif eder. Fakat Salviati, Pazzilerin yakın dostudur. İlginçtir papa, Lorenzo'nun onun Imola'yı satın almasını engellemeye çalışmasına rağmen, itirazlara ses çıkarmayıp vazgeçerek onun yerine Lorenzo'nun kayınbiraderi Rinaldo Orsini'yi aday gösterir. Fazlasıyla cömertçe bir hamledir. Pisa başpiskoposluğu makamı müsait olduğunda da papa bu sefer Lorenzo'ya sormadan Salviati'yi oraya tayin eder. Bu arada papalığın Medici bankasındaki şap hesaplarının da denetlenmesi talimatını verir. Brugge ve Londra'da fiyatlar düşmüştür. Tahmin edilen gelir elde edilemez. Kendisinin denetlenmesi Lorenzo'nun çok ağırına gider. Beni denetlemeye kalkmak büyük hakarettir! Sülalem onlarca yıldır papaya hizmet etmektedir. Ve yeni başpiskopos Salviati'nin Pisa'ya girmesine müsaade etmez. Pisa, Floransa'ya tabidir. Bana sorması gerekirdi. Kimse benim rızam olmadan Pisa başpiskoposu olamaz. Papa, Lorenzo'yu aforozla tehdit eder ve Napoli yakınlarındaki Sarno'ya Pazzi sülalesinden birini piskopos olarak tayin eder.

"Majestelerinden [Napoli Kralı Ferrante] cesaret alan benim Pazzi akrabalarım bana ellerinden geldiğince çok zarar vermeye gayret ediyorlar." Lorenzo, Milano Dükü Galeazzo Sforza'ya gönderdiği mektupta bunları söyleyerek ondan papaya baskı yapıp onu Pisa'ya Salviati'yi başpiskopos olarak atama fikrinden caydırmasını istemiştir. Lorenzo'nun Pazzilere akraba olarak hitap etmesinin nedeni ablası Bianca'nın Pazzi yeğenlerden biri olan Guglielmo ile evli olmasıdır.

Fakat Pisa çekişmesi Lorenzo'nun kazanabileceği türden değildir. Kilise çok güçlüdür. Salviati'nin başpiskopos olarak şehre

girmesine izin verilmesinin üzerinden çok geçmeden papa, Medicilerin şap tekelini yenilemeyi reddedip bu hakkı Pazzilere verir. Bir kez daha banka sahip olduğu serveti elde etmesini mümkün kılan siyasi oyunların bedelini öder.

Bu misillemelerin bir sonu olacak mıdır? Görünen o ki hayır. Mart 1477'de bir düzine yeğenden biri olan Giovanni Pazzi ile karısının kuzeni Beatrice Borromei'nin arasında bir sürtüşme yaşandı. Borromei sülalesi çok zengindi. Beatrice'in babası yeni ölmüştü. Beatrice kardeşi olmadığından babasının mirasını devralmayı ve böylece Pazzi sülalesine girmeyi bekledi. Fakat kuzeni Carlo onunla aynı fikirde değildi. Mirasın bir kısmının üzerine konup erkek olarak bunun onun hakkı olduğunda ısrar etti. Lorenzo araya girerek –kardeşi Giuliano sakın yapma diyerek onu ikaz etti- mirasta yeğenleri kızlardan öncelikli yapan bir kanun çıkarttı. Bu sosyal adetler bakımından büyük bir değişiklik olup haliyle yüzlerce ferdi, hesabı ve umudu etkiledi. Tüm ikazlara rağmen Lorenzo devam etti ve paranın Pazzi sülalesine gitmesine mani oldu. Machiavelli "Giuliano de' Medici kardeşine defalarca çok fazla şeyin peşinde koşarsa sonunda hepsini kaybedeceğini söyledi," diye yazar. Giuliano'nun korktuğu şey başlarına gelmek üzereydi. Nisan 1478 tarihinde *duomo*daki ayin sırasında Pazziler tarafından öldürüldü. Lorenzo kaçtı.

ON BEŞİNCİ ASIR hümanizmi genelde olumlu bir şey olarak kabul edilir: Sorgulayan beyinler soyut metafizikten uzaklaşıp insani olan şeylere odaklanır. Bunun da iyi bir şey olması beklenir. Fakat hem bu olgu hem de insanlar muhtelif olduğundan bu hareketin her tezahürünü düşünmeden desteklemeye kalkmak akıl kârı değildir. Belki de hümanizmi bu derece cazip kılan ve hatta çoğumuzun hümanist olmasına neden olan şey bu hareketin en büyük haksızlığıdır: Kendinden önceki bin yılı karanlık, Ortaçağ'ı insanlık dışı bir şeymiş gibi kabul etmiştir. Hümanistler

neden böyle bir şey yaptı? Neden bu reddetme bizim açımızdan bu derece önemli?

Cosimo de' Medici'nin himaye ettiklerinden biri olan Marsilio Ficino karanlıktan çok az bahsederken aydınlanmayı anlatmakla bitiremez. Lorenzo'dan on altı yaş büyük olan Marsilio, 1470'lerin başlarında, genç hükümdarı yönlendirme açısından yaşlı soylu Soderini'den daha etkili oldu. Kendisini ona tartışmalı mevzuda nasihat veren menfaatçi bir taraf değil de imtiyazlı bir talebenin filozof babası olarak takdim etti. Bir mütefekkir olarak Ficino'nun en dikkat çeken vasfı birleştirmesidir. Sürekli okuyup tercüme ederek Romalıların öncesi ve Ege kıyılarının çok daha doğusunu araştırarak nasıl becermişse baktığı her yerde aynı şeyi bulup, hepsinden öte, bir geleneğin diğerinden üstün olduğunda ısrar etmişti. *Commedia*'da Dante'nin çıktığı dağ Yunanlıların Olimpos, Sanskritlerin Pradesha ya da "yüce ova,", Keldanilerin Pardes, Arapların Kaf ve hatta nefsani zevkin *mons Veneris*'idir. Ficino'nun tercüme ettiği Orfeus'un *Güneş İlahisi*'nin, Ficino'nun tercüme ettiği, Eflatun'un *Devlet*'indeki mağara ve ışık benzetmesine, Ficino'nun tercüme ettiği, klasik son dönem teoloğu Proclus'un *Güneş'in İlahisi*'ne ve yine Ficino'nun hem tercüme edip hem de hakkında yorum yazdığı *Soliloquia*'da geçen St. Augustine'nin Tanrı'yı "ruhun güneşi" olarak görme olgusuna çok yakın olduğu açıktır. Ona göre tüm dünya Zerdüşt, Hermes Trismegistus, Orfeus, Pisagor, Eflatun, Aziz Paul, Aziz Augustine gibi kadim rahiplerin dâhil olduğu tek bir dine inanmaktadır.

Tümüyle eklektik olan Ficino'nun hümanizmi tüm ayrımları ortadan kaldırdı –bu tek bir geleneği takip edip müesses kilise kanunlarına odaklanan ama bunu yapmaya çalışırken tüm dünyayı kesin ve kasvetli biçimde iyi kötü, doğru yanlış, cennet cehennem diye bölen geçmiş asırların Hıristiyanlığıyla tam bir tezat teşkil eder. Bu nedenle hümanistler açısından yakın geçmiş, çoktan unutulup gitmiş olan geçmiş kadar tartışmaya değer değildir. Egzotik olanın heyecanını yaşatmadığı gibi ne okuyacağını

ve düşüneceğini dilediğin gibi seçmene de izin vermez. Onun yerine o tarihten itibaren yapılacak herhangi bir tartışma kadimle modernin ve Doğu'yla Batı'nın karşı karşıya geldiği ve heyecanlı beyinlerin dilediğini denemekte hür olduğu yeni bir *zona franca*da cereyan edecektir. Uzun lafın kısası hümanizm bugün içerisinde yaşadığımız fikirler süpermarketinin kapısını açmıştır.

Ficino'nun fikirlerinin bazıları Lorenzo'ya aşırı cazip gelmişti. Benzetmelerinden biri yaygın olarak kullanılan otoriter baba figürü ile hükümdar ya da siyasi lider arasındaki benzerliktir. Lorenzo 1473 tarihinde kızı Maddalena'nın doğmasıyla üçüncü kez baba oldu. *Baba*, *tiran*dan daha olumlu bir kelimedir. Hiçbir şeyi denklemin dışında bırakmak istemeyen Ficino baba ve hükümdar benzetmesine Tanrı'yla sanatçıları da dâhil eder: "Oğul babanın eseridir ve insanın kendi eserinden daha çok sevdiği bir şey yoktur. İşte bu yüzden de Tanrı insan tabiatını, yazarlar kitaplarını ve ressamlar da resmettikleri kişileri sever." Fakat aynı mantıki yaklaşımla Lorenzo nihayetinde Floransa'yı –idaresi, evlilik düzenlemeleri, ressam, şair, heykeltıraş ve mimarları himaye etmesi vasıtasıyla– kendi sanat eseri olarak düşünmeye başlayabilirdi. Onu seviyordu çünkü onun eseriydi. O noktada paranın Lorenzo'nun kesesinden şehre ve daha yüksek ihtimalle, banka hızla batmakta olduğundan, devlet hazinesinden Palazzo Medici'ye akıyor olması mühim değildi. Babayla oğlu parayı birlikte kullanmaya devam edecekti.

Ficino'nun eklektizmi elitizme de yabancı değildi. Dünya hep onun tasvir ettiği biçimdeydi –insan ruhu ilahi ışığa erişmeye çalışıyordu- fakat bunu idrak kabiliyeti herkese verilmezdi. İnsanların çoğu cahil kalacaktı. Üstelik öyle olması da gerekiyordu. O yüzden Ficino eserleri yerel dile değil de Latinceye tercüme etmişti. Latinceyi ancak en iyi eğitimi alanlar okuyabilirdi. Ficino'nun talebelerinden biri olan Pico della Mirandola "Dini sırlar gizli kalmasalar sır olmazlardı," diye yazdı. Haksız da sayılmaz. Bu yüzden derin gerçekler sadece "sır perdeleri ve şiirsel

gizlemeler kullanılarak" yazılmalıydı. Mitin karmaşık ve muğlak yapısı bu şekilde açıklandı ve Sandro Botticelli'nin atölyesinden pek çoğu bir şekilde kafa karıştırıcı su perisi ve satir resimleri çıkmaya başladı. Bunları ancak zaten bu meseleleri bilen, o resimleri yaptırabilecek kadar parası olanlar anlayabilirdi.

Gerçekten de Ficino'ya yaklaştıkça Lorenzo'nun Lucrezia'ya gönderdiği soneler de değişmeye başlamıştı. Gittikçe anlaşılmaz bir hâl aldılar. Eski ve malum nefsani arzular (önceden günah denilen şeyler) artık mistisizmin kadim heyecanları ve hakikat ve nefaset arayışına benzetiliyordu. Bunu yapmak kolay değildi. Lorenzo'nun Floransa idaresi de gittikçe sırlara gark olmaya başladı; "sırlar" daha da gizlendi. Anlaşılan rejimin liderleri kendilerini bir tarikatın müritleri ya da filozof kral türünde bir şey gibi görmeye başlamıştı. Bir iktidar kültü.

Lorenzo, Floransa'yı yönettikçe farklı hükümet heyetlerinin kurulduğuna dair elimize ulaşan belgeler azalmaktadır. O döneme ait banka hesaplarında da çok azı günümüze ulaşmıştır. Onun yerine, artık muammadan farkı kalmamış aşk sonelerinden farklı olarak, Lorenzo'nun sevilen karnaval kutlamaları için yazdığı bolca müstehcen şarkıya sahibiz. Bunlar hem müstehcendir hem de bolca *çift anlamlı* kelime kullanılmıştır. Mesela "Fırıncılar Şarkısı" şöyle biter: "Ah güzel kadınlar işte bizim mesleğimiz budur: Eğer ağzınızda patlayacak bir şey istiyorsanız bununla başlayabilirsiniz." Şehrin çalışan kesimi bu tür şarkıları epey seviyor olmalı. Muhtemelen kadınlar da seviyordu. Ficino'nun Eflatunculuğunun öğretilerinden birine göre şarkı vasıtasıyla, Orfeus'un Eurydice'i liriyle karanlıktan çıkarması gibi, diğerlerini kendi seviyene yükseltirdin. Böyle mantıklı bir cümleye nasıl itiraz edebiliriz ki? İşte size Lorenzo'nun "Köylüler Şarkısı."

Biz de hıyar var hem de çok büyük
Görünüşünün yamuk ve garip olmasına bakma
Hatta üzerinde lekeler varmış gibi de gelebilir
Ama onlar kapalı geçitleri açar

Onları takmak için iki elini kullan
Kabuğunu tepeden itibaren soy
Ağzını kocaman açıp emmeye başla
Çok geçmeden kendine hâkim olamazsın

Ezoterik aşk soneleriyle Eflatuncu ruh seviyelerine yükselen Lorenzo daha az tahsilli Floransalı hemşerilerini de bu tür kafiyeli müstehcenliklerle cezbediyordu. Onun dahi olduğunda herkes hemfikirdi. İnsan acaba Cosimo'nun San Marco'daki dua hücresini hâlâ kullanan var mıydı diye düşünmeden edemiyor.

LORENZO "Yüce Hayır'a" odaklanmak adına çocukça "oyunları" –yani nefsani şiirleri– bıraktı. Daha doğrusu Ficino, fazlasıyla iyimser düşünerek, 1474 tarihinde bir arkadaşına gönderdiği mektupta öyle söyledi. Lorenzo, Ficino'nun tefekkürlerini paylaştığı, uzun ve ağır *Yüce Hayır* isimli bir esere başlamıştı. Aynı zamanda papayla Francesco Salviati'nin tayini yüzünden yapılan tartışma da başlamıştı. Ficino, Salviati'nin yakın dostuydu. Bu utanç vericiydi. Üstelik müstakbel başpiskopos Eflatuncu olmasa da Kilise umumi olarak yeni hümanist eklektizme karşı değildi. Kardinal Pietro Riario'nin -Salviati'nin diğer bir dostu ve Papa Sixtus'un yüksek bir makama terfi ettirdiği diğer bir yeğeni- düzenlediği bir partide yüksek sesle okunan bir şiirde Olimpus tanrıları Jüpiter'in çağrılarına cevap vermeyi reddeder çünkü kardinal ve onun misafirlerine klasik mitolojideki sahneleri temsil edecek şekilde tasarlanmış pastaları ikram etmekle meşguldürler. Geleneklerin bu şekilde birbirine karışması ve hiyerarşilerin alt üst edilmesinin (bir tanrı bir kardinale hizmet ediyor!) tüm geleneksel davranış kurallarının bozulabileceği hissiyatıyla el ele gitmesi ne kadar gariptir. Daha önce hiçbir papa, Sixtus'un yaptığı gibi, dünyevi ya da uhrevi, üst mevkilere kendi akrabalarını terfi ettirmemişti. İleride papa, Lorenzo ile kardeşi Giuliano'nun öldürülmesinin

tasarlandığını bildiği halde, Pazzilere "işin içinde ölüm olmaması şartıyla," Medicileri bertaraf etmeleri için müsaade etti.

Fakat bozduğun kurallar kim olduğuna ve hangi klasik eserleri okuduğuna bağlıdır. Lorenzo, Ficino ve dostları kırsaldaki Medici villalarında Sokrates ve Alcibiades oynayarak hoş ikindiler geçirirken ve Giovanni Tornabuoni ve Tommaso Portinari kendi resimlerinin farklı İncil sahnelerine yerleştirilmesini sağlarken Girolamo Logiati adındaki genç bir adam Sallust'un MÖ 63'teki Catiline komplosu hikâyesini okuyordu. Aralık 1476'da, antik çağdaki rol modellerini taklit eden, Logiati ve iki yoldaşı St. Stephen Günü'ndeki ayin esnasında Milano Dükü Galeazzo Maria Sforza'yı öldürdü. Fakat bu tür bir hamleye yönelik tepkinin günümüzdekine benzer olacağını düşünmek yanlış olur. Sforza tecavüz ve işkence etmiş rezil bir insandı. Ama orası Roma cumhuriyeti değildi. Ahali Sallust okumuyordu. Hürriyetlerini kutlamak için ayaklanmadılar. Onun yerine komplocuların peşine düştüler. Üçü de idam edildi.

Büyük erdemler komedi ya da farklı bir dramdan alınmış gibi göründüğünde para yegâne geçerli erdem haline gelir. Onu saymak ya da tartmak mümkündür. Onu dişinizle kontrol edebilirsiniz. Roma'daki, orada bulunan sülale bankasının müdürü, Francesco Pazzi bir siyasi liderin hakkından gelmenin ne kadar kolay olduğunu fark etti. Cumhuriyetçi değerlerin, kendini antik ihtişamın tezahürü zannetme gibi müşterek bir hayale kendini kaptırmış, Floransa gibi şehirlerde bir manası olabilirdi. Ufak tefek olduğu için insanların Franceschino dedikleri bu Pazzi asabiyeti ve talihiyle nam salmıştı. Mediciler çoktan baş müşterileri papayı küstürmüştü. Halk ve Komün Konsülüne inanan Cumhuriyetçi Floransalıları küstürmüştü. Hepsinden önemlisi Lorenzo de' Medici bir daha Pazzi sülalesinin Floransa idaresinde yer almasına izin vermeyecekti. Eğer Lorenzo ile kardeşi öldürülürse Pazzi bankası –diğer pek çoğu gibi onun da durumu iyi değildi- Medicilere ait olan işlerin çoğuna el koyabilecekti. Parayla birlikte güç de gelecekti.

Franceschino, Pisa'daki Başpiskopos Salviati ile Imola'yı yöneten ve amcası bu dünyadan göçmeden evvel adamakıllı bir dukalık inşa etmeyi kafasına koymuş olan papanın yeğeni Girollano Riario ile temasa geçti. Komplocular Papalık Devleti ve Napoli'nin askeri desteğini de sağlama aldılar. Fakat Pazzi sülalesinin partician lideri, dine saygısız ve kumarbaz olsa da son derece sevilen bir şahsiyet olan, Amca Iacopo isteksizdi. Risk çok fazla ve kazanma ihtimali düşüktü. Fakat nihayetinde o da razı oldu. İleride kendini meşru göstermek için söyleyeceği gibi Franceschino'nun her işi rast gitmemiş miydi?

Bu tezgâha sadece Pizza sülalesinin iki mühim üyesi dâhil olmadı. Lorenzo'nun kayınbiraderi Guglielmo Pazzi'ye söylemediler bile. Çünkü onun kimin tarafını tutacağı belli olmazdı. Diğer taraftan, sülalenin beyni olarak isim yapmış olan, Renato Pazzi cinayetin lüzumsuz olduğu fikrindeydi. Lorenzo'yu mahvetmenin en iyi yolu ona borç verip sonra da onu çarçur etmesini izlemekti. Borç batağından çıkamazdı. Ayrıca Renato, Medicilerin siyasi öneminin kaynağının banka olduğunu düşünüyordu. Sülale henüz Floransa devletiyle birlikte anılır hale gelmemişti. O nedenle henüz borçlarını ödeyebilmek için vergi toplayabilecek seviyede değildiler.

Acaba Pazzilerin Medicilerin mali sorunlarından haberi var mıydı? 1475'te Brugge şubesi eski Londra şubesi müdürü Gherardo Canigiani ile tutuştuğu hukuki mücadeleyi kaybetmişti. Bunu bilmeyen yoktu. Canigiani'nin tüm Medici parasını bir İngiliz centilmeni olmak için harcamasına kızan Tommaso Portinari ondan banka adına simsarlık yapıp Floransa'ya göndermek üzere bir gemi dolusu İngiliz yünü almasını istedi. Yün emniyet içerisinde denize açıldıktan sonra Portinari, Canigiani'nin Medicilere çok daha fazlasını borçlu olduğunu söyleyerek parasını ödemeyi reddetti. Canigiani "Onun yaptığını Türkler bile yapmaz," diyerek itiraz edip Kral IV. Edward'la olan dostluğunu kullanarak bankanın bir simsarını hapsettirerek sonunda

parasını geri aldı. Edward'ın Medicilere hâlâ 30.000 florin civarında borcu vardı.

Herkesin malumu olduğu üzere Galeazzo Sforza'nın öldürülmesi o sülalenin Medicilere olan büyük miktardaki borcunu ödeme ihtimalini daha da azalttı. Galeazzo'nun oğlu henüz küçük olup zayıf bir naip olan annesi de sürekli olarak Galeazzo'nun hırslı kardeşi Lodovico tarafından tehdit ediliyordu. Francesco Pazzi'nin hesaplarına göre Milano bir kriz halinde Lorenzo'ya yardım edemeyecekti.

Aceleci Burgonya Dükü Charles'ın da ölmesi –bu hadise Galeazzo Sforza'nın öldürülmesinden üç hafta sonra cereyan etti– Medici bankasına ağır bir darbe daha indirdi. Bu ocak 1477'de oldu. Charles'ın sülalesinin dukalığın idaresini devralması mümkün olsa bile yakın gelecekteki borçlarını ödemelerini mümkün değildi. Brugge'deki Pazzi bankasının müdürü Pierantonio di Bandini Baroncelli, Tommaso Portinari'nin genç karısı, Maria di Bandini Baroncelli'nin yakın akrabasıydı. Yabancı bir şehirdeki küçük bir İtalyan cemiyetinde yaşıyorlardı. Pierantonio, Tommaso'nun 100.000 florin –muazzam bir meblağ– zarar ettiğini bilmese bile durumlarının hiç de iyi olmadığından muhakkak haberdardı. Nihayetinde Burgonya dükünün ölümünden on beş ay sonra *duomo*daki ayin esnasında Giuliano de' Medici'ye ilk darbeyi indiren Barnardo di Bandini de Pierantonio'nun yakın akrabasıydı. İşin aslı Medici bankasını kurtarıp onu on dört yıl daha sürecek Lorenzo'nun kötü idaresine maruz bırakan Giuliano'nun ölümü oldu.

Girolamo Riario, Francesco Pazzi'ye kendi şahsi *condottiere*si Kont Montesecco'yu ödünç verdi. Tezgâh kurdular. Fakat Lorenzo, Roma'ya gitme davetini reddetti. Şüphelenmişti. Öyleyse onu nerede, ne zaman ve nasıl öldüreceklerdi? Birisi bu tezgâhtan şüphelenmeden evvel harekete geçmeleri gerekiyordu. Nisan 1478'de on yedi yaşındaki Kardinal Raffaele Riario (Imola lordunun yeğeni ve papanın yeğeninin yeğeni –kısacası iltimasın

vücut bulmuş hali) Floransa'ya ziyaret ediyordu. Silahlı askerleri onun koruması olarak şehre göndermek mümkündü. Medici kardeşler çocuk kardinali Fiesole'deki villalarında öğle yemeğine davet etti. İkisini orada öldürmek mümkündü. Fakat Giuliano yemeğe gelmedi. Komplocular sadece tek kardeşi öldürmenin bir manası olmadığında mutabık kaldı.

Böylece ölümle olan randevu bir hafta sonraki ayini müteakip şehirdeki Palazzo Medici de yapılacak diğer bir pazar öğle yemeğine ertelendi. Çocuk kardinal bu sefer de *il Magnifico*'nun meşhur minyatür koleksiyonunu görmesi için davet edilmişti. Sülaleler arasındaki husumete rağmen bu tür resmi ziyaretlerden vazgeçmek gibi bir âdetleri yoktu. Fakat o sabah Giuliano'nun bir kez daha kardeşiyle birlikte yemek yemeyeceği öğrenildi. Ne yapacağını şaşıran komplocular bu işi sadece birkaç dakika sonra başlayacak ayinde halletmeye karar verdi. Fakat Kont Montesecco kilisede yapılmasına razı olmadı. Tanrı orada onu görürdü. Acaba Kadiri Mutlak Tanrı'nın diğer yerlerde kör olduğunu mu zannediyordu? Lorenzo'yu öldürecek kişi olarak, içlerinde en profesyoneli olan, Montesecco seçildi. Elinden her iş gelen bir adam. Aceleyle Montesecco'ya yardım etmesi için –çünkü birisinin Giuliano'nun evine gidip onu da kiliseye gitmeye ikna etmesi gerekiyordu– iki rahip seçildi. Hiç kimse onların razı olmasını tuhaf karşılamadı. Birisi Volterra'dan gelmiş olduğundan Lorenza'ya kin gütmesi tabiiydi. Papalık ordusuna mensup askerler şehrin güneyinde saldırı mesafesinde beklerken Pisa başpiskoposu Francesco Salviati, Perugialı otuz kadar silahlı adamla birlikte, Floransa hükümetinin merkezi olan Palazzo della Signoria'yı ele geçirmek için harekete geçti.

FLORANSA cumhuriyetinin kurallarına göre iki aylık yönetim süresince sekiz mukaddemle bir *gonfaloniere della giustizia* tüm vaktini Palazzo della Signoria'da birlikte geçirir, birlikte yer ve

uyurdu. Bu açıdan bakıldığında iktidarda geçen sekiz hafta insana epey uzun gelmektedir ki Medicilerin nadiren *signoria* olarak görev yapmasının sebebi de budur. O tarihte, tesadüfe bakın ki, *gonfaloniere* olan kişi 1470'teki silahlı ayaklanmayı bastırmış olan Prato komutanı Cesare Petrucci'ydi. Salviati kendisiyle görüşmek isteyince Petrucci, başpiskoposun davranışlarında bir tuhaflık sezip onu ve adamlarını hapse attırdı.

Kilisede de her şey ters gider. Medici kardeşler bir arada değildir. Ayin esnasında nasıl olduysa Francesco Pazzi ile Baroncelli sadece Giuliano'yu öldürmeye karar verir. Neden Lorenzo'yu hedef olarak seçmezler? Francesco o kadar çok ve şiddetle bıçaklar ki kazayla kendini bacağından yaralayıp güçlükle yürüyebilir. Kalabalık kilisenin birbirine girdiğine şüphe yoktur. Fakat iki rahip Lorenzo'yu öldürmeyi beceremez. *İl Magnifico* kılıcını çekip kaçar. Zamanında Accerito Portinari'nin Milano'daki hesaplarını teftiş etmeye giden ve şimdi de Medici bankasının Floransa şubesinin müdürü olan Francesco Nori suikastçıların yolunu keser. Bir banka müdürünün amirini kendi vücudunu siper ederek koruması pek de beklenen bir şey değildir. Baroncelli onu öldürür. Fakat Lorenzo çoktan kendini kutsal emanet odasına kilitlemiştir. Emniyettedir. Papalık askerleri nedense şehir kapısı önünde zuhur etmez. Çaresiz kalan ihtiyar Amca Iacopo atına atlayıp "Hürriyet!" diye bağırarak sokaklarda koşturmaya başlar. Şaşkın kalabalık pek de etkilenmez. Nihayetinde ahali Lorenzo'nun yardımına koşar. Evinin balkonundan hitap eder. Kanun ve düzenle bir tutulur. Bu Medici diktatörlüğü yönünde atılmış büyük bir adımdır.

İntikam tez ve gaddarca olur. Başpiskopos Salviati, Francesco Pazzi ve kimileri masum olan diğer pek çoğu Palazzo della Signoria'nın pencerelerine bağlanır, bazıları da üst kattan atılarak öldürülür. Cesetler sokaklarda sürüklenip hakaret edilerek kirletilir. Tek kaçabilen Baroncelli olur. Genç Kardinal Riario tutsak edilir; papanın Roma'daki Floransalılardan hıncını çıkarmasına mani olmak için böyle bir rehine elzemdir. Pazzi sülalesinden

tüm yetişkin erkekler, Lorenzo'nun kayınbiraderi Guglielmo haricinde, öldürülür ya da hapsedilir. Çocuklarına isimlerini değiştirmesi emredilir. Dul eşleri ve kızlarının evlenmesi yasaklanır. Müteakip senelerde tüm Avrupa'daki Pazzi mülkleri tek tek bulunup müsadere edilir. Sülalenin adı ve simgesi her nerede denk gelindiyse ortadan kaldırılır.

Fakat Lorenzo'nun dertleri daha yeni başlıyordur. Sonraki iki sene hayatının en büyük krizine ev sahipliği edecektir. Bankanın durumunun kötüye gitmesi ve kardeşiyle iş bilen birkaç iş arkadaşından birinin öldürülmesi yetmezmiş gibi papa onu ve onu müdafaa eden herkesi aforoz eder. Sixtus "İtalya'nın dört bir yanına" ve tüm Avrupa'ya Lorenzo'nun itibarını iki paralık edip insanları ona yardım etmekten men etmek için mektuplar gönderir. Akabinde Papalık Devleti'yle Napoli, Floransa'ya harp ilan edip hiç vakit kaybetmeden ilerlemeye başlar. Floransa halkının yöneticilerini defetmeleri umuduyla bizim tek düşmanımız Lorenzo'dur derler. Ama bu tür taktikler nadiren işe yarar. Özellikle de kilisedeki başarısız suikast teşebbüsünden sonra.

Lorenzo banka idaresinden pek anlamıyor olsa da muhtemelen İtalya'da onun kadar savaş propagandasından anlayan birisi yoktu. Diğer devlet başkanlarına hiç durmadan samimi ve ikna edici mektuplar gönderdi. Bu adam rica mektupları okuyarak büyüdüğünden artık onun için bu tür şeyler sıradan hale gelmişti. Ayrıca ağzı da iyi laf yapıyordu. Bilhassa Fransa Kralı XI. Louis'den Napoli tahtı üzerindeki Angevin miras hakkını tekrar talep etmesini istedi. Milano ve Venedik'e kendi aralarında didişmeyi bırakıp birlik göndermelerini söyledi. Bu arada Floransa'da Sandro Botticelli'den asılan komplocuları gösteren bir fresk yapması istendi –bir binanın *içine* değil de Palazzo della Signoria'nın *dışında* yakındaki bir duvarın üzerine yapıldı. Ressamın parasını da Mediciler değil de Floransa hükümeti ödedi. Kırk florin. Andrea del Castagno bir benzerini Pazzi palazzo'nun cephesine yaptı. On altıncı asır sanat tarihçisi Vasari "Doğal portreler ve tümü

ayaklarından baş aşağı tuhaf biçimlerde açılmış, tümü farklı ve *bellissimi*," diyerek hayranlığını dile getirir. Anlaşılan sanat vasıtasıyla nelerin güzelleştirilebileceğinin bir sınırı yoktur. Cesetler çürüdükten çok sonra bile suç ile cezası halkın gözü önünde arzı endam etmeye devam edecekti. Heykeltıraş Verrocchio'dan farklı kiliselerde sergilenmesi için Lorenzo'nun gerçek boyutlarında üç heykelini yapması istendi. Bir şehirdeki sanatçılar zaten başka ne işe yarardı ki? Bu sanat eserlerini çoğaltacak bir makine, fotoğraf ya da poster denen şeylerin olmaması ne acı.

Bu zaman zarfında zeki şair, Lorenzo'nun dostu ve çocuklarının hocası Angelo Poliziano'ya komplonun resmi bir türevini yazma ve bunu yaparken de Pazzi ile suç ortaklarını olabilecek en kötü biçimde gösterme vazifesi tevdi edildi. Sforza'nın katillerinin okumuş olduğu Sallust'u model olarak alsa da burada komplocular cumhuriyet sevdalısı ve fakirlerin gözbebeği olarak gösterilmedi. Cahil, bencil, zalim ve açgözlüydüler. İtalya'ya henüz gelmiş olan matbaadan da istifade edilerek bu hiciv olabildiğince çok dağıtıldı. Günümüzde dahi bu türden herkesin işine gelen yalan gibi çabuk yayılan başka bir şey yoktur. Her halükârda Lorenzo, Floransalıların gönlünü kazanmıştı.

Fakat harp propagandasının iyi gitmesiyle gerçek çatışma tümüyle farklı şeylerdi. İşgalci birlikler Toskana'da kolayca ilerledi. Vaktin Medici bankasını yeniden yapılandırma ya da onu diz çöktürecek uçuk usuller düşünme vakti olmadığı barizdi. Şirketin Roma ve Napoli'deki mülklerine el konulup çalışanları da sürgün edildi. Az çok kâr elde eden bir tane şube kaldı. Yine de Lorenzo'nun para bulması hiç bu kadar kolay olmamıştı. Babasının kuzeni ve bankanın ikinci büyük hissedarı Pierfrancesco de' Medici 1476'da öldü ve hayattaki varisleri Lorenzo ile Giovanni de sadece on beş ve on bir yaşlarında olduğundan *il Magnifico*, onların yasal vasileri olarak, onlara ait serveti onlar adına on üç deri torbada sakladı. 1 Mayıs 1478'de 20.000 florin aldı. 3 Mayıs'ta 500 daha aldı. 2 Haziran'da 8.000; 8 Ağustos'ta 8.000; 13

Ağustos'ta 1.600; 27 Eylül'de 11.000. Bu çok fazlaydı. Bir noktada Lorenzo yetkisi olmadığı halde devlet hazinesinden de de para almaya başladı. Suikast teşebbüsüne kadar Renato Pazzi'nin kesinlikle yapamayacağına hükmettiği şey buydu. Ama Renato idam edilmişti. Müteakip senelerde Lorenzo, Floransa devlet hazinesinden 75.000 florin aldı. Hatta kendi banka müdürlerinden borç isteyecek kadar düştü. Francesco Sassetti ona borç vermeyi kabul etti. Elinde o kadar çok nakit vardı. Tommaso Portinari ise yanaşmadı. Bu şahsi hakaret nihayet Portinari mevzuunda Lorenzo'nun gözlerinin sonuna kadar açılmasını sağladı. Sülaleler arasındaki ortaklığı sona erdirip bankanın Brugge ve Milano şubelerini kapatmaya karar verdi.

1479. SUIKAST teşebbüsünden bir sene sonra. Floransa düşmanlarca tecrit edilmiş halde. Veba baş göstermiş. Yerel rahiplere papayı yok sayarak ölüleri gömmeleri emredildi. Şehrin kiraladığı iki *condottiere* tartışmaya başladı. Birbirleriyle savaşmasınlar diye orduları birbirlerinden uzak tutuldu. Sonuç olarak düşman üzerinde gereken baskıyı kurmak mümkün olmadı. Haliyle şiir yazmak da mümkün değildi. Altı çocuk annesi ve genelde itaatkâr olan Clarice bile isyan etti. Hocaları şair Poliziano ile birlikte tüm aile emniyetleri için taşraya gönderildi. Anne ve hoca birbirinden nefret etti; ikisi de birbirlerini şikâyet etmek için Lorenzo'ya mektup yazdı. Bu adam Giovanni'ye kutsal Zebur yerine sapkınların klasiklerinden Latince öğretiyordu. Giovanni, Lorenzo'nun ikinci oğluydu. Poliziano çocuğun, ancak annesi karışmadığı zaman, çok çabuk öğrendiğini söyledi. Eski usul Hıristiyanlık yeni eklektik hümanizmle karşı karşıya gelmişti. Banka müdürlerinin şikâyet ettiği zaman olduğu gibi Lorenzo ne cevap vereceğini bilemedi. Belki de ona tabi olan kişilerin işbirliği yapıp onun üzerine çullanmak yerine bu şekilde birbirine girmesini tercih etmişti. Clarice, münevver şairi evden kovdu. Onun

yerine bir rahibi hoca olarak tuttu. Lorenzo çok kızsa da bir şey yapmadı. Tartışmanın iki tarafından da beslenen Giovanni günü gelince gelmiş geçmiş en eklektik, en hümanist, en akraba kayırıcı papalardan biri olacaktı.

Eylül 1479'da düşman Poggio Imperiale kalesini ele geçirdi. Harp mevsimi sona ermiş olsa da ilkbahar geldiğinde Napoli ordusuyla Floransa kapıları arasında hiçbir şey olmayacaktı. Vergi adı altında, bilhassa düşman, liderlerinin devrilmesiyle tüm sorunların çözüleceğini ilan ettiğinden, ahalinin suyu çıkarıldı. Venedik ve Milanolular resmi müttefiklerine kendini savunma fırsatı verebilecek bir askeri yardım göndermek yerine kendi menfaatlerinin peşinde koşturmakla meşguldüler. Lorenzo ne yapacaktı?

Tarihçiler Medicilerin cumhuriyet modeline sadakati ya da kendilerini kral yapmanın peşinde olup olmadıkları meselesini tartışıp dururlar. Asil kanın aile stratejisinin bir parçası olduğu kesin olsa da Lorenzo sadece kanın yeterli olmayacağını bilecek kadar kafası çalışan biriydi. Para da önemliydi. Fakat elde fazla para kalmamıştı. Yine de hayırseverlik, ferdin erdeminin meşruiyeti, eğitim, şöhret ve karizma hâlâ geçerliydi. Doğmakta olan yeni dünyada lider kültünün yerini kralın meşru hakları alabilirdi. 6 Aralık 1479 şafağında Lorenzo yanında pahalı hediyeler olduğu halde Pisa üzerinden deniz yoluyla Napoli'ye gitmek için yola çıktı. Kral Ferrante ile kendi memleketinde yüz yüze görüşecekti. Bu kararı tek başına alıp gücü anayasal olarak elde tutan *signoria*ya etkileyici bir mektup yazarak kendini şehrin hayrı için feda etmeye hazır olduğunu söyledi. "İşte bu niyetle yola çıkıyorum: Kim bilir belki de benim ve kardeşimin dökülen kanıyla başlayan bu savaş yine benim tarafımdan sona erdirilebilir... Çünkü eğer düşmanlarımızın tek istediği bensem istediklerini elde edecekler; fakat daha fazlasını istiyorlarsa o zaman göreceğiz." Mektup çok iyi düşünülmüş olup belki de dürüstçe yazılmıştı. Lorenzo'nun bu mektubun tarih kitaplarında nasıl görüneceğini hesaba kattığına şüphe yoktur.

Guicciardini *Storie fiorentine*'de Lorenzo'nun Napoli'de imzaladığı pahalıya mal olan barış anlaşmasının o tehlikeli ziyaret tertip edilmeden de pekâlâ imzalanabileceğini söyler. Öyle ya da böyle bu dramatik hamle –çünkü klasik bir emsali olmadığından bunu düşünüp tatbike cesaret etmesi bile yeterliydi– Lorenzo'nun ileride Floransa lideri olarak kendine çizeceği imajın tam merkezinde yer alacaktır. Propaganda büyük adamlar yaratmayı becerebilse de işin içine az da olsa hakikat katmayı tercih eder. Lorenzo'nun yola çıkmadan çok önce Kral Ferrante ile görüştüğü doğrudur; elinde farklı diplomatik kozlar ve verebileceği tavizler olduğu doğrudur; ama her şeye rağmen kişinin kendisini "en pervasız, en inançsız, en hasmane kralın", kısa süre önce *condottiere* Iacopo Piccinino'ya (meşhur Niccolò'nun oğlu) topraklarından geçme izni verip sonra da onu öldüren kişinin, eline teslim etmesi büyük bir cesaret gerektirir.

Stendhal, *Historie de la Peinture en Italie*'de Medicilerin Floransalıların "hürriyet tutkusu ve iflah olmaz aristokrat nefretini" ancak estetik tutku ve zevk uyuşturucusuyla bastırabildiğini söyler. Medicileri kabul etmişlerdir çünkü sülale şehri güzel şeylerle donatmıştır. Bunda haklılık payı olabilir ama estetiği ve güzelliği dini sanat eserleriyle sınırlandırırsak iş değişir. Resimler, heykeller ve *palazzo*lar yeterli değildi. Lorenzo'nun aslanın inine gitmesi gerekti. Bu muhteşem bir hamleydi. Üç bitmek bilmez ay müddetince onu kuşatan düşmanla konuştu. Kral Ferrante'yi ikna etti. Ve hepsinden önemlisi de Floransalıları ikna etmeyi başardı. O tarihten itibaren onları yönetenin cesur ve karizmatik biri olduğunu biliyorlardı. Bu büyük bir talihti. Çünkü Ağustos 1480'de Türk ordusu İtalyan yarımadasına çıkıp güneydoğu kıyısındaki Otranto'yu ele geçirdi. 12.000 kişi öldürüldü ve 10.000'i köle yapıldı. Bu rakamların yanında bu kitapta zikredilen diğer savaşlar çok sönük kalır. Fakat bu Lorenzo için harika bir haberdi. Kâfirleri püskürtmek için harcanan müşterek gayrete olan katkılarının karşılığı olarak Kral Ferrante ile yaptığı anlaşmada

verdiği toprakları geri isteyebileceği gibi telaş içerisindeki Papa IV. Sixtus'tan da kendisini tümüyle affetmesini talep edebilirdi.

Sonunda, sanki Pazzi komplosu hiç yaşanmamış gibi, her şey normale döndü. 1478'de, suikast teşebbüsünden hemen sonra, Floransa *signoria*sı Sixtus'a gönderdiği bir mektupta onu "Petrus'un makamındaki Yehuda" olarak tarif etmişti. Buna cevaben Lorenzo "sapkın" ilan edildi ki bu da idam cezası demekti. Oysaki sadece üç sene sonra bunların tümü unutulup affedildi. Aralık 1481'de Giovanni Tornabuoni papalığın Medici bankasına olan borcunu görüşmek, müşterileri temin etmek ve yeniden işe başlamak için Roma'ya geldi. Fakat değişen bir şey vardı. Tornabuoni yeğeni Lorenzo'ya gönderdiği mektupta her zamanki gibi "tu" yerine, sanki bir üstüne hitap ediyormuş gibi, daha resmi olan "voi'yi" kullanır. Bankanın sahibi olduğundan Lorenzo'ya daima *la Magnificenza vostra* diye hitap edilirdi. Aynısı babası ve yaşlandığında Cosimo için de geçerliydi. Bu genel bir unvandı. Fakat Napoli macerasını ve şehri düşmanlardan kurtarıp onun dizginlerini ellerine almasını müteakip Lorenzo birden *il Magnifico* oldu. Hepsini kendi başına yaptı. Her zamanki kibarlığı ferdi ihtişam seviyesine yükseldi. Kımıldamaktan aciz ihtiyar amca diz çöktü. O noktada Lorenzo'nun bankaya duyduğu ihtiyaç ortadan kalktı. *İl Magnifico*'nun sadece elinde nakit olmadığından gücünü yitireceğini düşünmek çok zordu.

LORENZO'NUN biyografileri azizlerin hayat hikâyelerini andırır. 1480 ila 1492 seneleri arasındaki döneme odaklanıp onu altın çağ ilan ederler. On altıncı asrın yabancı hâkimiyetinin kasveti üzerine çökmüş olan Machiavelli de öyle tarif etmemiş midir? Lorenzo hem şahsi hem de kamusal sanat eserleri yaptırmaya devam ederek en iyisini isteyenlere büyük ressamlar gönderir. Parası kıt olduğundan ve olan parayı da, ileride göreceğimiz gibi, başka alanlarda kullanması gerektiğinden kendi adına fazla bir şey yaptırmaz. Parayı

harcadığı yerler Cosimo'nun tercih ettiği kamusal ya da dini alanlar değildir. Lorenzo'nun satın alımları şahsidir. Bir şeylere sahip olmayı sever. Diğer taraftan sanatı ve hatta şiiri devletin itibarını ve kendi idaresinin meşruiyetini artırmak için kullanma usulünü tatbik ettiği de açıktır. Floransa yönetimi güzelliğin üretimini teşvik ve bu üretime nezaret edecektir. Bu tür siyasetin genel olarak iyi bir şey olduğu düşünülür. Neyse ki elde bolca işinin ehli sanatçı vardır: Ghirlandaio, Verrochio, Perugino, Pollaiuolo, Botticelli, Leonardo. Neyse ki işinin ehli Toskana dilini İtalya'nın diline çevirerek hiçbir askeri zaferin başaramadığını başaracak bolca yazar –Poliziano, Landino ve Lorenzo'nun kendisi– vardır.

Diplomasi kabiliyeti nedeniyle de methedilir. Guicciardini "Neredeyse tüm İtalya'nın terazisi haline geldi," derken Lorenzo'nun güç dengesini sağlamasını kasteder. Daha sonraki biyograflar aynı cümleyi "neredeyse" kelimesini çıkararak kullanır. Lorenzo, 1480'lerin başında Ferrara'ya saldıran Venedik'e karşı çıktı; Papa VIII. Innocent'in seksenlerin ortalarında Napoli'ye saldırmasına karşı çıktı; fakat artık daha dikkatli hareket edip uzun vadede kimseyi gücendirmeyip kayırmamaya özen gösteriyordu. Beş güçlü İtalyan şehrin en zayıfının lideri olan Lorenzo statükoyu muhafaza etmeye çok dikkat etmişti. Şehri askeri açıdan öne çıkamıyorsa sanatsal açıdan kendini göstermeliydi. Geçmişte menfaat olarak bakılan şeye artık erdemli gözüyle bakılıyordu.

Ya da bazı biyografiler bunun tam tersi biçimde, tıpkı dünya Lorenzo'yu övdükçe bazı Floransa vatandaşlarının ondan daha çok nefret etmesi gibi, yazıldı. Lorenzo'nun Napoli'den döndükten sonra yaptığı ilk şeylerden biri devlette tekrar ve nihai olarak ıslahat yapmak oldu. Yetmiş seçilmiş Medici lehtarından oluşan yeni bir anayasal yapıya büyük yetkiler verildi. Lorenzo'ya karşı verilen her rey daima şahsi hakaret olarak görüldü. Yaptırılan her resim ressamın siyasi sadakatinin göstergesi olarak görülüp propaganda değerine bağlı olarak ölçüldü. Sürekli sulhtan dem vuran Lorenzo, Floransa'nın sınırlarını genişletme fırsatını

kaçırmadı. 1484'te, uyduruk bir şeyi bahane ederek, Pietrasanta şehir garnizonunu Cenevizlilerin elinden aldı. Evlilikte eşlerin özgürce seçiminin öneminden bahsederken isteksiz eşleri birbirleriyle evlendirdi. On dört yaşındaki kızı Maddalena'yı Papa Sixtus'un halefi VIII. Innocent'in gayri meşru, zampara ve ayyaş oğluyla nişanladı. Mali eşitliği hiç dilinden düşürmese de tüm gümrük vergilerini ödemekte kullanılacak *quattrino bianco* adında yeni bir para bastırdı. Gümüş *picciolo* uzun zamandan beridir değer kaybetmekteydi. Yeni para sayesinde fakirlerden alınan vergi yüzde 25 arttı. Ama gelirlerinde bir değişiklik olmadı.

İktidarın getirdiği mesuliyetlerden şikâyet ederken Guicciardini'nin tabiriyle "şehri elindeki asasıymış gibi sıkıca kavrayarak" her zamankinden daha kararlı biçimde yönetmeyi sürdürdü. 1489 Ocak ayında bir sabah, kırkıncı yaş gününden dört gün sonra, Palazzo della Signoria'dan dışarı fırlayan Lorenzo kalabalığı susturmak için kolunu sallar. Halk bir suçlunun affedilmesini istemektedir. Lorenzo onu derhal asın diye emreder. Adam bir polisi öldürmüştür. Adam asılır. Dört protestocu kırbaçlanıp sürgün edilir. Lorenzo polisin gücünü artırmak için epey yatırım yapmıştır. Yanında, parasını devletin ödediği, bir düzine silahlı adam olmadan hiçbir yere gitmez.

Lorenzo bir tiran ve Pazzi komplocular cumhuriyetçi şehitlerdir. Napoli ile papalık arasındaki savaş esnasında 1479 tarihinde taşradaki villasına çekilen Alamanno Rinuccini'nin klasik tarzda yazdığı *Hürriyete Dair Diyalog*'da böyle anlatılır. Yazdığına göre Medici tiranlığı hüküm sürerken dürüst bir insanın tek yapabileceği halktan uzaklaşmaktır. Rinuccini, Mediciler döneminde pek çok yüksek makamda görev yapıp onlar adına Yunanca metinler tercüme etmişti; fakat Lorenzo ile arası açılmış ve biriktirdiği parasını Pazzi bankasından alamamıştı. Her şeye rağmen, akıllılık ederek yayınlamadığı, bu diyalogu yazmasından kısa süre sonra Floransa'ya dönüp uzun seneler boyunca farklı makamlarda Medicilere hizmet etmeye devam etti.

Bu vakanın muğlaklığı emsal niteliğindedir. Rinuccini'nin Medicileri eleştirmesinin nedeni mizacı mıydı? Yoksa canını sıktıkları için öfke mi kusuyordu? Onun kamu hizmetinde yer alması tehlikeli bir tiranı desteklediği bir soytarılıktan mı ibaretti? Yoksa şerefli ve keyifli bir iş miydi? Marco Parenti "Konsüllerdeki pek çok kişi villalarındaki akşam yemeği sohbetlerinde Medicileri eleştirir," der. "Ama Floransa'ya döndüklerinde tümü onlara ne söylenirse öyle oy kullanırlar." Anlaşılan yeni tür bir kişilik şekil almaya başlamıştı: özel hayatında liberal ve erdemli olup idarede otoriter olmaktan çekinmeyen insan. Belki de bu iktidarın temeli daima şüpheli ve meşruiyetini devam ettirmek için sürekli propagandaya ihtiyaç duyduğundan kamusal hayatın mutlaka dürüstlük esasına göre şekil alması gerektiğini düşündüren yeni tür bir cemiyetin ortaya çıkışıydı. Bize sonra derece tanıdık gelen bu müphem ortamda olumlu ya da olumsuz bir biyografi yazmaya kalkmak meseleyi anlayamamak demektir.

LORENZO artık herkesten o kadar çok şüphe ediyordu ki şahsi ajanları düzenli olarak yurtdışındaki Floransa elçilerini takip ve taklit etti. Her şeye rağmen banka müdürlerine olan itimadı nihayetsiz gibiydi. Nahoş kararlar alabilmesiyle bilinen genel müdür Francesco Sassetti, Floransa'daki Lorenzo'nun evinde çalışıyor olmasına rağmen, tümüyle kendi başına bırakıldı. Roma'daki Amca Giovanni Tornabuoni uzun vadeli bir çözüm ya da esneklik sergilemeden kötümserlikle iyimserlik arasında gidip geldi. Innocent'in borcunu ödememe ısrarını "Papa bir ceset kadar inatçı" diyerek tarif etti. Yine de Tornabuoni bankanın sermayesinin büyük bölümünü papaya bağlamaya devam etti. Brugge'de, nihai hesaplaşmadan önce, Tommaso Portinari, Lorenzo'yu şubenin tek kâr getiren işi olan İngiltere'den yapılan yün ithali için ayrı bir şirket açmaya ikna etmişti. Portinari'nin bu şirketteki hissesi bankadakine kıyasla daha fazla olduğundan

kârdan daha fazla pay alıp bankanın kaybından ise daha az etkileniyordu. Lorenzo daha sonra "Tecrübesizliğimi fırsat bildi," diyerek şikâyet etti. Fakat o tarihte *il Magnifico*, Floransa'yı senelerdir yönetmekteydi ve bu işleri de çoktan öğrenmiş olması gerekirdi.

Medici bankasının son yılları tam bir maskaralık örneğidir. İkinci nesil dokunulmazlar ve kaprislileri, ilkini takiben yetiştirilmeye başlanmıştı. Brugge'deki Lorenzo'nun uzaktan kuzeni olan Antonio de' Medici o derece kibirliydi ki sülale onu müdür yardımcılığına terfi ettirdiğinde diğer çalışanlar işi bırakmakla tehdit edince onu Floransa'ya geri çağırmak zorunda kaldılar. Daha sonra Antonio, Giuliano'nun suikastçısı, Bernardo di Bandini Baroncelli'nin iadesini müzakere etmesi için Konstantinopolis'e gönderildi ve başarılı oldu. Lyon'daki, Lorenzo'nun kayınbiraderi, Lionetto de' Rossi, çalışanlarından biri olan genel müdürün oğlu Cosimo Sassetti'nin kendisi hakkında casusluk yaptığından şüphelendi. Muhtemelen de haklıydı; nihayetinde Lionetto, Lorenzo'ya gönderdiği zehir misali mektuplarda çocuğun babası hakkında ağza alınmaz şeyler yazmıştı. Neyse ki genç Sassetti densiz olduğu kadar da enayiydi. Verdiği borçları bir türlü geri alamayan Lionetto, Cosimo'yu kâr ettiğini gösteren bir hesap defteriyle Floransa'ya gönderdi. Buna inanan sadece müdürün oğlu oldu. 1485 tarihinde teftiş etmek için Lyon'a giden Lorenzo Spinelli, Lorenzo'ya bir mektup göndererek Lionetti'nin tümüyle kafayı üşütmüş olduğunu söyledi.

Banka siyasi güce olan düşkünlüğünün bedelini ödüyordu. İtibarları ve konumları borçlarını ödemelerine dayalı olmayan kişilere borç vermek daima tehlikeliyken borcunu geri ödemenin *şerefsizlik* olduğunu düşünen kişilere borç vermekse resmen delilikti. Bunlar saraya götürülecek kişiler değildi. Bunlar sarayın kendisiydi. Umumiyetle onlardan birine borç vermenin şartı bir diğerine borç vermemekti. Fransa Kralı XI. Louis, Medicilerin onun düşmanı olan Cesur Charles'a borç vermesine öfkelenip Lyon'daki bankaya karşı tedbirler aldı. Fransa şubesinin papalık

'ommaso Portinari tarafından yaptırılan Hans Memling'in *Kıyamet Günü* adlı eseri ayrıntı). Medici bankasını 100.000 florin zarar ettiren Tommaso buna rağmen büyük essamdan hesap gününde Ölüm Meleğinin kendisini nasıl tartacağını resmetmesini stemiştir.

haraçlarını ona göndermemesine sinirlenen Tornabuoni, Lyon bankasından gelen mühim bir akreditif mektubunun bedelini ödemeyi reddetti. Bankanın itibarı iki paralık oldu. Floransa şubesi Fransız şehrindeki ayrı, Medicilere ait olmayan bir simsar üzerinden ipek ticaretine başladı. Hiç değilse paralarının ödeneceğini biliyorlardı. Lionetto köpürdü. Eğer diğerleri başka yerlerde iş yapmaya başlarsa benim şubem nasıl tekrar kâra geçebilir? Artık çok geç olsa da Lorenzo mevzuu görüşmek için kayınbiraderini Floransa'ya davet etti ve geldiğinde de tutuklatıp borçlular hapishanesine attırdı.

Bu ilk kez olmamıştı. 1480'de Londra şubesinin kapanmasının ardından Floransa'ya dönen Tommaso Guidetti, bankanın Venedik şubesinin talebi üzerine tutuklanmıştı. Bir gemi dolusu kuş üzümünün parasını onlara ödememişti. Borcu 3.500 florinden fazlaydı. Guidetti, Brugge'de Tommaso Portinari'ye ödeme yaptığını iddia etti. Makuldü. Yine de hamile genç karısını bırakarak Floransa'dan kaçtı. Otuz sene sonra bile mevzu hâlâ açıklığa kavuşturulabilmiş değildi.

Aynı zamanda mahkemelerde açılmış pek çok dava bulunuyordu. Pierfrancesco de' Medici'nin iki oğlu olan genç yeğenlerinden para aldığı için Lorenzo'nun peşine düşülmüştü. 1485'te paranın tazmin edilmesi için kıymetli taşra villaları satıldı. Bu büyük bir itibar kaybıydı. Brugge gemilerinin alınabilmesi için verilen mücadele asrın ikinci on yılında da devam etti. Adaletin soluğunu ensesinde hissetmeye devam eden Tommaso Portinari, Hans Memgling'e çıplak, diz çökmüş ve bir yanında elinde büyük bir teraziyle duran Ölüm Meleğiyle birlikte resmini yaptırdı. Kişinin ahlaki kıymetinin nihai değerlendirilme yeri olup Cosimo döneminin tacirlerini çok rahatsız eden Kıyamet sahnesinin kişinin, sanki cennete gideceğinden eminmiş gibi, kendine olan güveninin sergilenmesi için bir vasıta olarak kullanılması alışıldık bir şey değildir. Portinari'nin Brugge'deki icraatlarını değerlendiren Lorenzo, 70.000 florinlik zarar olduğunu hesapladı. Dalga

geçer gibi "İşte Tommaso Portinari'nin muhteşem yönetiminin bize kârı bu oldu," dedi. Aslında yanılıyordu. Zarar 100.000 florinden fazlaydı.

Avignon şubesi 1478'de kapandı. Onu da Milano'daki takip etti. Meşhur *palazzo* satıldı. İki yün imalathanesinden biri zaten gitmişti. 1480'de ipek imalathanesi kapandı. Aynı sene Londra ve Brugge şubelerinin tüm borçları resmen Portinari'ye yüklendi. Venedik şubesi 1481'de kapandı. 1482'de tüm bankayı yeniden yapılandırma teklifi ortaya atıldı. Biri Roma ve Napoli'den sorumlu Tornabuoni diğeri de Floransa, Lyon ve Pisa'yı yöneten Sassetti'ye bağlı iki holding kurulacaktı. İki baron, iki büyük egoyu tatmin etmek için tamamıyla farklı iki yapı. Lorenzo'nun 20.000'in altındaki payıyla birlikte toplam sermaye sadece 52.000 olup devraldığı mirasın çok küçük bir kısmıydı. Hiçbir şey planlanmadı. Kalan şubeler arasında iş birliği ya da müdürlerin birbirlerinin kayıplarını gözetmelerini sağlamak adına hiçbir şey yapılmadı. İktisadi faaliyetlere ciddi bir katkısı olmayıp sadece maliye savaşlarına ve borca batmış aristokrasinin lüks mal tüketimine hizmet eden Medici bankası ileride altın çağ olarak adlandırılacak yıllar içerisinde onursuz gerilemesine devam etti. Pisa şubesi 1489'da kapandı. Böylece geriye sadece Floransa, Roma, Napoli ve Lyon kaldı.

NEYSE KI bankacıların bankacılık haricinde yapabileceği şeyler de vardı. Cosimo çalışanlarından eski el yazmalarını bulmalarını istemişti. Pierro resim, duvar halısı ve çocuklar için midilli satın almıştı. 1483'ten sonra Lorenzo banka müdürlerini –dördüncü çocuğu ve ikinci oğlu, rahip olmaya henüz hak kazanmış olan– Giovanni için kârlı kilise makamlarını öğrenmekle görevlendirdi. Çocuk daha sekiz yaşındaydı. Bunun üzerine Lyon şubesinin başlattığı müzakereler neticesinde çocuk Batı Fransa'daki Fontdouce'de baş keşiş oldu. Daha sonra da

Chartres yakınlarındaki Saint Gemme'de bulunan bir manastıra geçti. Kilise geliri sabit ve risksizdi. Poitiers yakınlarındaki Le Pin Manastırı'nın keşişleri, Cosimo Sassetti çocuk piskopos adına oraya el koymaya geldiğinde, binanın girişinde barikat kurdu. Bankacılıktan çok zarar eden Lorenzo nihayet ileride ustası olacağı bir para kazanma yolu bulmuştu. Her şey tanıdık, iltimas, hediye ve vaatten ibaretti. Kilise makamları birer birer oğlunun kucağına düştü: Siena yolu üzerindeki Passignano Manastırı, Prato, Arno Vadisi ve Mugello'daki kiliseler; Napoli yakınlarındaki Monte Cassino Manastırı, Milano yakınlarındaki Morimondo. Banka battığı zaman kilise gelirleri sülaleyi ayakta tutmaya yetecekti.

Lorenzo'nun bu siyaseti yürütebilmek için elindeki tüm kaynakları seferber etmesi şarttı. Her projesi gibi bu da çok iddialıydı. Genç kızı Maddalena'yı papanın çapkın oğluyla evlendirdikten sonra bankadan papaya 30.000 florin borç verdi. Bununla artık son sınıra dayanmış oldu. Papalık borcunun taksitleri olarak nakit yerine şap verilmesini kabul etse de şap tekeli artık Medicilerin elinde olmadığından bu minerali satabilecekleri çok az yer vardı. Floransa'dan Roma'ya giden her ulağın ilk işi Papa Innocent'e hediye vermekti. Papa av eti severdi. O zaman ona ev eti götürmek icap ederdi. Papa şarap severdi. O zaman işte on sekiz şişe en kalitelisinden Vernaccia. Güzel kumaşlar ve en iyi sanatçılar. Papa hazretlerini memnun edecek her ne gerekiyorsa. Ferrara'dan gelen bir heyet "Papa, Lorenzo *il Magnifico*'nun gözleriyle uyur," yorumunu yaptı. Nihayet istenen oldu. 1489'da papa yaş sınırlamalarını esneterek on üç yaşındaki Giovanni di Lorenzo de' Medici'yi kardinal yaptı. Artık daha fazla makama yerleşebilirdi. Lorenzo "Sülalemize bundan büyük bir şeref bahşedilmedi," dedi. Kardinal Giovanni de' Medici, müstakbel Papa X. Leo, Medicilerin yatırımlarını, 1494'te Floransa'dan sürülmelerinden 1512'de geri dönmelerine kadar, ayakta tutmaya devam etti.

FAKAT kilise de tümüyle çürümemişti. Mediciler sülalenin dünyevi menfaatlerini Kilise gelirleriyle artırmaya çabalarken *il Magnifico*'nun kısmi muasırı olan Girolamo Savonarola da bambaşka bir ruhla kilise hiyerarşini tırmanmaktaydı. Genç Giovanni gibi Savonarola'ya da bir gün kardinal olma izni verilecekti. Ve Giovanni örneğinde olduğu gibi bu makam, daha doğrusu bu teklif, bir pazarlığın sonucu olarak, sanki kilise makamları kabul görmüş bir para birimiymiş gibi, gelecekti. Giovanni örneğinde Mediciler bunun karşılığını papa ve Kilise'ye nakit olarak ödemişti; Savonarola örneğinde ise kardinallik teklifinin şartı gelecekte Roma'ya iltimas geçmesine bağlıydı: Hararetli vaazlarının şiddetini biraz azaltacak, hizaya girecek ve sanki Tanrı'yla doğrudan irtibatı varmış ve resmi Kilise'den daha mübarekmiş gibi davranmayı bırakacaktı. Savonarola reddetti. Papaya verdiği cevapta "Kardinal şapkası falan istemiyorum," dedi. "Tek istediğim sizin azizlerinize verdiğiniz şeydir: ölüm. Benim istediğim kandan yapılma kırmızı bir şapkadır."

Savonarola Lorenzo, Mediciler ve genel olarak bankacıların tam zıddıydı. Karşılarında pazarlık yapamayacakları, alışverişe yanaşmayan ve kandırılamayacak birisi vardı. Yine de Lorenzo gibi Savonarola da sanatçı olup kendi tarzında bir şovmendi. İnsanı dehşete düşüren kıyametten, radikal bir manevi yenilenmeden bahseden vaazları Lorenzo ve Medici bankasına ait olan Floransa'yı değiştirip *il Magnifico*'nun değer ve başarılarının yerini aldı.

Ortaçağ Hıristiyanlığının hümanizm adı verilen temkinli inkılabı, Hıristiyanlığın katılığından kaçmayı amaç edinen ama ilkelerini reddetmemeye özen gösteren hareketi, üretmesi bin senesini aldı. Eklektik hümanizmin Savonarola'nınkinin benzeri bir tepkiyi üretmesi ise bir asır sürdü. Fakat sekülerin mukaddes alana sızmaya başlaması, bankacıların kibirlerini mihraplar ve mezarlarla sergilemesi, kardinallerin hesaplarından hediye adı altında faiz alması, papaların efsanelerle dua kitabını karıştırması – kutsal savaşlar ve ticari tekellerden bahsetmiyorum bile- yüzünden

Savonarola ve ondan hemen sonra Luther gibi Kilise idaresini yozlaşmış ve köktendinci olarak görecek insanlar ortaya çıkmaya başladı. İlk Hıristiyanlardan farklı olarak onlar takipçilerinden dünyayla bağlarını kesmelerini istemediler. Onun yerine resmi ve güçlü Hıristiyan dünyasının gerçekten de Hıristiyan olmasını istediler. Böyle bir dönüşüm gerçekleşecek olursa siyasi sonuçları da muazzam olacaktı.

1452'de Ferrara'da doğan, Tekvin'de geçen bir ayet –Seni ülkenden çıkaracak!– yüzünden tıp kariyerinden vazgeçen Savonarola ilk olarak Floransa'da 1482 ila 1487 yılları arasında vaaz verdi. "Ayini bölmeden, soru sorup cevap vermeden, şarkı söylemeden, abartı ve belagatten kaçınarak Tanrı'nın kelamını zikretmenin neredeyse bambaşka bir yolunu buldu. Amacı sadece Eski Ahit'ten bir şey izah etmek ve erken dönem kilisesinin basitliğini anlatmaktı..."

Bir muasırın mütalaası böyledir. Demek ki amacı Ortaçağ Hıristiyan öğretilerine dönmek değildi. Bunu bu yorumdaki olumsuzluklardan anlamak mümkündür. Eski usul skolastik bahaneler olmayacaktı. Fakat klasik dönem yazarlarından alıntılar ya da Tanrı'nın kelamı dışındakilere bir gönderme de olmayacaktı. Çok fazla fikirle çalkalanan bir cemiyette, dünyevi meşgalelere batmış bir kilisede Savonarola, Hıristiyanlığı sadece kutsal kitap ve haçtan ibaret bir hale indirgedi. "İçimde bir ışık hissediyorum," der. Bu, İsa ya da dünyanın nurudur. Fakat Ficino'nun söyleyeceği gibi Eflatun'un, Proclus'un ya da herhangi bir Orfeus ilahisinin nuru değildir. Savonarola "Rahipler, İsa'nın Kilisesinin yüce rahipleri," diye haykırır, "Hakkınız olmayan makamları, kibrinizi, şaşaalı ziyafet ve eğlenceleri terk edin." Doğrudan Giovanni de' Medici'ye vaaz veriyor gibidir. Lorenzo da oğlunu "günah çukurunun" yani Roma'nın onu yoldan çıkarmasına izin vermemesi hususunda ikaz etmişti. Fakat kilise makamlarını terk etmek mevzubahis değildi. Aksi takdirde Kilise hiyerarşisine dâhil olmanın ne manası vardı?

ra Bartolomeo tarafından resmedilen Savonarola. Sert çizgiler ve keskin kontrast damın sarsılmaz bağlılığını ve taviz vermez tutumunu vurgulamaktadır. Mediciler ihayet satın alamayacakları biriyle karşı karşıya gelmişlerdi.

Bu tezat dikkatimizi Medici türünde beynelmilel bankaların var olması için gereken bir şarta çeker; dini kuralların tatbikatında gevşeklik ya da daha güzeli kiliseyle devletin tümüyle ayrılması. Kısacası parayla eklektizm arasında bir cazibe mevcuttu. İsa "Kişi iki efendiye birden itaat edemez," der. Ama para edebilir. Onun ilkelere saygısı yoktur. Gizli ve tarafsız birimlere ayrılabilir, ister Konstantinopolis, ister Roma isterse Kudüs'te olsun nereye gitse kendine bir yer bulur. Şap tüccarları Türklerle ticaret yapar. İpek üreticileri Floransa'nın güzel kadınlarına kışkırtıcı kıyafetler satmaktan memnundur. İdealistler –Hıristiyan, Müslüman, Komünist ya da Küreselleşme karşıtı olabilir– para ve bankalardan daima şüphe ederler. Fakat idealisti aynı zamanda kanaat sahibi olan insan zannetmemek gerekir. Aslında tam tersidir. Son derece esnek olan hümanist münevverler, seçici okuma tarzlarıyla, paralarını ödeyen efendilerinin diledikleri yönetim şeklini meşrulaştıracak sebepler bulma konusunda ustadırlar. 1471 tarihinde Bartolomeo "Hükümdarlara Dair" isimli eserini Federico Gonzaga'ya ithaf etti. 1475'te aynı metin "Vatandaşa Dair" ismiyle Lorenzo de' Medici'ye ithaf edildi. Aynı dönemde, parasını ödeyenin kim olduğuna bağlı olarak, Francesco Patrizi "Cumhuriyet Tahsili Üzerine" sonra da "Krallık ve Kralların Tedrisatı Üzerine" adlı eseri yazdı. İki sistem de en iyisiydi. Paranın daima haklı çıkmak gibi bir huyu vardır. Merhamet edilmeyen tek yönetim tarzı fakirlerin sevdiği yönetimdir.

Savonarola'ya göre manevi canlanma ancak fakirlikle ve ruhban sınıfının para ve iktidardan elini eteğini çekmesiyle elde edilebilirdi. Onunki bankalarla iş yapan bir kilise olmayacaktı. Pek ciddiye alınmayan keşiş 1487'de Floransa'dan gitti. Bu arada kariyerinin büyük siyasi çalkantılarını geride bırakan Lorenzo tekrar şiir yazmaya başladı: Klasik mitlere göndermelerle dolu ama muhteşem manzara tasvirleriyle biraz olsun renklenen aşk şiirleri. Şiir yazmakla meşgul olan *il Magnifico*, Lyon şubesinin yeni müdürü Lorenzo Spinelli'nin Medici bankasının eski

holding yapısını ihya etme teklifini ciddiye almadı. Bankanın en büyük borçlusu artık, borcunu kesinlikle geri ödemeyecek siyasi bir lider olan, Lorenzo'nun kendisiydi. 1488'de Floransa'da, on sene önceki Pazzi komplosundan beri yürürlükte olan, festival yasağı kaldırıldı. Aynı yaz Lorenzo'nun karısı Clarice'nin vereme yenik düşmüş olması tesadüf müdür? Kadın öldüğünde Lorenzo kaplıcadaydı. Onun için hiç şiir yazmadı. Fakat on yıllık aradan sonra Karnaval ilk defa kutlanırken yeni Karnaval şarkıları ve gençlik hakkında acıklı şiirler yazmayı ihmal etmedi. Bacchus ve Ariadne aşkı Floransa gençlerine gençliğin kıymetini hatırlatmada kullanıldı:

Quanto e bella giovinezza	Gençlik ne güzel
Che si fugge tutta via	Ama geçip gider
Chi vuole essere lieto sia,	Her kim dilerse eğlensin
Di doman nom c'e certezza	Çünkü yarın değil kesin

Eklemlerinde tutulma olsa da Lorenzo söylediğine kendisine de uyup bir gece at üzerinde taşra villasında kocasından uzakta olan Bartolomea de' Nasi'nin yanına gitti. Guicciardini "Böyle itibar ve sağduyu sahibi, kırk yaşında bir adamın pek güzel olmayan ve yaşını başını almış bir kadına vurulup gençleri bile utandıracak şeyler yapmaya kalkması akıl alır gibi değil," der.

Yine de eklektizm ve gelişigüzellik, para sahibi olanların parayla satın alınamayacak şeylere özlem duymaları gibi, katı ilkelere duyulan nostalji karşısında savunmasızdır. Pek çok lisan bilen, mistisizm ve kabala meraklısı, zeki Pico della Mirandola, Savonarola'nın vaazlarından, onun kutsal kitaba verdiği önemden etkilendi. Onu Floransa'ya geri getirip Lorenzo'ya onun çok işe yarayacağını söyledi. Gut yüzünden bir ayağının çukurda olduğunu bilen Lorenzo ikna oldu. O ve Pico'nun, Girolamo'nun tümüyle kendini kaptırıp kendisini uzun zamandır hayatlarını okuduğu Eski Ahit peygamberlerinin yeniden doğmuş hali olarak görmeye başladığından haberleri yoktu. 1 Ağustos 1490'da Cosimo'nun

yeni inşa ettirdiği San Marco manastırında Savonarola, Kıyamet hakkında bir dizi vaaz vermeye başladı. Üç ana konusu vardı: Kilise'nin ıslahına duyulan ihtiyaç; bu ıslahtan evvel Tanrı'nın feci bir felaketle İtalya'yı cezalandıracağı hakikati; bu felaketin çok geçmeden vuku bulacağına duyulan inanç.

Bu türden kehanetler Medici idaresinin sona ermesinden başka bir şeye atıfta bulunuyor olabilir miydi? 1491'de Lent'te Savonarola kendi tabiriyle bir *terrifica praedicatio* –dehşet verici bir ayin– düzenledi. *Signoria* ve Kilise yetkililerinin itidal çağrılarına rağmen bu konuları hiç durmadan tekrarladı. Mevzubahis felaketin gelmesi an meselesiydi. Yoksa Medicilerin hesap defterlerini mi görmüştü? Çoktan gelirinden çok daha fazlasını harcamaya başlamış olan Kardinal Giovanni bankadan 7.000 florin borç aldı. Sassetti ölmüştü. Tornabuoni ile Spinelli çaresizdi. Ticaretteki genel azalma ve İngilizlerin ham yün ihracını kabul etmemesi nedeniyle hemen hemen diğer Floransa bankalarının tümü batmıştı.

Nisanda Savonarola, Palazzo della Signoria'da mukaddemlere vaaz verdi. Lorenzo'nun tiranlığını tenkit etti. Yozlaşmayı tenkit etti. Medici rejiminin kaybedenler safında olanlar onu dinlemek için akın etti. Fakirler büyülenmiş gibiydi. Astım ve mafsal iltihabıyla boğuşan Lorenzo rahibi taviz vermeye, hatta bire bir görüşmeye bile ikna edemedi. Bankacı eklektik bu köktendinciyi koleksiyonuna, sanatçılar, filozoflar ve şairlerden müteşekkil maiyetine eklemeyi denedi; ona para vermeye çalışıp onu borçlularından biri yapmayı denedi; fakat köktendinci yanaşmadı.

Temmuz 1491'de Savonarola, San Marco mukaddemi olarak seçilir. Hücresi, manastırın Cosimo'nunkinin bulunduğu yerin diğer ucundadır. İçinde güzel resimler yoktur. "Gerçek vaiz bir hükümdarı methetmek yerine onun kötü huylarına hücum eder," der. Bu adamın gırtlağına kadar borca batmış Innocent ya da katil Sixtus'tan farklı çapta bir rakip olduğu kesindir. Cosimo'nun dönemindeki iyi Başpiskopos Antonino bile daima müzakereye

açıktı. Fakat Savonarola paranın erişemeyeceği erdemlerden dem vurmaktadır. Fakirliği hatta ölümü ister. Hesaplaşma başlamıştır.

Ölüm döşeğinde olan Lorenzo dini ilahiler yazmaya başlar. Her zamanki gibi şeklin ve muhteviyatın üstadıdır, seleflerini yakından tanır, samimi ve cezbedicidir. Bazı ilahileri müstehcen Karnaval şarkılarıyla aynı ezgide söylenecek şekilde yazılmıştır. Aynı zamanda *Sonelerime Dair Yorumlar* üzerine de çalışır. Bu, Lucrezia'ya gönderdiği eski aşk şiirlerini mutsuz aşk ve Eflatuncu aşkınlığın hayali otobiyografisiyle tahlil ettiği uzun bir eserdir. Ölüm döşeğinde bile kendine hâkim olan Lorenzo hâlâ yeteneğinden bir şey kaybetmemiştir.

5 Nisan 1492'de *duomo*nun kubbesine yıldırım düşer. Savonarola "Uyanın," diye gürler, "Tanrı'nın gazabı tez ve ani gelecek." Üç gün sonra dini kehanetle Rönesans dramı mükemmel bir ölüm döşeği sahnesinde bir araya gelir. Son nefesini vermek üzere olan Lorenzo mücevher kakmalı gümüş haçı öper ve Savonarola'yı çağırır.

Bu zafer midir mağlubiyet mi? Giovanni di Bicci'nin papa ile yaptığı ilk mukaveleden Cosimo'nun XXIII. Giovanni'nin mezarını yaptırmasına kadar Medici bankasının tarihi daima Kilise'ninkiyle iç içe olmuştu. Onlar birbirini itip çeken ve farklı dramlarda bir araya gelip ayrı düşen iki müesseseydi. Sürgüne gönderilen Cosimo parasını kiliselerde saklamıştı; himaye ettiklerinin neredeyse tümü dini kurum ve eserlerdi. Aynısı başarılı müdür Giovanni Benci için de geçerlidir. "Vaftizci Yahya Günü'ne kadar ödenmesi lazım," cümlesi banka muhaberatında sıkça geçer. Bir şehit festivalinden diğerine borçlardan alınan faizler toplanır. Hesap kitaplarında "Tanrı ve Kâr adına," yazılıdır. Zaman içerisinde tüm Avrupa'daki Medici çalışanları bankanın parasını şapel ve kiliselere akıtır. Lorenzo az kalsın bir kilisede öldürülüyordu. İki rahip tarafından yaralanmış, bir papayla savaşmış, bir diğerini desteklemiş ve sonunda, günün birinde papalığın kaynaklarını israf edeceği gibi, sülalenin elinde kalanları israf etmeye başlayan bir oğulla sülale ile Kiliseyi bir araya getirmiştir.

Ve sonunda Savonarola ölüm döşeğindeki Lorenzo ile buluşur. Lorenzo'nun son duası edildiğinden artık rahibin onun ebedi ruhu üzerinde herhangi bir tesiri yoktur. Diğer taraftan ölmek üzere olan bir adamın görüşme talebini reddetmek de istemez. Savonarola eğer iyileşirsen yaşam tarzını değiştirmen gerekecek der. Düzelemeyeceğini bilen Lorenzo kabul eder. Savonarola onu kutsar. Bu bir çıkmaz, bir yenişememe, çözülememiş bir husumettir: para ile metafizik, eklektik hümanizm ile katı köktendincilik. Tarih bize çatışmaları Avrupa'nın kaderini belirleyecek olan güçlerin karşı karşıya gelmesine dair çok ilginç bir örnek sunmaktadır. Yirmi beş sene sonra Giovanni de' Medici'nin papalıkla olan münasebetleri Martin Luther'in başlattığı devrimle tehlikeye girecek, bankacılık bundan fazlasıyla etkilenecektir. Tefeciliği resmileştiren ilk ülke Protestan İngiltere'dir. Karşı Reform'un denetimindeki Katolik İtalya ise eski hilelerin hortlamasına neden olacak eski kanunları tekrar tatbik edecektir.

PİERO Dİ LORENZO DE' Medici olmak ne kadar zordur! Lorenzo'nun "Üç oğlum var," dediği söylenir, "biri salak, biri zeki, biri sevimli." Piero salak, Giovanni de zeki olandı. Lorenzo'nun otoritesinin kaynağı önce para sonra da karizması iken Piero da ikisi de yoktu. Paranın çoğu harcanmıştı ve kimi zaman en iyi tahsilin bile vakit kaybı olduğunu gösteren örnekler mevcuttur. Piero sporda, özellikle de futbolun ilk türlerinden birinde, iyiydi. Fakat spor şöhretlerinin çağı henüz gelmemişti. Lorenzo'nun şüpheci tabiatını miras alsa da cazibesini alamamıştı. Yine de Guicciardini'ye göre mirası devralması sorunsuz olmuştu çünkü "insanlar ve hükümdarlar o derece ümitliydi ki Piero'nun zerre kadar aklı ve sağduyusu olsaydı batmazdı." Ama zerre kadar da yoktu ve battı.

On beşinci asır müddetince İtalyan şehir devletleri dâhili mücadelelerindeki bazı krizlerde yarımadadaki dengeyi değiştirmek

için bir dış müttefiki yardıma çağırma kartını oynadı. 1480'de Roma ve Napoli karşısında çaresiz kalan Floransa, Fransa'dan Napoli tahtı üzerindeki talebini tekrar gözden geçirmesini istedi. 1482'de, Venediklilerin Ferrara'ya düzenlediği saldırı esnasında, Floransa ile Milano, Türkleri Venedik'in deniz aşırı topraklarına saldırmaya teşvik etti. Venedik buna cevaben Lorraine dükünden Napoli üzerindeki Orleans dükünden de Milano üzerindeki hakkını talep etmesini istedi. 1483'te Napoli'ye karşı yürütülen manasız harpte Papa VIII. Innocent bir kez daha Lorraine düküne bu krallığı isteyip istemediğini sordu. Tehlikeli oyunlar oynandı. Anlaşılan hiç kimse İtalya'ya yabancı bir ordu girerse neler olabileceğini hesaba katmıyordu. Bunu öğrenmek maalesef Piero'ya kısmet olacaktı.

Bankayı ihmal edip Floransa'nın soylu sülaleleriyle arası açılan Piero, Milano Dükü Lodovico Sforza'yı da, şehrin diğer müttefiki Napoli'yi tercih ediyormuş gibi görünerek, kızdırdı. Çok geçmeden Sforza, Fransa kralından kendisini Napoli kralı olarak ilan etmesini istedi. Paris'teki genç VIII. Charles henüz baskıcı bir naip yönetiminden kurtulup tahta çıkmıştı. Riskli bir şeyler yapmak istiyordu. Yaptı da. 30.000 asker toplayıp Alpleri geçerek Lombardiya üzerinden güneye yöneldi.

Napoli'nin müttefiki olan Floransa bu sefer açısından potansiyel bir hedefti. Birden Floransa'nın geçen on yıllarda mücadele etmek zorunda kaldıklarıyla kıyaslanamayacak kadar büyük bir ordu şehre doğru gelmeye başlamıştı. Üstelik bu ordunun başında rüşvetle satın alınabilecek bir *condottiere* değil de yabancı bir kral vardı. Fransızların yaklaşması yetmezmiş gibi şehrin siyasi sınıfının neredeyse tamamını da küstürmüş olan Piero çaresizlik içerisinde on seneden uzun süre önce babasının irca ettiği Napoli'ye giderek Kral Ferrante ile yüz yüze görüşme hamlesini tekrar etmek istedi. Fakat daha yirmi iki yaşındaydı. Bu tür şeylere hazır değildi. Durumu üstadın eserini taklit etmeye çalışan çıraktan farksızdı. Hatta önce şehirden çıkıp sonra *signoria*da okunacak bir mektup gönderme gösterisini bile tekrarladı.

Sarazana, Sarzanello, Pietrasanta ve Pisa ve Leghorn limanlarını teslim ederseniz Floransa'yı yağmalamam: Fransa kralının şartları bunlardı. Floransa'nın geçen asırda kazandığı neredeyse her şeyi istiyordu. Piero kabul ederek herkesi şaşırttı. *Signoria* köpürüp anlaşmayı reddetti. Bu anayasal gücün Medicilerin elinde olmadığını göstermesi açısından hayati bir andı. Signoria, Charles'la görüşmesi için Savonarola'yı gönderdi. İşin tuhaf tarafı Savonarola Fransızların gelmesinden gayet memnundu. Onun kıyamet kehanetini işte bu yabancı ordu gerçeğe dönüştürecekti.

Piero, 8 Kasım'da Floransa'ya döndü. Ertesi gün silahlı adamlarla birlikte gittiğinde, muhtemelen önceden tasarlanmamış bir biçimde, birisi *signoria*nın kapısını kilitlemeye karar verdi. Saatler içerisinde şehir birbirine girip "popolo" ve "libertà" sloganları duyulmaya başlandı. Paniğe kapılan Piero atına atlayıp şehirden kaçtı. Palazzo Medici yağmalandı. İpek çarşaflar, kıymetli heykeller, boyalı emanet sandıkları sokaklarda sürüklenmeye başladı. Bir asır boyunca itinayla derlenen şeyler birkaç saat içerisinde heba oldu. Piero'nun kaçışından sonraki gün yani 10 Kasım'da Medicilerin cumhuriyet anayasasına eklediği tüm maddeler iptal edilip 1434 tarihinden beri sürgün edilen tüm Medici düşmanları geri çağrıldı; nefret edilen gümrük vergisinin dolgun sikkeyle ödenmesi şartı kaldırıldı ve Medici bankası ve tüm mallarına el konuldu. Bu kadar çabuk hareket edildiğine göre demek ki bazıları sülalenin geri dönmesi riskini göze almak istemedi. Bir ay sonra Savonarola, sanki bankanın alışveriş masalarını yıkan İsa'nın kendisiymiş gibi, İsa'yı Floransa kralı olarak ilan etti.

Uzun sürmedi. Kilise yetkilileri tarafından sapkınlıkla suçlanıp cemaatinin büyük bölümü tarafından da terk edilen Savonarola 1498'de kazığa bağlanıp yakıldı. Vaaz kürsüsünde köktendinci olmakla yönetimde olmak çok farklı şeylerdi. On dört sene sonra, servetlerinin ana kaynağı olan kurumun en üst makamlarına sızmayı başaran, Mediciler bu sefer Vatikan'ın desteğini arkalarına alarak Floransa'ya gelip cumhuriyeti yıktı. 1529'da

dük olarak resmen tanındılar ve uzun süreli bir hasarı azaltma mücadelesi olan Karşı Reform safında yerlerini aldılar. Bunu yaparak o şehri üç asırdan uzun süredir sıkboğaz eden eski dünyayı taklit etmeyi de sürdürmüş oldular –hükümdarların mukaddes hakkı ve Kilise'nin dünyevi otoritesi gibi birbirini destekleyen iki muammayla birlikte.

On altıncı ve on yedinci asrın bu yeni Medicileri meşruiyet havası yaratmak için devlet kasasından anıtlar yaptırdı. Cosimo'nun eski hamiliklerindeki verimli muğlaklık, para ve metafizik arasındaki gerginlik ortadan kaybolmuştu. Toskana grandükleriyle birlikte biz gerçek ebatlarından daha büyük at üzerindeki heykellerin, olduğundan güzel gösteren resmi portrelerin, hayali askeri zaferlerin ve aşırı ama daima nefes kesici tekrarcılığın dünyasına girdik. Bu şartlar altında bankayı ihya etmek manasızdı. İşin aslı halk bu sülalenin via Porta Rossa'daki masalarında oturup para alışverişi yaptıkları zamanları ne kadar çabuk unutursa o kadar iyiydi.

Bibliyografya Notları

ANAYASAL idareye sahip Floransa'yı on beşinci asırda daha önce misli görülmemiş biçimde idare eden Mediciler, kendilerini özel, yetenekli ve ehil gösterecek büyük propagandacılar olmaya da mecbur kaldılar. Belki de onlar hakkında böylesine muazzam miktarda kaynak olmasının nedeni budur. Medicilerin kendilerini anlata anlata bitirememelerine kanan, buna tepki veren ya da reddeden ya da ahşabı ağaçtan ayırt etmeye çalışan tarihçiler mevcuttur. Devam eden bir münakaşa kadar insan merakını cezbeden bir şey yoktur.

Çoğu modern okuyucu bu mevzua Christopher Hibbert'in *The Rise and Fall of the House of Medici* ya da J. R. Hale'in *Florence and Medici: The Pattern of Control* gibi daha yaygın eserler vasıtasıyla muhatap olmuştur. Hibbert'in kitabı Medici efsanesi üzerine eğilip Uffizi galerisini gezerken ya da genel olarak Rönesans Floransa'sına âşık olurken okunacak türde bir eserdir. İşin aslı o kitabı şehirdeki pek çok müzenin kitapçısında görmeniz mümkündür. Keyifli olsa da aynı derecede gerçeklere dayalı değildir. Bir o kadar akıcı ama daha az renkli ve daha çok tutarlı olan Hale'in kitabı ise ağırbaşlılığının bedelini fazla yaygın olmamasıyla öder.

Bir kitap ne kadar akademikse mitlere o kadar mukavemet gösterip çirkin hakikati öğrenmeye o denli gayret sarf eder. Lauro Martines'in *Power and Imagination: City States in Renaissance*

Italy isimli kitabı Medici hikâyesi için mükemmel bir arka plan sunsa da Martines bankacı sülalenin Floransa cumhuriyetinin çöküşündeki rolü üzerine lehtar ya da aleyhtar bir yorumda bulunmaz. Kısa süre önce çok daha akıcı bir kitap olan *April Blood: Florence and the Plot and Medici* ile bu görüşünü yaygınlaştırmayı denemiştir. Martines bu kitapta 1478 tarihinde Pazzi sülalesinin *duomo*da Lorenzo *il Magnifico*'yu öldürme teşebbüsünün başarılı olmasının hayırlı bir şey olacağını iddia eder. Martines herkesin inandığının aksini savunmayı tercih eden bir ahlakçı olsa da yine de ilginç olduğu inkâr edilemez.

İl Magnifico başlı başına ayrı bir konu olmayı başarmış olup onu ele alan kitaplardan ikisi Cecilia Ady'nin *Lorenzo de' Medici* ile Antonio Altomonte'nin *İl Magnifico* adlı eserleridir. İkisi de yüceltmeyi vazife edinmiş olsa da fazla ciddiye almadığınız müddetçe ikisini de keyifle okuyabilirsiniz. Jack Lang'in daha yeni olan biyografisi *İl Magnifico* ise daha az cazip ve çok daha az inandırıcıdır. Bir zamanlar Fransa eğitim bakanı olan Lang, II. Dünya Savaşı'ndan beri Mediciler üzerine yapılmış Amerikalılara ait nice çalışmayı ciddiye almamaya kararlıymış gibi görünmektedir; bunun sonucunda da Medici bankasının Lorenzo döneminde elde ettiği gelişmelere dair söyledikleri şeyler birbirini tutmamaktadır.

Bu da bizi daha ağır mevzulara getirir. Floransalılar iş bilen bürokratlar olup şehrin arşivinde hâlâ on beşinci asra ait vergi iadeleri, resmi heyetlerin toplantılarına dair kayıtlar, farklı seviyelerdeki makamlara münasip namzetlere dair bitmek bilmez listeler gibi nice şey yer almaktadır. Floransa Şehir Konsülü kısa süre önce tüm bu arşivi halka sunabilmek için internete taşısa da maalesef tüm görebildiğiniz asıllarının suretleridir. O dönemin İtalyanca ve Latincesine aşina olsanız dahi el yazılarını okumak çok zor olduğu gibi belgeleri bir ismi ya da bir yeri yazarak taramak mümkün değildir. Böyle bir arşivle başa çıkabilmek için insanın tüm ömrünü adaması bile yeterli olmaz. O yüzden akademisyenlere başvurmaktan başka çare yoktur.

Nicole Rubenstein'ın *The Government of Florence Under the Medici* isimli eseri sinir bozucu olduğu kadar da elzemdir. Rubenstein on yıllarca süren titiz araştırmanın ürünlerini bir araya getirip takdire şayan bir tarafsızlıkla Medicilerin, Floransa anayasasını nasıl tahrif ettiklerini tahlil eder. Maalesef bu anayasanın işleyişine dair hayati unsurları kitabın derinliklerinde gömülü bırakmıştır. Kimi zaman bir bölümün bütünü ancak iki yüzüncü sayfa civarında bir yerde bir dipnotta hayati bir bilgi gözünüze çarptığında bir şey ifade eder. Bu kitap sadece bu işi ciddiye alanlar içindir.

Aynısı Raymond de Roover'ın *The Rise and Decline of the Medici Bank, 1397-1494* adlı eseri için de geçerlidir. Medicilere dair okuyabileceğiniz kitaplar içerisinde en müthiş gerçekleri ancak Roover'ın kitabında bulabilirsiniz fakat bunlar da bilançolar, hesap uygulamaları ya da ticaret usullerine dair yorumlar içerisinde gizlidir. Bu iki muhteşem eserin birbiriyle çakışmıyor olması gerçekten de çok tuhaftır çünkü Medicilerin siyasi ve ticari hayatlarını bu derece birbirinden ayrı tutuyor olduğuna inanmak biraz zordur.

Yakın zamanda tarihçi Dale Kent titizle araştırılmış eseri *Cosimo de' Medici and the Florentine Renaissance* ile Medici ikiliğine üçüncü bir boyut eklemiştir. Bu eserde Cosimo'nun yaptırmış ya da yaptırmamış olabileceği, sanat eserleri ve binalara, onun ne derece dâhil olduğuna ve tümünün nasıl gerçekleştiğine dair kapsamlı bilgi verilir. Kent, Cosimo'nun niyetinin ne olduğuna dair diğer akademisyenlerle steril tartışmalara girmekten çekinmese de, bolca vaktiniz olması şartıyla, kitabının göz alıcı olduğuna şüphe yoktur.

Yeter. Bu konuyla alakalı nice kitap yüzlerce makale mevcuttur –Floransa kıyafetleri, 1500'lerde sürgünlerin değişen yapısı, israf kanunları ve gemi seyahatleri. İşin içine girdikçe en basit mevzularda bile bu araştırmaların nasıl birbirleriyle çeliştiklerini ve Medicilere dair görüşlerin ne kadar müphem olduğunu anlarsınız. Bu noktada size tavsiyem "hakikat" hakkında fazla endişe etmeyi bırakıp o döneme ait hâlâ mevcut ve okunabilir muasır

belgeleri okumanızdır. Machiavelli'nin *Floransa Tarihi* gibi Francesco Guicciardini'nin farklı tarihi belgeleri de eğlencelidir. İkisi de on altı asır başında yazılmıştır. Bir de Lorenzo *il Magnifico*'nun zekice şiirleri, Savonarola'nın kasvetli vaazları, Ficino'nun tuhaf Eflantuncu yorumları vardır. Fikir ağı zamanla gittikçe kalınlaşır. Bakmakta olduğunuz şey modern düşüncenin doğuşudur.

Sonuç olarak tüm bu belgelere bir mana verebilecek yetenek ve hayal gücüne sahip birinin eserini arıyorsanız o zaman Jakob Burckhardt'ın *The Civilization of the Renaissance in Italy* adlı eserine bakmanızı tavsiye ederim. Burckhardt bu kitabı 1850'lerde yazmış olup günümüzdeki tarihçiler onun modası geçmiş ve hatalı olduğunu düşünmektedir. Fakat ölçeği, zekâsı ve tüm bunlara bir mana verebilmedeki başarısıyla Burckhardt onu takip edenlerin çoğunu mahcup edecek seviyededir.

Görsel Teşekkürleri

Sayfa 32: Scala/Art Resource, NY. Uffizi, Floransa, İtalya. Sayfa 58: Alinari/Art Source, NY. Vaftizhane, Floransa, İtalya. Sayfa 75: Scala/Art Resource, NY. Brancacci Şapeli, S. Maria del Carmine, Floransa, İtalya. Sayfa 98: Scala/Art Resource, NY. Museo Nazionale del Bargello, Floransa, İtalya. Sayfa 101: Scala/Art Resource, NY. Palazzo Medici Riccardi, Floransa İtalya. Sayfa 119: Erich Lessing/Art Resource, NY. Museo di S. Marco, Floransa, İtalya. Sayfa 121: Erich Lessing/Art Resource, NY. Palazzo Medici Riccardi, Floransa, İtalya. Sayfa 124: Scala/ Art Resource, NY. S. Stefano dei Cavalieri, Pisa, İtalya. Sayfa 152: Scala/Art Resource, NY. S. Maria Novella Floransa, İtalya. Sayfa 175: Samuel H. Kress Koleksiyonu, Görsel © 2004 Vakıf Yönetim Kurulu, National Gallery of Art, Washington. Sayfa 207: Erich Lessing/Art Resource, NY. Narodowc Muscum, Gdansk, Poland. Sayfa 213: Erich Lessing/Art Resource, NY. Museo di S. Marco, Floransa, İtalya.

Dizin

G

L

M

N

TIM PARKS

MEDİCİ AİLESİ

BANKACILIĞIN VE SANATIN BÜYÜK PATRONLARI...

Bir asır. Beş nesil. İki ehil idareci sayesinde önce iktisadi sonra da siyasi baş döndürücü bir yükseliş. Yatalak ve asabi bir adam döneminde yaşanan duraklama. Sonra da süratle ortadan kalkacak bir servete dayalı yirmi beş senelik siyasi tırmanış. Akabinde de ani ve kesin bir çöküş. Kutsal emanetlerden merasim zırhlarına, el yazmalarından mücevherlere ve kabartmalara dek tamamı koleksiyoncu olan, dolayısıyla bankacılıkta da sanatta da derin izler bırakmış tarihi bir topluluk: Medici ailesi...

Onlar, kendilerinden sonra gelen dünyayı birçok yönden değiştirdiler. Leonardo da Vinci, Donatello, Michelangelo, Boticelli ve Galileo'nun hamileri oldular; çek kullanımı, çift defter tutma ve şube bankacılığıyla modern bankacılığın temellerini atular; Vatikan'ın Bankası olarak anıldılar. Aile temellerinin özünü oluşturan ticaret, din ve siyaset üçlüsünde eşine zor rastlanır bir ilişki kurdular.

İngiliz romancı, çevirmen, yazar ve edebiyat profesörü Tim Parks bu çalışmasında Medici ailesinin parlayıp söndüğü 15. yüzyıldaki icraatlarına yoğunlaşıyor: bankaları; siyasi faaliyetleri, evlilikleri, köleleri ve metresleri; atlattıkları komplolar, inşa ettikleri evler ve sahip çıktıları sanatçılar. Onların hikâyesinden yola çıkarak günümüzde kültürle kredi kartları arasında var olan ilişkiyi anlamaya gayret edip uluslararası finans ve onun din ve siyasetle olan ilişkisine dair şüphelerimiz hakkında bize neler söyleyebileceğini anlatıyor.

Medici Ailesi: Rönesans Çağı'nda Bankacılık, Siyaset ve Sanat entrikaları, hırsları, başarıları, yetersizlikleri, ihtişamları ve gözden düşüşleri ile büyük bir ailenin olağanüstü hikâyesini oldukça canlı bir üslupla meraklı okurlara sunuyor.

Kronik

₺35,00
KDV'den muaftır

kronikkitap.com kronikkitap

